

AURELIUS AUGUSTINUS: VALLOMÁSOK (CONFESSIONES)

Fordította Városi István

* * *

I. KÖNYV.....	1	VIII. KÖNYV	88
II. KÖNYV	15	IX. KÖNYV	104
III. KÖNYV.....	23	X. KÖNYV.....	120
IV. KÖNYV	34	XI. KÖNYV	152
V. KÖNYV	47	XII. KÖNYV.....	169
VI. KÖNYV.....	59	XIII. KÖNYV	189
VII. KÖNYV	72	Utószó	214

* * *

I. KÖNYV

I. FEJEZET

ISTEN SERKENTÉSÉBŐL VÁGYAKOZIK ISTEN DICSÉRETÉRE

I. Nagy vagy Uram és igen-igen méltó minden dicséretre.¹ Nagy a Te hatalmad és bölcseségednek nincs határa.² Dicséretedre sóvárog az ember, teremtésednek kicsi paránya. Rádöbben az ember a maga halandó voltára, szemügyre veszi bűne bizonyosságát és egyben tanúságát annak, hogy a kevélyeknek Te Uram ellenállasz.³ És mégis dicséretedre kívánczik az ember, teremtésednek kicsi paránya.

Te ébreszted föl bennünk magasztalásod örömét, mert magadért teremtetted bennünket és nyugtalan a szívünk, míg meg nem nyugszik benned.

Világosíts meg Uram és add megértenem: könyörgök hozzád előbb, vagy inkább dicsérlek Téged? A rólad szerzett ismeret, vagy a hozzád szálló könyörgés az első? No de ki könyörög hozzád, ha nem tud még rólad? Hiszen mást szólít talán helyetted, ha nem ismer Téged. Vagy inkább könyörögnöm kell hozzád, hogy megismerjem orcád? Ámde hogyan könyörögjünk ahhoz segítségül, akiben hitünk nincsen? Vagy hogyan higgyünk abban, akiről nem szólt még hirdetőnk szája?⁴

Dicsérik az Urat, akik őt keresik.⁵ Megtalálják őt keresői, és ha meglették, dicséretébe fognak.

Nos, hadd keresselek Uram hívogatva téged és beléd vetett hitemben hívogassalak: hiszen meghirdettek már téged nekünk. Könyörög hozzád Uram, a tőled kapott hitem. Te serkentetél reá, Fiad emberségével és hirdetőd szolgálatával.

---

¹ Zsolt. 144,3.

² Zsolt, 146,5.

³ Péter 1,5,5.

⁴ Róm. 10,14.

⁵ Zsolt. 21,27.

II. FEJEZET

BENNE VAN A HÍVOGATOTT ISTEN, ÉS Ő AZ ISTENBEN VAN

2. Miképpen hívom segítségül Istenemet, Istenemet és Uramat? Hiszen magamba szólítom őt, midőn esengek hozzá. És miféle hely volna bennem, ahová eljöjjön hozzám Istenem? Ugyan hova jöjjön hozzám az Úr, a mennyet és a földet teremtő Isten? Uram Istenem, mi van bennem, hogy befogadjon téged? Vagy a tőled alkotott ég és föld, s bennük magam is, kicsiny teremtményed, elégséges talán befogadásodra?

Avagy mert nélküled nem volna létező dolog, azért minden valóságnak magába kell fogadnia téged? Nos, magam is létezek. Miért esdekelem tehát tőled, hogy jöjj hozzám, hiszen nem léteznék, ha te nem volnál bennem?

Lám nem vagyok még az alvilágban, ámde te ott is vagy. „Ha leszállok az alvilágba, jelen vagy.”⁶

Tehát nem léteznék Istenem, semmiképpen sem léteznék, ha te nem volnál bennem. Vagy inkább nem léteznék, ha nem volnék tebenned, mert „minden belőled, általad és érted van”.⁷ Így is helyes Uram, így van ez bizony.

Hova hívogassalak tehát, ha benned vagyok? Vagy honnét jöjj belém? Ugyan hova iramodhatnék egeken és földeken túlra, hogy innét jöjjön belém az én Istenem? Hiszen így szólítottál hajdan: én töltöm be az eget és a földet.⁸

III. FEJEZET

ISTEN MINDENÜTT EGÉSZEN VAN, DE SEMMIFÉLE TEREMTMÉNY NEM FOGADJA BE ŐT TELJESEN

3. Vajon az ég és a föld befogad téged, mert betöltöd őket? Avagy betöltöd őket, de marad még belőled valami, mert téged be nem fogadhatnak? Ámde hová ömleszted vissza a belőled megmaradtat, miután betöltötted az eget és a földet? Vagy nincs szükséged arra, hogy bármi is körülfogjon, mert magadban foglalsz mindent? Ha betöltesz valamit, úgy töltöd be, hogy magadba foglalod? Nem véled telt edénynek tesznek maradandóvá téged, hiszen ha darabokra is törnek is azok, te nem ömlesz szerte. És ha kiömleszted már magadat miránk, nem te csordogálsz lent, hanem bennünket emelsz föl, nem te hullasz szerte, de minket gyűjtesz egybe.

Te mindent betöltő, egész magaddal töltesz be mindent? Avagy mert téged egészen be nem fogadhat semmi, csupán a részedet fogadják be, s egy ugyanazt a részt fogadják be együtt mindenek? Vagy egy-egy részt az egy-egy, nagyobbat fogad be a nagyobb, és kisebbet a kisebb? Így tehát van nagyobb részed és van másik kisebb? Vagy inkább mindenütt egész vagy, de azért semmiféle teremtmény be nem fogad téged teljesen?

IV. FEJEZET

ISTEN BÖLCSESSÉGE ÉS MAGYARAZHATATLAN TÖKÉLETESSEGE

4. Mi vagy tehát, én Istenem? Mi volnál — könyörgök -, ha nem Úr és Isten? Mert „ki Isten az Úron kívül, vagy ki Isten a mi Istenünkön kívül?”⁹

---

⁶ Zsolt. 138,8.

⁷ Róm. 11,36.

⁸ Jer. 23,24.

⁹ Zsolt. 17,32

Nagyok nagyja, jóságok jósága, végtelenül erős, örökre mindenható, irgalmas és határtalanul igazságos, fürkészhetetlen titokzatosság és mérhetetlen jelenvalóság, szépségek szépsége és mondhatatlanul bátor, szilárd és fölfoghatatlan, változatlan és mindeneket megváltoztató; sohasem új és sohasem régi; mindent megújító és a kevélyeket tudtuk nélkül is avatagságba süllyesztő; folyton tevékeny, örökkön nyugodalmas; gyűjtögető és szükségét sohasem látó; hordozónk és betöltőnk és megoltalmazónk; teremtnk és táplálónk és tökéletesítőnk; kereső, bár semmi sem hiányzik. Szeretsz, ám lobogó szenvedély nélkül; féltékeny vagy, de higgadt maradsz; van bánatod, de fájdalmát nem érzed; haragszol és háborítatlan vagy; dolgokat cserélsz, de végzésed nem cseréled; visszaveszed a megtaláltat és a soha el nem veszítettet; sohasem szégyén és örülsz a nyereségnek; sohasem fősvény és behajtod uzsorádat. Fölösen fizetünk neked, hogy tartozzál Uram, és ugyan kinek volna valamije, ami nem a tiéd? Adósságot fizetsz, te senki adósa, adósságot engedsz veszteséged nélkül.

És mit mondtunk így rólad Istenem, életem és én szent édességem? Vagy egyáltalán mit mond valaki, ha terólad beszél? Ámde jaj a rólad csöndben hallgatóknak, pedig lám néma a rólad csak fecsegő.

V. FEJEZET

ISTEN SZERETETÉT ÉS BŰNEINEK BOCSANATÁT KÉRI

5. Ki adja nekem, hogy megnyugodjam benned? Ki segít nekem, hogy szívembe jöjj, és megrésegítsd szívemet, és elfeledjem sötét óráimat? Ki támogat, hogy egyetlen javamat, téged átöleljelek? Mi vagy te nekem? Könyörülj rajtam, hogy szóra nyíljék ajkam. Mi vagyok én magam is neked, hogy parancsba adod: szeresselek téged, s ha ezt meg nem cselekszem, neheztelsz reám és roppant nyomorúsággal fenyegetsz? Vajon kicsiny a nyomorúságom, ha nem szeretlek téged? Ó jaj nekem. Könyörülő irgalmadban tárd föl nekem, hogy mi vagy te Uram Istenem. Szólj lelkemnek: „Én vagyok a te segítséged.”¹⁰ Úgy szólj, hogy meghallgassam igédet. Íme, feléd táruul hallgatózó szívem, én Uram, nyisd meg és szólítsd lelkemet: Én vagyok a te segítséged. Szaladok majd a szavaid nyomán és megragadlak téged. Ne rejtse el Uram orcádat előlem: Hadd haljak meg, hogy a halál meg ne lepjen s majd orcádba tekintsek.

6. Szűköske bizony lelkem hajléka, hova jöhetnél abba? Ámde hadd tágujjon tőled. Omladékos, tehát javítgasd össze. Akad benne bőven, ami szemedet bántja. Tudom és bevallom ezt, de ki tisztítsa meg újra? Ugyan kihez kiáltsak rajtad kívül: „Tisztítsd meg titkos bűneimtől és mentsd meg a gonoszoktól szolgálódat”¹¹ Uram? Hittem, és azért szólottam így.¹² Tudod te, Uram. Én Istenem, nem vallottam-e meg magam ellen is hűtlenségemet neked és te megbocsátottad vétkem gonoszságát.¹³ Nem szállok pörbe véled, te vagy az Igazság.¹⁴ Nem is ámitom szándékkal magamat, hogy ne hazudjék önnönmaga ellen gonoszságom.¹⁵ Nem ereszkedek veled pörbe, mert ha a vétkeket figyelembe veszed én Uram, Uram ki állhat meg előttem?¹⁶

¹⁰ Zsolt. 34,3.

¹¹ Zsolt. 18,13-14.

¹² Zsolt. 115,10.

¹³ Zsolt. 31,5.

¹⁴ Jób 9,2,3.

¹⁵ Zsolt. 26,12.

¹⁶ Zsolt. 129,3.

VI. FEJEZET

KICSINY KORÁRA EMLÉKEZIK, ÉS MAGASZTALJA A GONDVISELŐ ÖRÖK ISTENT '

7. Engedj mégis csak szóhoz jutnom irgalmas színed előtt. Por és hamu vagyok. Engedj mégis csak szólnom. Hiszen irgalmasságod felé nyitom föl számat és nem rajtam csúfolódó emberhez szólok. Talán majd mosolyogsz magad is, de rám tekintesz és megkönyörülsz rajtam. Mit mondanék neked Uram Istenem, mint hogy nem tudom: honnét jöttem én e valamibe, amit halandó életnek, vagy inkább élő halálnak neveznek, nem sejtem, Uram. Vigasztaló könyörületet vett puha ölébe engem. Nem emlékszem erre, de hallottam ezt két testi szülőmtől. Tőlük és bennük mintáztál meg engem az időben.

Emberi anyatej édes vigasza fogadott. Nem anyám, és nem dajkáim töltötték magukon színlőt az emlőt. Te adtad velük nekem piciny koromnak táplálékait, rendelésed és a dolgok gyökerébe szórt gazdagságod szerint. Te adtad Uram, hogy ne akarjak többet, mint amennyit jutattál. Te segítetted táplálóimat, hogy amit nekik adtál, nekem szánják oda. Jól ápolt szeretet készítette őket arra, hogy nekem adják, amit tőled bőségesen vettek. Magukénak érezték ők az én javamat. Belőlük jött, de nem tőlük volt, amit ők csupán átadtak nekem, mert hiszen tőled van minden jó Istenem, és Istenemből fakad az én teljes üdvösségem. Később derült erre világosságom, midőn hangosan kiáltottál hozzám külső és belső adományaidból. Akkor csupán a szopáshoz értettem, és szenderegtem gyönyörűségemben, vagy talán szepegtem testi bántalmain közepette. Nem tudtam semmi többet.

8. Később már mosolyra nyiladozott ajkam. Előbb csak álmaimban, azután éberem is. Így mesélték ezt rólam nekem, és mert más csecsemőknél ugyanígy látjuk a dolgot, szívesen elhiszem. Magam azonban minderre nem emlékszem. Lassacskán arra is ráéscsméltem: hol és merre vagyok. Óhajaimat szívesen föltártam volna azoknak, akiktől vágyaim teljesülése függött, de ennyire nem vittem még.

Bennem rejtőztek csak az óhajok és a vágyak, ők pedig kívülem éltek és nem volt semmi érzéki eszközük ahhoz, hogy lelkecském mélyén fürkészhessenek. Kapálóztam és gügyögtem, hogy vágyaimnak valami jelét mutassam. Ez a kevés tellett csak tőlem, és ami éppen tellett, muto-gattam. Mindez azonban messzire járt a valóságtól. és midőn rám sem hederítettek, vagy mert nem értették, vagy hogy káromra ne lehessenek, haragszomráddal néztem a nagyokra. Pedig ők sohasem voltak alárendeltjeim, és szabad létükre nem szolgáltak nekem. Sőt, sírással töltöttem rajtuk bosszúmat. Tapasztalhattam és másokon is megfigyelhettem: ilyenek mind a piciny gyerekek. és hogy magam is ilyen voltam, akkoriban ismerő dajkáimnál jobban elmondották ezek a csöpp esztelenek.

9. Régen meghalt íme, csecsemőkorom, én azonban élek. Te pedig Uram, örökké élsz és meg nem hal benned semmi, mert emberöltők ősi kezdetén és minden előtt, s ami említhető volna előbbinek, te létezel és Ura, Istene vagy minden teremtménynek, mit létbe hívtál. Nálad az összes mulandó dolgok alapjai szilárdan állanak, minden változónak változatlanul szunnyadnak ősforrásai és minden öntudatlan s időbe ágyazott valóságnak örök eszméi ott élnek tebenned.

Mondd meg nekem, térden könyörgök hozzád Istenem; légy irgalmas nyomorult magamnak, gyermeked vagyok, mondd meg tehát nekem: valamely eltűnt koromra következett, talán csecsemőkorom és ez volt a kor, amelyet anyám méhében megéltem? Lám, van erről némi tudomásom és láttam magam is viselős anyákat. Ámde mi volt e korom előtt, én édes jó Istenem? Voltam valahol, és voltam valaki? Nincs senkim, hogy nekem minderről beszéljen. Apám és anyám sem vállalkozhattak erre, nem szólhat mások tapasztalata és emlékezése hallgat. Ta-

lán mosolyogsz rajtam, ha ilyesmiket kérdezek és inkább azt parancsolod, hogy az ismert dolgok miatt magasztaljalak és csak róluk szálljon hozzád vallomásom?

10. Vallok neked és magasztallak, ég és föld Ura. Dicsőséged zengem csecsemőkorom és születésem hajnala fölött, habár rájuk immár nem emlékszem. Te akartad, hogy az ember mások nyomán vonjon magára következtetést, és sokfélét higgyen önnön személyéről csacska asszonyi szájak tekintélyének is. Voltam már akkor és éltem már akkor. Már csecsemőkorom utolján keresgettem a jeleket, hogy velük érzéseimet másokkal közöljem. Honnét volna ilyen élő-lény Uram, hacsak nem tőled? Avagy teremtetője lehet magának valaki? Szakad máshonnan egyetlen erecske, hogy rajta lét és élet csörgedezzen belénk, mint a te minket teremtető kezedből Uram? Benned nem más és más az élet és a lét, hanem egy a végtelen lét és a határtalan élet. Te a teljesség telje vagy, és sohasem változol. Ez a mai nap sem pereg végére benned, és mégis elfogy valódban, mivel ott vannak benned mindezek. Hiszen nem járhatnák az elmúlás útját, ha nem tartanád kezekben valamennyit. Esztendőid meg nem fogyatkoznak. Esztendőid: egyetlen mai nap. S jaj milyen sok napunk és atyáink mennyi napja hanyatlott el immár a te mádban. Ebből kapták a mennyiségüket és a létezésük valamilyen módját. És mennyi elhanyatlík ezután is benne, s majd milyen sok meríti még belőle a létezése valamilyen módját. Te pedig mindig ugyanaz maradsz, s minden holnapit és a holnapra következőket is, minden tegnapit és visszafelé minden előttük valókat ma cselekszel, a mában cselekedtél. ~

Mit tehetsz én arról, ha valakinek mindehhez gyöngye a feje? Örvendjen az ilyen, bár így kiált föl: mi ez? Örvendezzék így is és inkább akarja, hogy megtaláljon téged, bár nem is kutatott, semmint terád sohase találjon, habár kutatta lényedet.

VII. FEJEZET

A KICSINY KOR IS MÁR BŰNÖKKEL TERHES

11. Hallgass meg Istenem. Jaj az ember gonoszságainak. Ember szól így, s te megkönyörülsz rajta. Te alkottad őt, de nem alkottál beléje gonosztságot.

Ki juttatja eszembe kicsi korom bűneit?

Ezen a földön senki sem tiszta színed előtt a bűntől, még az egynapos csecsemő sem.¹⁷ Ki emlékeztet engem a bűnre? Talán egy most élő és hozzám hasonló aprócska gyermek? Benne láthatom meg, ami magamról nincs az emlékezetemben?

Ugyan mit vétettem én akkor? Talán bűn volt, hogy sírva kívántam az emlőt? Most ha ilyesmit cselekednék, nem ugyan anyamellel, hanem koromhoz illő ételre kapkodással, nevetnének rajtam és méltán gáncsolnának. Tehát valami gáncsot érdemlő dolgot cselekedtem akkor is. A gáncsoló szót azonban nem értettem volna. Továbbá az emberi szokás, meg a józan ész sem engedte, hogy megkorholjanak. Növekvő félben úgylis kigyomláljuk és messze szórjuk magunktól az efféle hibákat. Értelmes embert még sohasem láttam, ki elszórja a jót is, ha valamit tisztogat.

Ám koromhoz mérten jó volt talán sírással követelnem olyat, amit mások csak ártásomra adhattak volna meg, vagy méltatlankodással rúgkapálnom felnőtt, szabad és nem szolgálatomra rendelt emberekre, még szüleimre; sőt rajtuk kívül egyéb okosabbakra is, ha nem sűrögtek-forogtak vágyaim ösztökére? Vagy helyes volt talán bántásukra törnöm esztelenül, amennyire csöpp erőmből futotta, mert meg nem hajlottak óhajításaimra, holott meghajlásuk csak veszedelmekre szolgálhatott volna? Ártatlan ugyan a gyöngye csecsemőtest, de a lélek immár nem

---

¹⁷ Jób 25,4.

ártatlan benne. Láttam és figyeltem magam is féltékenyen csecsemőt. Szó nem hagyta még el az ajkát, de sápadt irigyen és keserves arcocskával pislogott a tejtestvér felé. Effélét más is láthatott. Mondogatják a dajkák és az anyák, hogy ártalmatlanná csökkenthetik az ilyen hibát, nem tudom miféle gyógyító eszközökkel. No de vajon ártatlan dolog: az anyatej bőven csordogáló, sőt fölösen omló forrása tövén a tejtestvére elriogatása, ha ő is eledelre szorul és csak ez az étel tartja a lelket benne? Könnyedén szemet hunyunk az ilyesmin, nem mintha semmi, vagy éppen szóra sem méltó apróság volna, hanem mert idővel lassan elenyészik. Bárki nagyon jól tudja, hogy ha nagyobbacska gyereket kapunk rajta efféle hibán, nem igen tűrjük el galambepével.

12. Élettel ajándékoztad meg a csecsemőt Uram Istenem. Nyilvánvaló, hogy érzékszervekkel küldötted testét ebbe a világba. Tagokból fűzted egybe. Ékességet leheltél alakjára és épséges, egész mivoltáért az élők minden ösztönét beléje rejtetted. Parancsolod, hogy mindezekért magasztaljalak téged. Dicsérjelek és zengjek nevednek, Fölséges, éneket.¹⁸

Mindenható és jóságos Istennek neveznélek akkor is, ha csupán az említettek volnának alkotásaid. Teremtésükre kívüled senki sem elég hatalmas. Egyetlen vagy, és minden mérték belőled származik. Szépségek szépsége, te mindenekre alakot lehelsz és törvényeddel mindent merbe szorítasz.

Nem emlékszem, hogy milyen volt földi életem ebben a korban. Róla ezt-azt csak másoknak hiszek. Hogy egyáltalán így vészelted át a földön, csupán a többi csecsemőkről gyanítom. Mégis, ezt a koromat Istenem, bármilyen alapos ez a gyanú, nem számítom a most folyó időben megélt életemhez. Valahogyan röstelleném ezt a dolgot. Rá a feledékenységre olyan nagy sötétje borul, akárcsak az anyám méhében megélt koromra. No de ha már gonoszságban fogantattam és anyám méhe is bűnökben táplált engem,¹⁹ hol voltam én, könyörgök Istenem, hol lettem volna, esendő szolgád Uram Istenem, hol és mikor lehettem ugyan ártatlan? Ámde nem bíbelődöm többé ezzel az idővel. Mi közöm hozzá, ha emlékezetem már nyomait sem őrzi?

VIII. FEJEZET

A GYERMEK ELSŐ SZAVAIT TANULJA

13. Nem nőttem ki csecsemőkoromból és nem jutottam gyermekéveimhez? Vagy hozzám jött el inkább gyermekkorom, és csecsemőkorom nyomaiba lépett? Nem is távozott el a csecsemőkorom, ugyan hová is ment volna? És mégis, egyszer csak nem volt már jelen. Tehát nem voltam már beszédhez nem értő csecsemő, hanem gyermekké cseperedtem, szóra nyíló szájjal.

Emlékezem erre, de később jöttem tudatára, hogy a beszédet miképpen tanultam. Nem tanítottak rá felnőtt emberek. Nem adogatták szájamba a szókat valamiféle oktatási rend biztos menetében, mint hamarosan később a betűket, A tőled kapott eszecském erejével, édes Istenem, nyöszörgéssel és különféle hanggal, tagjaim ilyen-amolyan mozdítgatásával, közölni akartam magam is a szívem vágyait, hogy fülekre találjanak óhajtásaim. Ámde gyöngé voltam arra, hogy mindent kifejezzek és a felnőttekkel sem boldogultam mindig. Vissza-visszacsengett emlékezetemben, hogy ha ők egy-egy dolgot a nevén neveztek, testükkel is odafordultak a nevezett dologhoz, a kimondott szó nyomán. Megfigyeltem ezt és fölfogtam eszemmel, hogy úgy nevezik a dolgot, ahogyan emlegetik, midőn mutogatni akarják nekem. Kiviláglott testi mozdulataikból, hogy a valóságban ezt akarják. Lám, így valamiképpen az összes népek természete-

¹⁸ Zsolt. 91,2.

¹⁹ Zsolt. 50,7.

tes beszéde megmutatkozott. Arcmozdítással és szemhunyorgatással; egyéb testrészek integetésével, lelki vágyakozásokat kifejező hangok zengéséből születik ez, ha kérnek, követelnek, elutasítanak vagy utálnak valamit az emberek.

Így tehát a különféle kijelentésekben elhangzott ígékről, helyénvaló és gyakran hallott szavakról lassacskán megjegyeztem, hogy milyen dolgok jelei azok. Később már rászoktattam számát is ezekre a jelekre, és így adtam tudomásul óhajtasaimat. Vagyis a fölkívánkozó vágyaimat immár jelekkel közöltem enyéimmal, környezetemmel.

Habár, még szüleim tekintélye óvott és felnőtt emberek pórása vezetett, de mélyebben behatoltam már az emberi élet zűrzavaros tömkelegébe.

IX. FEJEZET

GYŰLÖLTE A TUDOMÁNYT, SZERETTE A JÁTÉKOKAT ÉS FÉLT A VERÉSTŐL

14. Én Istenem, Uram, micsoda nyomorúságot és mennyi kötekedést tapasztaltam ottan.

A helyes élet útját így ecsetelték gyerekszemem elé; az intő szónak engedelmeskedjem, hogy sokra vigyem a földön és babért szerezzek az emberi dicsőség és a talmi gazdagság szolgálatában görnyedő, csak szópazarló művészet terén.

Ezért tehát iskolába adtak. Ismerkednem kellett a betűk seregével. Én szerencsétlen flótás! Nem tudtam még, hogy mi haszna ennek, és ha lanyhult bennem a tanulás vágya; keményen kikaptam. Dicsérgették ezt bölcsen a nagyok. E földi életet előttünk élők közül sokan sereglettek ezeken á keserves utakon, amelyekre most rákényszerült a lábunk, hogy Ádám gyermekeinek kínját és gyötrelmét mi is csak tetézzük.

Találtunk azonban hozzád könyörgő embereket, Urunk, és megtanultuk tőlük, sejdítve immár téged, amennyire tőlünk telhetett, hogy nagyságos valaki vagy, bár meg nem jelensz érzéki valóknak, de meghallgatsz minket és segíthetsz rajtunk. Így már gyerekfejjel könyörgésbe kezdtem, én segítségem és menedékem, hozzád. Megoldozgattam nyelvem kötelékét, hogy hívogassalak téged. És könyörögtem kicsi mivoltommal, de nem kicsi indulattal, hogy az iskolában meg ne verjenek. Mikor meg nem hallgattál engem, bár ez nem volt éppen nekem haszontalan,²⁰ kacagtak rajtam a felnőtt emberek, és közöttük bizony még szüleim is. Ők egyébként rosszat nem akartak nekem, de mondom, kacagtak veretéseimen, amelyeket akkor olyan nagy és súlyos veszedelemnek láttam.

15. Akad-e Uram, hozzád szenvedélyesen ragaszkodó, igazán nagy lélek, ismét mondom, kerül-e, akad-e beléd jámborul kapaszkodó, szeretettedben szinte fölényesen lángoló lélek (mert az ilyesmit holmi érzéketlen ember még csak könnyen megcselekszi); amely a kínpadot, az acélkarmokat, s az egyéb hasonló kínzószerszámokat (elkerülésükért bizony a kerek világon esengő félelemmel rimáinkodnak hozzád) annyira fitymálja, bár szereti a tőlük nyöszörögve ijedezőket, mint amennyire szülőink nevettek a tanítóktól reánk, gyerekekre mért keserves veréseken?

Nem rémüldöztünk kisebb mértékben a büntetések miatt, és nem is könyörögtünk hozzád kevesebbet, hogy mindezekről megmenekülhessünk, és mégis gonoszak voltunk, mert hanyagabbul olvastunk, írtunk, vagy nem törődtünk annyit a tudománnyal sem — mint ezt tőlünk követelték.

Az emlékezetben és a tehetségben nem mutatkozott hiány Uram, hiszen úgy akartad, hogy mindezekből korunkhoz mértén elegendő legyen. Ámde csalogatott a játék gyönyörűsége és

---

²⁰ Zsolt. 21,3.

megbüntettek érte olyanok, akik bizony ebben a maguk is ludasak voltak. Azonban a felnőttek játékos léhaságát elfoglaltságnak nevezik, ha meg gyermeknél fordul elő ilyesmi, megrakják őt szegényt a felnőttek.

És senki sem szánja a gyerekeket, vagy az ilyen felnőtt embereket, vagy éppen mind a kettőt. Talán jónak láthatja valaki, ha igazságos szemmel nézi a világot, a súlyos veréseket, amelyeket gyerekfejjel kaptam a labdajátékomért, csak mert ez a játék akadályozott a tudományok gyorsabb elsajátításában, bár velük felnőtt létemre csúnyább játékokat űztem?

Vagy mást cselekedett talán ugyanaz az ember, aki engem veréssel fenytett? Hiszen ha valami csip-csup kérdésben fölébe kerekedett tanító társa, a sárga irigység, az epe jobban gyötörte őt, mint engem, midőn a labdában legyőzött egy-egy versenyző pajtás.

X. FEJEZET

A JÁTÉK ÉS A SZÍNPAD SZERETETE ELVONTA FIGYELMÉT A TANULÁSTÓL

16. És mégis vétkeztem Uram Istenem. Minden teremtettt és természetes dolgok alkotója és rendezője vagy, de bűneinknek csupán a rendezője.²¹ Én Uram Istenem, vétkeztem bizony, mert szüleim és tanítóim parancsainak ellen szegültem. Jó hasznát vehettem volna később a tudománynak és megszerzését bármily szándékkal is, de enyéim követelték tőlem. Nem valami jobbat választottam azzal, hogy beleestem az engedetlenségbe, de erre is rávitt a játék szerelme. Kevély versenyek győzelmére sóvárogtam, csiklandoztam a fületem csalogató mesékkel, amelyekről csak még inkább viszkett. És milyen kíváncsiság égette egyre inkább szememet is a színpad és a nagyok játéka felé. E játékok szervezői kiválóságuk hírére annyira fölényesen kerekednek, hogy majdnem mindenki azt kívánja: gyermekei ideig juthassanak egykor. Azután mégis szívesen tűrik, ~ gyermeküknek veréssel fizetnek, mert elcsavarja őket az efféle látványosság a tanulástól, pedig éppen ezzel törekszenek arra a szülők, hogy hasonló szervezéséig eljuthassanak a fiaik.

Nézd Uram mindezt könnyörülő szemmel, és szabadíts meg minket, immár téged szólítgatókat. Szabadítsd meg a hozzád eddig sohasem rimázkodókat, hogy könnyörögjenek és megszabadítsd őket.

XI. FEJEZET

BETEGSÉGBE ESIK ÉS KERESZTSÉGÉRT KÖNYÖRÖG, EZT AZONBAN ÉDESANYJA BÖLCS MEGFONTOLÉSSAL KÉSŐBBRE HAGYJA

17. Hallottam én már gyerekfüllel is, hogy van örök élet, melyre Fiad, kevélységünkhöz leereszkedő Urunk Istenünk alázata által ígéretet kaptunk. És megjelöltek már keresztsje jelével és sójával is meghintettek anyám méhétől fogva. Anyám igen nagy reménységgel kapaszkodott beléd.²²

Láttál Uram engem gyermekkoromban is. Nagyon jól tudod, hogy egy napon hirtelen támadt gyomorgörcsben lázra gyulladt a testem, és már-már a halálomat lesték. Jól láttad Istenem, akkor is már oltalmazóm, hogy milyen esengő szívvel, micsoda hittal könyörögtem anyám és mindnyájunk anyja, egyházad kegyelméhez, Krisztusodnak, Uramnak, Istenemnek keresztségeért. Test szerint való anyám ugyancsak megrémült. Hiszen örök boldogságomért még drágább vajúdás gyötörte őt a te szent hitedben megtisztult szívében. Már-már sietős gonddal in-

---

²¹ A bűnt is beállítja Isten a Gondviselés örök terveibe.

²² Valószínűleg a katechumenatus egyik szertartására, a sóval történő meghintésre céloz.

tézte, hogy beavassanak üdvös szentségeidbe engem, lemossam lelkemet és megvalljalak bűneim bocsánatára, téged Uram Jézus. Ámde hamarjában ismét lábra kaptam. Halasztódott tehát a tisztulásom. Szinte szükségesnek látszott még előbb, hogy szennyesebbé mocskoljon az élet. Igaz, e szentséges fürdő után már súlyosabb és veszedelmesebb vád les a bűnök szennyesen vergődő szívekre.

Így tehát volt már hitem. Hitt anyám és vele az egész ház, apám kivételével. Apám azonban nem győzhette meg jámbor anyámnak rám való jogát, hogy higgyek Krisztusunkban. Ő még nem hitt benne. Anyám minden áron rajta volt, hogy inkább légy te atyám Istenem, mint apám volt atyám. És te segítő kezet nyújtottál neki, hogy diadalt arasson férjén. Férjének szolgált, bár jobb volt, mint a férje. Téged szolgált csupán akkor is, és ezt a szolgálatot te megkívántad tőle.

18. Kérdéssel fordulok hozzád Istenem, add, hogy megtudhassam, ha te is akarsz: miféle rendelkezés halasztotta el akkor keresztségemet? Javamra tárgult meg a bűnök zabolája, vagy éppen semmit sem tárgult? Lépten-nyomon halljuk ma is erről-amarról: engedjétek csak, hadd élje világát, hiszen nem érte még őt a keresztség vize! Ha azonban testi épsége forog kockán, nem mondják senkiről: engedjétek csak, hadd sebezze tovább, hiszen a gyógyulása úgyszólván messze van még! Gyorsabb iramban, és igazabban gyógyultam volna akkor, ha velem kapcsolatban arra irányul enyéim és a magam figyelme is, hogy immár a lelkem újra megnyert épséges volta — a te adományod ez Istenem — biztonságban lehessen nálad, biztonságos oltalmad alatt.

Bizony jobb lett volna így, de előre tudta már szegény anyám; hogy a gyermekség évei után milyen tömérdek és iszonyú kísértés hullámai lesnek. Tehát átengedte nekik inkább az agyagot, amelyből újra alakot ölthetnek, semmint a már elkészült képmást.

XII. FEJEZET

KÉNYSZERÍTETTÉK A TANULÁSRA, DE AZ ISTEN MINDENT JÓRA FORDÍTOTT

19. Gyermekkoromban — korántsem féltettek tőle annyira, mint serdült éveimtől — nem rajongtam a tudományokért, és szívemből utáltam, ha mások tanulásra szorítottak.

Bizony, mégis csak rákényszerítettek és ez javamra szolgált. Viselkedésem szörnyen oktalan volt, mert hiszen nem tanulok semmit, ha nem sarkall a kényszer. Ámde a vonakodó soha sem cselekszik jól, még ha jó is a cselekedete.

Az engem folytonosan noszogatók sem jártak helyes utakon. Én Istenem, végül is tőled származott javam. Ők nem törődtek velem, nem gondoltak rá, hogy mire fordítom majdan a folytonosan kényszerített tudást. Egy cél lebegett szemük előtt, hogy csillapítsam vele a vagyonos nyomorúság és a hitvány dicsőség feneketlen vágyát. Te pedig számon tartod fejünk hajszalát is²³ és hasznomra fordítottál minden tanulásra hajszoló balfogást.

Az én hibámat pedig, mert, hogy a fogam nem fült a betűkhöz, íme, büntetésemre fordította. És hogy ez sújtson, méltó is voltam, apró emberke és máris nagy bűnös. Így azután a botorul cselekvőkből jót érleltél nekem és bűnös magamból bizony igaz mértékkel fizettél. Mindig megvalósuló végzésed ugyanis: minden rendetlen lélek magának legyen a büntetése.

---

²³ Máté 10,30.

XIII. FEJEZET

MILYEN TANULMANYOKBAN TALALTA LEGTÖBB ÖRÖMST A GYERMEK

20. Ma sem jöttem eléggé nyomára, mi okozta, hogy gyűlöltem a görög könyveket. Már tömtek velük. Viszont rajongtam a latin könyvekért. Nem azokért, melyeket az első oktatók tanítottak. Inkább azokért, amelyeket már a grammatikus nevet viselők adtak elénk.²⁴ Az említett első fajta könyvet éppen olyan tehernek és büntetésnek tekintettem, mint az összes görög könyveket, ha az oktatás idején írnom, olvasnom vagy számolgatnom kellett soraikból. Ugyan mi oka lett volna ennek is, ha nem a bűn és az élet hiúsága, mert hiszen test voltam, elszálló és vissza nem térő lehelet csupán.²⁵

Igen, jobbak, mert megbízhatóbbak voltak azok a legelső könyvek. Eredményük bennem nyilvánvaló. Ma is nekik köszönöm, hogy olvasni tudok, ha írás jut kezembe és leírhatom, amit csak akarok. Jobbak voltak, mondom, mint emezek. Ezek Aeneásnak nem tudom miféle vargabetűs kóborlásait verték a fejembe, és közben elfelejtettem a saját tévelygésemet. És sírtam Dido halálán, mert szerelemből megölte magát. Közben pedig én mindeme könyvek nyomán száraz szemmel, nyomorúságosan, halálra váltan, tőled távozóban, szerencsétlenül hurcoltam magam, habár életem te vagy Istenem.

21. Mi lehetett volna számalomra méltóbb, mint a még nyomorult magamagán sem könyörülő magam?

Megsirattam Dido haldoklását, mely Aeneas szerelméből fakadt, de nem könnyeztem a saját halálomon. Pedig ez abból származott, hogy téged akkor nem szerettelek, szívem fényessége, édes Istenem, éhes lelkem falat kenyere, elmém és gondolkodásom mélységeinek termékenyítő erőssége.

Nem szerettelek.

Parázñaságban bolyongtam messze tőled, és a parázna fülbe minden zeg-zugból csengett: rajta, csak így tovább. Parázñaság csupán e világgal kötött és tőled messze hajszólo barátságunk. És a „rajta, csak így tovább” kiáltás nem szolgál másra, mint, hogy az ember szégyellje magát, ha ennyire talán még el nem jutott.

És nem zokogtam én mindeme dolgok miatt, de megkönnyeztem Didót. Ő a saját gyilkos vasa űzte a halálba.²⁶ Hitvány és utolsó teremtményeid után futkároztam. Elhagytalak téged, habár csak por vagyok és a porba térek vissza. És ha megtiltották mindezek olvasását, szomorkodtam, mert hiányzott olvasmányom, pedig azon ismét csak szomorkodtam volna. Gazdagabb és tiszteletreméltóbb irodalomnak gondolták ezeket a balgaságokat, mint a könyveinket, melyekből az írást és az olvasást tanultam.

22. Ámde zendüljön most a lelkem mélyén és szóljon hozzám a te igazságod Istenem: nem úgy, nem úgy van ez. Mindenképpen jobb az első tanítás. Íme hajlandó vagyok, hogy elfeledjem Aeneas bolyongását és minden hasonló dolgot, semhogy az írást és az olvasást elfeledjem.

Lám, függöny lóg a grammatikus iskolák küszöbe fölött, de nem annyira a féltve óvott tudás becsületét, hanem inkább a tévelygés ködét jelenti ott ez a függöny.

---

²⁴ Az „első oktatók” a római tanítás elemi ismereteit adták, írást, olvasást. A „grammatikusok” a nyelvtant és az irodalmi ismereteket közölték.

²⁵ Zsolt. 77,39.

²⁶ Aen. VI. 456.

Ne acsarkodjanak rám. Úgysem félek immár tőlük, mióta néked megvallom Istenem, amit a lelkem vallani akar és elnyugszom a megrovó szavakban. Kerge útjaimat illetem velük, hogy a te jó útjaidat megszeressem. Ne vicsorogjanak rám a grammatika adói-vevői. Hiszen ha eléjük tárnám ezt a kérdést: igaz-e a költő szava, hogy Aeneas hajdan Karthágóba jött? A műveletlenebbek azt felelnék rá, hogy ebben a dologban ők maguk sem biztosak. A tudósabbak szerint meg árva betű sem igaz az egészből. Ámde ha megkérdezném: milyen betűkkel írjuk Aeneas nevét? Valamennyi művelt ember az igazságot válaszolná egy bizonyos kötés vagy megegyezés szerint, amellyel az emberek ezeket az írásjeleket egymás között már megállapították. És ha újabb kérdést vetnék föl: mi lenne szörnyűbb csapás az életünkre, elfelednünk az írást és az olvasást, vagy e költői tákolmányokat? Ugyan ki ne látná rögtön, hogy milyen választ adna, ha magáról végképpen meg nem feledkezett?

Tehát vétkeztem gyermekkoromban, midőn inkább e hiúságot zártam szívembe a hasznosabb helyett, vagy a hasznosabbat megutáltam és a hiúságot jobban megszerettem. Bizony undok dallama volt nekem az „egy meg egy az kettő” és a „kettő meg kettő négy”-nek, de fölöttébb édes, hiúságos látvány a katonákkal megtöltött faló, Trója égése, sőt Kreusa árnya is.²⁷

XIV. FEJEZET

UTÁLTA A GÖRÖG NYELVET

23. Ámde miért gyűlöltem a görög nyelvet is? Hasonló dolgokat ez szintén megénekelt, Homérosz maga is mesterien szőtt efféle édesen együgyű meséket és gyerekfejjel mégis undorodtam tőle. Gondolom, így vannak Vergiliusszal a görög gyerekek, ha magolniuk kell sorait, mint nekem kellett magolnom Homéroszt.

Nehéz valami az idegen nyelv tökéletes elsajátítása, és ez a nehézség valamiképpen epével kente meg a színes mesék sok görögös kehemét. Nem is ismertem egyetlen szavukat sem, tanulásukra mégis szörnyűségesen sarkalltak, ijesztgetésekkel, sőt kíméletlen büntetésekkel is. Valamikor csecsemőkoromban árva latin szót sem tudtam, és a szavakat mégis csak megtanultam, figyelmes füllel, minden verés és ijesztgetés nélkül, ha máshol nem, dajkák csevegéséből, tréfacsinálók nevetése közben, vagy játszótársak vigalmaiban.

Elsajátítottam e szavakat, mégpedig noszogatók kínos terhe nélkül, midőn sürgetett a szívem, hogy vágyaimat kiöntsem valahogyan. Hogyan tehettem volna ezt, ha néhány szót meg nem tanulok, nem tanítóim szabálya, hanem a beszélők ajaka nyomán? Az ő fülükbe azután én is beleloptam mindazt amit a szívem érzett.

Tehát éppen eléggé világos, hogy többet ér az ilyen tanulásban a tudás kötetlen vágya, semmint a szükség félelmes szabálya. Ámde annak szárnyalását emez megköti, a te törvényeid alapján, Istenem. Törvényeid alapján, igen, a tanítók vesszejétől a vértanúk vizsgájaig, mert eléggé erősek ahhoz törvényeid, hogy üdvös keserűséget is elegyíts nekünk és ez visszahúzzon minket hozzád a romlást okozó édességtől, melynek útjain tőled messze elcsavargunk.

XV. FEJEZET

ISTENHEZ KÖNYÖRÖG

24. Uram, hallgasd meg könyörgésemet, hogy el ne lankadjon lelkem kegyelmed súlyának terhe alatt. Meg ne fogyatkozzam irgalmasságod magasztalásában. Irgalmad ragadott ki sok-sok gonosz utam mocsaras kátyúiból, hogy minden kísértésnél, amelyben valaha is elbotlottam,

---

²⁷ Aen. II. 772.

édesebb légy Uram, teljes erőmből szeresselek, szívem utolsó rostja kezedhez tapadjon és megszabadíts immár mindhalálíg az ördög összes kísértő cselétől. Uram, Királyom, Istenem te vagy. Téged szolgáljon minden hasznos dolog, amit gyermekfejjel megtanultam. Szolgáljon téged szavam és írásom, olvasásom és számolásom. Hiszen, ha semmit érő dolgokat tanultam, te rendbe hoztál engem fegyelmeddel. És ha e nyomorúságos dolgok közepette bűnös gyönyörrel megbántottalak: elengedted nekem a bűnöket. Igaz, tanultam tömérdek hasznos szót is, de mindezt megtanulhattam volna anélkül, hogy belemerüljek e hívságos mocsárba. Veszélytelebbs ez az útírány, bárcsak erre lépne az a sok gyerekláb.

XVI. FEJEZET

ELÍTÉLI AZ IFJÚSÁG OKTATÁSÉBAN MUTATKOZÓ HIBÁKAT

25. Jaj neked, emberi szokásunk áradó dagálya. Ki úszhat szembe sodrásoddal? Mikor apadsz el végre valahára? Meddig hömpölygeted félelmes, feneketlen tenger ölére Éva fiait?

A kereszt fájába fogódzók is alig vergődnek át ezen a tengeren.

Vajon nem miattad kellett olvasnom a mennydörgő és egyben házasságtörő Jupiterről? Ezt a két dolgot nem cselekedhette meg, mégis színre vitték, hogy a valóságos házasságtöréshez az utánzásra sarkalló példa ő legyen, míg hamis mennydörgése kendőzi a gonoszságot. Van-e mester a bölcsök palástjában, hogy józan füllel hallgassa a szót, amelyet hangosan kiált a vele egyazon porból született férfiú : Homérosz költötte mindezt a dolgot. Ő az istenekre kent emberi vonást. Én magunkra szeretném az isteni vonást.”²⁸

Talán igazabban mondhatjuk: Homérosz költötte ugyan ezeket a meséket, de gyalázatos emberek arcára kent ő isteni vonásokat, hogy a világ ne tekintse többé szégyennek a szégyent, és ha bárki majd efféle bűnbe süllyed, olyan színben lássék, mintha égi istenek és nem elaljasodott emberek majmolója lenne.

26. És mégis, ó te pokoli folyam, az emberek beléd hajigálják a fizetsséggel együtt gyermekeiket, hogy mindezeket ők is megtanulják. És tetejében még fölfújják a dolgot, hiszen nyíltan a fórumra viszik, törvények elébe, pedig azok a tandíjon kívül egyéb pénzeket is megszabnak fizetésül. Megloccsantod sziklapartodat és fölcsendül szavad: szókat tanulhatsz itt emberem, a fedjed ékes beszéddel töltheted, Igen nagy szükséged lehet rája, midőn másokat kell majd megnyerned magadnak, avagy vélemények bogozgatása tornyosodik eléd...

Talán bizony nem ismernénk ezeket a szavakat: aranyeső, öl, csalás, mennyei csarnok és a hozzájuk hasonlókat, melyeket ama bizonyos helyen olvasunk, ha Terentius nem állít élénk sehonnai sihedert, aki fejébe vette, hogy a fajtalanságban Jupitert követi, mert valahol festett fali képet látott, és azon éppen az a jelenet szövődött: miképpen küldött Jupiter a mondaszáj szerint Danae ölébe aranyesőt, s így rászedte az asszonyt. Íme nézd, mint veti bele magát a gyönyörbe, most már valamiképpen a mennyei tanítás nyomán: „Micsoda isten — kiáltja -, lám zengő szavával a mennyek magas csarnokára csap, és ezt én pirinyó ember ne tenném-e meg? Megtettem bizony, és örömet találtam benne.”²⁹

Egyáltalán nem tanulják meg kényelmesebben ezeket a szavakat ilyen ocsmányságokban, de e szók nyomán gyakorolják majd annál szemtelenebbül az ocsmányságokat. Nem a szavakat marasztalom el, mert olyanok a szók, mint a választott és szép mívű edények, hanem vádolom a tévelygés borát, amellyel a részeg tanítók belőlük kínálgattak. Ha pedig nem ittunk, ször-

²⁸ Cicero, Tusc. I. 26.

²⁹ Terentius, Eunuch 585, 589 ss.

nyen elnászpángoltak, és nem volt szabad még fellebbeznünk sem valami józanabb bíró ítéletéhez.

Íme, Istenem, orcád előtt már nyugodtan emlékezem vissza mindezekre, mégis örömmel tanul-
tam efféle dolgokat, és szegény fejemmel gyönyörködtem bennük. És ezért bizony nagyremé-
nyű fiúnak neveztek.

XVII. FEJEZET

TOVABB KÁRHOZTATJA AZ IFJÚSÁG SZELLEMI NEVELÉSÉNEK MÓDJÁT

27. Hadd szóljak a tehetségemről is valamit. Te ajándékoztad ezt Istenem, és jaj, miféle eszte-
lenségek során kellett tékoznom.

Igen nyugtalanította lelkemet egy elém adott verseny föladat. Jutalma dicséret, büntetése pedig
szégyen, sőt talán félelmes csapás. Ez volt a föladat: mondjam el Juno égő gyötreléből és ha-
ragból fakadó szavait, melyeket akkor ejtett, midőn nem távolíthatta el Itáliától a trójai ki-
rályt.³⁰

Sohasem hallottam, hogy Juno ilyen szavakat mondott. Ámde a költői mesék nyomába, ha-
sonlóképpen tévedők, odakényszerültünk mi is. Kötetlen szavakkal kellett elmondanunk, amit
a költő versben énekelt. És azé volt a pálma, aki a költött személy méltóságához híven, harag-
jához és fájdalmához is minél hasonlóbb érzelmet csiholt ki magából, majd a legügyesebben
öltöztette szavakba a kifejezések árnyalatait.

Ugyan mi hasznomra volt, én Uram és igaz életem, ha sok-sok pajtásom és diáktársam között
az én előadásom kapta a legtöbb éljent? Nem volt mindez csak füst és lenge szél? Nem akadt
más valami, hogy benne élesítsem értelmi erőmet és nyelvemet. Dicséreteid és magasztalásaid
Uram, Szentírásod nyomán, magasra zsendíthették volna szívem hajtásait, hogy ne legyenek
nyomorult zsákmányai minden madárnépnek. Így csak léha mesék szelei borzolták szanaszéjjel
őket.

A bukott angyaloknak más-más módon hozzuk áldozatainkat.

XVIII. FEJEZET

AZ EMBEREK TÖBBET BÍBELŐDNEK NYELVTANI SZABÁLYOKKAL, MINT ISTEN PARANCSAIVAL

28. Nem csoda, ha így kergeségekbe sodródtam bele, és egyre távolodtam tőled, Istenem.

Ebereket ráncigáltak példaképül elém. Ha egynémely és nem is éppen gonosz cselekedetüket
barbár hibákkal, tájszólásban mondták el, megkorholták őket és bizony iszonyatosan szé-
gyenkeztek ezen. Ámde dicséretük özönében páváskodtak közöttünk, ha aljas botlásaikat gör-
dülő szavakkal, épséges nyelvezettel fecsegték, méghozzá bő és ékes mondatokban.

Uram, tudod te mindezt, és íme hallgatag vagy, türelmes és nagyírgalmasságú. Vajon örökre
hallgatag leszel?

Hatalmas és feneketlen mélységekből is kiragadod a téged kereső lelket, ha szomszédhozik már
édességeidre. Kiragadod a szíve mélyén hozzád így esedezőt: „Téged keres tekintetem, a te ar-
codat keresem, Uram.”³¹

---

³⁰ Aen. I. 36-75.

³¹ Zsolt. 26,8.

Ha valaki orcádtól messze kóborol, bizony, csak a maga sötét lelkében kóborol. Nem lépésekben, nem földi messzeségben távolodunk tőled. Nem is ilyen módon térünk vissza hozzád. Talán az a te kisebbik fiad lóra pattant, kocsira perdült, hajót keresett, látható két szárnyon elrepült, vagy fürgé térdekkel járta az utat, hogy vigadozzék messze vidékeken és a csavargó kezébe tőled kapott örökséget léhán eltékozolja? Édesanya voltál ajándékaidban, de édesebb akkor, midőn a fiú kifosztottan hozzád visszatért.³² Tehát a bűnös szenvedélyben elmerülő ember messze botorkál, szörnyű vaksötétben, vagyis távol csatangol orcádtól, Uram.

29. Nézd Uram Istenem! Hiszen látod is.

Türelemmel vizsgálód csak szokásod szerint: az emberfiak milyen szorgalmasan követik a betűk és a szótagok őseik ajakáról kapott szabályait, de az örök üdvösség tőled származó, időtlen törvényeit semmibe sem veszik. Ha valaki magáénak vallja a hangzók régi szabályát, vagy esetleg tanítja is azt és mégis a nyelvtan ellenére a homo (ember) szót első betűje nélkül omo-nak ejti, jobban berzenkednek rajta az emberek, mintha gyűlölné parancsod sérelmével ember létére felebarátját. Pedig semmiféle emberi ellenség nem ártalmasabb, mint a felebaráttal szemben bennünk lábra kapó gyűlölet. Az ember nem rontja olyan súlyosan felebarátját, habár üldözőbe veszi őt, mint ahogyan a maga szívét rontja a gyűlölködés szenvedélyében. s bizony nem eresztett bennünk mélyebb gyökeret a betűk tudománya, mint a lelkiismeretünk írott szabálya: magunk se cselekedjük másoknak, amit mi sem tűrünk el szívesen.

Milyen titokzatos vagy magasságok hallgatag lakója, egyedül nagyságos Istenünk! Megbüntetésünkre a te nem enyésző törvényedben vakoskodással hinted nyomorult szenvedélyeinket. Midőn valaki az ékesszólás babérját vadássza, emberi bíró előtt álldogál, érdeklődők hatalmas tömegében, olthatatlan gyűlölettel szorítja sarokba ellenségét és ugyancsak vigyáz, hogy ne botladozzék a nyelve és véletlenül se szóljon így: „az emberek között”.³³

És íme, ugyanakkor nem vigyáz, hogy a lelkéből csirázó dühös szenvedéllyel ki ne szakítsa valamely felebarátját a társadalom emberi öléből.

XIX. FEJEZET

A GYERMEKKOR BŰNEI KÍSÉRNEK MINKET A KÉSŐBBI ESZTENDŐKBEN IS

30. Ilyen szokások küszöbén heverésztem én szerencsétlen gyermek. És a küzdőtér viaskodásához tartozott, hogy jobban féltem a barbár nyelvtani hibáktól, semmint őrizkedtem az olyanok megirigylésétől, akik ezen a téren nem botladoztak, holott magam belebonyolódtam efféle hibákba.

Mindezt elmondom és bevallom, Istenem.

Viselkedésemért azok dicsértek meg, akiknek akkor tetszésére lennem egyet jelentett nekem a tisztességes életmóddal. Nem láttam az aljasság mélységes szakadékát, amelybe szemed elől aláhanyatlottam. Mi lehetett már színed előtt nálam aljasabb, ha egyszer elveszítettem az ilyenek kegyét is? Pedig így volt, mert ragaszkodtam játékaimhoz, vonzóttak az üres látványosságok, majmoltam izgatott lélekkel a színészeket, és azért tömérdék hazugsággal becsaptam nevelőimet, tanítóimat, sőt szüleimet is rászedtem.

Még loptam is szüleim pincéjéből és asztaláról. Hol a torkosság csalogatott erre, hol meg azért cselekedtem ilyesmit, hogy legyen mit adnom pajtásaimnak. Ők ilyen ajándékért bevettek játékaikba, pedig abban maguk is az enyémhez hasonló örömet találtak. És a játékok menetén,

³² Luk. 15,12-32-

³³ A hibás „inter hominibus” kifejezés magyar érzékeltetése.

ha legyőzött a nagyravágyás hiú ördöge, nem egyszer csalafintasággal szedegettem a győzelem babérját. Másban nem tűrtem az ilyet. Ha valakit rajtacsíptem, nagydühösen leszidtam, pedig magam is hasonlóképpen cselekedtem. Viszont ha engem lelepleztek és rám pirítottak, inkább kényemre-kedvemre haragoskodtam, semhogy engedjek a csalafintaságból.

Nos, ilyen a gyermeki ártatlanság?

Könyörgök Istenem, nem, nem ilyen Uram. És bizony ezek a hibák átszivárognak a tanítókról, a nevelőkről, a diákokról, a golyókról, a verebekről... a kormányzókra, a királyokra, az aranyra; a birtokra, a rabszolganépre. Lényegében hasonló botlások következnek a későbbi korokban. Igaz, nyomukban a büntetés is nagyobb, mint volt egykor a pálca.

Törékeny gyermekben adtad elénk az alázatosság jelképét Királyunk, midőn így szólottál: „ilyeneké a mennyek országa”.³⁴

XX. FEJEZET

HÁLAADÁS ISTENNEK A GYERMEKKOR , ADOMÁNYAIÉRT

31. Mindenség örök fölségű teremtetője és egyben jósággal teljes kormányzója! Hála neked, Istenem. Hálát adnék neked, ha mindjárt csak gyermeknek szántál volna is. Hiszen voltam már akkor, éltem és éreztem. Vigyáztam épségemre, a mérhetetlen titokzatos egység — belőle eredtem — eme jelképére. Belső ösztönzéssel örököttem érzéseimnek romlatlanságán és gyerekes, apró dolgok körül keringő gondolataimban, ha igazságra találtam bennük, gyönyörködtem.

Undorodtam a csalódástól. Szárnyalt és csapongott emlékezetem. Előbbre haladtam a beszéd művészetében. Vigasztalást adott a barátság. Menekültem a fájdalomtól, a csüggedéstől és a tudatlanságtól. Ugyan mi volna az ilyen csöpp életben nem dicséretes és nem csodálatos?

Mindez azonban csak az én Istenem ajándéka. Nem én ajándékoztam magamnak őket. Íme, valamennyi jó és mindez én vagyok. Tehát jó az én Teremtőm. é az én igazi javam. Hálát énekelek hozzá a már kicsiny gyermekkoromban kapott minden adományért. Bűnöm volt, hogy nem őbenne, hanem teremtményeiben, magamban és egyebekben kerestem örömet, fenséget és igazságot. Így rohantam azután, vakoskodó módon a fájdalomba, a megszágyenülésbe, a tévedések töviseibe. Hála néked én gyönyörűségem, ékességem és bizodalmam. Hála néked Istenem a tőled kapott javakért. Őrizd meg most már valamennyit nekem. Így megőrzöl majd engemet és gyarapodnak és öregbednek ajándékaid, és vele leszek magam is, mert hogy legyek, ismét csak tőled kaptam.

II. KÖNYV

I. FEJEZET

IFJÚKORA VÉTKEIRŐL EMLÉKEZIK

1. Meg kell emlékezni undok módon elkövetett cselekedeteimről és a testi romlottságról, amelybe zuhant a lelkem. Nem mintha szeretném őket, hanem azért emlékezem róluk, hogy szeresselek téged, Istenem. Szeretetednek szerelmével teszem ezt, Uram. Keserű emlékezéssel idézem vissza förtelmes útjaimat, hogy annál édesebb légy immár nekem, soha meg nem csaló édességem, bátorságos és boldog édességem.

Fölocsúdok ziláltságomból. Szinte darabokra szakadtam benne, míg tőled, az Egytől elfordultam és sok irányba töredeztam széjjel. Tüzet fogtam egykor ifjúkoromban, és alantas dolgok-

---

³⁴ Máté 19,14.

ban leltem kielégülést: a változatos és sötét szerelmek között egészen elvadultam. Meghervadt külső alakom. Rothadt lettem a szemedben, Uram, de tetszettem magamnak, és a világ tetszését is hajkurásztam.

II. FEJEZET

TIZENHAT ÉVES KORÁBAN AZ ÉRZÉKI SZENVEDÉLY RABSÁGÁBA KERÜL

2. Miben találtam volna örömet, ha nem a szerelemben? Szerettek engem és én is szerettem. Ámde nem a lélektől lélekig, a barátság napfényes mezsgyéin vezető út kötött le engem.

Ingoványos testi kívánság és a kamaszkor vadvizeinek párái kavarogtak fölém. Olyannyira megfelhőzték és elhomályosították a szívemet, hogy nem különböztettem meg többé a szeretet derűjét az érzéki örömek sötétségétől. Zavarosan vibrált előttem mindkettő, és elsodorták éretlen életemet a bűnös vágyódások örvényei felé, majd alámerítettek a gonoszságok zúgó mélységeibe. Megnövekedett rajtam haragod, és én nem tudtam róla. Megsiketültem halandóságom láncá csikorgásán, és ez kevély lelkemnek volt a büntetése.

Egyre távolabb kanyarodtam tőled, és te ezt is megengedted. Málladoztam, vergődtem, fecseklődtem és mégis hetvenkedtem a bujaságban. Te hallgattál. Ó, de késlekedtem. Hallgattál akkor; és én vánszorogtam folyton messzebb tőled, kevély kifosztottságom és nyugtalan bágyadságom útján, a fájdalom egyre gyarapodó meddő csírái felé.

3. Ki nyugtatta volna nyomorúságomat?

Ugyan ki fordíthatta volna hasznomra az új keletű dolgok illanó szépségét? Ki szabott volna határt bennük talált élvezeteimnek, hogy a házasság révébe jussanak fiatal életem zajongó hullámai? Ha már az ifjúkor szenvedélye nem csillapodhatott, legalább az utódok nemzésében célt és mértéket leltek volna. Így parancsolja ezt törvényed is, Uram. Te hívod életre halandóságunk ivadékait és szelíd kézzel csillapítod ama tövises szűrését, melyek Paradicsomodban még meg nem sebezhettek.

Nincs messze tőlünk végtelen hatalmad, még ha messzire járunk is tőled.

Legalább fellegeid zengő hangjára figyeltem volna éberebb füllel: „Azonban az ilyeneknek testi gyötrelmük leszen. Én pedig meg akarlak kímélni titeket.”

És: „Jó az embernek asszonyt nem illetni.”

Majd: „Akinek nincs felesége, arra gondol, ami az Úré, hogyan tessék az Istennek. Akinek pedig felesége van, arra gondol, ami a világé, hogyan tessék feleségének.”¹

Meghallottam volna ezeket az igéket, ha éberebb vagyok és a mennyek országaért vállalt férfiatlanságban most boldogabban várnám öleléseidet.²

4. Ám én szerencsétlen, lázban égtem, s szenvedélytől űzve, odahagytalak téged. Átléptem minden törvényed sorompóját, de nem menekültem meg ostorod elől. Ugyan melyik halandó menekülhet tőle? Mindi velem voltál kegyelmes haragoddal és ugyancsak keserű büntetést róttál valamennyi vétke örömeimre, csak hogy a gonoszságtól mentes gyönyörűség keresésére kapják. És ahol ezt megtalálom ott semmit sem találok rajtad kívül, Uram. Igen, rajtad kívül.

Törvényed örve alatt te nyomorgatást támasztasz nekünk, megsebesítesz, hogy gyógyíts és megölsz bennünket, hogy ne zuhanjunk a halálba messze tőled.³ Ó, hol is bolyongtam én ak-

---

¹ Kor. I. 7,28 és I. 32,33,34.

² Máté 19,12.

koriban. Milyen messzire számúztam magamat házad gyönyörűségétől földi életem ama tizenhatodik esztendejében.

Hatalmába kerített — és én két kézzel kapaszkodtam feléje — a szemérmetlen kívánság örült szenvedélye. Szemet huny ugyan rajta az emberi becstelenség, de útjában áll mégis törvényed tilalma.

Nem gondoltak enyéim arra, hogy házassággal ragadjanak ki a züllés örvényeiből. Csupán azal törődtek, hogy tökéletes legyek a beszéd művészetében és a szónoki előadás meggyőző erejében.

III. FEJEZET

A SZÜLŐK TERVEZGETÉSE ÉS A TANULMÁNYOK FOLYTATÁSA

5. Abban az évben megszakítottam tanulmányaimat. Hazavittek ugyanis Madaurából.⁴ Ebben a szomszédos városban már megkezdtem a tanulmányidőmet, hogy elsajátítsam az irodalom és a szónoklás ismereteit. Közben a hosszabb karthágói tartózkodás költségeit gyűjtötték nekem. Ez inkább apai büszkeség miatt történt és nem az ösztövért pénzecskejű thagastei polgár — apám — zsebe mutatott irányt.

Kinek beszélem mindezt? Nem, igazán nem neked Istenem. Inkább színed előtt a véreimnek mondom én el ezeket a dolgokat, az én emberi fajtámnak, bármilyen kicsiny hányada bukkan is majd erre az írásomra. És miért? Nyilván csak azért, hogy ha magam vagy bárki emberfia olvassa e sorokat, tűnődjünk el kissé: íme, milyen mélységekből kell hozzád kiáltanunk, Istenem. Ámde mi kopogtat erőteljesebben füleden, mint a valló szív, és a hitből sarjadó élet?

Ki ne dicsérte volna akkor agyba-főbe ezt az embert, az apámat? Tovább nyújtózott, semmint a takarója ért, csakhogy a fiának minden szükséges dolgot biztosítson a messze városban, ahol folytatja majd a tanulmányait. Nem csekély számban akadtak sokkal módosabb polgáremberrek, de az ő fejük nem főtt hasonló gondban a fiukért. Érdekes, de ugyanez az édesapa azzal már nem törődött, hogy milyenné növekszem én majd neked Uram, vagy mennyire leszek tiszta életű. Az a fő, hogy ékesen szóló legyek... Pedig akkor éppen a te gondozó kezedtől ragaszkodtam el Istenem, egyetlen, igazi és jóságos gazdája szántóföldednek, az én szívemnek, Uram.

6. Tizenhatodik esztendőmben tétlenségre szorítottak szűkös családi körülményeim. Szüleim házában éltem, minden iskolai nyűgtől mentesen. És bizony felburjánzottak fejem körül a testi szenvedély tüskebokrai, csak nem akadt kéz, hogy gyomláló szándékkal nyúljon hozzám. Sőt, midőn atyám fürdés alkalmával meglátta rajtam az erő férfiúság jeleit, és fiatalságom erősen tüzelő nyugtalanságát, mintha már unokáin örvendeznék, anyámnak mindezt boldogan elmesélte. Boldog volt ő is abban a részegségben, amelyben elfelejtett téged, e világ teremtőjét, és ragaszkodott helyetted teremtményeidhez, romlott és alacsony dolgokra hajló akaratának láthatatlan borától ittasan. Ámde anyám lelkében megkezdted már templomod építését. Leraktad benne szentséges lakásod alapjait. Apám azonban akkor még csupán hitjelölt volt, és mint ilyen, a kezdet kezdetén állott. Az anyám inkább jámbor félelemmel és ijedelemmel reszketett értem. Bár magam sem voltam még hívő, mégis féltett a csavargós utaktól. Ilyen utakon bortorkálnak, akik nem arcukat, csak hátukat fordítják feléd.⁵

---

³ Zsolt. 83,20. és Móz. V. 32, 39.

⁴ Város Numidiában, Thagastétól kb. 25 kilométernyire.

⁵ Jer. 2,27.

7. Jaj nekem!

És van bátorságom, hogy mégis megemlítsen: te hallgattál Istenem, míg én egyre messzebb barangoltam tőled. Ámde igazán hallgattál akkor? Ugyan ki másnak igéi voltak, ha nem a tied, amelyeket anyám, jámbor híved ajkán suttogtál fülemből? Igaz, egyetlen egy sem hullott még fülemből szívembe, hogy szerinte éljek.

Anyám arra törekedett — jól emlékezem, hiszen négyszemközt megintett az ő igen nagy bánatával -, hogy hagyjam el a paráznaság útját, és főképpen ne nyúljak házasságtörő módon mások asszonyához. Mindezt amolyan asszonyi szónak láttam, és szégyelltem akkor, hogy ráhallgassak. Pedig ezek a te igéid voltak, csak nem vettem tudomásul. Azt hittem, hogy te hallgatsz és csupán ő beszél. Te szóltál belőle hozzám. És őbenne én, a gyermeke, szolgálód fia, magam is szolgál, téged becsméreltelek Istenem.

Nem tudtam erről.

Hanyatt-homlok rohantam, és olyan vastag hályog volt szememen, hogy szégyenemre szolgált pajtásaim között, ha kisebb gonoszság terhelt engem, mint őket. Hallottam, miképpen kérkednek aljas cselekedeteikkel. És annál dicsekvőbben ömlött a szavuk, minél ocsmányabb fertőbe zuhantak. Tettre csábított nemcsak a tett vágya, hanem a dicséret íze is.

Mi volna méltóbb feddő korholásra, ha nem a gonosztett? És én, hogy gáncs ne érjen, még inkább belemerültem a bűnbe. Ha meg éppen nem került valami, hogy véghezvitelében egyenlő lehettem volna hitvány társaimmal, legalább úgy színleltem, hogy én is elkövettem. Pedig nem követtem el. Félttem, hogy méltóbb leszek megvetésükre, ha ártatlanságom mégiscsak nagyobb, és silányabbnak fitymálnak talán, ha tisztaságom több, mint az övéké.

8. Íme, milyen cimborákkal bolyongtam Babilon terein. Úgy hemperegtem förtelmes sarában, mintha illatos fahéjban, vagy kincseket érő kenetekben volnék. És hogy minél erősebben beletapadjak, odasarkantyúzott köldökéhez engem a láthatatlan ellenség. Elcsavarta a fejemet, de hiszen könnyen hajlottam kísértő szavára.

Bizony, test szerint való anyám, menekülőben ugyan Babilon közepéből, ott ballagott még lassú lépésekkel Babilon gyermekei között, mondom, ő sem törődött annyira a férjétől rólam megtudott dolgokkal, mint amennyi gondot áldozott, hogy engem szemérmességre intsen. Máris dögvészesnek és jövőmre nézve meg éppen veszedelmesnek látta ugyan szenvedélyemet, mégsem iparkodott, hogy a házasság zabolájával fegyelmezze, ha már gyökeres kiirtásáról szó sem lehetett.

Nem, ezt nem szorgalmazta. Talán félt, hogy megghiúsítja majd reményemet a feleség bilincse. Anyám nem az eljövendő, tőled sóvárgott örök élet reményére gondolt, hanem a híres tudomány reményére. Erős léptekkel akarta mindkét szülőt, hogy ez a tudomány majdan az enyém is legyen. Apám azért, mert úgyszólván semmit sem gondolt reád, rólam azonban hiú álmokat szövögetett. Anyám pedig úgy vélekedett, hogy ártalmamra nem lesz a tudomány szokásos kincse, sőt jó eszköz lehet a kezemben, és vele egykor majd eljuthatok hozzád. Amint most visszaemlékezem, így valahogyan sejtem szülőim szándékát. Meglazulhattak tehát rajtam a játékos kedv gyeplői. Átlendülhettem a mérték szigorúbb fokán, hogy a legkülönfélébb hajlamok cseperedjenek szanaszét bennem. És valamennyiben ott volt a vaksötét lepel, hogy igazságod fényét és derűjét eltakarja előlem Istenem. Érzéketlen szívemből kitört a gonoszságom.⁶

---

⁶ Zsolt. 72,7.

IV. FEJEZET

CIMBORÁIVAL LOPÁSRA VETEMEDIK

9. Uram, törvényed bünteti a lopást. Beleírtad az ember szívébe is ezt a törvényt és még a gonoszság sem törli ki soha onnét. A tolvaj sem tűri egykedvűen a tolvajt. Nem viseli el a gazdag sem, ha mindjárt nyomorúság hajszolja is a tolvajt. És én lopásra adtam a fejemet, Loptam, bár sem nyomorúság, sem szükség rá nem kényszerített. Csupán a félvállról vett, a megunt igazság és a gonoszság ízes falatja hajszolt. Hiszen olyasmit loptam, aminek bővében voltam én is, sőt az enyém még jobb volt. Nem is a lopás bűnében megkívánt jószág élvezetére vágyakoztam, csak a lopás és a bűn gyönyöre űzött.

Körtefa volt a szőlőnk közelében, ízetlen, hitvány, nem kíváncsú gyümölcscsel rakottan. Fölkerekedtünk, mi aljas cimborák, hogy lerázzuk és elvigyük gyümölcsét késő éjszaka idején. Ártalmas szokásból ilyen későig nyújtottuk játékainkat a szérűn. A fáról igen nagy mennyiséget vittünk el magunkkal, de nem azért, hogy jóllakjunk vele. Valamit éppen csipegettünk belőle, a többi legfeljebb csak a malacoknak dobtuk. Mégis megtettük, mert kedvesnek találtuk, hogy a tilosat járjuk.

Íme a szívem, íme az én szívem, Istenem. A mélységes gonoszság fenekén mégis megkönyörültél rajta. Vallja meg már most neked a szívem, mit is keresett ottan? Mást nem, csak hogy hiába-módon gonosszá legyek, és gonoszságomnak így más oka nem akadt, mint maga a gonoszság. Utálatos volt ez, én mégis szerettem. Szerettem vesztetemet, szerettem bűnömet. Nem azt szerettem, aminek kedvéért a vétket elkövettem, hanem magát a bűnömet szerettem. Nyomorúságos lélek: erős támaszodból a, romlásba hanyatlik, nem gonoszságával óhajt valamit, hanem a gonoszságra vágyik. .

V. FEJEZET

OK NÉLKÜL SENKI SEM VÉTKEZIK

10. Lám, aranynak, ezüstnek, szép testnek és minden egyébnek megvan a maga bája szemünkben. Tapintásunkban legfontosabb az egybevágyóság kelleme. Többi érzékünkhöz is megfelelő módon alkalmazkodik az anyagi teremtmény. Az esendő dicsőségnek, a parancsoló és a mások fölé kerekedő hatalomnak is megvan a díszje. Belőle sarjad azután a szabadság szomjúsága.

Ámde, ha mindezeknek birtokára vágyakozunk, nem kell Uram messzire csavarognunk tőled, sem törvényedtől nem kell távolodnunk.

Csábít az élet ez a földön élt mostani életünk, ékes voltának bizonyos aránya és a többi más, szép, de alacsonyabb rendű dolgokkal való megegyezés okán. Édes az emberi barátság is a sok-sok lélek egysége miatt, a maga kedves köteléke révén. Mindezek és más hasonló dolgok miatt azonban bűnökbe keveredünk, ha a feljűk húzódo rendetlen hajlamunkkal — mert hiszen ezek mégis csak apócska javak — elhagyjuk a legdrágább és a végtelen javakat, téged Uram Istenünk, a te igazságodat és egyben a te törvényedet. Bár ezek a csip-csup dolgok is nyújtanak gyönyört, de nem olyan az, mint amilyent te adsz, mindent létbe hívó Istenem. Hiszen benned találja örömét az igaz és gyönyörűségét az ártatlanok szíve.

11. Ha valami gáztett kerül szóba és elkövetése okát tapogatjuk, nem igen hiszünk addig más okot, míg az alacsonyabb rendűeknek említett dolgok valamelyikének megkívánása, vagy elvesztésének félelme nem bukkan elénk, mint amely ok gyanánt szerepelhetett. Szépek, vonzóak ezek a dolgok, de a magasabb rendűekhez, a boldogságot adókhoz mérten bizony csak nyomorúságosak és haszontalanok.

Gyilkosság történt.

Miért ölt a tettes? Talán az áldozat feleségét vagy birtokát szerette? Vagy rablással iparkodott megszerezni betevő falatját? Talán félt, hogy az övéből a másik elrabol valami hasonlót? Esetleg sérelem tövise érte őt, és fölparázlott benne a bosszúállás?

Talán ok nélkül követte el a gyilkosságot, csupán azért, mert az emberölésben örömét találta? Ki hiszi ezt?

Ha arról a bizonyos kelekótya és kegyetlen emberről megemlíti is az író, hogy talán inkább ingyenesen lett gonosz haramia, mégis megadja előbb ennek az okát: „Hogy a tétlenség — úgy mond — lelket és kezet bénává ne sorvasszon.”⁷ És miért volt ez? Miért történt így? Bizonyára arra iparkodott, hogy gyakorolja magát a zshiványságban és elfoglalhassa később a Várost, hírt, hatalmat, aranyat szerezzen, megszabaduljon a kízó szegénységtől, a bűn tudatának nyomasztó terhétől és végül a törvény félelmétől.

Tehát még Catilina sem szerette gonosz cselekedeteit. Valami mást szeretett, és annak kedvéért követte el gatzetteit.

VI. FEJEZET

A JÓ SZÍNÉBEN GONOSZSÁGRA CSABÍTÓ DOLGOK CSUPÁN ISTENBEN IGAZAK ÉS TÖKÉLETESEK

12. Mit szerettem tehát nyomorultan benned, ó én lopásom, ó én életem tizenhatodik évének éjszakai bűne? Nem voltál szép, mert hiszen lopás voltál.

Valami vagy talán, hogy így beszélek hozzád?

Szépek voltak az elcsent gyümölcsök, mert terményeid voltak, mindenek legfőbb szépsége, te valamennyi dolog alkotója, jóságos Istenem, én Istenem, én végtelen és igazi javam. Szépek voltak azok a gyümölcsök, de nem rájuk áhítozott az én nyomorult lelkem. Hiszen torkig voltam ízesebb gyümölcsökkel. Ezeket meg csak éppen leszaggattam, egyszerűen azért, hogy lopjak. Félredobtam a letépetteket; csupán a gonoszságot faltam föl belőlük és örömet adott az íze. Ha számba jutott is pár falat a gyümölcsből, ott a gonoszság volt csak fűszere.

És most kérdezem Uram Istenem: mi adott nekem gyönyörűséget a lopásban? Íme, nem volt benne semmi szép vonás. Igazságossága, vagy okossága vonzott? Ilyet nem is említek, hiszen még az emberi értelem, az emlékezet, az érzékek, vagy a tengődő földi életünk szépsége sem volt benne. A helyükön ékesen villogó csillagoké sem. A földé és a tengereké sem, amelyek élő lényekkel vannak színültig tele, hogy születésükkel töltsék be újra a pusztulók hiányát. Még csak amaz esendő és párásan illanó szépsége sem volt meg, amely egyébként csalóka vétkeinken csillog.

13. Lám, a gőg a fenséget majmolja, holott csupán te vagy Istenem fenséges mindenek fölött. A nagyravágyás tisztelettel övezett dicsőségre szomjas, pedig csupán te vagy örökre tiszteletreméltó és dicsőséges mindenek előtt. Félelemre tart igény a hatalmasok vasszigorúsága, de ugyan kitől kell félnünk igazán, ha nem a mi egyetlen, örök Istenünktől? Mi bújhat ki hatalma alól, és mi illanhat el onnét? Mikor, hol, mivel és kivel lehetséges ez?

---

⁷ Sallust. Di bello Catil. 16. Fordítóink (Vass J. és Balogh J.) mint Catilina önvallomását idézik e szavakat, pedig Sallustius a Catilina körül csoportosulók jellemzésére írta le őket, és nem is az i.m. 9., hanem a 16. fejezetében.

Szerelemre vágyik az enyelgők csábító szava, de semmi se megnyerőbb a te szerelmednél, semmit üdvösebben nem szerethetünk, mint a te mindennél ékebb és több fényt sugárzó igazságodat.

A kíváncsiság látszatra a tudományszomj mezébe öltözik, pedig te ismersz csak mindeneket mérhetetlenül.

A tudatlanságot, sőt az ostobaságot is az egyszerűség és az ártatlanság nevével kendőzik, de nálad egyszerűbb nem akad sehol.

És van-e ártatlanabb, mint te, hiszen a gonoszoknak is csupán a saját műveik vannak ártalmukra?

Látszólag nyugalmat sóvárog a restség, de ugyan hol van biztos nyugalom, ha nem benned, Uram?

Az élvezethajhászás arra vágyakozik, hogy bőségnek és jólétnek nevezzük, pedig csak te vagy, Uram, a romlatlan édesség túlon túl csordulása és fogyhatatlan teljessége.

Bőkezűség palástját ölti a pazarlás, pedig te vagy csupán minden jónak a leggazdagabban mérő kiosztója.

A kapzsiság sokféle érték birtokára törekszik, holott mindenek a te birtokodban vannak.

Elsőségért harcol az irigység, de mi lehet nálad előbbre való? A harag sanda bosszúra leskelődik, ám de ki büntet nálad igazabban?

A félelem borzad a szokatlan és váratlan dologtól, mert könnyen legázolja szeretteinket. Aggódva pislog a biztonság felé; de mi szokatlan néked Uram, és mi lehet váratlan nálad? Ki szakíthatja el tőled szeretteidet? És hol a teljes biztonság, ha nem benned, Uram?

Sorvadozik a szomorúság elveszített értékek miatt. Kedvét lelte bennük a kívánság és szeretné, ha semmit el nem veszítene, mint ahogyan el nem rabolhat tőled senki semmit.

14. Így cselleng aljas utakon a lélek, midőn elfordul tőled és rajtad kívül keresi, amit meg nem talál tisztán és zavartalanul, míg csak vissza nem tér hozzád. Esztelen módon utánoznak téged a tőled messzire rugaszkodók, míg lázadó fejüket ellened emelik. Ámde még ebben az utánnásban is azt hirdetik, hogy az egész mindenség teremője vagy. Nincs tehát lehetőség arra, hogy tőled messze távozhassanak.

Mit szerettem én abban a lopásban? Ugyan miképpen utánoztam benne, ha mindjárt hibásan és vétkeesen is, az én Uramat?

Vajon kedvemre volt, hogy a törvényt legalább csalárdul megcsorbítsam, ha már hatalommal ezt meg nem cselekedhettem? Talán azért tettem, hogy némi árnyékszabadságot majmoljak fogoly létemre magamnak, midőn büntetlenül tilalmas dolgot cselekedtem, a mindenhatóságnak valami téves-homályos hasonlóságára? Lám, az urától menekülő és árnyak után kapkodó szolga. Ó, ez az élet szörnyű rothadása és a halál mélységes örvénye. Hogyan találhattam örömet a tiltott dolog elkövetésében, amely nem is tetszett más okon, csupán azért, mert megcselekednem nem volt szabad?

VII. FEJEZET

ISTENNEK HÁLÁLKODIK BŰNEI BOCSANÁTÁÉRT ÉS MEGKÖSZÖNI, HOGY SOK MÁS GONOSZSÁGTÓL IS MEGOLTALMAZTA ŐT

15. Mivel viszonyozzam az Úrnak, hogy mind e dolgot földidézheti emlékezetem és a lelkem mégsem reszket a félelemtől? Szeretlek Uram. Megköszönöm mindezt és dicsérem neved, mert

megbocsátottad tengernyi gonoszságomat és elvetemült undok tetteimet. Kegyelmed műve volt és irgalmad csodája — mi másra gondolhatnék —, hogy vétkeimet széjjelolvasztottad; akár a tél jegét. Azt is csupán kegyelmednek köszönhetem, hogy egyéb bűnöket el nem követtem. Mire nem lettem volna kapható, ha egyszer a dib-dáb értékű gonoszság is olyannyira vonzott?

Megvallom, hogy minden bűnömre bocsánatot kaptam. Az önként elkövetett bűnökre is. Az el nem követettekre is. Megóvott tőlük útmutatásod. Hol akad ember, aki ráeszmél törékeny gyöngeségére, és tisztaságát vagy ártatlansága kincsét mégis vakmerően a maga erejének köszöni? Kevésbé szeretne téged az ilyen. Mintha kevésbé volna szüksége irgalmasságodra, amellyel megbocsátod a hozzád térők gonoszságait.

Ha követte valaki hívó szavadat és elkerülte mindazt, amit itt rólam olvas, a magamról említett és megvallott dolgokat, ne nevessem rajtam, hogy egészségessé gyógyított az orvos, ki megóvta őt a betegség bajától, vagy talán kisebb bajjal látogatta meg. Sőt inkább éppen így, vagy még ennél is jobban ragaszkodjék hozzád. Lám, akinek erejével engem olyan nagy bűnök nyavalyáitól megszabadultán lát most, ugyanaz óvta őt is, hogy ilyen súlyos bűnök nyavalyáiba bele ne bonyolódjék.

VIII. FEJEZET

A BŰNÖS TÁRSASÁG IS KEDVÉRE VOLT A LOPÁSBAN

16. Én nyomorult flótás.

Miféle nyereség ütötte markomat egykor mindezekben? Szégyennel gondolok most vissza rájuk.⁸ És legfőképpen mit nyertem abban a lopásban? Hiszen csak a tolvajlást szerettem benne. Semmit. Maga is semmi volt csupán, és vele én csak nyomorultabb lettem.

Egyedül mégis nem követtem volna el a lopást. A lelkem akkori állapotára most így emlékezem vissza. Nem, egyedül bizonyára meg nem cselekedtem volna. Szerettem tehát a bűnös társaságot, amellyel együtt magam is hibáztam? Így a lopáson kívül mást is szerettem.

Igazabban szólva: semmit sem szerettem, hiszen a társaság is csupán semmi volt. Mi itt az igazság? Ki tanít meg erre engemet? Ki más, mint aki fényt hint szívemre, és eloszlatja homályosságát? Ámde mi jut eszembe, hogy kérdezzek, tűnődjek, és elmélkedjek ezen? Lám, ha akkor szerettem a lopott körtét és élvezetére vágyakozom, lophattam volna egyedül is. Elég lett volna a gonoszság elkövetése ahhoz, hogy élvezetemhez jussak. Így nem lobbantottam volna föl vágyam viszketését büntársaimnak ösztönző szavával. Ámde, mert a gyümölcsben akkor semmi gyönyörűségem sem volt, a gaztettben rejtett tehát az élvezet, és abban, hogy ezzel a bűnös bandával lehettem.

IX. FEJEZET

A BŰNÖS CIMBORASÁG FERTŐZŐ HATÁSA

17. Milyen szenvedély borzolta lelkemet? Minden bizonnal szörnyen undok volt ez, és jaj volt nekem, mert ott lapult bennem.

Mégis mi volt ez?

Ki veszi észre tévedéseit? ⁹Kacagás buggyant, mintha szívünket csiklandozták volna, mert rászedtük azokat, akik ilyesmit föl sem tételeztek rólunk és minden erejünkkel ellenezték az efféle

---

⁸ Róm. 6,21.

dolgokat. Miért telt jókedvem abban, hogy nem egyedül hajtottam végre a lopást? Talán mert egymagában könnyen senki sem kacag? Könnyen ugyan senki sem kacag, mégis előfordul, hogy magános és egyedül álló embereken erőt vesz olykor a nevetés, bár senki sincs velük, ha ti. valami nagyon nevetséges dolog csiklandozza lelküket vagy érzékeiket.

Ám én azt a bűnt egyedül el nem követtem volna, egyedül — mondom — semmi szín alatt. Íme, kitárul orcád előtt a lelkem élénk emlékezése, Istenem. Egyedül azt a lopást el nem követtem, hiszen örömet nem az elcsent dologban, hanem a lopásban találtam. Ha egyedül vagyok, semmi örömet nem nyújt az nekem és így meg sem cselekszem.

Ó ellenséges, szörnyű barátság te, értelmem kandi félrevezetője, játékból és tréfából szüremelő ártó kapzsiság, és mások kárának bűnös megkívánása. Semmit sem nyertem és nem ingerelt a bosszú vágya sem. Ámde fölhangzik a kiáltás: gyerünk és tegyük... és lám szégyelljük, hogy nincsen szégyellni valónk...

X. FEJEZET

MINDEN JÓ AZ ISTENBEN VAN

18. Ki gombolygatja szét e rettentően kuszált és egybegubancolt csomótömeget?

Utálatos. Arra sincs kedvem, hogy feléje nyúljak és még csak látni sem akarom. Téged kívánlak immár, Igazság és ártatlanság. Dicsőséges fénnel sugaras és nem unható bőséggel teljes szépség, ó drága ékesség, te. Nagy-nagy nyugalom van nálad és zavartalan élet. A hozzád térő Ura örömébe lépett,¹⁰ nem fél immár, és a legfőbb jószágban boldogsággal teljes. Elsodródtam tőled, Istenem, és tévelyegtem, messze bolyongtam ifjú fejjel a te biztonságodtól, s az ínség földje lettem önmagam számára.

III. KÖNYV

I. FEJEZET

A HAJSZOLT SZERELEM IGÉZETÉBEN

1. Karthágóba mentem.

Minden oldalról felbűzlött körülöttem a szégyenletes szerelmek pocsolyája. Nem szerettem még, csupán a szerelem volt kedves, és lappangó telhetetlenségből gyűlöltem magamban a kevésbé telhetetlent. Keresgéltem szerelmem tárgyát, szeretve a szerelmet és utálva a lelki nyugalmat, az egérfogós csapdáktól mentes életet. Belső éhségem volt belsőbb eledelre — reád, Istenem — de íme nem gyötört még engem ez az éhség. Nem vágyakoztam romlatlan ételekre. Nem mintha már jóllaktam volna velük, hanem minél üresebb voltam az ilyen ételektől, annál több csömörrel teltem meg irántuk.

Így bizony gyöngén állott a lelkem. Útszélre vetette magát nyomorultul, és az érzéki dolgok csiklandó érintését kívánta. Ám ezeknek is van lelkük, ha nem lenne, nem szeretnők őket.

Édes volt, hogy szeressek és szeressenek, főként, ha esendő testét is élvezhettem. A barátság tiszta csermelyét tehát megfertőztem bűnös kívánságaim szemetjével, és fényességét a kéjvágy pokoli sötétjén sötétségbe taszítottam. És ilyen torzan és tisztátalanul is sarkantyúzott a hiú-

---

⁹ Zsolt. 18,13.

¹⁰ Máté 25,21.

ság, hogy szemrevaló és szellemes legyek. Belezuhanom a kívánt szerelembe, óhajtván óhajtottam, hogy ölébe vegyen.

Én Istenem és én Irgalmasságom, kicsoda epével szórtad te meg e szerelem édességét és milyen jó voltál hozzám. Szerettek már engem és titkon eljutottam az élvezet rabláncaihoz. Ámde még örvendeztem. Nyomorúságos bilincsek fonódtak körülöttem, hogy azután paskoljanak engem a féltékenységgel, a gyanakvás, a félelem, a harag és a civakodás tüzes vasvesszői.

II. FEJEZET

VONZÓDIK A TRAGIKUS SZÍNJÁTÉKOKHOZ

2. Rabul ejtettek a színházi játékok. Zsúfoltak voltak nyomorúságom képmásaival és belső tüzem gyújtó taplóival.

Mi oka lehet, hogy az ember ott fájdalomra éhes, míg szemléli a gyászos végű és szomorú eseményeket, bár megélésükre kedve nincsen?

Akarja, hogy fájdalmat merítsen magának belőlük, miközben nézi őket és a fájdalom lesz élvezete is. Mi más ez, mint szálnalmas esztelenség? Hiszen annál inkább megrendül az ember efféle dolgok láttára, minél betegbbje a hasonló hangulatoknak. Nos, ha mi szenvedünk, ezt nyomorúságnak mondjuk, ha pedig együtt érzünk a szenvedővel, ennek már könyörület a szokásos neve. Ámde miféle könyörülő részvét fakadna e kötött és megjátszott darabok során? Nem indítják meg a hallgatót, hogy segítsen valakin ő is, csupán fájdalmat keltegetnek benne. És a szerepet alakító színésznek többet tapsol az ember, ha többet is bánkódik. Ha a régi vagy kötött emberi bajokat úgy adják elő, hogy semmi fájdalmat nem érez a néző, elégedetlen morgással távozik. Ha pedig fájdalomra gyullad a néző, figyelmesen ott marad és örvendezve sírdogál.

3. Tehát a fájdalmat is szeretjük?

Bizonyára minden ember vágyakozik öröme. Vagy senkinek sincsen ínyére, hogy nyomorult legyen, de mindenki szívesen könyörületes, és mivel fájdalom híján ilyen nem igen lehet, azért szeretik a fájdalmakat is? Ez is a barátság forrásaiból ered? Ámde hova törekszik? Merre csörgedezik? Miért iramlík a susterző szurokkal zuhogó patakba, a förtelmes testi vágyak szörnyű zsarátnokába? Ebbe változik és alakul maga is, midőn önkényes hajlamaival már messzire zuhan az égi fényességtől és torzóvá apadt...

Hajítsuk félre tehát az irgalmas részvétet?

Nem, ezt igazán nem. Inkább szeressük olykor a fájdalmakat. No de őrizkedj lelkem a tisztátalanságtól, Istenemnek és atyánk dicséretes, mindörökké magasztos Istenének oltalma alatt, őrizkedj lelkem a tisztátalanságtól. Hiszen most is csak él bennem a könyörülő részvét. Ámde akkor a színházban együtt örültem a szeretőkkel, az egymást aljas bűnökben élvezőkkel ha mindjárt a megjátszott szerepek során színlelt volt is a cselekedetük. És ha elvesztették egymást, részvétre gerjedt bennem megint a szálnalom. Íme, ez is, meg az is élvezetet nyújtott

Ma azonban már inkább szálnakozom az ocsmány bűnében örömet lelő emberen, semmint az olyanon, aki mintegy nagy-nagy csapásán siránkozik, ha ártalmas gyönyörűségétől meg kell válnia, vagy elveszíti nyomorúságos boldogságát. Bizony ez a részvét az igazabb, ám ennek a fájdalma nem ad örömet. A jól gyakorolt szeretet megdicséri a nyomorgó felé részvéttel tekintőt, de valódi részvét akkor él csak bennünk, ha inkább azt akarjuk, hogy szálnakozni valónk ne legyen.

Ha ugyanis volna ártalmas jóindulat, ez azonban sohasem akadhat, éppen még az is megtörténhetné, hogy az igazi és, tökéletes részvétet érző ember nyomorultakat óhajtana magának,

csak hogy a részvétet gyakorolhassa rajtuk. Tehát van helyeselhető, de nincsen szerethető fájdalom. Lám Uram, lelkünket magunknál mérhetetlenül tisztábban szerető Istenem, téged meg nem sebezhet soha semmiféle fájdalom. Éppen ezért könyörülő részvéted is igazabb, mint a miénk. „De ki alkalmas erre?”¹

4, Én azonban nyomorúságos fejjel a fájdalmat szerettem akkor. Sőt kerestem, hogy valamin bánkódhassak. Idegen, költött, megjátszott bajokban olyankor tetszett a színész szerepe, mélyebb hatást akkor gyakorolt reám, ha a szememből könnyeket is sajtolt.

Nem csoda, ha nyájadból beteg bárányként messzire csavarogtam, nyűgnek éreztem óvó kezdet és megcsúfított az éktelen rühösség. Ezért szerettem a fájdalmakat. Nem a mélységesen elevenbe vágókat, hiszen menekültem az olyan szenvedéstől, amilyennek a szemlélése vonzott. Csupán a hallott és játszott szenvedések voltak kedvesek. Ezek valamiképpen a bőröm felszínét vakarták. Mégis éles körmökként hasogattak, és nyomukban jött az égető genny, a rothadás és a rettenetes fekély. Az én ilyen életem vajon élet volt-e édes Istenem?

III. FEJEZET

A SZÓNOKI ISKOLÁBAN VISSZABORZAD A RENDBONTÓK FÖLFORGATÓ CSELEKEDETEITŐL

5. Messziről ugyan; de itt is, ott is röpködött Uram fölöttem a te hűséges irgalmasságod. Mi csoda szörnyű gonoszságokba morzsolódtam széjjel, milyen szentségtörő kíváncsiság ösvényére léptem.

Sodort ez magával, miután téged messze hagytalak a hűtlenség utolsó fokáig és az ördögök csalóka szolgálatáig. Nekik áldoztam gonosz tetteimet és te mindezekben ostoroztál engem. Bizony arra is rávetemedtem, hogy ünnepségeid résztvevői között, egyházad falain belül, bűnös gerjedelmeket gyűjtsak szívemben és azon tűnődjek: miképpen tépjem a halálos gyümölcsöt? Súlyos fenyítéssel büntetted ezért, de semmiség volt ez a bűneimhez mérten. Ó végtelen Irgalmasságom, Istenem, menedékem rettentő bajokban. Milyen kevély magabízással bolyongtam bennük szanaszét, hogy minél messzebb csavarogjak tőled.

A magam útjaihoz ragaszkodtam, és nem a tiedhez. Illanó szabadság nyomába szegődtem.

6. A tisztességes hírnévvel dicsekedő tanulmányok főleg a peres eljárásokra vonták a figyelmet. Magam is kitűnőségre vágyakoztam ezen a téren. Itt annál több a dicsőség, minél bővebb a hitvány rászedés. Lám, milyen szörnyűséges a vaksággal is dicsekvő emberek vaksága.

A szónokok iskolájában már voltam „valaki”. Kevély öröm töltött el és dagasztott a gőg szele. Ámde azért sokkal higgadtabb voltam társaimnál — tudod te, Uram. A „rendbontók” okozta rendetlenségektől távortartottam magamat.² Ez a bolond és ördögtől származó nevezet valamiképpen a műveltségnek jele volt közöttünk. Együtt éltem velük, szemérmetlen szégyennel a szívemben, mivel hogy én mégiscsak másmilyen vagyok. Ögyelegtem közöttük és örömet okozott olykor-olykor a barátságuk, bár a tetteiktől mindig borzadtam. Ezek a cselekedetek voltak azok a bizonyos „rendbontások”. Arcátlan gúnnyal ostromolták velük a járatlanok becsületességét. Zavarták őket olcsó élceikkel és így arattak maguknak hitvány örömet.

Van-e ennél az ördög mesterkedéséhez hasonlóbb cselekedet? Bizony, helyénvaló volt a „rendbontó” nevük. Ők maguk voltak előbb rendetlenek és romlottak. Kacagtak rajtuk titkon az

---

¹ Kor. II. 2,16.

² A szó — eversor — jelentése nem egészen világos. Romlott, de előkelő szerepet játszó diákok elnevezése volt, talán valami akkortáiban jólismert diáktársulat lapult a név mögött.

ördögök és cselekvéseikkel csavarták el a fejüket, főképpen abban, hogy mások rászédésén és gúnyolásán leljék örömeiket.

IV. FEJEZET

CICERO „HORTENSIUS”-A FÖLÉBRESZTI BENNE A BÖLCSELET SZERETETÉT

7. Ilyen környezetben tanulmányoztam ingadozó fiatal fejemmel az ékesen szólás tudós könyveit. Kárhozatos és kevély törekvéssel az emberi hiúság örömei útján csillogásra vágyakoztam.

A megszokott tanulmányi rendben Cicero egyik könyvére bukkantam. Nyelvét majdnem mindenki megcsodálja, de a szellemét már kevésbé. Ez a könyv a szerző bölcséletre való buzdítását tartalmazza és „Hortensius”-nak hívják.³ Változást idézett elő lelkületemben ez a könyv. Feléd irányította Uram imáimat, más útra terelte vágyaimat és szándékaimat. Minden hívságos reménységet olcsónak éreztem nagy hirtelenében, és szívem kimondhatatlan szenvedélyre gyulladt a halhatatlan bölcsesség iránt.

Tápázkodóban voltam, hogy visszatérjek hozzád.

Nem az anyám pénzén vásárolt nyelvkészségem csiszolásáért (tizenkilencedik évemet tapostam, és apám két éve halott volt már akkor) mondom, nem a nyelvem csiszolásáért bújtam át én annyiszor ezt a könyvet. Nem a kifejezés művészi mivoltát, hanem a tartalmat véstem a szívembe.

8. Mennyire égtem a vágytól, Istenem, ó mennyire hevültem, hogy esendő földi dolgaink közül visszarepüljek hozzád. Nem sejtettem még, hogy miféle terved van velem. Hiszen a bölcsesség tenálad vagyom.⁴

A bölcsesség szeretete görögül „philosophia”. A könyv ennek a szerelmét gyújtotta föl bennem. A bölcsélet útján sokan félrevezetnek másokat. E nagy, csalogató és tisztességes nevezettel festik, álcázzák kerge tévedésüket.

A kortársakból, vagy a régebbi időkben ilyennek mutatkozó, ; úgyszólván valamennyi író föl vonul és méltatásra talál a könyvben. Nyilvánvaló lesz benne Szentlelked, derék és jámbor szolgálád ajakán fölcsendülő üdvös intése: „Vigyázzatok, hogy senki meg ne ejtsen titeket bölcsellettől és hiú megtévesztéssel, mely emberi hagyomány és a világ elemei szerint, nem pedig Krisztus szerint igazodik. Mert őbenne lakozik az istenségnek egész teljessége valósággal.”⁵

Tudod te lelkem fényessége, hogy abban az időben mennyire nem ismertem még az Apostol ígét. A buzdítás mégis kedvemre volt, mert ösztönző szava nem az egyik vagy a másik iskolát, hanem magát a bölcsességet ajánlotta — bármi legyen is ez -, hogy szeressem, kutassam, kövessem, őrizzem és, bátran magamhoz öleljem. Lángra gyulladtam, és a vágyódás égett bennem. E fölfokozott lelkesülésemben csupán az a körülmény szegte kissé a kedvemet, hogy Krisztus nevét nem találtam a könyvben.

Lám, ezt a nevet, a te irgalmadból édes Istenem, üdvözítőm és Fiad nevét anyám tejével szívta már magába az én aprócska gyermeki szívem és mélyen megőrizte. És azért nem bilincselte le egészen engem semmiféle irodalmi alkotás, ha ez a név nem fordult elő benne, bár szép és igaz volt máskülönben.

---

³ Cicero e híres műve, sajnos, elkallódott.

⁴ Jób 12,13.

⁵ Kol. 2,8-9.

V. FEJEZET

VISSZARIAD A SZENTÍRÁS NYELVEZETÉNEK EGYSZERŰSÉGÉTŐL

9. Eltökéltem tehát, hogy a Szentírást szemügyre veszem. Hadd lássam, miféle alkotás ez. És íme, különös dologra bukkanok. Sem a kevélyek meg nem értik, sem a gyermek ki nem bogo-
gozhatja. Kezdetben közönséges, később fölséges és titkok fátyola rejti. Ámde nem voltam
még olyan, hogy ajtaján beléphessek, vagy gögös nyakamat meghajlítsam útjain.

Midőn az Írást kezembe vettem, úgy gondolkoztam még, amint most beszélek. Bizony méltat-
lan dolognak látszott, hogy Tullius méltóságával akárcsak egybevessem. Gögöm menekült az
írásmódja elől és az értelmem mélyen bele nem hatolt. Pedig olyan az Írás, hogy növekszik a
gyermekkel együtt. Én azonban röstelltem, hogy gyermekké legyek és kevélységem fuvalla-
tában nagyon is nagyra láttam magamat.

VI. FEJEZET

MIKÉPPEN KERÜLT A MANICHEUSOK TÖRÉBE?⁶

10. Így azután eszelősen kevély emberek közé pottyantam. A test rabszolgái ők. Ugyanakkor
szószátyárok is. Szájukban az ördög csapdája feszült. Lépvesszőjüket keveréssel kenték, ne-
vednek, a mi Urunk Jézus Krisztus és a Szentlélek, a mi vigasztalónk neve szótagjaival. Nem
fogytak el ajkukról ezek a nevek, de csak hang és nyelvük kelepelése volt mindez, mert szívük
szemernyit sem sejtett az igazságból. Emlegették csupán: igazság, igazság. Unos-untalan ezt
szajkózták nekem ámde az igazság sehol nem volt meg bennük. Sőt, üres hamisságokat fecseg-
tek nemcsak rólad, te igazi igazság, de teremtesedről, a világ elemeiről is. Később bizony arra
kényszerültem, hogy szerelmedért Atyánk, végtelen jóság és minden szépségek igazi Szépsége,
még e dolgokról okosabban tanító bölcselőket is faképnél hagyjam.

Ó igazság, igazság! Milyen bensőségesen sóhajtozott feléd már akkor is a lelkem, midőn ők
gyakran emlegettek, szüntelenül kérődztek pusztá szavakkal nekem, majd később roppant
könyvek tömegében is. Tálak voltak ezek. Bennük a napot és a holdat, a te szépséges művei-
det nyújtották elém, ámde nem téged, pedig reád éhezett a lelkem. Csupán teremtményeid
voltak mindezek, nem te magad, és még hozzá nem is a kiválóbb teremtményeid. Hiszen érté-
kesebbek a szellemi műveid, mint ezek az anyagi dolgok, ha mindjárt fényesek és tüzelnek is az
égen. Én azonban még e kiválóbbakra sem éheztem és szomjaztam. Érted gyötört az éhség és a
szomjúság, magadért, Igazság. Benned nincsen változás, sem árnyéka a változandóságnak?⁷

⁶ A manicheus tévtanítás Mani-tól származott. Mani 216-ban született Babilóniában, és 276-ban I. Bahram perzsa király parancsára keresztre feszítették. Tanítását káldeus, perzsa, buddhista és keresztény elemekből állította össze. Írásainak ma már csak címeit ismerjük. Tanításának legfőbb tétele: öröktől fogva két élő és elevenítő valóság létezik. Egyik a jó (a világosság}, a másik a rossz (a sötétség). Mindkettőnek öt részre ta-
golt birodalma van. A sötétség birodalma rátört a világosság birodalmára, és így keletkezett a látható világ,
s benne az ember, a világosság és a sötétség keveredéséből. A sötétség fejedelmei ugyanis Isten lényegéből
fénydarabkákat ragadtak magukkal, ezeket zárták az anyagba és így lett az ember. A megváltás nem más,
mint a fénydarabkák kiszakítása az anyagból és visszavezetése a világosság birodalmába. Erkölcsi tanítás a
száj, a kéz, az öl hármasság peccsétjén vagy peccsétörvényén alapszik. Mivel azonban erkölcsi törvényei megva-
lósíthatatlanok voltak, azért két nagy csoportra oszlottak követői, a hallgatók és a választottak csoportjára.
A tanítást már a pogány Diocletianus császár is üldözőbe vette. A keresztény császárok közül I. és II.
Valentianus, III. Theodosius, Justinus és Justinianus hadakoztak ellene. Minden üldözés ellenére is körülbe-
lül egy évezreden át lappangott a manicheizmus, és nyomai fellelhetők a középkorban a bogumilok,
albigensek, katharok stb. mozgalmaiban.

⁷ Jakab 1,17.

Csillogó képzelgéseket is nyújtottak élém ezeken a tálakon. Ámde többet ért volna, hogy szeressem inkább a szemünknek legalább igaz napot, mint a zavaros hamisságokat, a szemmel megcsalt lélek kotyvalékát. És mégis, mert bennük téged gyanítottalak, majszoltam őket. Nem ugyan mohósággal, mert nem éreztem rajtuk valóságod ízét a számban. Nem, nem te voltál ez a hitvány kotyvalék, és én jól sem laktam vele, hanem inkább éhesebb lettem tőle.

Az álmodók falatja teljesen olyan, mint az éberek falatja, az alvókat azonban mégsem laktatja jól, éppen azért, mert alusznak. Ámde a képzelgések még csak hasonlóak sem voltak hozzád, amint most szólasz te nékem. Csupán testi elképzelések voltak és hozzá még hamisan testiek. Bizonyosabbak náluk a földi szemünkkel szemlélt valóságos testek, akár az égen, akár a földön vannak. Együtt szemléljük őket a barmokkal és a madarakkal, tehát bizonyosabbak, mint midőn csupán elképzeljük” valamennyit, és ismét biztosabban képzeljük el valamennyit, és mint-ha csak sejtünk mögöttük másokat, nagyobb, sőt végtelen,” ám egyáltalán nem létező dolgokat.

Nos, ilyeneken rágódtam én akkor, de jól nem laktam tőlük. Te azonban, szerelmem, reád támaszkodom, hogy erősebb legyek, nem vagy e látott dolgokkal sem azonos, ha mindjárt az égen vannak is ők. És nem vagy azokkal sem azonos, amelyeket mi már nem látunk ott. Te hívtad létbe valamennyit és műveid során nem is a legnagyobbak. Milyen messzire vagy tehát az egyáltalán nem létező testekről szövögetett képzelgéseimtől. Biztosabb a valóban létező testek elképzelése. És még biztosabbak maguk a testek, bár szintén nem azonosak veled. Ámde a test élete, a lélek sem vagy. Tehát jobb és biztosabb a testek élete is, semmint maguk a testek. Te a lelkek élete vagy, életek élete. Magadból élsz és változás nincs benned, te élete lelkemnek.

11. Hol voltál akkor tőlem, miféle messzeségben? Én távol kujtorogtam tőled, eltaszítottan még a sertések hüvelyes moslékjától is, amilyen eledellel etettem őket.⁸ Mennyivel különbek voltak a nyelvmesterek és a költők csacska mesécskéi, mint ezek a lélekvesztő csapdák. Mégis hasznosabb dolog a vers, az ének, a repülő Medea, mint a sötétség öt barlangja miatt különféleképpen színezett öt fajta elem. Egyáltalában nem léteznek ezek és megölik a hívót. Hiszen a vers és az ének még valódi eledelül is alkalmazható. Lám, énekeltem a röpködő Medeát, de a röpködést sohasem bizonygattam. És ha ének csendült róla fülemben, nem adtam neki hitelt. Ezeket a képzelgéseket azonban elhittem. Jaj, á jaj nekem. Ilyen lépcsőfokokon taszigáltak engem a poklok mélységes mélysége felé. Gyötrődtem, és szörnyűségesen tikkadoztam az igazság híján; midőn téged Istenem (megvallom néked, bár dicséreted még hiányzott belőlem, de te kegyelmes voltál hozzám akkor is), midőn téged nem a szándékom szerint valamennyi állat fölé emelő józan eszem világa, hanem testi érzékeim nyomán keresgettelek.

Te pedig bensőbb voltál legbensőbb valómnál, mélységesebb a lényegemnél. Én azonban Salamon példázatának fecsegő asszonyába botoltam. Gyöngén pislog benne az okosság. Ajtajában széken kuporog, és egyre hajtogatja: a titkos kenyeret örömmel egyétek és az édes, lopott vízből igyatok.⁹ Félreccavarta fejemet, mert kívül talált engem. Testi szemem küszöbén kuporogtam, és kérődztem a szememmel nyelt eledeleket.

VII. FEJEZET

ÍNYÉRE VOLT AZ ÖSSZEVISSZA MANICHEUS TANÍTÁS

12. Nem tudtam más valóságról.

---

⁸ Luk. 15,16.

⁹ Példab. 9,17.

Mint elmés bölcs hevültem magam is, hogy hajbókoljak az ostoba csalóknak, ha kérdezték tőlem: honnét van a rossz? És, hogy vajon testi alakba foglalt-e az Isten? Van-e haja, esetleg körme is? Vagy igazaknak tartjuk-e az egyszerre több feleséggel élőket, az emberek gyilkolóit és az állatok fölálodozóit?

Nem voltam járatos ezekben a kérdésekben és így megzavartak. És míg az igazságtól egyre inkább távolodtam, úgy láttam, hogy feléje ballagok.

Nem tudtam még, hogy nem más a rossz, mint a jó hiánya. Ha ez nincs, akkor egyáltalán a rossz sem létezik: Hogyan láthattam volna ezt, hiszen a szemem csupán a testekig és a lelkem csak az álmokképig hatolt?

Azt sem tudtam, hogy lélek az Isten, nincs hosszúsága, szélessége, tagja és nem a tömegében létezik. A tömeg kisebb a részeiben, mint teljes valójában. És ha végtelen, akkor kisebb valamely biztos térrel határolt részében, mint végtelen mivoltában. Tehát nem lehet egészen mindenütt, mint a lélek, mint az Isten. És nem tudtam, hogy mi az a valami bennünk, amiben hasonlók vagyunk Istenünkhöz? Nem tudtam, hogy milyen alapon mondja rólunk helyesen az Írás: Isten képére vagyunk.¹⁰ Mindezt távolról sem sejtettem.

13. És nem ismertem a valóságos, belsőbb, nem külső szokásból, hanem a mindenható Isten szent és rendíthetetlen törvénye alapján ítélkező igazságosságot. Ez igazgatja az országok és a mindennapi élet erkölceit, tájak és idők szerint. Mindig és mindenütt jelen van az a törvény, nem szenved a térben változást, nem ilyen most, és nem amolyan később. Szerinte lett igazzá Ábrahám, Izsák, Jákob, Mózes, Dávid és mindazok, akiket az Isten szája megdicsért. A dolgokhoz nem értők mégis gonoszoknak ítélik őket. Emberi nap szerint ítélnék és emberi fajtánk minden erkölcsi cselekedetét a maguk erkölcsének mérlegével mérik. Olyan ez, mint midőn valaki járatlan a vitézi fölszerelésben, nem tudja, mi melyik testrészre való, fejére teszi a lábra szabott páncélt, a sisakot pedig a lábszárára húzza és azután dörög, hogy egyik sem alkalmas. Vagy mint ha valaki mérgesen zsörtölődik, mert délutántól kezdve vásári szünet van és nem engedik meg, hogy kirakja portékáját, bár délelőtt, még nyugodtan árulhatott. Vagy mint ha egy házban azt látja valaki, hogy a szolga kezével babrál olyan dolgot, amihez nem szabad a pohárkezelőnek hozzányúlania. Vagy olyasmi történik az istállók körül, ami az asztalnál meg nem eshetik. És méltatlankodik az illető, hogy íme egy hajlék, egy család, de nem minden téren egy a szerepe mindenkinek.

Így vannak sokan méltatlankodva háborgók annak hallatára, hogy a régmúlt időkben olyasmit is szabadon tettek az igazak, amit jelenleg igazak meg nem tehetnek, mert az idők forgása szerint mást parancsolt azoknak az Isten, és mást ezeknek is, bár egyazon igazságot szolgálnak valamennyien. Pedig szemükkel láthatják, hogy egyazon emberen, ugyanegy napon, ugyanabban a házban más és más szerepe van a különféle tagnak. Ami régóta szabad volt idáig, most talán egy óra múltán tilalmas lesz. Ami az egyik sarokban kifogástalan, vagy éppen parancsolt dolog, a másik zugban már jogosan tilalmas, sőt büntetésre méltó valami is lehet.

Vajon más és más az igazságosság? Talán változik? Nem, csak nem egyenlőképpen futnak az idők. Ő pedig a legélükön halad. Hiszen időkről van szó. Ám az arasnyi életű emberek gyöngék arra ésszel a földön, hogy egybevevessék a szemükkel sohasem látott tovatűnt idők és más népek különféle helyzetét életük most megélt viszonyaival. Ámde egyazon testen, egyazon napon, ugyanabban a házban könnyen észrevehetik, hogy melyik tagra mi való, milyen időben, milyen részre, vagy melyik személyre mi illik. Amazokon botránkoznak, de íme beletörődnek emezekbe.

---

¹⁰ Mózs. I.1,27.

14. Mindezt nem tudtam, és nem is figyeltem akkor efféle dolgokra.

Szemembe szöktek az ilyen jelenségek úton-útfélen, én azonban nem láttam őket. Ha verset faragtam, nem volt szabad akármelyik verslábát akárhová elhelyeznem, hanem más és más versmérték szerint most így, később pedig másképpen. És ugyanazon ének menetében sem tettem minden ütemhez ugyanazt a lábat. A verselést irányító művészi szabály azonban nem volt más itt és más amott, hanem mindenütt egységes. Nem ötlött szemembe, hogy az igazság, amelynek szolgálnak a jámbor és tiszta emberek, messze kimagaslóbb és fölségesebb módon fűz egységbe minden előírt dolgot. Semmiképpen meg nem változik, csak az ilyen vagy amolyan korokban nem egyszerre mindent, hanem mindig az egyes időkre illőt parancsolja. Vakon gáncsoltam tehát a jámbor ősatyákat, akik az Isten parancsa és sugallata szerint nem csupán a nekik jelenvalókat értették, hanem az Isten kinyilatkoztatása nyomán meghirdették a jövődöket is.

VIII. FEJEZET

A MANICHEUSOK ELLEN KIFEJTI, HOGY MILYEN BÜNTÉNYEKTŐL ÉS MILYEN GAZTETTEKTŐL KELL UTÁLATTAL ELFORDULNUNK

15. Valahol, vagy valamely időben vajon igazságtalan dolog-e szeretnünk az Istent, teljes szívből, teljes lélekből, teljes elméből és szeretnünk a felebarátot, mint önmagunkat?¹¹

A természet ellen való büntények tehát mindig, mindenütt utálatra és büntetésre méltók. Ilyenek voltak a szodomabéliek cselekedetei is. És ha az összes népek ilyesmire adnák fejüket, valamennyi egyazon gonoszság bűnének lenne foglya az Isten törvénye szerint. Nem arra teremtette ő az embert, hogy embertársával ilyen módon éljen. Az Istennel való köteles közösségünk maga is megsérül, ha az Istentől alkotott természet fertőződik meg a kéjvágy gonoszságával.

Az emberi szokások ellenére levő vétségeket pedig kerülnünk kell, éppen e szokások különféle mivolta okán, hogy az állam vagy a nép szokása és törvénye alapján erősre kötött szerződésünket föl ne forgassa fenekestől a polgár, vagy valami jövevény gonosz kénye-kedve. Minden rész ugyanis visszataszító, ha a maga egészétől eltér.

Ha pedig az Isten parancsol bárki szokása vagy kötése ellenére valamit, meg kell történnie, bár sohasem történt ott ilyesmi. Ha megfélelkeztek róla, följújtásra vár. Ha eddig hiányzott, akkor szükséges annak a megalapítása. Lám, szabad a királynak a maga uralma alá tartozó országban valamit parancsolnia, amit előtte még senki el nem rendelt, előbb még ő maga sem parancsolt. És ha a királynak engedelmeskednek az emberek, nem sérti ez az ország társadalmi rendjét. Sőt, az volna éppen a közösség ellenére, ha nem hajolnának meg a király szavára. Az emberi közösség általános kötése, hogy a királynak engedelmeskedjék. Mennyivel inkább kell csűrés és csavarás nélkül engedelmeskednünk az Istennek, méghozzá minden egyes parancsolatában. Ő az egész teremtett világ ura és királya. Amint ugyanis az emberi társadalom hatalmasságai sorában a nagyobb hatalom azért van a kisebbik előtt, hogy ez amannak engedelmeskedjék, éppen úgy az Isten örök hatalma mindenek fölött való.

16. Így van ez a gaztettekben is. Ártó szándék indít ezekre, akár becsmérléssel, akár jogtalan erőszakossággal. E két dolog oka vagy a bosszúvágy, mint midőn ellenség áll ellenséggel szemben, vagy valami földi haszonra leső sóvár epekedés, amilyen a rablót fűti a vándorló utasra. Talán éppen valami rossznak az elkerülése, mint előfordul ez is, ha félünk valakitől. Esetleg az irigység, mely a nyomorultabbat emészti a jobb sorban élő emberekkel szemben. Viszolyog a

¹¹ Máté 22,37-39.

szerencse lovagja a vetélytársnak szimatolt embertől, vagy szomorkodik, ha sarkába ért máris valaki. Avagy csupán a mások baján érzett öröm az oka. Ez az öröm ott bujkál a gladiátorok szemlélőiben, de ott bujkál abban is, aki gúnnyal illet, vagy az orránál fogva csapdába vezet valakit.

Ezek tehát a gonoszságok csírái. Az élet kevélységéből, a szem és a test bűnös kívánságaiból erednek. Olykor csupán egyből, máskor kettőből talán, de van úgy, hogy egyszerre mind a háromból együtt származnak. Gonosszá lesz az ember élete ilyenkor a három és a hét, a tízparancsodnak a tíz húrral zengő citerája ellen, legfölségebb édes Istenünk.¹²

Benned nincsen semmiféle romlás. Milyen büntény volna tehát ellened? És milyen gaztett sérthetne meg téged? Neked senki sem árthat. De íme bünteted, amit az emberek magukon elkövetnek, mert midőn ellened vétkeznek, a maguk lelkének ártanak gonoszul és hitványságuk csupán őket csalja lépre. Rontják és dúlják így a tőled alkotott és irányított természetüket, akár mert a nem tilalmas dolgok élvezetében mértéktelenek, akár mert a meg nem engedettek felé bűnös vágyakozásra gyulladnak és természetük ellen használják föl a tilalmas dolgot.

Avagy éppen azzal lesznek bűnösökké, hogy elméjük, szavuk ellened dühöng és szörnyen rugdalóznak ösztökéd miatt. Vagy talán összezúzzák az emberi társadalmat egybefogó rend megszéíit, és vakmerően örömet találnak a maguk külön kis egyesülésükben, pártos, apró társulásaikban, amint a kedvük vagy a sérelmük éppen tartja.

Mindez olyankor történik meg, midőn elhagynak téged, életünk forrása, igaz, egyetlen alkotója és kormányzója a teremtet világmindenségnek, és emberi kevélységgel szeretik a részben a látszólagos ál-egység színét. Tehát alázatos jámborság vezet vissza hozzád. Te megtisztítasz rossz szokásainktól, és a töredelmes szívek gonoszságain irgalmasan ítélsz. Meghallgatod a béklyókba vertek sóhajtásait, és föloldod a tőlünk magunkra rakott kötelékeket. Ámde csak akkor, ha föl nem emeljük többé ellened hamis szabadságunk szavait, hogy kapzsi módon többet markolásszunk, holott elveszítjük könnyen mindenünket, ha jobban szeretjük a sajátunkat, semmint téged, mindenek java...

IX. FEJEZET

A BŰNÖK KÜLÖNBSÉGÉRŐL. ISTEN ÉS AZ EMBEREK ÍTÉLETÉRŐL

17. A büntények és a gaztettek között, az oly tömérdek gonoszság sorában akadnak vétkek, amelyekbe a jó úton haladók is belebotlanak. A bölcs ítéletű emberek a tökéletesség szabálya szerint részint gáncsolják, részint pedig az aratás reménye okán dicsérik őket, mint a vetések zsendülő szálait.

Akadnak a büntényhez és a gaztethez is hasonló cselekvések, de mégsem igazi bűnök ezek. Nem sértenek téged, Urunkat, Istenünket, és nem sértik a társadalmi rendet. Ilyen például az is, midőn valaki idejében megszerzi az élete hasznára szükséges javakat, és bizonytalankodunk, hogy nem kapzsiságból származott-e a tette? Vagy midőn valakit javító céllal büntet a törvényes fölöttes, mi pedig kétségeskedünk, hogy nem volt-e ugyanakkor ártó szándéka is?

Tehát az emberek szemében sok gáncsolásra méltó cselekvést te jóváhagysz tanúságtételeddel, viszont az emberektől dicsért sok más cselekedetet te mégis elítélsz tudásoddal. Gyakran ugyanis más a cselekvés külső látszata, más a cselekvő lelkiállapota és más az elrejtett idő pillanata is. Midőn te váratlanul parancsolsz valami szokatlan vagy előre nem látott dolgot, ha mindjárt egykor tiltottad is azt, bár ideig-óráig rejtet előlünk parancsod okát és jóllehet ez a parancs az emberi közösség valamely kötésének ellenére van, mégis ki vonná kétségbe, hogy

---

¹² Ti. a tízparancsolat első három parancsa Istenre, a többi hét pedig felebarátunkra vonatkozik.

meg kell azt cselekednünk? Hiszen éppen akkor lesz csak igazságos az emberi közösség, ha néked szolgál, Boldogok, akik tudják, hogy te parancsolsz nekik. Lám, szolgálid minden cselekedete azért történik, hogy építse a jelent, vagy hirdesse a jövőt.

X. FEJEZET

MANICHEUS HASZONTALANSÁGOK A FÖLD GYÜMÖLCSEIRŐL

18. Mindezt nem tudtam, és azért csúfolódtam szent szolgálidon és prófétáidon. És ugyan gúnyolódásommal mi mást cselekedtem, mint hogy magamat tűztem eléd nevetség céltáblájaképpen?

Lépésről lépésre jutottam el az ostobaságokig. Elhittem; hogy a füge szüretelésekor az anyatő is tejes könnyeket hullat. És ha valami szent ember ette meg a nem saját, hanem a mások bűnével szakított fügét, akkor a vérével elegyedik a füge és angyalokat lehel ki belőle, sőt még az Isten részecskéit is, ha imádsága közben sóhajt vagy böfög. Mintha a fölséges, igaz Isten részecskéi lekötötten volnának abban a gyümölcsben, ha a választott szentek föl nem oldanák őket foguk és gyomruk erejével. És jaj, nyomorúságos fejjel elhittem, hogy inkább a föld gyümölcsén kell megkönyörülnünk, semmint az embereken, pedig a gyümölcsök őrettük érnek. Ha ugyanis valami éhező, de nem manicheus kér tőlünk, akkor az ő szemükben főbenjáró büntetésre méltó a neki nyújtott harapás gyümölcs is.

XI. FEJEZET

ANYJA SÍRÁSA ÉS ÁLMA

19. Kinyújtottad kezéd a magasságból és a mélységes sötétségből kiragadtad a lelkem.¹³ Anyám, a te hűséges leányod, zokogott értem hozzád, keservesebben, mint földi tetemnél sírnak az anyák. Láttam ugyanis haláloamat a tőled neki ajándékozott hite és lelke erejével. Meghallgattad anyámat Uram. Meghallgattad őt.

Nem utáltad meg szanaszét csordogáló könnyeit. Két szeme alatt mindenütt öntözték ezek a könnyek a földet, ahol imáit mondogatta.

Meghallgattad őt.

Ugyan kitől származott az álomlátás, amellyel vigaszt öntöttél beléje? Ezért engedte meg, hogy ismét asztalához telepedjek és együtt élhessek vele otthonában, pedig ezt már-már megtagadta tőlem, mert borzadva és undorodva látta tévelygő utam káromlásait.

Almában mérőlécen állott, és így szemlélgette magát. Egy fényes ifjú közelített hozzá. Nyájas derűvel arcába mosolygott, holott ő gyászolt és tépte a szomorúság. Az ifjú megkérdezte tőle: mi okozza nap-nap után elsírt keserves könnyeit? Nem az ilyenkor szokásos kíváncsiságból fakadt ez a kérdés, hanem inkább tanácsra hajló lelkületből. Anyám azt válaszolta, hogy vesztemet siratja. Megparancsolta ekkor ifjú embere, hogy csillapodjék, majd buzdította őt: csak nézzon körül és lásson figyelmes szemmel, mert ahol ő van, én is ott vagyok... És midőn körül-fürkészett anyám, meglátott engem: mellette álltam én is azon a mérőlécen...

Miért történt ez, ha nem azért Uram, mert meghallgattad szíve könyörgését? Ó Uram, mindenható jóság, mindannyiunkat olyan gonddal őrzöl, mintha csupán velünk törődnél. És mindenkit együtt éppen úgy gondozol, akár az egyes embert...

---

¹³ Zsolt. 143,7.

20. Amikor Anyám elmesélte álmát, arra igyekeztem, hogy azt visszájára fordítsam. Inkább ő ne kétségeskedjék tovább — válaszoltam -, mert íme, egykor azzá lesz maga is, ami én vagyok. És miért történt, hogy azonnal, minden tévovázás nélkül felelt az anyám: nem, nem úgy mondotta, hogy ahol ő van, ott leszel te is, hanem: ott van ő is, ahol most te vagy. Amennyire emlékezésem futja, megvallom Uram, és ezt máskor sem mellőztem hallgatásommal, hogy ez a válaszod az én éber anyám ajakán sokkal inkább meghatott engem, mint maga az álom, melyben e jámbor asszonynak csak nagy későn beköszöntő örömét, vigasztalásul akkor átélte fájdalmaira, ilyen korán előre meghirdetted. Magyarázatom közel bujkáló hamissága meg nem zavarhatta őt. Oly gyorsan látta, amit látnia kellett, és ezt magam sem vettem észre, mielőtt ő föltárta nekem. Bizony majdnem kilenc esztendő virradt még reám. Ezek során én feneketlen és sötét csalárdság mocskában hemperegtem. Bár többször iparkodtam, hogy kievickéljek belőle, de mindig mélyebben ragadtam bele.

Az a tiszta, jámbor és önmegtagadó özvegy — az ilyeneket te is szívedbe zárod — reményében már megvidámodottan, de könnyében és esengésében nem alábbhagyóan, szünet nélkül könnyörgött miattam hozzád, minden imádságos, meghitt órája csöndjén. És orcád elé röppentek imái.

Engem azonban hagytál egyelőre, hogy hömpölygessen és tépjen a sötétség.

XII. FEJEZET

EGY PÜSPÖK VIGASZTALÓ VÁLASZA A KESERGŐ MONICÁNAK

21. Közben egyéb választ is adtál, jól emlékezem erre. Sok mindent mellőzök ugyanis, gyors lépésekkel haladok inkább a vallomásra jobban unszoló dolgok felé. Sok eseményre meg már nem is emlékszem.

Tehát adtál más választ is egy papod ajakával. Püspök volt az illető. Ott növekedett föl egyházad emlőjén és járatos volt a könyveidben. Anyám kérlelte őt, hogy legyen olyan jó és beszéljen velem, tépje ízekre tévedéseimet, feledtesse el gonosz útjaimat és vezessen biztos ösvények felé. (Kért úton-útfélen minden erre alkalmasnak látszó embert az anyám.) A püspök azonban vonakodott. Amint utólag látom, bölcsen cselekedett. Azt válaszolta ugyanis, hogy tanításra még nem vagyok fogékony. Dagaszt az eretnek újdonság gögje, és néhány hegyes kérdés fejtegetése nyomán már sok tanulatlan embert megháborítottam. Anyám is elmondta neki mind ezt. „Hagyd ott csak őt — felelt a püspök -, és rimáncodj érte tovább az Úrhoz. Olvasmányai közben majd ráeszmél maga is, hogy micsoda tévelygés ez és mekkora gonoszság.”

És mindjárt azt is elbeszélte, hogy megtévedt anyja révén manicheus hálóba került gyerekésszel ő maga is. Nem csupán olvasta majdnem minden könyvüket, hanem sorjában írogatta is őket. Bár senki sem kelt vitára vele és meg sem győzte őt emberfia, mégis belátta végül, hogy mennyire kell ezt a szektát kerülnie. Így azután megmenekült tőlük.

Midőn a püspök mindezt elmesélte és anyám lelke mégis nyugtalan volt, egyre könnyörgőbben unszolta, bőséges könnyek hullatása közben, hogy lásson meg és beszéljen velem a püspök unottam, zsörtölődve így szólt anyámhoz:

„Menj csak innét. Olyan biztos, akár életed: soha meg nem' történhetik, hogy elkallódjék e könnyek fia.”

Anyám többször emlegette később, beszélgetésünk közben, hogy e szavakat ő akkor úgy hallgatta, mint zengő mennyei választ.

IV. KÖNYV

I. FEJEZET

MÁSOKAT IS TÉVES ÚTRA CSÁBÍTOTT

1. Életem tizenkilencedik esztendejétől huszonnyolcadik évemig, kilenc esztendőn át lépre csaltak engem és lépre csaltam én is másokat. Csalatottak és csalók voltunk sokféle szenvedélyben. Nyilvánosan a „szabad”-nak nevezett tudományok terén, titokban pedig a vallásosság hamis köpönyegében. Amott kevélyek, emitt babonások, de itt is, ott is képzelgővé lettünk. Amott olcsó dicsőség dőresége vonzott, színház tapsig, versenydalolásig, fonnyadó koszorús diadalokig, látványosságok léha giz-gazáig, és a gyönyörvágy féktelenségéig. Emitt a szennyből tisztulásra vágyakoztunk. A „szent” és „választott” nevezetűek részére ennivalókat vittünk, hogy belőlük lent a hasuk műhelyében angyalokat és isteneket varázsoljanak és az ő segítségükkel majd megszabadulhassunk.

Ilyesmit hajkurásztam és űztem magam is barátaim között. Vagy én csavartam el az ő fejüket, vagy mások vitték őket velem együtt a falnak.

Kacagjanak rajtam a fennhéjázók, ha még nem kényszerítetted térdre és üdvösségükre még porig nem aláztad őket, Istenem. Ám én hadd valljak sok gyalázatomról és hadd magasztaljalak téged.

Add meg, könyörgök, add meg nekem, hogy végigfussam mostani eszemmel hajdan elkövetett ballépéseim csavaros vényeit, és örömem áldozatával áldozzak neked.¹ Ugyan volnék magamnak nélküled? Csak szakadékba vivő vezetőm. És mi vagyok, ha jól érzem magam? Csupán tejedet szívó csecsemő. Élveződ, én romolhatatlan étkem. Miféle ember bármelyik ember, ha csak ember? Nos, kacagjanak rajtam az erősek és gúnyoljanak a hatalmasok: mi gyöngék és mi tehetetlenek, mégis csak kell, hogy íme valljunk néked.

II. FEJEZET

SZÓNOKLATOT TANÍT. ÁGYASA VAN. LENÉZI A GYŐZELMET HIRDETŐ JÓST

2. Ezekben az esztendőkben a szónoklás művészetét tanítottam. Legyőzött engem a, magam szenvedélye, és én pénzen vesztegettem a győzelmet szerző szószátyárkodást. Ámde mégis gondot fordítottam arra, te tudod Uram, hogy jók legyenek a tanítványaim, már amint jók a nagyvilág szemében. Fortély nélkül fortélyra oktattam a tanítványokat. Nem azért, hogy ezzel valaha ártatlan életekre törjenek. Nem; hanem hogy majd mentsék a bűnösök irháját. Én Istenem, te láttad messziről a síkos pályán elcsuszamodó és a tömérdék füstben pislákoló hiteimet. Láttad, hogy mégiscsak átadtam azt hivatásom útján mindazoknak, akik a hazugság nyomába szegődtek és kapkodtak a hiúság felé.

Ebben magam is osztályosuk voltam.

Ez évek során volt egy asszonyom. Nem a törvényesnek mondott kötelék fűzte hozzám, hanem az okosság híján való kóbor szenvedélyem kereste őt magának. Mégis csak egy volt, és én hűséges maradtam hozzá. A magam példáján tapasztaltam véle, hogy milyen messzire van a nemzés céljából kötött házassággal együttélés állapota a szenvedélyes szerelmi viszonytól. Ebben még a magzatunk is szándékunk ellenére születik, de ha már megszületett, szeretetre nógat.

3. Emlékezem, kedvem szottyant, hogy föllépjek valami színházi versenyszavaláson. Holmiféle jó ajánlattal jött hozzám: mennyi pénzecskét juttatnék neki, ha a győzelem nyomomba sze-

---

¹ Zsolt. 49,14.

gődnék? Azt válaszoltam: utálok és megvetem az ilyen rút mesterkedéseket. Ha mindjárt a halhatatlanság aranyos koronája ragyogna felém, akkor sem tűrném, hogy akár egyetlen legyecskét megöljenek az én győzelmemért. Állatokat ölt le ugyanis áldozatául ez a jó, és úgy vettem észre, ilyen tiszteletadással csalogatná a gonosz lelkeket, hogy engem támogassanak. Ámde ezt a hitványságot sem a te tiszta szeretetedből utasítottam el, szívem Istene, mert hiszen nem ismertem még szerelmedet és csak a tündöklő anyagig vitt el gondolataim szárnya. Nem távozik-e messzire az ilyen árnyképekre sóhajtozó lélek parázna bűnben tőled, míg bízik a csalókban és vihart legeltet? Nem akartam, hogy az ördögöknek áldozzanak értem, de én e babonás tévelygésben áldozatul adtam magamat nekik. Mi volna más a „vihár legeltetése”,² mint a gonosz ördögök etetése? Vagyis megengedjük, hogy tévelygésünkben gyönyörködjenek és rajtuk hahotázzanak.

III. FEJEZET

A CSILLAGJÓSLÁS BABONASÁGÁBA KEVEREDIK, ÉS BÖLCS TANÁCSOKAT KAP EGY ÖREG BARATJÁTÓL

4. Mégsem tágitottam. Tanácsért ostromoltam a csillagjósok hadát.³ Ők nem mutattak be áldozatokat. Imádságot sem szőttek holmi szellemekhez, hogy jóslásaikban eligazítást kapjanak tőlük. Okos következetességgel mégis visszautasítja és elveti őket az igazi keresztény lelkület. Uram, az a jó, ha téged dicsérünk és így szólunk hozzád: „Könyörülj rajtam, gyógyítsd meg lelkemet, mert vétkeztem ellened.”⁴ Ne éljünk vissza kegyes irgalmasságoddal a bűn szabadoságában; hanem emlékezzünk meg Urunk szavairól: „Íme egészséges lettél, többé már ne vétkezzél, hogy rosszabbul ne járj.”⁵ Ők azonban az üdvösség egész rendjének bomlasztására törekedtek, midőn ilyen válaszokat adtak: „Az égből származik bűnöd oka, és azt el nem kerülheted.” Továbbá, hogy: „A Vénusz, a Szaturnusz, vagy a Mars cselekedett valamit veled.” Vagyis, hogy az ember, ez a testből és vérből gyúrt kevély rothadás bűn nélkül maradjon, kenjük szépen a bűneinket az ég és a csillagok alkotó s rendező Urára. És ki más ő, mint a mi Istenünk, édességünk és igazságunk kútja, „ki megfizetsz mindenkinek cselekedetei szerint”⁶ és ki „meg nem vete a töredelmes és alázatos szívet.”⁷

5. Ez idő tájban volt egy okos férfiú, igen járatos és nagy hírű ember az orvostudományban.⁸ Ő prokonzul gyanánt saját kezével koszorúzta meg az én beteg fejemet. a már említett győzelem után, ámde nem mint orvos. Te voltál ugyanis az én betegségem gyógyító mestere, ki a kevélyeknek ellenállasz az alázatosoknak pedig kegyelmet ajándékozol.⁹ Nem te jöttél-e hozzám ebben az öregben? Elhanyagoltad-e lelkem meggyógyítását?

Bizalmába férkőztem. Buzgó figyelemmel lestem élénk, mesterkéletlen, gondolatokban gazdag, kellemes beszédét. Midőn megtudta csevegésünk során, hogy a csillagjósok írásait bújom, jó szívvel és atyai szóval intett: hajítsam sutba valamennyit. Munkám és időm hasznos dolgokra kell és csak hiába fecsérlem ezt is, amazt is erre a balgaságra.

² Ozeás 12,1.

³ Az ún. „mathematikusok”.

⁴ Zsolt. 40,5.

⁵ Ján. 5,14.

⁶ Máté 16,27.

⁷ Zsolt. 50,19.

⁸ Vindicianus, akit Valentianus császár, mint udvari orvost, prokonzulsággal jutalmazott.

⁹ Péter I. 5,5.

Elmondotta, hogy ifjú éveiben ő is tanulmányozta ezt a mesterséget. Foglalkozásul tűzte ki magának, hogy később vele keresse kenyerét.

Ha megértette Hippokratet,¹⁰ ezt a tudományt is talán csak megérthette. Mégis faképnél hagyta az egészséget, orvosi pályára adta a fejét, mert végül belátta, hogy milyen förtelmes csalás ez a dolog. Nem volt kedve hozzá, hogy mint komoly férfiú, más emberek becsapásával keresse meg a kenyerét. „Te pedig — így szólt — a szónoklást tanítod és ezzel megélsz bárhol a föld hátán. Ezt a szédelgést te inkább csak kedvtelésből és nem megélhetési gondból kutatod. Nos, ebben a dologban annál inkább adj nekem hitelt, mert lám én olyan alapos fáradozással felküdtem neki, hogy pusztán belőle akartam megélni.”

Megkérdeztem tőle: Tehát miképpen történhetik: meg, hogy ez a mesterkedés mégis fényt derít sokféle igaz dologra? És ő válaszolt, ahogyan válaszolhatott: a teremtet világon mindenütt szétáradó véletlenség hatalmából adódik ez. Midőn például valaki egy költő könyvéből tudakol valamit, habár teljesen másról énekelt a költő és más volt a szándéka is, sokszor meghökentően találó vers csendül a tudakolt ügyre nézve. Nem csoda tehát — mondotta az öreg -, ha az emberi; lélekből, valami felsőbb ösztönzés nyomán, bár maga sem tudja, hogy mi megy végbe a mélyén, nem ez a mesterkedés; hanem a véletlen csendit elő a tudakolt üggyel vagy cselekedettel megegyező dolgot...

6. Tőle, vagy révén: ez is a te műved volt rajtam Istenem: És, hogy mit kutassak később magamtól, te vázoltad oda az emlékezetembe... Ámde akkor még sem ő, sem az én kedves Nebridusom, ez a talpig derék, e jövődömondó babonafajtát minden ízében mosollyal kísérrő, és kényesen tiszta ifjú, nem voltak elég erősek, hogy engem rávegyenek: hajtsam szemétre az ilyen dolgokat. Jobban hatott még rám a jósok írói tekintélye. És hiába kerestem, biztos tanúság nem akadt még elém, hogy minden kétségen kívül megmutassa nekem: tanácskérés alkalmával e jósok a helyes választ csak úgy véletlenül és találomra adják, nem pedig a fürkészett égitestek útján.

IV. FEJEZET

BARÁTJA BETEGSÉGE ÉS HALÁLA. SÚLYOS FÁJDALOM MARCANGOLJA A LELKÉT.

A KERESZTSÉG CSODÁLATOS HATÁSA

7. Abban az időben, midőn zsenge tanításomba kezdtem szülővárosomban, közös tanulmányaink során, szereztem egy szíves-lelkes, drága jó barátot. Velem egyidős volt, és együtt virágzott ifjúságunk tavasza. Gyerekkorunkban együtt cseperedtünk, kenyerespajtásom lett az iskolában és a játék izgalmaiban. Akkor azonban nem volt még komolyan barátom, bár későbbén sem az igazi barátság fejlődött ki közöttünk. A barátság ugyanis addig nem igazi, míg nem te fonogatod össze a hozzád olyan szeretettel ragaszkodók között, amely „kiárad szívünkben a Szentlélek által, ki adatott nekünk.”¹¹ Mégis szerfölött édes volt nekem, mert közös tanulmányok tüze forrasztott egygő. A lelkében még nem szilárdan óvott és nem is eléggé győkeres, igazi hittől ártalmas és babonás mesékre csavartam a fiú fejét, pedig miattuk engem is siratott az anyám. Lelkében már velem tévelygett ez az ember és nélküle az én lelkem sem tévelyeghetett volna.

¹⁰ Az orvostudomány atyjának nevezett Hippokrates i. e. 460-ban született.

¹¹ Rom. 5,5.

És íme, szökevényeid nyomán fenyegetően lépdelő, bosszúálló Isten, ugyanakkor minket csodálatosan magadhoz térítő irgalom forrása, elragadtad az élők sorából ezt a fiút. Alig legelső esztendejét élte a barátságunk. És ez a barátság nekem édes volt, édesebb, mint akkori életem minden édessége.

8. Ki sorolja el dicsőséges tetteidet, csak azokat legalább, amelyeket magán tapasztalt az ember? Mit cselekedtél akkor Istenem és milyen fürkészhetetlen mélység lappang ítéleteidben?

Láz emésztette a jó barátomat. Sokáig hevert halálos verítékben eszméletlenül. Midőn már tűnőfélben volt fölötte reménységünk, megkeresztelték őt, bár erről semmit sem tudott. Én sem törődtem ezzel. Vakmerően bizakodtam, hogy a tőlem kapott tanítás menti meg inkább a fiú életét és nem az ő tudtán kívül a testét érintő keresztvíz.

Ámde másképpen történt egészen a dolog. Ugyanis magához tért és meggyógyult. Mihelyt szóba elegyedhettem vele (hamar volt ez, alig hogy hangra nyitotta ajakát, hiszen egy pillanatra sem hagytam őt magára), csúfolódással kísérleteztem nála az. ájultan és eszméletlenül fölvetett keresztség miatt. Már megtudta a keresztelest, és biztosra vettem, hogy együtt kacag majd ő is velem.

Azonban visszaborzadt tőlem, mintha ellensége volnék és hamar keletkező, csodálatos nyíltsággal arra intett, hogy hagyjam abba az efféle beszédet, ha barátságára még adok valamit. Meghökkenem és iszonyú zavarba jöttem, de béklyót vertem minden; érzéseimre. Csak kapjon mielőbb lábra. Nyerje vissza a régi egészségét. Akkor majd alkalmas lesz arra, visszakapott régi erejében, hogy kedvem szerint bánhassak vele. Ámde örülségem útjából elragadtad őt, hogy vigasztalásomra immár te viseljéd. gondját. Pár nap múlva, mikor éppen nem voltam nála, föléledt a láz és a fiú meghalt.

9. Ó, milyen fájdalom felhőzte szívemet. Amit láttam, minden a halál volt. Gyötrelemmé lett az otthonom és gyilkos kínomra vált a szülői ház. Amit egykor megosztottam vele; nélküle szörnyű fájdalomra fordult.

Minden kis: zugban őt leste szemem és senki sem adta vissza. Gyűlöltem mindent, mert mindenből ő hiányzott és nem szólhatott már hozzám senki, mint életében, ha talán távolról érkezett: nézd; itt; van! Magamnak lettem hatalmas talánya. Kérdeztem a lelkemet, miért szomorú és miért háborgat engem ennyire, de nem tudta mit válaszoljon nékem. És ha azt mondtam: az Istenben bizakodjál,¹² nem volt kapható engedelmességre. És bizony joggal, mert valószínűbb s jobb volt ez a drága barátként immár elveszített ember, semmint az árnykép, akiben hogy bizakodjék, megparancsoltam neki.

Csak a sírás volt édes vigasztalásom. Barátom helyébe csupán ez jutott szívemnek örömul.

V. FEJEZET

MIÉRT ÉDES A KESERGŐK KÖNNYE

10. Most azonban mindez elmúlt már, Uram. Az idő balzsamot hozott sebemre.

Én igazságom, megtudhatom-e tőled, ajkad elé tárhatom-e hallgatkozó szívemet, hogy megmagyarázzad: a kesergőknek miért édes a sírás? Vagy mégis messze űzted magadtól nyomorúságunkat, bár mindenütt jelen vagy? Te magadban maradsz, mi pedig hanykolódunk a keserűséges tapasztalatokban? Ámde, ha füledbe nem nyöszöröghetnénk, reménységünkben semmi sem maradna. Honnét van tehát, hogy az élet keserűségéből édes gyümölcsöt szakítunk? Édes

---

¹² Zsolt. 41,6.

a könny, a zokogás, a bánat, a sóhajtozás? Talán csak azért édes, mert reméljük, hogy hallgatsz a szavunkra? Méltán így van ez imádságainkban, mert szunnyad bennünk a vágyakozás, hogy imádságaink hozzád jussanak. Ám így volt-e, midőn barátom vesztén elborított engem a gyász és a bánat? Reményem sem volt arra, hogy újra éled a barátom. Nem is ezt kértem könnyeimmel, csak éppen sírtam s szomorkodtam, mert boldogtalan voltam és örömöm elkalódott. Talán a sírás is keserűséges valami és csupán akkor nyújt gyönyörűséget, ha undorodunk bizonyos dolgoktól, melyeket azelőtt élveztünk, de immár borzadozva nézzük őket?

VI. FEJEZET

ROPPANT FÁJDALOM GYÖTÖRTE ŐT

11. Ámde miért beszélek erről? Nem panaszkodásra van ez az idő, hanem arra, hogy néked valljak.

Nyomorúságos voltam, és nyomorúságos az esendő dolgok szerelmétől legyőzött minden lélek. Ízekre hullottan gyötrődik, ha elveszíti őket. Érti nyomorúságát, amellyel nyomorult volt már akkor is, mielőtt ezek a dolgok kicsúsztak kezéből. Így voltam én tehát abban az időben. Keserűségesen sírtam, és a keserűségben letem nyugvásomat. Nyomorúságos voltam. Ám ez a nyomorúságos élet drágább volt nekem, mint maga a barátom. Habár örömmel változtattam volna életem során, de hogy azt elveszítsem, mégis csak kevésbé akartam, mint barátom elvesztését. Nem tudom, odaadtam volna-e érte életemet, amint ezt mondják, ha nem inkább költik Orestesről és Pyladesről. Ők egymásért voltak a halálra, mert a halálnál rosszabbnak látszott nekik, ha nem élhetnek együtt, Bennem azonban nem tudom miféle, amazzal teljesen ellenkező indulat kapott lábra: iszonyúan nagy volt csömöröm az élettől, de ugyanakkor félttem a haláltól. Azt hiszem, minél jobban szerettem barátomat, annál inkább reszkettem a haláltól, ettől a barátomat tőlem elragadó kegyetlen és gyűlöletes ellenségtől. Arra gondoltam: a halál ilyen gyorsan emészt meg minden embert, ha vele is lám ezt cselekedhette.

Életem tehát ilyen volt akkor. Jól emlékszem erre. Íme nézz a szívem mélységeibe Istenem, ha emlékezéseim föltörnek belőle. És reménységem, az ilyen indulatok salakjaitól te megtisztítasz engem. Magadhoz irányítod szememet és lábamat a törből kivonod.”¹³

Álmélkodtam, hogy a többi halandó még életben van, holott halhatatlanként szeretett barátom a halálnak lett a martaléka. Még inkább álmélkodtam, hogy élek én magam is, hiszen barátom másik énje voltam, őt pedig eltemettük. Az a valaki fején találta a szeget, midőn barátját „lelkem felének” nevezte.¹⁴ Nos, úgy éreztem én is, hogy a lelkem és az ő lelke, bár két testben, de csupán egy lélek. Azért volt nekem borzalmas az élet, mert nem akartam, hogy féligmódon éljem, és azért reszkettem talán a haláltól, hogy meg ne haljon egészen az én oly nagyon szeretett barátom.

VII. FEJEZET

A FÁJDALOM VÉGRE ELVISZI ŐT SZÜLŐVÁROSÁBÓL

12. Ó, emberi módon embert szeretni nem tudó esztelenség. Ó, balga az ember — ilyen voltam akkor magam is -, ha emberi dolgainktól mérték nélkül szenved...

Nyugtalanzkodtam, sírtam, sóhajtoztam és háborogtam. Nem volt pihenésem és nem segített rajtam a tanács. Vonszoltam megtépett; vérző lelkemet. Nehezen tűrte, hogy tovább vonszol-

¹³ Zsolt. 24,15.

¹⁴ Horatius: Carm. lib. I. 00.3.

jam és nem akadtam helyre, ahol megpihentessem. Sem bájos berek ölében, sem játéokban, sem dalolásban, sem jó illatú rétek szőnyegén, sem lakomák zivajában, sem ágyas szerelem gyönyörűségében, de még könyvekben és költeményekben sem leltem nyugodalmát. Minden ijesztett, még a fényesség is, Minden, ha nem ő volt, gyűlöletes és gonosz lett nekem. Csupán a könny és a sóhajtozás nem, mert pusztán ezek nyújtottak némi enyhülést. Ha azonban kifejtőzött belőlük a lelkem, nyomorúságom iszonyatos terhe ismét reám nehezült.

Tudtad Uram, hogy eléd kellene emelnem gyógyulásra lelkemet, de nem voltam erre kapható és erőm sem volt elégséges hozzá. Annál is inkább így történhetett a dolog, mert nem voltál szilárd és erős pontom, ha rólad gondolkoztam. Nem te, hanem csalóka ábrándom és tévedésem volt az én istenem. És ha arra igyekeztem, hogy a lelkemet eléje cipeljem, immár hadd nyugodjék meg, akkor megtántorodott a tartalmatlan űrben és visszazuhant újra reám. Boldogtalan zug lettem magamnak, ahol nem élhettem és ahonnét még csak el sem távozhattam. Ugyan hová fusson szívem a szívemből? Magam elől hova meneküljek? Hol nem hajszolom és kergetem nyomom magamat? És a szülővárosomból mégis menekültem. A szemem ugyanis kevésbé kutatta őt ott, ahol még látásához nem szoktam hozzá. Thagaste városából Karthágóba utaztam...

VIII. FEJEZET

AZ IDŐ ÉS A JÓBARÁTOK MEGGYÓGYÍTJÁK SZÍVE SZOMORÚSÁGÁT

13. Az idő nem pihen. Érzelmek fölött nem száguld el tétlenül, és eredményi csodálatosak a lélekben.

Íme, napok napokra jöttek-mentek és jövésmenésükben újabb reménységek, más emlékek hadát görgették elém. Kortyonként élesztgettek régi örömeimmal és nagy szomorúságom bizony elillant előlük. És bár nem szakadtak rám így újabb szenvedések, egyéb fájdalmak csírái mégis csak fakadtak:

Miért járt engem olyan könnyedén keresztül-kasul és olyan mélyen ez a fájdalom, ha nem azért, mert homokba szórtam széjjel lelkemet, midőn halhatatlan gyanánt szerettem a hálál jegyesét? Fölcúsúdást és gyógyulást bőséges mértékkel hozott a sokféle jó barát vigasztalása, Velük együtt szerettem, amit helyetted szerettem: ámde roppant mese volt ez és csupán irdatlan hazugság. Mégis buján csiklandozgatta fülünket, hogy józan eszünket megrontsa. Ez a mese azonban nem halt meg nekem, ha a barátaimból meg is balt valaki.

Más dolog is került, ami egyre inkább a jó barátok közé láncolta lelkemet. Együtt csevegtünk, együtt kacarásztunk. Kölcsönös tapintattal bántunk egymással. Szellemes, édes könyveket olvastunk. Együtt tréfálkoztunk és bókoltunk. Olykor vitatkoztunk, de gyűlölködés híján, mint mikor magával évődik az ember, és ha nagyritkán ellenkezésbe jöttünk, ez is csupán „szere volt a sokszoros megértésnek. Erre-arra tanítottuk egymást, vagy éppen ezt-azt egymástól tanultunk. Lelkendezve vártuk a távollevőket és örömmel öleltük a közénk érkezőket. Ha az egymást kölcsönösen szeretők szívéből ilyen és más hasonló jelek sarjadoznak a szájon, a nyelven, a szemben és az ezernyi kedves mozdulaton át, akkor a lelkek taplószikrákon izzanak össze és a sok-sok lélekből egyetlen születik.

IX. FEJEZET

BOLDOG, AKI AZ ISTENBEN SZERET

14. Nos, ezt szeretjük a barátainkban és úgy szeretjük, hogy vádol emberi lelkiismeretünk, ha elfordulunk a minket szeretőtől, vagy nem szeretjük a hozzánk vonzódót. És nem keresünk más megnyilatkozást, csak a jóindulat külső bizonyágát. Ezért keletkezik a gyász, ha valaki

meghalt. Ezért van a fájdalom borongása. Ezért fonnyadozik a szív, ha édes öröme keserűségre fordul. A sírba térők elvesztett életéből ezért fakad az élők haldoklása...

Boldog, aki téged szeret barátját benned és ellenségét miattad szereti. Csupán akkor nem veszíti el szeretteit az ember, ha az el nem veszíthetőben szereti valamennyit. És ki más ez, mint a mi Istenünk, az eget és a földet teremtő és őket betöltő Úr? Megteremtésük éppen ezzel a betöltéssel történt. Téged más el nem veszít, csak a tőled önként elszakadó. És hová iramlík, hová menekül a tőled elszakadó? Lám, csak tőled, a jóságtól szalad, hozzád, a haragvóhoz. Bűnhődésében ugyan hol nem bukkan a te törvényedre? És a te törvényed maga az igazság, és az igazság te vagy.

X. FEJEZET

NEM ADNAK MEGNYUGVÁST AZ ESENDŐ TEREMTMÉNYEK

15. Téríts meg bennünket hatalmas Isten. Ragyogtasd föl orcád és megszabadulunk.¹⁵ Bárhová fordul az emberi lélek, mindenütt fájdalmak töviseire akad csupán tebenned nem.

Még akkor is, ha rajtad és rajta kívül létező szépségekbe e botlik. A szépségek nem is volnánk nélküled. Erednek, és azután mind-mind elkallódnak. Fakadásukban kezdik létezésüket, növekszenek és teljességre kapnak. Midőn azonban teljessékké lesznek, fogyatkoznak és máris tovatűnnek. Nem mind fogyatkozik meg, de mind megsemmisül. Midőn keletkeznek, létbe törekszenek. Minél gyorsabban nőnek bele a létbe, annál inkább futnak az eltűnés felé. Valamennyinek ez a rendje-módja. Ezt szabta rájuk, mert csupán a létben együtt meg nem található dolgok részei valamennyien. Keletkezésükkel és elmúlásukkal azonban összevéve a mindenséget adják. Annak ők mind-mind részei. Lám, a beszédünk is így jön létre, csengő jelek során. Nem volna ép és egész a beszéd, ha egy-egy szó, miután elcsendesítette részeit, nem tűnnék el, hogy következék a másik.

Ezekben a szépségekben téged dicsérjen a lelkem, mindenek teremtő Istene. Ámde anélkül, hogy a testem beléjük tapadna érzékeivel szerelmük tapadós lépén. Eltűnnek, ahova tűntek eddig is, hogy többé ne létezzenek és rontó vágyódásban összetépik a lelket. Lelkünk is létre és nyugalomra vágyakozik abban, amit szeret. Ámde nem találkozik hely ezekben a szépségekben, ahol megpihenjen. Nem maradandók, inkább tovaszágulók valamennyien, és ki jutna nyomukba testi érzékekkel? Vagy ki ragadná meg e szépséges dolgokat, ha mindjárt jelen vannak is? A testi érzék bizony csak késedelmes, éppen azért, mert testi érzék. Nos, ez a rendje-módja neki. Arra elégséges, amire kapta a létezését. Nem elégséges azonban arra, hogy föltartóztassa a tovaillanókat megszabott keltükből kimért végükig. Igédben ugyanis, amelyben létezésüket kapták, hallják minduntalan: Ettől és Eddig.

XI. FEJEZET

ELMÚLNAK MIND A TEREMTETT DOLGOK, CSUPÁN AZ ISTEN ÖRÖKKÉVALÓ

16. Ne légy hiú, lelkem. Hallgatózó szívemben hiúságod zshivájától meg ne siketülj. Vedd észbe te is: maga az Ige szólít, hogy visszatérj. Nála van a zavarhatatlan nyugalom örök hazája. Ott a szeretet nem lesz elhagyottá, ha ugyan maga el nem hagyja az Istent. Lásd, tovasurrannak ezek a dolgok, hogy a nyomukba mások jöjjenek, és földi világunk minden részében fönnálljon.

---

¹⁵ Zsolt. 79,4.

Ámde csendül az Isten ígéje: vajon megyek-e én valahová?! Lelkem, ott verd föl a sátradat. Bizalommal nyújts oda mindent az Igazság elé, amit csak az Igazságtól vettél, és el nem veszítesz semmit. Fonnyadó kerted ismét kivirágzik, megéled majd minden bágyadtságod, újra fölépül, ékeesebb alakot kap és hozzád erősül, ami most roskatag benned. Nem húznak le téged, ahová húzódnak, sőt veled együtt állandókká lesznek, megszilárdulnak, az örök, nem múló, marandó Úrnál.

17. Miért lépegetsz dőren tested nyomában? Forduljon inkább nyomodba a test és kövessen téged. Rész az csupán, amit a tested érzékeivel érzesz. Nem ismered az egészet, melynek mindez a része és a részben mégis örömet találsz?

Ha testi érzéked alkalmas volna a nagy egész megragadására, és ha bűnhődésed okán nem kapna igen méltó korlátózást csupán a mindenség részletére, akkor azt óhajtanád, hogy tűnjék tova a jelenben létező és így az összesség tessék inkább neked. Lám, beszédünket is ugyanazzal a testi érzékeddel hallod. És mégsem kívánod, hogy a szótagok megtorpanjanak. Inkább csak gördüljenek tovább, jöjjenek mások, hadd halljad az egészet. Hasonlóképpen áll a dolog a részek esetében. Ha belőlük valami egység alakul és nincs jelen egyszerre minden, az egészet összetevő rész, jobban gyönyörködtet az összesség egésze, semmint az egyes részek, ha végre fölfoghatjuk az egészet.

Náluk azonban sokkal kiválóbb, aki mindent létbe hívott és ő a mi Istenünk, És ő nem tűnik tova, mert nyomába sem lép semmi.

XII. FEJEZET

NE HELYTELENÍTŚÜK A SZERETETET, CSAK ISTENT SZERESSÜK MINDABBAN, AMIT SZERETÜNK

18. Ha a testek megnyerik tetszésedet, dicsérd bennük az Istent, és fordítsd alkotójukra szeretetedet, hogy az Isten tetszését el ne veszítsd a neked tetsző sokféle dologban. Ha lelkek váltják ki tetszésedet, szeresd Istenben őket, mert maguk is változandók és csak az Istenbe tapadtan lesznek állandóak. Máskülönben talán tovasietnének és belevesznének a pusztulásba. Tehát az Istenben szeresd őket. ragadj belőlük magaddal hozzá amennyit csak tudsz és szólj nekik : őt szeressük. Ő hívott létbe mindent és nincs messze tőlünk. Nem azért teremtett, hogy aztán tova menjen, hanem minden belőle való és benne létezik. Ahol ő van, ott az igazság ízletes nekünk. A szív legmélyén lakozik, de eltévelygett tőle a szívünk. „Szálljatok szívetekbe pártütők”¹⁶ és kapaszkodjatok beléje, hiszen ő teremtett titeket, álljatok vele, és akkor majd megálltok. Pihenjetez benne és jutalmat találtok.

Hová iramodtok úttalan utakra? Hová szaladtok?

Tőle származik a jó, amit szerettek. Ám ami tőle van, csupán annyiban jó és édes, amennyiben őreá irányul. És méltán keserűvé változik, ha elhagyjuk őt, és tilalmas módon ragaszkodunk a tőle származóhoz.

Mire való nektek unos-untalan nehéz és göröngyös ösvényeken csavarognotok? Ahol ti nyugalmat kerestek, ott nincsen nyugalom.

Keressétek, amit kerestek, de nem ott található, ahol keresitek. Boldog élet felé loholtok a halál országában, de nincs ott boldog élet. Hogyan is volna boldog ott az élet, ahol élet sincsen?

---

¹⁶ Izai. 46,8.

19. A mi életünk maga szállott ide. Halálunkat magára vette és azután élete bőségével megöltte. Fölzendül kiáltó szózata. térjünk vissza hozzá innét, ama titokzatosságba, ahonnan á elindult felénk és legelőször a szüzi méhbe szállott. Abban egyesült vele az emberi teremtmény, a halandó test, hogy na legyen immár halandó mindörökre. „És innét, mint a vőlegény, ha ki lép nászházából, mint a hős, ujjongva indul neki útjának.”¹⁷ Nem késlekedett, hanem futott, hívogatva bennünket szavával, tettével, halálával, életével, alászállásával és mennybemenetelével. Szólít, hogy térjünk vissza hozzá. És eltűnt szemünk elől, hogy szívünkbe szálljunk és megtaláljuk őt. Eltávozott és íme, itt van. Nem akart sokáig közöttünk időzni, ámde nem hagyott el minket. Odatért, ahonnan nem távozott soha, mert „őáltala lett a világ; a világban vala”;¹⁸ és „azért jött el a világra, hogy üdvözítse a bűnösöket”.¹⁹ Őt magasztalja a lelkem és gyógyulást kap tőle, „mert vétkeztem ellene”.²⁰ „Emberek fiai, meddig lesztek megátalkodottak?”²¹ Vajon az élet leszállása után sem akarjátok, hogy fölszálljatok és ti is éljete? Ámde, hová szálljatok föl, ha a magasságban vagytok és az eget káromolja szájatok?²² Szálljatok alá, hogy fölszállhassatok és föl az Istenhez szálljatok. Lezuhantok ugyanis, midőn ellene ágaskodtok.

Mondd ezeket nekik, hogy zokogjanak a siralom völgyében, és így az Istenhez ragadd őket magaddal. Az ő lelkéből mondod nekik mindezt, ha magad is a szeretet tüzében lángolsz.

XIII. FEJEZET

HONNÉT SZÁRMAZIK A SZERETET?

20. Nem tudtam akkor mindezt és vonzódtam az alábbvaló széphez. A mélység felé csúsztam. És szóltam barátaimhoz: szeretünk-e valamit, ha nem szép? Mi tehát a szép? Mi maga a szépség? Ugyan mi hangol tetszésre és mi húz bennünket a szeretett dolgok felé? Hiszen ha nem volna bennük báj és szépség, semmiképpen sem vonzanának minket.

Eszmélődtem és láttam, hogy az anyagi világban más az egész, amelynek összhangjában van a szépség s más a helyes, amely alkalmas módon járul valamihez, mint a testrész a törzshöz és egyéb hasonló.

Lelkem mélyéből sarjadt ez a megfontolás és ösztökélte értelmemet. Írtam tehát néhány könyvet a Szépről és Helyesről. Talán kettőt, vagy hármat. Tudod te Istenem, de íme a; én fejemből ez is kiesett. Már nincsenek meg ezek a könyvek Elkallódtak szemem elől, és még csak azt sem tudom, hogy miképpen.

XIV. FEJEZET

MŰVÉT HIERIUS MESTERNEK AJÁNLOTTA

21. Uram Istenem, mi indított arra, hogy e könyveimet Hieriusnak, Róma város szónokmesterének ajánljam? Szemtől-szembe ismertem, ámde mégis szerettem ezt az embert tudós híre miatt. Bizony, őt ez a hír dicsőségbe fonta. Hallottam néhány kijelentését és ezek is megragadtak. Alighanem azért vonzódtam inkább hozzá, mert másokat is vonzott. A hírét dicsére-

¹⁷ Zsolt. 18,6.

¹⁸ Ján. 1,10.

¹⁹ Tim. I. 1,15.

²⁰ Zsolt. 40,5.

²¹ Zsolt. 4,3.

²² Zsolt. 72,9.

tekkel halmozták el. Álmélkodtak, hogy ez a szír férfiú mestere lett előbb a görög szónak, majd csodálatos szónokká izmosodott a latinban is. Sőt a bölcsélet tudományához tartozó kérdésekben szintén tökéletesen járatosnak mutatkozott. Ha az embert dicsérik, távollétében is szeretjük.

Vajon a dicsérők ajkáról surran a hallgatók szívébe ez a szeretet? Távolról sem. Hanem midőn valaki szeret, a másik szíve is fölgyullad tőle. Szeretjük a fölmagasztalt embert, hat komolyra vesszük, hogy a dicsérő elismerés szava nem alattomos szívből származik. Vagyis, ha olyan valaki dicsér, aki szeret.

22. Emberek mérlegelése alapján így szerettem akkor az embertársakat. Nem ítéleted volt a döntő, Istenem. Abban senki sem csalódhatik. Mégis, miért nem úgy dicsérték Hieriust, mint valami előkelő versenykocsizót, vagy a népkegy ünnevelt, hírhedt vadászóját, hanem egészen másként; sokkal komolyabban, amint magam is óhajtottam, hogy engem mások magasztaljanak? Bizony nem volt ínyemre, hogy engem úgy dicsérjenek és szeressenek, ahogyan a színészeket szokás, bár én is szerettem és dicsértem őket. Inkább maradjak rejtekben, de híres voltom ilyen ne legyen. Vagy inkább gyűlöljenek, de hasonló módon ne szeressenek...

Ugyan hová oszlik a különféle, más-más szeretet súlya ugyanabban a szívben? Miért szeretem másban, amit ha egyúttal nem gyűlölnék, nem utálnám és nem irtanám magamban, bár mind a ketten emberek vagyunk? Lám, megkedvelheti a jó lovat az ember, ha maga nem óhajt is lová lenni, habár erre lehetősége volna. A színésztől azonban ezt nem állíthatjuk, ő természetünknek mégis részese. Tehát szeretem embertársamban, amit magamban gyűlölök, bár ember vagyok én is?

Iszonyú mélység az ember. Hajszárait te megszámláltad Uram, és el nem veszhetnek előled. Mégis megszámlálhatók inkább a hajszájai, semmint érzelmei és szíve vágyai.

23. Ez a szónok azonban olyan fajta volt, úgy szerettem őt; hogy örömet lettem volna hozzá hasonló.

A kevélység tévedésbe kergetett. Mindenféle szélvész forgatott. Nagytitokban mégis te kormányoztál engem.

Honnét tudom, és milyen alapon vallom ilyen bizonyossággal neked, hogy Hieriushoz inkább a magasztalók szeretete miatt ragaszkodtam, semmint azokért a körülményekért, melyek okán őt dicséretekkal halmozták el az emberek? Ha ugyanazok az emberek nem dicsérik, hanem inkább gáncsolják és gyalázkodással, sőt megvetéssel mondják róla mindazt, amit emlegettek, bizony nem lobbanok iránta égő szeretetre. A tények egészen biztosan nem változtak volna. Maga ez az ember is ugyanaz marad. Csupán a hírverők érzelmeiben esett volna változás.

Íme, milyen betegen sýnylődik a lélek, ha nem tapadt még oda a szilárd igazsághoz. Ahogyan a szó szellői fújdognak vélekedők melléből-szívéből, úgy röppen a lélek, hajladozik csetlik-visszabotlik, világosságát köd és felhő rejti s az igazságot meg nem pillanthatja. Pedig íme, előttünk van az igazság.

Nekem igen nagy dolognak látszott, ha ez a férfiú megismeri írásomat és dolgozatomat. Ha helyesli, a szeretetem még nagyobbra növekszik iránta. Ha pedig elítéli, halálos seb kap az én hiú és erősségedtől megfosztott szívem.

A Szépet és a Helyest azonban, melyekről Hieriusnak írtam örömmel latolgatta tovább a lelkem. Elmélődtem a kérdések fogán, bár senki sem dicsért, csodálkozó magamon kívül.

XV. FEJEZET

ANYAGI FOGALMAK NYŰGÖZIK LE ÉS NINCS ÉRZÉKE A SZELLEMIEK IRÁNT

24. Hogy e nagy kérdés tengelye a te alkotó művészetedben rejlik, egyedül csodákat művelő mindenható Isten, nem láttam még akkor.²³

Anyagi dolgok külső alakján révedeztem. Különböztettem és megállapítottam, majd fogható példákkal bebizonyítottam, hogy a szép magában, a helyes pedig valami máshoz való alkalmazkodásában tetszik.

A lélek természetét is szemügyre vettem, de a szellemiekről táplált hamis fölfogásom nem engedte látnom az igazságot; Az igazság ereje majdnem kiverte szememet, de a test híján való dolgoktól messze fordult az én ingadozó értelmem, a körvonalak, a színek és a kiterjedt anyagi méretek mivolta felé. És mivel meg nem pillanthattam mindezeket a lélekben, azt hittem, hogy a magam lelkéről sem vehetek tudomást.

Az erényben szerettem a békét, a bűnösségben pedig a meghasonlást utálta szívem. Amabban egységet, ebben bizonyos megosztottságot láttam. Úgy rémlett, hogy abban az egységben az értelmes ész, az igazság és a legfőbb jó lényege lappang. Az esztelen élet eme megosztottságában pedig szerencsétlen fejemmel a legfőbb rossz valamelyes lényegét és természetét sejtettem, amely nem csupán lényeg, de tökéletes élet, ámde nem tőled ered Istenem, akiből mindennek vannak.

Az egységet Monas-nak neveztem, amolyan nem nélkül levő szellemi valóságnak. Ezt a megosztottságot pedig Dyas-nak mondtam. Valamiféle harag ez a gonoszságok mélyén és ártalmas kívánság a bűntények során. Magam sem tudtam, hogy mit beszélek. Még nem tanulmányoztam, fülembé sem jutott, hogy nem valami állag a rossz és értelmünk sem a legfőbb vagy változatlan jóság.

25. Mint ahogy gonosztett akkor keletkezik, ha a lélek indulatos, bűnös és önelégülten felfuvalkodott, vagy ha mértéktelenségében a test gyönyöreire vágyakozik, ugyanúgy, ha maga az elme vétkes, tévedések és hamis vélekedések mocskolják be az életet.

És bennem ez ilyen volt akkor.

Nem tudtam: más egyéb fényesség sugarára szomjas, hogy az igazság részese lehessen. Ő maga ugyanis még nem lényege az igazságnak. „Bizony, te gyűjtöd meg, Uram, szövétnekemet; én Istenem! Tedd világossá sötétségemet.”²⁴ „És mi mindnyájan a te teljességedből vettünk.”²⁵ Te „az igazi világosság vagy, mely világosít minden e világra jövő embert”.²⁶ „Benned ugyanis nincs változás, sem árnyéka a változandóságnak.”²⁷

26. Feléd iparkodtam és hogy ízleljem a halált, te mégis visszalöktél, mivel a kevélyeknek ellenállasz. És mi lehetett volna még kevélyebb dolog, mint hogy hallatlan dőreséggel mondtam: lényegileg ugyanaz vagyok, mint te. Pedig én változandó voltam és ez világosan a szemembe ötlött. Hiszel azért kívántam bölcsebbé fejlődni, hogy silányabból derekabb lehessenek. Tehát inkább téged is változandónak akart elgondolásom, semhogy ne legyek az, ami te vagy.

---

²³ Zsolt. 71,18.

²⁴ Zsolt.17,29.

²⁵ Ján. 1,16.

²⁶ Ján. 1,9.

²⁷ Jak. 1,17.

Visszalöktél és ellenálltál fölfuvalkodott gőgöm erejének Testi alakokkal bíbelődtem képzeletben és test létemre is vádaskodtam a testre. Bolyongó lehelet én,²⁸ még mindig nem tértem vissza hozzád. Csavargó utaimon sem benned, sem bennem, sem az anyagi világban nem létező dolgokra lestem; Nem is igazságod alkotta ezeket nekem, hanem csupán hiú képzelgésem költötte valamennyit az anyagi világ nyomán.

Mindezt mondogattam hívő kicsinyeidnek, az én polgártársaimnak. Tőlük én tudtom nélkül már messze távolodtam. Ostobán és alaktalanul szegeztem nekik a kérdést: miért tévelyeg a lélek, ha az Isten teremtette? Ámde a választ nem szívesen hallottam: no és miért tévedjen az Isten? És inkább azon erősködtem, hogy a te változatlan valóságod kényszerűségéből téved, sem hogy elismerjem: az én változó lényem önszántából téved és büntetésül zuhan bele a csalódásba.

27. Talán huszonhat vagy huszonhét éves fejjel írtam ezeket a könyveket. Költött anyagi dolgokat görgettem bennük magam előtt, és ott zúgtak ezek a szívem fülében. Magam irányítottam hozzád ezt a fület, édes igazságom, a te belsőbb, zengő dallamod felé: A Szépről és Helyesről tűnődtem. Akartam, hogy szilárdan megálljak és hallgassalak téged s „örvendve örüljek a vőlegény szavának”.²⁹ És nem volt erre erőm, mert kívülrre ragadott tévedésem parancsa engem és kevélységem kölönce a mélybe húzott. Íme nem adtál fülemnek örömet, nem adtál világosságot, nem is örvendezhettek csontjaim, mert messze voltak még a megalázottságtól.³⁰

XVI. FEJEZET

ARISTOTELES KATEGÓRIÁIT ÉS A SZABAD MŰVÉSZETEKRŐL ÍRT KÖNYVEKET MEGÉRTI A MAGA EREJÉBŐL³¹

28. És mi hasznom volt abból, hogy körülbelül húszéves koromban Aristotelesnek a tíz kategóriáról írott műve került kezembe, s végigolvasva megértettem minden további nélkül, a magam erejéből? Midőn kevélységtől duzzadó szájjal emlegették ezeknek az írásoknak címét a karthágói szónokmesterem, és más tudósnak híresztelt férfiak, mint valami nagy és isteni dologra áhítoztam rá. És ha szóba hoztam ezeket a könyveket olyanok előtt, akik erősítették, hogy nem csupán magyarázó, de mindenféle jelet homokba firkáló derék mestertudósok segítségével is alig érthették meg őket, nem tudtak nekem semmi mást mondani ezekről a művekről, mint amit magam is megláttam bennük, midőn egyedül olvastam valamennyit.

A magánvalóról szóló fejtegetésük eléggé világosnak látszott. Ilyen magánvaló az ember is. És teljes tartalmát világosnak láttam. Ott van például az ember alaki minősége, hány láb magas a termete, van-e rokonsága, kinek a testvére, hol tartózkodik, mikor született, áll vagy ül; sarus vagy fegyveres, mit cselekszik, vagy inkább mit szenved? Én láttam mindazt, ami a kilenc kategória-osztály keretén belül, vagy a magánvaló törzsnemében még ezeken kívül számtalan akad. Belőlük csak példaképpen hoztam föl néhány adatot.

29. Mit használt nekem mindez? Inkább ártott. Téged is, csodálatosan egyszerű és változhatatlan Istenem, iparkodtam e tíz állítmánnyal megérteni. Olyasféle módon vélekedtem ugyanis, hogy ezekben minden létező teljes-tökéletesen benne van. Mintha nagyságodtól és szépséged-

²⁸ Zsolt, 77,39.

²⁹ Ján. III. 29.

³⁰ Zsolt. 50,10.

³¹ Aristoteles műve a kategóriákról nagy szerepet játszott a nyugati bölcseletben. A kategóriák a következők: magánvaló, minőség, mennyiség, vonatkozás, hely, idő, helyzet, állapot, tevékenység, szenvedés. A magánvaló alapkategória. A többi kilencet a járulékok kategóriáinak nevezzük.

től magad is függenél és ezek, mint alanyban volnának benned, mint valami testben, jóllehet nagyságod és szépséged is egyaránt magad vagy. A test nem azért nagy és szép, mert test, hiszen ha kevésbé volna nagy, vagy kevésbé szép, a testi mivolta akkor is megmaradna.

Tehát csalódás és nem igazság volt mindez a rólad elgondolt dolog. Csupán nyomorúságos álmokép és nem a boldogságod biztos erőssége. Parancsba adtad és így is történt velem: a föld csak töviseket és bojtortjánokat termett nekem, és kemény munkával jutottam kenyermhez.³²

30. És mi hasznomra volt, hogy az úgynevezett szabad tudományok kezembe kerülő valamennyi könyvét elolvastam és egyedül is megértettem? Hitvány szolgája voltam akkor elvete-mült vágyódásaimnak. Örvendeztem a könyveken és sejtelmem sem volt, hogy honnét rejtő-zik bennük a biztos és az igaz. A világosságnak hátat fordítottam és arccal állottam a megvilá-gosított dolgok vonalainak, ezért nem világosodott meg az arcom, habár vele néztem a világos dolgokat.

A szónoklásról, az előadás művészi mivoltáról, az ábrák méreteiről, a számokról és a zenéről olvasott műveket megerőltetés nélkül, mesterek támasza híján is mind-mind megértettem. Ezt is tudod te Istenem, hiszen ajándékok az ítélet éle és a megértés gyorsasága. Mindebből azon-ban nem áldoztam neked. Tehát nem annyira hasznomra, mint inkább vesztetre voltak, mert arra törekedtem, hogy a magam szolgálatára hajtsam tehetségeim tetemes hányadát. „Erőmet nem bízam reád megőrzésre,”³³ hanem messze országba költöztem tőled, hogy ott el-tékozzoljam vagyonomat léha szeretőkkel.³⁴ Ugyan mit használt ez a szép vagyom nekem, ha nem jól éltem vele? Hogy a szabad tudományokat még szorgalmas és tehetséges társaim is igen nehezen értik, nem vettem máskor észre, csak midőn előttük e tudományok magyarázatába fogtam. Hiszen az volt közöttük a legkiválóbb, aki magyarázatomat nem nehézkesen követte nyomon.

31. Ámde mit használt ez nekem, ha egyszer úgy gondoltam; hogy te Uram, igazság Istene, fénylő és roppant test vagy és én morzsa vagyok ebből a testből? Förtelmes tévelygés ez, de rabja voltam. Nem röstellem Uram, hogy irántam tanúsított irgalmadat megvalljam neked és könyörögjek hozzád. Hiszen nem rösteltem akkoriban káromlásaimat az emberek előtt és nem az ellened szórt csaholásomat sem.

Mit használt nekem akkor e tudományokban annyira fürge tehetségem, mit az emberi tanítók gyámolítása nélkül is ki bogozott tömérdék könyv csomója, ha a jámborság tudományában rútan, szentségtörő módon és aljasan tévelyegtem?

Ugyan mit ártott kicsinyeidnek a sokkal gyarlóbban forgó észtehetség, ha nem távoztak tőled messzire, hogy Egyházad puha fészkén biztonságosan pelyhesedjenek, és a töretlen hit eledelé-vel táplálgassák szeretetük szárnyát?

Ó Uram, Istenünk, szárnyaid árnyékában legyen a reményünk.³⁵ Takarj be minket, hordozz bennünket. Te hordoz kicsinyeidet is, őszbecsavaródásukig te hordozod őket.³⁶ Midőn te vagy erősségünk, akkor van erősségünk, ha pedig mi vagyunk erősségünk, gyöngeség lesz csak belő-le.

³² Móz. I. III.18,19.

³³ Zsolt. 58,14.

³⁴ Luk. 15,12,13,130.

³⁵ Zsolt. 62,8.

³⁶ Izai. 46,4.

Nálad van mindig a mi javunk, és mert elfordultunk tőled csellengő útra léptünk. Add Uram, hogy visszatérjünk és pusztulást ne érzünk. Nálad van minden fogyatkozás nélkül javunk és ez te magad vagy. Íme, nem félünk, hogy nincs hová visszatérnünk, mert messze szakadtunk tőled. Hiszen távollétünkben sem omlik össze a házunk; a te örökkévalóságod.

V. KÖNYV

I. FEJEZET

ISTEN DICSÉRETÉRE SERKENTI SZÍVÉT

1. Fogadd el vallomásaim áldozatát. A te alkotásod, nyelvem nyújtja feléd. Arra serkentetted, hogy vallomást tegyen mélységes hódolattal nevednek. Gyógyítsd meg minden csontomat, hogy zengjék: „Uram! Ki hasonló hozzád?”¹ Ha valaki előtted vallomásba kezd, nem tudósít téged a benne történekekről, hiszen a bezárult szív nem akadály a kutató szemednek és az emberi keménység el nem háríthatja kezedet. Megpuhítod, ha neked tetszik, könyörülettel, vagy éppen büntetéssel, és senki sem akad, aki elrejtőznék meleded előtt.² Magasztaljon a lelkem, hogy szeressen téged. Vallja meg sok-sok irgalmasságodat, hogy dicsérjen téged. Nem fojtja magába dicséretedet és nem apad el magasztalásodban a teremtet világ. Dicsér az egész emberi lélek feléd tárt ajka. Az állatok és az élettelen lények szemlélőik száján dicsérnek téged, hogy megfáradt lelkünk új erőre kapjon benned és hozzád siessen teremtményeid támogató gyámo-lításával. Hozzád, az ő csodálatos módon alkotó mesterükhöz. Nálad lesz üdülése és igazi erő-sége.

II. FEJEZET

NEM FUTHAT ISTEN ELŐL A BŰNÖS EMBER

2. Menjenek, fussanak tőled a nyugtalanok és a megromlott szívűek. Látod te őket és árnyé-kukat is számbaveszed. Íme, szép a mindenség velük együtt, de ők magukban utálatosak. Ugyan mit ártottak neked? Miben gyalázták meg az egetől a parányi fűszálíg csorbíthatatlan uralmadat? Hová futottak, midőn menekültek színed előtt? Hol nem akadsz rájuk? Futottak, hogy téged ne lássanak. Te számontartod őket és vakságukban majd beléd ütődnek. Hiszen el nem hagyysz te senkit és semmit teremtményeidből. Beléd ütődnek igaztalanul igazságos bűn-hődés a részük. Szelíd kezedből kitépik magukat, de igazságos voltodba ütköznek és belezu-hannak szigorúságodba.

Nem tudják, hogy ott vagy mindenütt. Téged nem határol térség és csupán te lehetsz jelen a tőled távol esőkkel. Térjenek meg tehát és keressenek téged, mert nem hagytad úgy teremtményeidet, amint ők elhagyták teremtetőjüket. Térjenek meg és keressenek téged. Íme, ott vagy a szívükben; gonoszságukat megvallók szívében, ha karodba hullanak és keserves csavargásaik után kebleden zokognak. És te szíves-örömet letörlöd könnyüket. Még inkább sírnak majd, de azután megvidámulnak jajongásaikban, mert te Uram — nem holmiféle testből és vérből gyúrt ember, hanem te Uram, valamennyiünk alkotója — megüdítet és vigasztalod őket...

Hol voltam én, midőn kerestelek? Lám, te előttem volt Én pedig magamtól is messze távolodtam. Magamat sem találtam, mennyivel kevésbé lelhettem reád?

---

¹ Zsolt. 34,10.

² Zsolt. 18,7.

III. FEJEZET

FAUSTUSRÓL³ ÉS TEREMTŐJÜKET A TEREMTMÉNYEK NYOMÁN MEG NEM ISMERŐ BÖLCSELŐK VAKSÁGÁRÓL

3. Fölvázolom Istenem orcája előtt életem huszonkilencedik évét. Végre Karthágóba érkezett a manicheusok egyik püspöke, az ördög veszedelmes lépvesszője. Faustusnak hívták. Sima beszédje mézes-mázos mivoltán hurokra kerültek benne sokan. Habár a beszédmódját magam is dicsértem, de a tőlem oly mohón megismerni kívánt tiszta igazságtól mégis elválasztottam. Nem sokat adtam arra, milyen szavak tálcáján méri, hanem hogy mit nyújt élém a tudás eledeleiből ez a Faustus püspök. Ők agyba-főbe magasztalták. Megelőzte híre. És ez a hír azt sutogta fülembbe, hogy ő minden, szóra érdemes tudomány legavatottabbja és főleg a szabad művészetekben otthonos.

Mivel a bölcselek számos könyvét elolvastam és emlékezetem mélyén meg is őriztem őket, összehasonlítottam belőlük néhány dolgot a manicheusok bő lére eresztett meséivel. Elfogadhatóbbnak mutatkozott a bölcselek tudománya. Ők legalább annyira vitték, hogy átfürkészhetők a teremtett világot, habár semmiképpen sem tudtak ráakadni annak teremtő Urára. „Mert fölséges vagy Uram, és rátekintesz az alázatosakra, a felfuvalkodottakat pedig messziről megismered.”⁴ Nem közelítesz máshoz, csak a törődött szívűekhez. A kevélyek még akkor sem találhatnak meg, ha szemfüles kutatóssal számbaveszik az égitesteket, vagy akár a por fövenyét és fölmérik a mennyei pálya útját, avagy nyomon követik a csillagok futását.

4. Mindezt eszükkel, a tőled kapott józan értelmükkel fürkészik. Ráakadtak sok minden dologra. Immár jelezték hosszú évekket előre a nap és a hold fényének megapadását, hogy melyik napon, milyen órában és arányban következik. Nem csalatkoztak a számításaikban, úgy történt minden, ahogy; előre jelezték. És pontos szabályokat írtak. Ma is olvassák szerte valamennyit, és ezek alapján jóelőre megállapítják, hogy melyik esztendőben, az év milyen hónapjában, a hónap hányadik napján, a nap mely órájában és micsoda arányban vesz el a nap és a hold a fényét. És úgy történik, ahogyan elő megmondották.

Az emberek csodálkoznak mindezekben. Ámuldoznak, ha nem tanultak erről. Ujjonganak és kevély gög telíti őket, : már hallottak róla. És gonosz kevélységükben elhagyják a fényességet. Megapadnak a te világosságodban. Korán elő látják azután a napkorong megfogyatkozását, és míg ez f következik, a maguk fogyatkozását már észre sem veszik. Nem kutatják aggódó figyelemmel, hogy honnét van e dolgok nyomában járó józan eszük.

És ha rádöbbennek, hogy te hívtad őket létbe? Nem adják át magukat akkor sem neked, hogy megőrizd bennük alkotásodat. Nem ölik meg neked a magukból kialakított ember Nem öldösik le fellengző kevélységüket madarak gyanánt sem a mélység titokzatos ösvényeit átkutató szemfüles tudományukat, miként a tenger halait. Förtelmes vágyaik seregét sem öldösik le, mint a mezők apró barmait, hogy te Istenünk, emésztő tűz, fölégesd halandó jószágait és megüdítsed őket halhatatlansággal.

5. Ámde nem ismerik az Utat, a te Igédet. Benne hívtad létbe a tőlük megszámlált dolgokat és őket magukat is, számlálás elvégzőit, a megszámláltakat fürkésző szemet és számvetést vezető értelmet. „És bölcsességednek határa nincsen.”⁵ Maga az Egyszülött pedig „bölcsségünké

³ Faustus a manicheus eretnokség egyik afrikai vezető embere volt.

⁴ Zsolt. 137,6.

⁵ Zsolt. 146,5.

lett és igazságunkká és megszentelődésünké”.⁶ És közénk számlálták őt és a császárnak adót fizetett⁷. Nem ismerik ezt az Utat, hogy rajta magukból feléje leereszkedjenek, és hozzá föl-szállhassanak. Sejtelmük sincsen erről az Útról és mégis úgy hiszik, hogy ragyogóak és magas-ságosak a csillagokkal együtt, de íme lehanyatlottak a földre és oktan szívükre sötétség bo-rult.

Sok igazat mondanak a világról, de az Igazságot, a nagy mindenség mester-alkotóját nem ku-tatják jámborul és így nem találják rája. Vagy ha megtalálják, és megismerik az Istent, nem tisztelik őt Istenük gyanánt, nem adnak neki hálát, hanem gondolataikban üresek lesznek, bölcs mivoltukkal hivatkoznak, maguknak tulajdonítják, ami a tied és esztelen vakságukban így arra törekszenek, hogy még neked is olyan tulajdonítsanak, ami az övék. Hazugságokat kennek reád, pedig az Igazság vagy. Fölcserélik a halhatatlan Isten dicsőségét a halandó em-ber, sőt a madarak, a négylábúak és a csúszómászok képmásaival és hazugságra fordítják az igazságodat. Inkább a teremtményt szolgálják és tisztelik, semmint a Teremtőt.⁸

6. Mégis sok mindent magamba szívtam a teremtett világról mondott igazságaikból. És így kézzelfogható magyarázatot kaptam a számítások, az időrend és a csillagok látható bizonyágai nyomán.

Mindezt összehasonlítottam valamely manicheus mondókáival. Ezekről a dolgokról jegyezte föl őket szapora lére eresztett révedezésekben. És nem találtam bennük elfogadható alapot sem a napfordulatokra, sem a napéjegyenlőségre, sem a hold és a nap fényességének fogyatkozásá-ra, sem semmi más a világbölcseledés könyveiből tanult igazságra nézve. Ez író azonban rám tukmálta volna a hitet. Ámde ez a hit nem egyezett a számokból és a megfigyelésekből eredő magyarázatokkal, sőt nagyon is elcsavargott tőlük.

IV. FEJEZET

CSUPÁN ISTEN MEGISMERÉSE BOLDOGÍT

7. Uram, igazság Istene, tetszik-e neked az ember, ha ezekben a tudományokban otthonos? Hiszen boldogtalan az ember, ha mindezt tudja, de nem ismer téged. És viszont boldog a má-sik, ha téged ismer, bár nem tud semmit sem ezekből. Ha pedig valaki megismert téged, mint e tudományokat, nem miattuk válik boldogabbá, hanem csupán miattad boldog, mert rád talált és mint Istenét dicsőit, hálát mond neked és nem üresedik meg gondolataiban.

Derekabb ember, aki tudja hogy van gyümölcsfája és a használatért hálát ad neked, habár sej-telme sincsen, hány rőf magas ez a fa, vagy a terebélye mennyire terjedezik, mondom, dere-kabb, semmint a másik, aki megméri a fát, összeszámolja gallyait, ágait, de nem övé a fa, sem a teremtményét nem ismeri és nem szereti. Így vagyunk a hívő emberrel is. Övé a világ minden gazdagsága. Mintha nem volna semmije, mégis mindene van, mert beléd kapaszkodik, kinek szolgálnak mindenek, bár talán még a Göncöl útról sincsen tudomása. Balga dolog volna kételkednünk, hogy jobb az ily ember, semmint az egek fölméricskélője, a csillagok megszámlálhatója, az elemek szétlatolgatója, aki azonban elhanyagol téged, „ki mindent mér-ték, szám és súly szerint rendeztél”.⁹

---

⁶ Kor. I.1,30.

⁷ Máté 22,21.

⁸ Róm. I. 21-25.

⁹ Bölcs. II,21.

V. FEJEZET

A MANICHEUSOK TUDATLANSÁGA CSILLAGOK KÖRÜL MÁS TEKINTETBEN IS MEGINGATJA HITÉT

8. Holmi jött-ment manicheustól ugyan várta-e valaki, hogy olyasmit vegyen a tollára, aminek ismerete nélkül jámborságot még szerezhett volna? Te mondtad az embereknek: „Íme a jámborság, ez a bölcsesség.”¹⁰

Ha a jámborságot el nem sajátította, e tudományokban azért tökéletesen otthon lehetett volna. Mivel azonban a tudományhoz sem könyített sokat és arcátlanul mégis tanítónak tolta föl magát, nyilván járatlan volt a jámborságban is. Bizony hívságos dolog, ha szétkürtöljük a világi tudományokban való jártasságot, de jámborság, ha megvallunk benne dicsérettel téged. A tudományokról ez a ténfergő azért fecsegett olyan tömérdek sokat, hogy később rápirítsanak e tudományokban igazán elmélkedők és így ország-világ előtt nyilvánvaló legyen: más egyéb, még rejtettebb és mélysegebb kérdésekhez micsoda gyöngé érzéke lehet. Lám, nem kisebb hiedelmet akart magáról kelteni, mint hogy a Szentlélek, híveid vigasztalója és gazdagítója szól személyesen belőle teljes tekintéllyel. Ez a hiedelem volt iparkodása célja. Mikor azután később rábizonyították, hogy az égből és a csillagokról, a nap és a hold mozgásáról is sületlenséget mondott, bár mindez nem tartozik a vallási tudományokhoz, szentségtörő merészsége mégis kellőképpen kiviláglott. Vagyis nemcsak nem könyített a tudományhoz, de a sületlenséget is olyan háborodottan kevély hiúsággal szajkózta, hogy erőlködése nyilván arra irányult: ezeket a dolgokat neki mint isteni személynek higgyék az emberek.

9. Midőn itt-ott hallom, hogy e dolgokhoz nem értő egy-egy keresztény testvér összezavarja a fogalmakat, az okoskodó embert türelmesen szemügyre veszem. Látom, nem árt meg neki ha az anyagi világ mivoltáról és helyzetéről halvány sejtelve sincsen, míg csak el nem hisz valami méltatlan dolgot rólad, mindenek teremő Istene. Ámde az már ártalmára lesz, ha úgy okoskodik, hogy tévedése a jámborság tudományának alapjaihoz tartozik és makacs merészséggel erősítgeti, amiről fogalma sincsen.

Nos, még az ilyen gyöngeséget is eltűri a hit bölcséjében a mi szerető anyánk, míg az új ember föl nem cseperedik férfiúi tökéletességre, midőn nem hajlítgatják már ide-oda a tanítások bármiféle szélfúvásai.¹¹ Ámde ha valaki tekintéllyel teljes tanítója; mestere, vezére és fejedelme sokaknak, s őket e tanításokkal tömi, és vakmerően mégis arra törekszik, hogy ne csak a szürke embert, hanem Szentlelkedet lássa benne minden nyomába lépő követője, nos, mihelyt ízekre tépték sületlenül balga tanításait, e szörnyű örülséget már utálatra és elvetésre méltó dolognak ítéli valamennyi értelmes teremtmény.

Azonban nem láttam még világosan, vajon e manicheus szavai szerint is nem magyarázhatók-e a hosszabb-rövidebb éjjelek-nappalok, vagy az éjszaka és a nap változásai, a fény fogyatkozása s a többi, egyéb könyvekből tőlem összeolvasgatott hasonló dolog? S ha ez a magyarázat talán lehetséges lett volna, bizonytalankodom ugyan, vajon az igazság valóban így van-e, vagy másutt kell keresnem, de hitemet illetőleg az ő tekintélyét becsültem volna többre látszólagos éltszentsége miatt.

---

¹⁰ Jób. 28,28.

¹¹ Ef. 4,13-14

VI. FEJEZET

AZ ÉKESEN SZÓLÓ, DE TUDATLAN FAUSTUS

10. Majdnem kilenc esztendőn át, míg tétovázó lélekkel hallgattam reájuk, igen erős, epekedő vágyódással lestem, hogy végre megérkezzék ez a Faustus. A többi manicheus ugyanis, ha itt-ott beléjük akaszkodtam, és ha a tőlem fölhánytorgatott hasonló kérdésekhez nem volt sütnivalójuk, egyre csak őt ígérték nekem. Hogy majd eljön. És hogy személyes tárgyalásban valamennyi kérdésem, sőt ha talán még súlyosabbakat is keresgetek elő, könnyen kibogozódik. Mikor azután betoppant, úgy találtam, hogy kellemes és mézes szavú ember. A többiektől gyakran rebesgetett gondolatokat sokkal behízelgőbben fecsegte fülembe. Mit ér azonban szomjúságomnak a legtalpraesettebb pohárnokmester is, ha csupán drága poharakat nyújthat? Az ilyen fecsegésekkel már undorodásig megtelt a fülem. Nem látszottak érdemesebbeknek csak azért, mert érdemesebben nyújtották elém. Nem láttam igazaknak őket csak azért, mert ékeesebb szavakban adogatták. Senki sem állítja, hogy a lélek is bölcs, mert nyájas az arc és a beszéde csillogó. Faustus ígérgetői nem voltak jó megítélői a tényeknek..

Bölcsnek és okosnak látták Faustust, mert szavaival elbűvölte őket. Ismertem más vágású embereket is. Ők még az igazságot is gyanakodva fogadták és nem könnyen nyugodtak bele, ha bőséges és cicomás beszédbe takargatták előttük.

Engem azonban már fölvilágosítottál csodálatos és titokzatos módon, Istenem. Azért hiszem, hogy te oktattál engem, mert igazságot kaptam és az igazságnak nincsen tudósa kívüled bárhol s bárhonnét ragyogjon elő. Tehát tőled tanultam, hogy nem kell valami kijelentést igaznak tartanunk, csak mert cicomás beszédben hirdetik, sem hamisnak, mivel a szavak szabálytalanul botladoznak a beszélő ajakárai. És viszont nem igaz c; azért valami, mert csiszolatlanul mondják és nem bélyegezhető hamisnak a másik dolog, ha ragyogó beszédben nyújtják elénk. Van bölcsesség és van ostobaság, amint vannak hasznos és ártalmas ételek. Ékesen vagy cicomátlan szavakban, előkelő és falusi edényben, egyaránt található mindkét eledel.

11. Sokáig vártam ezt az embert. Sóvárgásom most örömét lelte mozgékonyan tüzes előadásában és találó kifejezéseiben. Gondolatai ékesítéséhez oly könnyen tolultak ezek ajakára. Gyönyörködtem és sokakkal együtt, sőt talán még inkább mint a többiek, magasztaltam és dicsértem Faustust. Ámde kellemetlen szálka is akadt a szemembe. Hallgatói gyülekezetében ugyanis nem adtak alkalmat arra a hívei, hogy eléje tárjam aggodalmas kérdéseimet és nem is válhattam vele szót bizalmas együttesben.

Mihelyt erre lehetőség nyílt, barátaimmal együtt ugyancsak igénybe vettem a fülét, a megbeszélésekhez alkalmasnak látszó időpontban. Eléje adtam egynéhány izgató nehézségemet. Tüstént észrevettem, hogy a szabad tudományokhoz nem ért emberünk. Legfeljebb talán a grammatikához, de ahhoz is csak úgy nagyjából konyít valamit. Olvasta Cicero egynémely beszédét, belekóstolt parányit Seneca írásaiba, egy-két költőtől tudott pár sort, szektája néhány latinul és ügyesen megírt művét ismerte. Mivel azonban naponta alkalma nyílt gyakorló csevegésre, elégséges ékesszólásra tett szert, és ez megnyerővé vagy inkább megtévesztővé változott az ő jellemének simulékonyosága és bizonyos természetes előkelősége okán.

Így van-e, Uram Istenem, amint én most erre emlékezem? Lelkiismeretem bírója vagy. Tárt előttem a szívem és az emlékezésem is nyitott könyv. Hiszen nyomon követtél már akkor is gondviselésed rejtett titkain át és szemem elé idéztél szégyenteljes tévedéseimet, hogy észrevegyem és utáljam valamennyit.

VII. FEJEZET

EGYRE IDEGENEBBÜL ÉRZI MAGÁT A MANICHEUS ERETNEKSÉGBEN

12. Miután eléggé világosan láttam, hogy bukácsol a tudományok terén, pedig ott én őt igen kiválónak hittem, egyre csüggedőbb reménységgel úgy éreztem, nem tárja föl és nem fejtheti meg ez a Faustus az engem gyötrő nehézségeket. Ha járatlan volt is ezekben a tudományokban, a vallás igazát még kézben tarthatta volna, ha történetesen nem manicheus. Égről, csillagokról, napról, holdról bő lére eresztett mesékkel hemzsegnének a manicheusok írásai. Hogy azonban mindezekre nézve; amint óhajtottam, a másutt olvasott számadatok egybevetésével pontos magyarázatot nyújthasson Faustus, és megmondhassa, vajon helytállóbb-e a manicheus könyvek tanítása, vagy legalább hasonlóképpen komoly megállapítást mutatnak-e, reményem immár tünedezni kezdett. Midőn vizsgálódás és döntés céljából a kérdéseket mind-mind elébe tártam, ügyesen szerénykedett és nem volt bátorsága, hogy kérdéseimnek súlyát akár csak meg is emelje. Tudta ugyanis, hogy nem konyít ezekhez a dolgokhoz. Igaz, nem is röstelkedett ezt megvallani. Nem tartozott olyan szószátyárok közé, amelyeneket már sokszor elszenvedtem, s akik arra iparkodtak, hogy mindezt a szájamba rágják, de nem mondtak soha semmi foghatót. Benne ugyan nem hozzád igazodó szív dobogott, de magához sem volt nagyon gondatlan. Nem volt teljesen tájékozatlan a tudatlansága felől, és nem akarta, hogy vakmerő vitatkozásban sarokba szoruljon, ahonnét többé ki nem szabadul, s egykönnyen nem is visszakozhatik. Már csak ezért is jobban megnyerte tetszésemet... Az őszinte lélek mértéktartása vonzóbb ugyanis, mint azok a dolgok, amelyek ismeretére vágyakoztam. És úgy találtam, hogy ez a Faustus minden nehezebb és fogasabb kérdésben mindvégig ilyen is maradt.

13. Alábbhagyott a manicheusok írásait bújó szorgalmam. Ha már sok, engem izgató kérdésben ilyennek mutatkozott ünnepezt Faustus, bizodalom még inkább megcsappant a többi tudósuk iránt. Faustus mellett maradtam, hogy tanítsam. Szinte sóvárgott a tudományokra, amelyekre akkor Karthágó ifjait, mint szónok, tanítottam. Vele olvasgattam, ha valamit ő hírből éppen megkívánt, vagy esetleg az olyat, amit én maga gondoltam alkalmasnak az ő tehetségének. Egyébiránt minden törekvésem, hogy a manicheusok szektájában előbbre haladja teljesen csődöt mondott, miután ezt az embert megismertem. Egészen ugyan el nem szakadtam tőlük. Ha már jobbat nem találtam, eltökéltem, hogy megelégszem velük, ha egyszer közéjük pottyantam. Majd csak föltűnik valami más a látóhatáron és feléje talán örömebb nyúlok.

Így tehát Faustus, bár sokaknak halálos verem volt, tudta és szándéka nélkül oldozgatni kezdte a még fogva tartó kötelékeimet. Gondviselésed rejtett útjain lelkemet el nem hagyta a te kezed, Istenem. És anyám szívének vércsöppjeiből, elsírt könnyei útján, éjjel és nappal áldozat szállt föl érettem hozzád. Csodálatos módon jártál a nyomomban. Te magad jártál nyomomban, Istenem. Mert „az Úr igazgatja az ember lépteit, útjait ő szabja meg”.¹² Ugyan miféle kéz igazgatná a boldogulásunkat, ha nem a teremtményeidet újjá alkotó kezed?

VIII. FEJEZET

ANYJA AKARATA ELLENÉRE RÓMABA UTAZIK

14. A te műved volt lelkemben az ötlet, hogy Rómába utazzak és inkább ott tanítsam az eddig Karthágóban tanított tudományt. Nem mellőzöm el, megvallom neked, hogy ez az ötlet honnét származott. Ebben is mélységes, rejtett terveid és hozzánk hajló, örökkön jelenlevő irgalmadat kell fontolóra vennem, s azután magasztalnom.

¹² Zsolt. 36,23.

Nem azért kívántam a római utat, mert erre nógató barátaim zsírosabb jövedelmet és nagyobb hírnevet ígértek nekem, bár ezek is csak vonzották még akkor szívem vágyait. Legfőbb és majdnem egyetlen okom ez volt: hallottam, hogy az ifjúság ott nyugodtabb mederben végzi tanulmányait és szilárdabb fegyelem zabolázza vérét. Nem ront az iskolára arcátlan csürhe módján, hogy azután ne is hallgassa meg a mesterét. Sőt a belépés is szigorúan tilos, ha ezt meg nem engedi a mester.

Karthágóban bizony zabolátlan és züllött szabadosságban él a tanuló ifjúság. Szemtelenül ront be és szinte őrjöngő csatasorban zavarja meg a rendet, amelyet minden tanító megteremt a hallgatók között, hogy előbbre juthassanak. Szinte csodálatos kelekótyasággal igen sok aljas dolgot művel, s azokat büntetnie kellene még a törvénynek is, ha nem állana mögötte védelmezőként a szokás hatalma. Ez is mutatja, hogy csupán az ifjak lesznek így nyomorúságosabbak. Hiszen mint megengedett dolgot művelik az olyat is, amit örök törvényed soha meg nem enged. Azt hiszik, hogy mindezt büntetlenül megcselekedhetik, de elég büntetés már rajtuk tettük vaksága is és hasonlíthatatlanul rosszabbat szenvednek el így, mint amit voltaképpen elkövetnek. Tehát a tanuló fejjel magaménak sohasem kívánt szokásokat most, mint tanító kénytelen voltam másokon tűrni.

Azért szívesen igyekeztem oda, ahol valamennyi szemtanú állítása szerint ilyesmi nem fordul elő.

Te pedig „reménységem és osztályrészem az élők földjén”,¹³ hogy lelkem üdvösségére lakóhelyet cseréljek, részint ösztökélő vágyakat keltettél bennem Karthágóban, amelyek onnét eltereljenek, részint Róma vonzó és csalóka fényességét tártad elém olyan emberek ajakán, akik szeretik a halott életet, s azért vagy örült dolgokat cselekszenek, vagy hiú reménységet keltenek. Ámde, hogy helyrebillentsed lépéseimet, az ő gonoszságukat, de az enyémet is fölhasználtad titkon. Az én nyugalمامat összetörők is utálatos rajongás vakoskodó rabjai voltak; meg az engem másfelé hívogatók is csak a földet kószoltgatták. Én pedig, mivel itt utáltam már az igazi nyomort, ott kívántam ~ a hamis boldogságot.

15. Ámde tudtad te Istenem, hogy miért kellett innét elutaznom, s amoda miért mentem. Nem jelentetted ki ezt sert nekem, sem anyámnak. Ő keserves könnyekkel siratta utazó fiát és a tengerig elkísért engem. Mégis becsaptam őt. Tartóztatott erőnek erejével, hogy forduljak vissza, vagy együtt utazik ő is velem. Nos, azt a mesét találtam ki, hogy nem hagyhatom el a barátomat, amíg alkalmas széllel el nem vitorlázik...

Hazudtam anyámnak. Hazudtam az ilyen édesanyának, és azután szökve szárnyra keltem. Megbocsátottad nekem irgalmaddal ezt is. És megőriztél a tenger hullámaintól, bár tele voltam átkozott szeméttel. Megőriztél engem kegyelmed vizéig. Benne, miután tisztára mosdatott, föl-száradtak az anyaszem patakjai... ,

Napról napra öntözgették ők értem a földet, amerre, Uram járt-kelt az anyám. Vonakodott anyám, hogy nélkülem térne vissza otthonába Csak nagy nehezen beszélhettem rá, hogy a hájónkhoz annyira közel levő helyén, boldog emlékü Cyprián¹⁴ püspök kápolnájánál töltse el ezt az éjszakát. Én pedig titokban elutaztam az éjszaka folyamán. Anyám ott maradt, imádsággal és könnyel a szívében.

¹³ Zsolt. 141,6.

¹⁴ Thascius Caecilius Cyprianus egyházatya 200 körül született Afrikában. Vértanú halált halt 258-ban Karthágóban. 246-ban lett keresztény, s egy év múlva már Karthágó püspöke. Jelentős szerepet játszott az afrikai egyházi szervezet megszilárdításában.

Ugyan miért esengett tengernyi könnyével hozzád, Istenem, mint hogy ne engedj engem elhajóznom? Rejtetten őt is te igazgattad és meghallgattad vágyai netovábbját. Hogy azonban benem is véghezvidd, amiért mindig könyörgött hozzád, nem törődtél pillanatnyilag azzal, amiért hozzád esengett. Fölkelt a szél, vitorláinkba kapaszkodott, szemünk előtt tűnedezett a part és rajta a fájdalomtól szinte félőrülten füledbe zokogta gyötrelmes, kínos panaszait anyám. Vélük te akkor semmit sem törődtél. Elragadtál engem szenvedélyeim szárnyán, hogy végét vessed a szenvedélyeimnek és az ő földi, evilági vágyát a bánat igazságos ostorával irtogassad. Anyák szokása szerint ő is csak szerette, ha közelében vagyok, s még sokkal inkább, mint más anyák. Nem tudta még akkor, hogy a távolléteimből milyen nagy örömet készítesz neki. Nem tudta még és azért sírdogált. Jajongott és e gyötrelmeiben Éva öröksége mutatkozott benne: sóhajtozva kereste, akit sóhajtozva hozott a világra.

Mikor azonban fölpanaszolta szívtelen álnokságomat, imáiban ismét hozzád fordult értem. Majd hétköznapi munkáihoz indult, míg én Rómának vettem az utat.

IX. FEJEZET

SÚLYOS BETEGSÉGBE ESIK

16. S íme, ott testi betegség ostora várakozott reám. Már-már a pokol küszöbére léptem. Ellened, magam és felebarátaim ellen is elkövetett összes gonoszágomat cipeltem: Sok súlyos gonoszág tetézett az áteredő bűn bilincsen kívül. Benne, Ádámokban mindnyájan meghalunk. És Krisztusban meg nem bocsátottál még semmit közülük. Nem oldotta még föl keresztjén a bűneimmel magamra vont veled való ellenséges viszonyt: Hogyan is oldhatta volna föl keresztjén? Rajta — ez volt a véleményem — csak látszat-teste vérzett. Amilyen hamisnak ítéltém teste halálát, olyan igazi volt a lelkemé, és amilyen igazi volt teste halála, olyan hamis volt a lelkem élete, melynek ebben a halálban nem volt még hite sem. Egyre fokozódó lázamban már lépegettem a végső pusztulás felé. Ugyan hová mehettem volna, rendelésed igazságos mivolta alapján, ha innét akkor távozom, mint a pokol tüzébe, a tetteimhez méltó gyötrelmebe?

Anyám nem tudta ezt, és mégis könyörgött értem messziről. Te pedig, mindenütt jelenlevő, ahol ő volt, ott hallgattál szavára, és ahol én voltam, ott könyörültél rajtam, hogy visszakapjam testi egészségemet, bár elvetemült lelkem még mindig betegségben sínylődött. Hiszen keresztségedre sem vágyakoztam a nagy-nagy veszedelem kellős közepén. Bizony jobb voltam kisgyerek koromban, midőn jámbor anyámhoz még esedeztem érette, amint vallomásaim során már megemlékeztem erről. Gyalázatosan növekedtem nagyra és esztelenül kacagtam orvoságos tanácsaidon. És te nem engedted kétszeresen meghalnom ilyen állapotban.

Ha ez a seb éri anyám szívét, soha meg nem gyógyul. Nem önthetem eléggé szavakba, milyen lélekkel volt irántam anyám, hogy mennyivel nagyobb nyugtalansággal vajúdott lelkében miattam, mint midőn testileg szült engem a világra.

17. Nem tudom, miképpen gyógyult meg anyám, ha átveri szerető szívét az én ilyen módon történő halálom? Hová röppentek szakadatlanul az ő nem szűnő, nagy-nagy imádságai? Nem máshová, Uram, mint hozzád. Könyörületes Isten, megvetheted-e a szemérmes és önmegtagadó özvegy törődött és alázatos szívét? Alamizsnáit gyakorta osztogatta. Tisztelettel és szolgálattal adózott szentjeidnek. Egyetlen napon sem mulasztotta el, hogy oltárodra tegye ajándékát. Napjában kétszer, reggel és este templomodba sietett. Nem volt ez alól kivétel sohasem. Nem hitvány mesékre, nem fecsegő, vénasszonyos szóra, hanem azért ment oda, hogy téged hallgasson a szentbeszédekben és te imáiban figyelmezz reája. Ezért járt oda. Vajon az ilyen anyának, nem aranyért-ezüstért, nem is porladó és esendő kincsekért, hanem a fia lelke üdvösségéért hozzá elsírt könnyeit megvetheted-e? Elűzhetted-e őt segítő kezedtől? Hiszen a te ajándékod volt, hogy ilyen lehetett.

Nem, Uram, semmiképpen sem.

Sőt inkább vele voltál. Meghallgattad. őt és rendben megcselekedted örök terveidben elhatározott cselekvéseidet. Lehetetlen, hogy megcsalhattad volna látomásaiban és feleleteidben. Róluk már részint megemlékeztem és részint nem írtam róluk, mert hűséges szívébe zárta őket anyám. Folytonos imádságaiban, mint valami kötelezvényeidet nyújtotta föl valamennyit feléd. Kegyes vagy és irgalmasságod örökös. Ha valakinek elengedtél minden adósságot, magad lesz adósa ígéreteiddel.

X. FEJEZET

TÉVELYEG AZ EVANGÉLIUMI TANÍTÁS ELFOGADÁSA ELŐTT

18. E betegségből talpra állítottál. Meggyógyítottad szolgálód fiát; egyelőre testileg, hogy később majd üdvösebb és alaposabb gyógyulást is ajándékozz neki.

Rómában ez idő tájt még a hamis és csaló szentekhez kötözködtem. És nem is csupán a hallgatóikkal — közülük volt az is; akinek házában betegségbe estem, és azután meggyógyultam -, hanem inkább a választottaknak nevezettekkel fújtam egy követ.

Úgy motoszkált még mindig a fejemben, hogy nem mi vagyunk a bűnök elkövetői, hanem bennünk valami más, nemi tudom miféle természet vétkezik. Hízelt a kevélységemnek, hogy én bűn nélkül vagyok. Ha elkövettem valami gonoszságot, nem kell megvallanom bűnös voltomat, hogy meggyógyítsad lelkemet, mert ellened cselekedte a vétet. Kedvemre volt, hogy mentegessem a lelkemet, és inkább vádoljak nem tudom miféle bennem levő valamit, ami azonban nem én magam vagyok. Pedig a bűnös én voltam egészen, és gonoszságom csak magam ellen osztott meg engemet. És az volt éppen a nehezebben javítható vétet, amelyben magam bűnösnek nem ítéltet. Inkább akarta átkozott gonoszságom, Mindenható Isten, hogy vesztsemre magamban föléd kerekedjek, semmint üdvösségemre te győzz le engemet. Nem tettél még „lakatot a számra és reteszt sem ajakam ajtajára”, hogy „szívem ne térjen a gonosz igékre” s ne „mentegessem bűnös mentegetőzésem, mint a gonosztevő emberek” és ezért cimboráltam a választottakkal.¹⁵

19. Füstbe ment már az a reménységem, hogy előbbre juthassak ebben a csaló tudományban. Igaz, hogy eltökéltem, meglegekszem vele, ha valami jobbat nem találok, de már csak fanyarul és ímmel-ámmal hittem.

Közben felbukkant bennem az a gondolat, hogy a többieknél okosabbak voltak az „akadémikus” nevezetű bölcselők. Ők azt tanították, hogy kételkednünk kell minden dologban. Nincs semmi az ő tételük szerint, amit igaznak ismerhet meg az ember. Úgy láttam, hogy ez a világos tételük. Általában ezt hitték róluk, bár én még nem értettem, hogy mit akarnak ezzel a tanítással. Abból sem csináltam titkot, hogy megingatom majd házigazdám gyermeteg hitét a különféle mesékben. Ilyenekkel vannak tele a manicheus könyvek. Mégis meghittebb volt viszonyom a manicheusokhoz, mint egyéb, az eretnokségbe bele nem tartozó emberekhez. Ámde ezt a tanítást már nem védelmeztem a régi buzgalommal. Velük való baráti viszonyom azonban — sok efféle embert rejtegetett akkor Róma — meglanyhított arra, hogy puhatolózzak más igazság iránt. Legelső sorban az, a reménységem hiányzott, hogy egyházadban, ég és föld Ura, minden látható és láthatatlan dolgok alkotója, még föltalálható az igazság. Tőle a manicheusok tereltek el engem.

---

¹⁵ Zsolt. 140,3,4.

Szörnyen szégyenletesnek láttam azt a hitet, hogy te emberi test alakját öltötted magadra és körülzártak téged tagjaink testi körvonalai. Ha Istenemről elmélkedni kezdtem, nem gondolhattam másra, mint anyagi tömegre és a nem ilyen nem is látszott nekem létező valaminek. Nos, ez volt a legfőbb, sőt majdnem egyetlen forrása elkerülhetetlen tévelygésemnek.

20. Ezért aztán a rosszat is anyagi létezőnek tartottam, melynek tömege van, rút és alakatlan vagy sűrű s földnek nevezik, vagy pedig híg és finom légi test, melyről azt hiszik, hogy gonosz szellem és elárad a földön. És mert valamelyes jámborság is készítetett arra a hitre, hogy a jó Isten semmiféle rossz valóságot nem teremthetett, azért úgy képzeltem: két tömeg áll egymással szemben. Mindkettő végtelen, de mégis kevesebb a rossz és a jó bőségesebb.

Ebből a mérgező kútforrásból eredt az én összes többi kárhozatos szentségtörésem.

Ha visszaigyekezett lelkem a katolikus hithez, bizony meghőköltem, mert nem az volt a katolikus hit, amit én annak véltem. És a magam szemében jámborabbnak látszottam, ha téged Istenem — neked vallom meg irántam való irgalmas tetteidet — minden más oldalról végtelennek hiszek és csupán egyfelől gondollak végesnek, amennyiben a rossz tömege ágaskodik elled, mint ha emberi testünk alakjában minden irányban korlátozottnak tartalak.

Helyesebbnek láttam azt a hitet, hogy nem teremtettél semmiféle rosszat, mint hogy elfogadjam: tőled származik a rossz, már amilyennek a rosszat lényegileg gondoltam. Tudatlanságomban ugyanis a rosszat nem csupán állagnak, hanem anyagi valaminek is láttam, és másképpen nem képzelhettem el még a szellemi valót sem, mint finom, de a tér közein széjjelömlő s anyagi testnek.

Elgondolásom szerint még maga Üdvözítőnk, Egyszülötted is a te tündöklő tömege anyagából szállott elő a mi üdvösségünk végett és így bizony mást én róla el nem fogadhattam, csak amit hiúságos elmém elképzelhetett. Úgy vélekedtem, hogy ilyen természettel szűz Máriától nem születhetett testtel történt egyesülés nélkül. Ámde, hogy testtel miképpen egyesülhetett volna az így elképzelt természetének megszennyeződése nélkül, semmi módon sem láttam. Tehát féltem testi születés hitétől, hogy ne kelljen elfogadnom a testből való beszennyeződését.

Hívő gyermekeid most nyájas szeretettel mosolyognak rajtam, ha olvassák e vallomásokat.

Ámde ilyen voltam.

XI. FEJEZET

ÚJRA ÉRDEKLŐDIK A KATOLIKUS VALLÁS IRÁNT

21. A manicheusok sokféle dolgot gáncsoltak szent könyveidben. Úgy gondoltam, hogy ezek a dolgok valóban nem védelmezhetők. Néha azonban már arra vágyakoztam, hogy szent könyveid valamely bölcs tudósával egyet mást megbeszéljek. Látni szerettem volna, hogy ezekben a kérdésekben mi a véleménye?

Bizonyos Elpidius nevezetű ember fölkelte érdeklődésemet már Karthágóban is. Nyíltan beszélt a manicheusok ellen és előadásában tárgyalt a tanításaikról. Bizonyítékokat hozott a Szentírásból, és megcáfolásuk nem volt gyerekföladat.

A manicheus válaszok nekem kapkodóknak látszottak. És válaszaikat nem is teregették ki egykönnyen a nyilvánosság előtt, hanem zárt körben, inkább csak nekünk adták elő őket. Azt erősítették, hogy az Újszövetség könyveit meghamisították valamiféle emberek, mert a keresztény vallásba a zsidó törvényt szerették volna belecsempészni. Ámde hamisítatlan példányt egyetlen egyet sem mutattak elő. Engem azonban főleg anyagi elképzelések tartottak rabigá-

ban. Valamiképpen lenyűgöztek engem ezek a tömegek. Terhük súlyától lihegve fuldokoltam, és nem szívhattam magamba igazságod tiszta és egyszerű levegőjét.

XII. FEJEZET

A RÓMAI DIÁKOK GONOSZSÁGAI

22. Serényen nekiláttam jövetelem céljának, hogy szónoklattant adjak elő Róma városában. Előbb csak szállásomon toboroztam néhány hallgatót, hogy megismerjenek. Velük azután szerte szállingózott a hírem.

És íme, rájöttem, hogy Rómában bizony sok más olyan dolog is megesik, amit Afrikában sohasem tapasztaltam: Láttam ugyan világosan, hogy csélcsep sihederek garázdaságai itt nem fordulnak elő. Mások azonban emlegették, hogy váratlanul összeség-bűg olykor a tömérdek diák. És hogy mesterüknek ne kelljen a tandíjat megfizetniük, szépen átbállagnak valami másik tanítóhoz... Szószegők. Erős bennük a pénz szeretete és hitvány az igazságosság. Szívem gyűlölte őket, bár ez a gyűlölet nem volt tökéletes dolog. Talán inkább azt gyűlöltém, amit szenvednem kell majd nekem is tőlük, nem pedig a tényt, hogy gonoszságot művelnek valaki rovására.

Visszataszítóak az ilyen emberek. Parázna szívvel fordulnak el tőled. Ragaszkodnak az idő mulandó játékaikhoz és a piszkos haszonhoz. Pedig, mihelyt ezt valaki megérinti, a keze már meg is szennyeződik. Magukhoz ölelik az elillanó világot és megvetik benned a maradandóságot. Mégis visszahívogatod őket és megbocsájtod a hozzád térő parázna emberi szívek gonoszság

Gyűlölöm most is az ilyen kótyagos, romlott embereket, bár szeretnem kell őket, hogy javíthassak rajtuk és többre becsüljék a pénznél az ő elsajátított tudományukat. A tudománynál pedig többre téged, az Igazságot, a biztos jó teljességét, a tündöklő békét benned. Ám akkor inkább magamért nem akartam, hogy szenvedjem az ilyen rosszakat, semmint miattad jónak kívántam volna őket.

XIII. FEJEZET

MILÁNÓBA MEGY, ÉS OTT AMBRUS PÜSPÖKKEL TALÁLKOZIK

23. Megkeresés jött Rómába Milánóból, a város prefektusához, hogy Milánó részére gondoskodják szónoklat-tanárról, és ez állami költségen utazzék oda. Manicheus balgaságoktól részeg barátaim kegyével magam is törekedtem, hogy próbaelőadásom sikere után engem küldjön Symmachus prefektus. Tehát útra keltem, hogy elszakadjak a manicheusoktól, de sem ők, sem én nem tudtuk még ezt akkor.

Milánóban Ambrus püspökhöz mentem.¹⁶ Őt a legjobbak között ismerte a egész földkerekség. Jámbor tisztelő volt. Beszéde gabonád javát, olajod örömét és borod józan ittasultságát adta serényén népednek. Tudtom nélkül hozzá vezetél engem, hogy tudtommal jussak majd hozzád vele. Isten embere atyai szívvel fogadott. Püspökhöz illő módon eléggé kifejezte örömét átköltözésem miatt. Vonzalom ébredt iránta szívemben. Eleinte azonban nem az igazság tanítóját szerettem meg benne, mert hiszen egyházadban immár igazat nem reméltem, hanem csupán a hozzám jószágos embert.

Szorgalmasan lestem, ha beszélt a néphez, de nem megfelelő lelkülettel, mert csak ékesszólását fürkésztem, hogy megfelelő-e a hírnevének? Szava kisebb vagy nagyobb hatással árad-e szét, mint ahogyan ezt róla híresztelték? Figyelemmel csüngtem szavain, de a tartalommal nem so-

---

¹⁶ Ambrosius (kb. 340-397) 374-től Milánó püspöke. Jeles hitszónok, az arianizmus elszánt ellenfele.

kat törődtem, sőt megvető lelkülettel hallgattam, álldogáltam ottan. Beszédje kellemes voltán gyönyörködtem. Bár műveltebbnek láttam, mint Faustust, de ami előadása módját illeti, nem volt olyan derűs és behízelt szónok. A tartalmat egyébként össze sem lehetett hasonlítani. Faustus a manicheusok mézes madzagára kötöztén bolyongott, ő pedig az üdvösséget hirdette üdvösséges módon.

Ámde az üdvösség a bűnösöktől messzire leledzik, és én akkor magam is csak ilyen bűnös voltam. Lépésről lépésre mégis közelítettem hozzá, bár halovány sejtelmem sem volt erről.

XIV. FEJEZET

AMBRUS BESZÉDEINEK HATÁSÁRA LASSAN FÖLESZMÉL TÉVELYGÉSEIBŐL

24. Ambrus tanításainak megismerésére egyáltalán nem iparkodtam. Azt figyeltem csak, hogyan beszél. Kétkedtem immár, hogy az ember még utat is találhat feléd és így csupán ez a hiú törődés maradt meg nekem. Ámde a megkedvelt szavakkal együtt a tartalom is szívembe szállingózott, pedig csak fitymálva tekintettem rája. A kettőt ugyanis el nem választhattam. És midőn a szívem kinyitottam, hogy ízlelgessem édes szavait, egyúttal, habár csak fokról fokra, de a szavakban hirdetett igazság is szívembe lopózott...

Kezdetben csak arra nyílt meg szemem, hogy az igazság védelmezhető. Később a katolikus hitet, bár akkor kialakult véleményem szerint támogatására nem volt fölhozható semmiféle bizonyíték a manicheusok támadása ellen, már szégyen nélkül is megvallhatónak láttam, főleg miután az ószövetségi könyvekből hallottam néhány homályos kérdés igen talpraesett megoldását. Míg őket betű szerint magyaráztam, a betű engem is megölt. Midőn tehát e könyvek több helyének fejtegetését lelki értelemben hallottam, már meg is róttam a reménytelenséget, amellyel úgy gondolkoztam egykor, hogy a Törvény és a Próféták arcátlan elutasítóinak senki sem állhat ellen... Arra azonban még nem gondoltam, hogy már most a katolikus hit útjára lépjek, csupán azért, mert annak is lehetnek igen alapos védelmezői és ők ékes nyelvezettel, ésszerű módon verik vissza a támadásokat. Nem láttam még, hogy miért ítéljem el a magam álláspontját, ha mindkét oldal egyaránt védelmezhető. Úgy látszott a dolog, hogy a katolikus hit, bár nem legyőzött, de azért még győzelmet sem aratott.

25. Ekkor minden figyelmemet arra irányítottam, hogy néhány erős érveléssel miképpen győzhetném még tévelyűkről a manicheusokat. Ha elképzelhettem volna szellemi állagot, az egész manicheus tákolmány azonnal összeomlik és még a darabkáit is kiveti lelkem. Erre azonban nem volt még erőm. Ámde tovább fürkésztem, és egyre inkább hasonlítottam a dolgokat. Majd úgy ítéltam, hogy e világ anyagi mivoltáról és a testi érzékeinkhez férő egész természetről sokkal elfogadhatóbban szólt a legtöbb bölcselő.

Így tehát az akadémikusoknak tulajdonított szokás szerint magam is kétkedtem mindenben, és e minden között hanyódtam jobbra-balra. Eltökéltem, hogy mégis búcsút mondok a manicheusoknak. Úgy okoskodtam, hogy kétkedésem ideje tartamán semmi keresnivalóm sincs ebben a szektában, hiszen néhány bölcselőt máris többre becsültem náluk. Azért attól is mindenképpen vonakodtam, hogy lelki nyavalyám gyógyítását ezekre a bölcselőkre bízam, mert Krisztus üdvösséges neve nem fordul elő írásaikban.

Elhatároztam tehát, hogy a szüleimtől ajánlott katolikus egyházban addig hitjelölt leszek, amíg föl nem dereng bennem valami bizonyosság, hogy elirányítsa lépteimet...

VI. KÖNYV

I. FEJEZET

A FÉLIG MANICHEUS, FÉLIG KATOLIKUS ÁGOSTON

1. Ifjúságomtól kezdve reménységem, hol voltál te akkor, ugyan hová is tűntél? Nem te alkotál-e engem? Nem te akartál-e különbséget közöttem és a négylábú állatok között? Úgy teremtetél, hogy az ég madarai fölé kerekedjek értelmemmel, de sötétségben és sikamlós tájakon bandukoltam. Magamon kívül kerestelek téged, és meg nem találtam szívem Istenét. Belezuhantam a tenger mélységébe, kételkedtem és reménytelenkedtem, hogy az igazságot még megtalálhatom...

Hozzám érkezett már az én jámborságban igen erős édesanyám. Nyomomban járt vízen és szárazon, s minden veszedelemben nyugodt volt benned. A tenger háborgása idején ő vigasztalta meg a hajósokat is, pedig szokás szerint a hajósok bátorítják a tapasztalatlan utasok szívét, ha rémüldöznek mélységek fölött. Baj nélkül jutnak a kikötőbe, jósolta a hajósoknak, mert egy látomásban ezt megígérted neki. És bizony súlyos veszedelemben akadt reám.

Reménytelenkedtem, hogy fölkuutathatom-e még valamikor az igazságot? Midőn megmondtam neki, hogy már nem vagyok ugyan manicheus, de még katolikus keresztény sem, nem ujongott föl túlságos örömmel, mintha valami váratlanul nagy dolgot hallana. Megnyugodott már ezen a nyomorúságos állapotomon. Benne halottként siratott engem, akit azonban föl kell támasztanod. Könnyei ravatalán nyújtott engem eléd, hogy szólj az özvegy fiának: „Ifjú, mondom neked, kelj föl.” Éledezzék csak újra. Erősödjék a beszédre. És azután visszaadjad anyjának őt.¹ Nem reszketett kitörő örömben a szíve, midőn hallotta, hogy javarészből már meg is történt, amiért ő naponként sírdogált: az igazságot ugyan még el nem értem, de a csalásból már kifelé jár a léptem... Sőt, mivel bizonyosra vette, hogy a még hiányzót is megadod, ha az egészet ígérted neki, igen nyugodt és igen bizalmas szívvel válaszolt nekem. Azt mondotta, hiszi ő Krisztusban, hogy mielőtt elhagyja földi életét, katolikus hívőnek lát még engem...

Ezt mondotta nekem. Neked pedig, irgalom kútfeje; gyakoribb imádságot, és több könnyet ajánlott, hogy siettesd már segítségedet, világosítsd meg sötétségemet. Fokozott buzgalommal látogatta templomod. Ambrus püspökre tárta ajakát; az „örök életre szökellő vízforrásra”.² Megszerette ezt a férfiút, mint Isten angyalát, mert megtudta róla, hogy az ő segítségével jutottam időközben magam is az ingadozó hánytorgattatásba. És, hogy ezen is átvergődhetek, betegségemből gyógyulásomba, valami átmeneti gonoszabb veszéllyel tetézetten — krízis ennek a neve orvosi nyelven -, ő bizonyosra vette.

II. FEJEZET

ÜNNEPI EMLÉKLAKOMÁK A VÉRTANÚK SÍRJÁNÁL

2. Midőn afrikai szokásához híven babkását, kenyeret és színbort vitt a szentek emlékhelyeihez és az ajtóálló elutasította őt, jámbor engedelmességgel nyugodott bele, mielőtt megtudta, hogy a püspök tilalmazza ezt a gyakorlatot. Magam is csodálkoztam; milyen könnyedén vált inkább elítélőjévé szokásának, semmint hogy gáncsolója legyen a tilalomnak. Iszákos hajlam sohasem kerítette hatalmába lelkét. Az igazság gyűlöletére nem ösztökelte őt a bor szeretete, mint annyi borban ázó férfit és asszonyt. A józanság dicséretétől éppen úgy undorodnak ezek,

---

¹ Luk. 7,14-15.

² Ján. 4,14.

akár a vizezett boritaltól. Ha ünnepi falatokkal egy-egy nádkosárkát elvitt anyám (ő csak éppen belecsipegetett, és azután szétosztogatta), magának egyetlen apró serleget készített, hogy az ünneplésnek eleget tegyen. És ez is vízzel volt jócskán elegyítve, az ő józan ínyének ízlése szerint. Ha több elhunyt emlékhelyéhez mentek, hogy ott így tisztelegjenek szokásukhoz híven, mindig ezt az egy kis serleget hordozgatta. Azt tette le mindenütt. Tartalma nemcsak vizezett volt, de meglehetősen langyos is. És apró kortyocskák során még ezt is megosztotta kísérről, mert jámborságra és nem élvezetre vágyakozott. Tehát midőn megtudta, hogy mindezt még a józan fejű embereknek is tilalmazza a mi hitünk kiváló hirdetője és vallásunk főpapja, részint mert a borisszákat akarja elterelni az ivás alkalmától, részint, mivel ezek a halotti ünnepek a pogány babonákhoz hasonlatosak, anyám igen készséges lélekkel tartózkodott ettől a szokástól. Megtanulta, hogy a vértanúk emlékéhez földi gyümölcsökkel telt kosárok helyett tisztább imádságokkal égő szívet kell vinnie, erejéhez mérten adakozni kell a szegényeknek és így kell ott inkább ünnepelni az Úr teste közösségét. Az ő szenvedése utánpótlásában lettek áldozattá a vértanúk, és nyerték el égi koronájukat.

Úgy sejtem, Uram Istenem — és szívem a tanú ebben az ügyben előtted -, hogy anyám aligha könnyen hagyta volna félbe ezt a megszüntetésre érett szokást, ha történetesen más tilalmazza és rajta ő nem csüng olyan szeretettel, mint Ambrus püspökön. Üdvösségem miatt szerette olyan nagyon. A püspök pedig szerette anyámat jámbor és kegyes viselkedéséért. Hiszen jócselekedetekre buzgón hajlamos szívvel kereste mindig a templomot. A püspök gyakran hangosan dicsérte őt, ha meglátott engem, és gratulált, hogy ilyen édesanyám van. Nem tudta azonban, hogy milyen fia van anyámnak. Kétkedtem ugyanis mindeme dologban és a hitem utolsó csöppje is elpárolgott arra nézve, hogy az élet útját megtalálhatom...

III. FEJEZET

AMBRUS PÜSPÖK TEMÉRDEK MUNKÁJA

3. Nem nyöszörögtem még imáimban hozzád, hogy segíts meg engem. Lelkem csupán kutatásokra figyelmeztet és fejtegetésekben voltam nyughatatlan. Ambrust a világ szemével valami szerencsés embernek tekintettem. Lám, annyi kiválóság megtiszteli őt. Csak a nőtlensége látszott igen gyötrelmes dolognak.

Hogy azonban miféle reménység éltetheti őt, mennyi kemény harcot vív magas állása kísértéseivel, mi vigasztalja balsorsa idején, és szíve rejtett ajaka milyen ízletes örömeket merít kenyérből, nos, ezt nem sejtettem, és nem is tapasztaltam.

Ő sem ismerte belső tüze forrongásait. Nem ismerte veszedelmek szakadékait sem. Akaratom és kívánságom szerint nem kérdezgettem őt. Fülét és ajkát elzárták előlem ügyes-bajos emberek seregei. És ő gyámolította gyöngeségüket. Ha pedig ezek az emberek nem foglalták le a személyét, arra kellett kevés szabadideje, hogy a testét megüdítse szükséges falatokkal, vagy a lelkét olvasmányokkal. Olvasás közben szeme siklott az oldalakon. Szíve az értelmet kutatta, hangja és nyelve azonban csendesén pihent. Ha nála voltunk — nem tiltották senkinek a belépést és nem volt ott szokásban az érkezők bejelentése sem -, gyakran így láttuk őt. Másképpen soha, csak szótlán olvasásban.

Hosszú csöndben üldögtünk (ki lett volna olyan vakmerő, hogy feszült figyelmében megzavarja?), azután eltávoztunk. Találgattunk. A lelke megüdítésére szánt, idegen ügyek gondjától mentes igen rövid időre talán nem akarja, hogy másfelé lekössék? Talán vigyáz, hogy valami tépelődő és figyelmes hallgatónak ne kelljen kifejtene egy-két homályos dolgot az olvasott könyvből, mert így néhány nehéz kérdés körül esetleg vitatkozásba döntenék? Ez a munka annyi idejébe került, hogy kevesebb könyvet olvashatna el, mint kedve tartja. Bár a hangja is

igen könnyen rekedősre fordult, és annak kímélése máris elég ok lehetett, hogy csöndben olvasgasson.

Bármilyen szándék vezette is, bizonyára jó szándéka volt ennek a férfiúnak.

4. Annyi bizonyos, hogy nem kérdezhettem meg sorra, amit szerettem volna, a püspök szívéből, a te oktató szentélyedtől. Nem adódott erre alkalom. Mindössze röviden hallhattam meg tőle egyet mást, pedig az én tépő vajúdásaim ráérő embernek óhajtották a püspököt, hogy színe előtt kitárulkozhassanak. Ilyennek azonban sohasem találtam.

Minden vasárnap meghallgattam őt, ha népének „az igazág ígét munkálta helyesen”.³ Egyre szilárdabb lett az a véleményem, hogy az álnok megcsalóinktól a Szentírás ellen kötöztetett valamennyi ravasz és rágalmazó csomó igenis megoldható. Mihelyt pedig azt is megtudtam, hogy katolikus Anyánk révén, kegyelmed erejével újjászült lelki gyermekeid nem úgy értik, hiszik és képzelik a képedre tőled megteremtett embert, mintha téged is emberi testünk alakja határolna, habár még gyöngén és homályosan sem gyaníhattam a szellemi állag valamiféle lehetséges voltát, mégis örömteljesen szégyenkeztem, mert hiszen annyi esztendőn át nem a katolikus hit, hanem a testi elgondolások képzei ellen hadakoztam...

Bizony gonosz és vakmerő voltam, mert vádaskodással folyton azt hánytorgattam, amit előbb még kutatnom és tanulnom kellett volna.

Végtelen magasság és kimondhatatlan közelség, örök titok és határtalan jelenlét! Nagyobb és kisebb tagjaid nincsenek, hanem mindenütt egész vagy, és semmiféle térben nem tartózkodol, nem vagy ilyen-olyan testi alakban, mégis képedre alkottad az embert, és íme, ő fejétől lábáig térhez kötözött...

IV. FEJEZET

SZENT AMBRUS FEJTEGETÉS NYOMÁ DERENG ELŐTE AZ EGYHÁZ TANÍTASA

5. Ha nem tudtam, miképpen állhat fön az a te képmásod, kopogtatnom kellett volna és így megkérdezni, hogyan is higgyem én ezt? Nem pedig támadó lelkülettel és gúnyosan, mintha az igazi hit az én véleményem volna. Annál mardosóbban tépte bensőmet a gond, mit kelljen biztosnak elfogadnom, minél inkább emésztett a szégyen, hogy a bizonyosság ígéretésével olyan hosszú ideig megcsaltam és elámítottam, gyerekes tévelygéssel és büszkélkedő hévvel anynyi bizonytalan dolgot csacsogtam biztos igazság gyanánt, szanaszéjjel...

Később már tisztán láttam, hogy ez mind csak hamisság. Biztos volt azonban, hogy nézeteim bizonytalanok és én hajdan mégis biztosaknak néztem őket, míg katolikus egyházadra elvakult szenvedéllyel szórtam vádaskodásaimat. Bár még nem ismertem meg, hogy igazat tanít, de láttam, nem azt hirdeti, amiért én vádaskodtam.

Megszégyenültem és visszakoztam. Örültem Istenem, hogy egyetlen egyházad, Egyszülötted teste, Krisztus nevét őbenne ojtották kiskoromban belém, nem rágódik gyerekes balgaságon. Egészséges igazság-rendszere nem gyömöszöl be téged, minden dolgok Teremtője, valamely tér közepébe, amely ha mindjárt igen-igen nagy, sőt a legnagyobb is, de emberi tagok alakjával mégiscsak határolt mindenünnen.

6. Örültem annak is, hogy a Törvény és a Próféták régi könyveit immár nem olyan szemszögből adták elém olvasásra, mint eddig. Idáig bizony együgyűeknek láttam őket. Még szentjeidet is gáncsoltam miattuk, mintha valójában így gondolkoztak volna. Ámde nem ilyen módon ér-

---

³ 3 Tim. II. 2,15.

tették ők sem a dolgokat. Gyakran örömmel hallgattam Ambrust, midőn népszerű beszédeiben szólott, és nagy buzgósággal szabályként ajánlotta, hogy „a betű öl, a lélek pedig életet ad”. Ha egy-egy betű szerint látszólag helytelenül tanító szövegről félrevonta a titkok függönyét és szellemileg magyarázta meg nekünk, rám nézve semmi megütköztetőt sem mondott, bár a tárgyalt dolgokról nem tudtam még akkor, hogy megfelelnek-e az igazságnak? Szívemet tartóztattam még minden helyesléstől, mert irtóztam a mélybezuhanástól. Ez a függő állapot azonban még inkább öldökölt engem.

Az általam meg nem pillantható dolgokról is olyan bizonyosságot akartam magamnak, mint amilyenel bizonyos vagyok, hogy hét meg három az tíz. Annyira esztelen azonban mégsem voltam, hogy ezt se tartsam elfogadhatónak. Ám amint ezt, éppen úgy óhajtottam, hogy mást is megérthessek, érzékeimtől messze eső anyagiakat és szellemieket is, bár róluk másképpen nem gondolkoztam akkor, csak testi elképzeléssel. A hit meggyógyíthatott volna engem, hogy értelmem tisztultabb élessége immár örökre maradandó, semmiben soha meg nem apadó igazságra terelődjék valamiféle módon. A mindennapi szokás mutatja, hogy ha valaki egyszer gyarló orvosra akadt, már a jóra is csak félve bízta magát. Így voltam én is lelkem egészségével. Lelkem csak a hitben gyógyulhatott volna meg, de hogy hamis hitbe bele ne botoljak, vonakodott inkább a gyógykezeléstől. Dacoltam kezeddel, pedig a hit orvosságát nekünk keverted, nagy-nagy gyógyító erőt rejtettél beléje és széthintetted a földkerekség nyavalyáira.

V. FEJEZET

A SZENT KÖNYVEK TEKINTÉLYÉRŐL ÉS SZÜKSÉGES VOLTÁRÓL

7. A katolikus tanítást már csak azért is többre becsültem, mert megítélésem szerint sokkal szerényebben és egyáltalán nem csalfinta módon parancsolta nekünk, hogy fogadjuk el a be nem bizonyítottat. (Akár van ilyesmi, bár itt-ott ugyan kinek ne volna, akár nincs ilyen.) Amott pedig a tudás vakmerő ígéretése közben pellengérezték ki a hiszékenységet, majd rengeteg ostoba és alaptalan mende-mondáról mégis parancsba adták, hogy el kell hinnünk őket, csupán azért, mert nem bizonyíthatók.

Te pedig Uram, végtelenül szelíd és irgalmas kezedbe hívogattad, majd megcsendesítetted apránként szívemet. Fontolóra vettem ugyanis, milyen tömérdék dologban hiszek, habár sohasem láttam őket, és megtörténtüknél sem lehettem jelen. Mennyi esemény akad a népek történetében, mennyi minden itt-ott, helyeken, városokban, és sohasem láttam őket. Milyen sokat hittem a jó barátaimnak, tömérdék dolgot az orvosaimnak és annyi különféle emberi szájnak. Ámde ha mindezeknek nem adnánk hitelt, a kisujjunkat sem mozdíthatnánk meg ebben a földi életünkben. És elvégre alapos szilárdsággal elhiszem, hogy miféle szülőktől származom, holott tudomásom erről sem lehetne, ha a hallomásnak nem adnék hitelt. Meggyőztél, hogy nem a te szent könyveidnek hitelt adó embereket kell marasztaló ítéletünkkel sújtanunk. Ezeket a könyveket igen kimagasló tekintéllyel alapoztad meg, úgyszólván valamennyi népnél. Inkább a bennük nem hívókat kell megítélnünk. Nem kell hallgatnom a hozzám talán így beszélő emberekre: honnét tudod, hogy e könyveket az egy igaz és végtelenül igazat mondó Isten Lelke bízta rá a mi emberi nemünkre?

Ezt kellett ugyanis legfőképpen elhinnem.

Hiszen az egymást püfölő bölcselek, és a könyvekben olvasott csalfinta tételek semminemű lármás vetélkedése sem kényszeríthette rám, hogy valaha is ne higgyem létezésedet. És hittem, hogy bármi vagy is, talán nem ismerlek, de emberi ügyeink kormányrúdja ott van a kezedben...

8. Olykor erősebb voltam ebben a hitemben, máskor lagymatagabb. Ámde hittem mindig létezéseteket és hittem azt is, hogy gondunkat viseled. Igaz, nem sejtítettem, hogy miben létedről miképpen vélekedjem, és milyen út visz vagy vezet vissza hozzád?

Gyöngék vagyunk mi arra, hogy világos ésszel rátaláljunk az igazságra, és ezért szükséges nekünk a Szentírás tekintélye. Elhittem tehát kezdő hittel, hogy nem adtál volna semmiképpen az Írásnak olyan kimagasló tekintélyt immár az egész földön, ha nem akarnád: benne higgyünk neked és kutassunk vele téged. Az Írásban engem gyakran botránkoztató fonáságokat pedig, mivel már hallottam belőle sok kérdés elfogadható kibogozását, titkai mélységes voltával magyaráztam. Annál tiszteletreméltóbbnak és szentséges hittel elfogadhatóbbnak látszott az Írás tekintélye, minél inkább keze ügyébe esett mindenkinek az elolvasása, de ugyanakkor megőrizte mélyebb értelemben titka méltóságát is. Világos szavakkal, egyszerű nyelven nyújtja minden embernek magát, de a pelyvaeszüeknek nem mondhatók figyelmét is keményen vizsgáztatja. Miért? Hogy így mindenki otthonos lehessen kebelén, ám szűk ösvényein csak keveseket vigyen hozzád, mégis sokkal többet, mintha a tekintélye nem volna olyan nagyon kimagasló, és szerénysége szentséges ölére nem vonzana nagy-nagy tömegeket. Gondolkoztam ezekről, és te mellettem voltál.

Sóhajtoztam, és meghallgattál engem. . Imádkoztam, és te irányítottál.

A világ széles útjain vánszorogtam, de te nem hagytál veszendőben.

VI. FEJEZET

A TÖRTETŐK NYOMORÚSÁGOS ÁLLAPOTÁRÓL

9. Kitüntetésre, vagyonra, szerelemre lihegtem. Te mosolyogtál rajtam. Keservesen keserű nehézségeket szenvedtem e sóvárgás tüzeiben és te annál kegyesebb voltál, minél kevésbé engedted meg, hogy édesnek ízelhessem, ami nem te vagy.

Nézz a szívemre, Uram. Te akartad, hogy emlékezzek és e

vallomásban mindezt elsírjam neked. A halál tapadós lép vesszőjéről megszabadítottad lelkemet, immár hozzád ragaszkodják ez a lélek.

Milyen nyomorúságos lehetett a lelkem. És te fölszúrtad égető sebét, hogy mindentől meneküljön, hozzád térjen. Te mindenkinek fölött vagy és nélküled semmi sem jött volna létre. Hozzád térjen és a gyógyulás ne késsen...

Milyen nyomorban vergődtem, és te mennyire rajta voltál, hogy érezzem ezt a nyomorúságot azon a napon, midőn beszédre készülődtem a császár dicséretére. Sok hazugságot szőttem a beszédbe, hadd tapsoljanak nekem, hazugnak, a mindenről tudók.⁴ Ilyen gondok között tépelődött, és sorvasztó ötletek tüzeiben égett a lelkem. Milánó egyik utcárára tértem és ott egy szegény koldust láttam. Azt hiszem, fölöntött már a garatra, de vidám volt és alig fért a bőrébe. Sóhajtozva szóltam az éppen velem levő jó barátaimhoz: mennyi tömérdék fájdalom fakad a mi balga cselekedeteinkből. Minden hasonló törekvésben, amilyenben én is fáradoztam akkor, gyötrelmes vágyakkal cipelve boldogtalanságom kölönce terhét és ez egyre nagyobbra nőtt a cipelésben, nem akarunk egyebet, csupán hogy elérkezzünk a nyugodt boldogsághoz. És lám, ez a koldus ebben már megelőzött minket. Mi talán sohasem érünk el odáig. Ez a koldus elért oda kikoldult, potya garasaival, ahová viszontagságos, görbe útjaimmal és kelekótya vargabetűimmel magam is törekedtem: a tovasuhanó boldogság öröméhez. Nem volt igazi öröme szegénynek, de törtéteéseimmel én sokkal hamisabb örömök nyomában loholtam.

---

⁴ II. Valentinianus (371-392) érkezett Milánóba, és a város szónokaként Ágoston köszöntötte az uralkodót.

tam. Annyi biztos, hogy ő legalább örült, én pedig nyugtalan voltam. Ő biztos volt, én tele zűrzavarral. Ha megkérdezi akkor valaki tőlem: mi kellene inkább, öröm vagy félelem? Azt feleltem volna: csak öröm! És ha újra kérdezi: akarom-e, hogy olyanná legyek, mint ez a koldus, vagy inkább maradok, amilyen akkor voltam? Mégis magamat választottam volna, bár marcangolt a gond és a félelem. Ámde helytelen lett volna a választásom. Vagy igazam lett volna? Nem kellett elébe tennem magamat, csak azért, mert tudósabb voltam, hiszen nem fakadt ebből öröm. Ezzel csupán az emberek kegyét hajkurászom. Nem tanítani akartam őket, hanem csak tetszésüket kerestem. Csontjaimat azért törted össze fegyelmed vesszejével.

10. Ne zavarják meg lelkemet a hozzá így beszélők: az a fontos, hogy valaminek örüljön az ember. Az a koldus iszogatóban lelte örömét, te meg a dicsőségben vágyakozol öröme.

Milyen dicsőségben? Nem benned van ez, Uram. Amint nem volt igazi a koldus öröme, nem igazi ez a dicsőség sem. Sőt, a tetejében még az elmémet is elcsavarja. Az a koldus kialudta részégségét még azon az éjszakán, de én az enyémmel tértem nyugovóra és azzal virradtam, hogy újra így feküdjek; majd virradjak ismét. És hozzá még milyen tetemes ideig! Tudom, azon fordul a dolog, hogy miből meríti örömét az ember. Ámde ettől a hiábavalóságtól hasonlíthatatlanul messze van a biztonságos remény öröme. És még volt nagy különbség közöttünk. Ez a koldus íme boldogabb volt, mint én. Nem csupán azért, mert úszott a vidámságban, míg az én szívemet gondok marcangolták, hanem azért is, mivel ő jókívánságokért szerezte borát, én pedig kevélységem útját hazugsággal jártam.

Sok mindent mondtam akkor szeretett barátainknak efféle gondolataimról. A kérdések során gyakran ráfürkésztam arra is, hogy én miképpen vagyok? És úgy találtam, hogy rosszul áll a szénám. Bánkódtam ezen, de így csak a nyomorúságomat kettőztem meg. És ha rám mosolygott valami üdvös gondolat, rest voltam arra, hogy feléje kapkodjak, hiszen elröppent, mielőtt elcsíptem volna.

VII. FEJEZET

ALYPIUST ELVONJA AZ ESZTELEN CIRKUSZI JÁTÉKOKTÓL

11. Mi, baráti szívvel együtt éldegélők, közösen sóhajtoztunk mindeme dolgok miatt. Főleg Alypiusszal és Nebrdiusszal csevegtem igen bizalmasan e kérdésekről.

Alypius velem egyazon városból származott. Szülei első polgáremberek voltak. Ő nálam fiatalabb volt. Tanítványaim közé tartozott, midőn oktatást kezdtem városunkban, majd később Karthágóban. Nagy szeretettel ragaszkodott hozzám, mert jó és tudós embernek látott engem. Én is szerettem őt kiválóan erényes jelleme miatt. Ez eléggé feltűnő volt az ő zsenge korához mérten. Ámde Karthágó erkölceinek sodrában ostoba látványosságok izgalma pezseg, és ez behúzta őt is a cirkuszi örütségekbe.

Nyomorúságosan vergődött bajában, én pedig szónoklattant oktattam a nyilvános iskolában. Engem akkor még nem hallgatott mestereként, valamiféle, közöttem és az ő atyja között támadt feszültség miatt. Értesültem, hogy végzetesen rajong a cirkuszért. Erősen aggodalmaskodtam, hogy ilyen nagy reménység veszendőbe megy benne, vagy szerintem talán máris elveszett. Hogy azonban megintsem vagy valami fenytéssel rántsam vissza őt, erre nem adódott alkalom, sem a baráti indulat címén, sem a mester fölénye jogán. Azt hittem ugyanis hogy együtt érez atyjával irányomban. Pedig egészen más volt az ő véleménye. Ezen a ponton eltért atyja szándékától. Üdvözölni kezdett. Később a tanterembe jött, valamit hallgatott majd ismét eltávozott.

12. Elfelejtettem beszélni vele, hogy az ilyen semmit érő játékok elvakult, hebehurgya szeretetével ne juttassa tönkre az olyan igen-igen kiváló tehetségeit.

Te azonban Uram — kezedbe simul minden teremtetett dolog kormányrúdja — nem felejtetted el, hogy titkaid főpapja lesz ő gyermekeid között.⁵ És hogy javulása nyilván a te érdemed legyen, velem hajtottad végre, bár erről magam sem tudtam.

Valamelyik napon ugyanis, éppen szokott helyemen üldögéltem növendékeim között, bejött ő is, köszönt, leült és figyelmesen hallgatta tárgyalásunkat. Történetesen olvasmány volt a kezünkben és azt fejtegettem. Helyénvalónak láttam, hogy közbeszőjek egy hasonlatot. Ezt a cirkuszi játékokból vettem, hogy így a lelkükbe vésett igazság tetszetősebb és világosabb legyen. Csípős gúnnyal pellengéreztem ki a cirkusz örületének rabjait. Te tudod Istenünk, ekkor nem is gondoltam arra, hogy meggyógyítsam Alypius baját.

Ő mégis magára értette szavaimat és úgy hitte, hogy csupán miatta mondtam el az egészet. Más talán alkalmat látott volna arra, hogy fölforralja haragját ellenem, ez a becsületes fiú azonban magára neheztelt meg szavaim nyomán és még forróbb szeretetre gyulladt irányomban. Hajdanában is megmondottad már ezt, Uram és beleszótted Írásodba: „Fedd meg a bölcsét és megkedvel téged.”⁶ Egyébként én feddésben már nem is részesítettem őt. Te azonban Uram, fölhasználsz mindent, tudókat és tudatlanokat a tőled ismert igazságos rendben. Te szívből-számból égő paraszat szíttottál, hogy kiégessed e reményteljes ifjú sorvadozó szívét és így őt végre meggyógyítsad.

Hallgasson az ember dicséretedről, ha nem szemléli irgalmasságaidat. Én szívem mélyéről zengem őket neked. Alypius visszahőkölt szavaim nyomán a szörnyű szakadéktól, pedig olyan szívesen hanyatlott bele, és olyan szárnalmas kéjjel vakoskodott benne. Erős mérsékléssel megbolázta lelkét, a cirkusz minden szemetje lepattogott róla, és többé feléje sem nézett. Később rábeszélte vonakodó atyját, hogy én legyek a tanítómestere. Atyja engedett és beleegyezett. Alypius újra hallgatni kezdte előadásaimat. Velem bonyolódott bele a babonaság is. Szerette a manicheusokban a fitogtatott megtartóztatást. Ő azt igazinak és őszintének látta. Pedig csupán szemfényvesztő csalás volt ez az egész. Az erény nehezen elérhető ormait még nem ismerő becses lelkeket ragadott magához. Így a jól kendőzött és tettetett erény könnyen csapdába ejthet őket a felszín látszatával.

VIII. FEJEZET

ALYPIUS ÉS A GLADIÁTORI JÁTÉKOK

13. Nem fordított hátat a szülőitől neki olyannyira javasolt földi életpályának. Rómába ment, előbb, mint én magam, hogy ott a jogi tudományt tanulja. Rómában meg a gladiátori mutatóványok hihetetlen vágya kerítette őt is szinte hihetetlen törbe.

Nem szerette, sőt utálta az ilyesmit. Azonban néhány, valószínűleg ebédről visszatérő pajtásával és tanuló társaival akadt össze valahol, és habár ő emberül vonakodott és igen-igen szabódott, baráti erőszakkal mégis elcipelték az amphitheatrumba. Véres és gyászos játéknapp volt ott éppen. Azt mondotta barátainak: „Ha a testemet erővel elvonszoljátok is, és arra a helyre odakötöztök, lelkemet és szememet azonban ráfordíthatjátok-e az ilyen mutatóványokra? Ott leszek, de mégis távol maradok. Így majd a látványon és rajtatok is győzelmet aratok.” Meghallgatták, de szava ellenére magukkal cipelték. Talán próbára akarták tenni, hogy vajon szándékát végbe viszi-e?

⁵ Alypius 394-ben Thagaste püspöke lett. Főleg az egyház peres ügyeinek bölcs elintézésében tűnt ki...

⁶ Példab. 9,8.

Odaérkeztek, és letelepedtek az ülőhelyeken, már ahol éppen lehetett. És akkor iszonyú gyönyörűségben lobbant lángra minden. Alypius lezárta szeme ablakát. Lelkének is tilalmat szabott, hogy ilyen förtelmekre rá ne vetemedjék. Bárcsak fülét is jól betömte volna.

Az egyik küzdelem során ugyanis, midőn beléje hasított az egész tömeg örült zsvaja, rajta is erőt vett a kíváncsiság. Fölnyitotta szemét, bár arra készen volt még, hogy akármi legyen, de ő legyőzi és megveti ezt a látványt. És lelkét súlyosabb seb ütötte át, mint annak testét, akit látni szeretett volna. Nyomorultabban elesett amannál, kinek elestén fölzúgott a lárma. Fülébe dübörgött ez a zsvaj és fölfeszegette szemét, hogy azon keresztül sebesítse meg és terítse földre inkább csak merész, mint erős lelkét. Annál esendőbb volt, minél magabízóbb lett vakmerőségében, holott benned kellett volna bíznia. Midőn megpillantotta a vért, ugyanakkor hörpintett az embertelenségből is, és nem fordult el, hanem merően odanézett. Belekóstolt már az örjöngésbe, bár erről maga sem tudott. Örömet talált a förtelmes küzdelemben, és a vérengző gyönyörtől megrészegült. Nem az volt már, mint belépésekor. Csupán egy volt az őt is magával sodró tömegből. Méltó társa volt immár mindazoknak, akik őt magukkal idáig cipelték.

Mi kell még egyéb? Nézett, üvöltött, toporzékolt. Erről a helyről esztelenséget hurcolt magával, és ez újra meg újra visszatérésre ösztökelte őt. Már nem csupán azokkal jött, kik őt előbb még erőszakosan odahurcolták; de megelőzte őket, sőt másokat is magával rántott.

Ámde kiragadta őt ebből is a te végtelenül erős és irgalmas kezed. Lelkébe vésted, hogy ne magában, hanem benned bízzék. Ez azonban már jóval későbbben történt.

IX. FEJEZET

ALYPIUST TOLVAJKÉNT MEGFOGJÁK

14. Ezt a dolgot már mint a jövőre szóló orvosságot őrizte meg emlékezetében. Hasonlóképpen egy másik eseményt is. Karthágóban tanult. Akkor már hallgatóm volt. Valamelyik napon, délidő körül a fórumon tűnődött a megszokott gyakorló előadása tárgyán, és te megengedted, hogy tolvajként füleljék le őt a fórum őrei. Nem hiszem Istenem, hogy más ok miatt engedted meg ezt, minthogy a majdan olyan kiváló férfiú már akkor kezdje megtanulni: az ügyek megítélésében hebehurgya hiszékenység miatt, el ne marasztalja könnyen az ember az embert.

Egyedül sétált a törvényszék előtt, táblával és íróvesszővel. Egyszer csak valami fiatalember, maga is diák, az igazi tolvaj, nagy titokban nála lapuló baltával, midőn nem vette észre Alypius, odasurrant a pénzváltók során fölmagasló ólomráczozathoz és az ólom faragásába kezdett. A lent tartózkodó pénzváltók meghallották a balta zaját, sügtak-búgtak, majd fogdmegeket küldöttek, hogy kézre kerítsék a nem várt vendéget; Mihelyt a tolvaj megneszelte hangjukat, elillant és visszahagyta a baltát is, mert félt, hogy vele együtt csípi majd nyakon. Alypius nem látta az odasurruló tolvajt, de észrevette az elillanó alakot, midőn sebtiben kerek oldott a diák. Kíváncsi volt, mi történt és a tett színhelyére sietett. Megállott és a talált baltát csodálkozva nézegette.

Egyedül őt találták a küldött fogdmegek, kezében a baltavassal. Éppen a balta zajára siettek ők elő. Alypiust elfogták és bizony meghurcolták. A fórum bámészkodó népe összecsozdult. A fogdmegek dicsekedtek, hogy lefűlelték a nyilvánvaló tolvajt és innét a bíró elé vezetik...

15. Leckéjének azonban itt végződnie kellett. Az ártatlanságon rögtön segítettél Uram. Egyetlen tanúja te voltál. Midőn ugyanis a börtönbe, vagy a büntetésre vitték, találkoztak egy építőmesterrel, a középületek legfőbb felügyelőjével. Az örök örvendeztek, hogy éppen vele találkoznak össze, mert a mester sokszor gyanúba fogta őket a fórumról eltűnt holmik esetében. Most hadd lássa legalább, hogy miféle emberek műve az ilyesmi.

Mesterünk azonban nemegyszer látta Alypiust az egyik szenátor házában. A szenátor üdvözlésére járt oda. Rögtön megismerte és kézen fogta őt. Kiemelte a tömegből, kérdezősködött a nagy baj okáról és így meghallotta, hogy mi történt. Akkor megparancsolta, hogy minden jelenlevő, zajoskodó, fenyegetőző és morgoló ember vele menjen.

A tolvajlásban ludas ifjú házához mentek. Ajtaja előtt apró szolga volt, olyan kicsiny, hogy mindeme dolgról gazdájára nézve semmitől sem tartott és könnyen föltárhatta az egész esetet, mert hiszen nyomon követte őt a fórumon. Alypius emlékezett rá, és az építésznek ezt meg is mondom. Az építész pedig megmutatta a gyermeknek a baltát, és azt kérdezte tőle, hogy kié? A gyerek tüstént kibökte: a miénk. Azután elmondott mindent a kérdezőknek. Az ügy tehát áttérlelődött erre a házra. Az Alypiuson már-már ujjongani kezdő tömeg megszegyenült. Igéd későbbi sáfára pedig, egyházad tömérdek ügyének fürkészője, tapasztaltabban és tanulságokban gazdag szívvel távozott.

X. FEJEZET

ALYPIUS ROMLATLANSÁGA. NEBRIDIUS MEGÉRKEZÉSE

16. Őt találtam tehát Rómában és elszakíthatatlan baráti kapoccsal hozzám csatlakozott. Milánóba is együtt jött velem, hogy el ne hagyjon engem, és a jogból, inkább szülői, mint a maga óhajára, valamit hasznosítson. Sokat foglalkozott vele. Mint bíró, háromszor vett részt már-tárgyaláson. A többiek csodálkoztak önzetlenségén. Ő inkább azokat csodálta, akik többre becsülték az aranyat, mint az ártatlan szívet.

Nem csupán a csalfa kapzsiság próbálta meg jellemét, hanem a félelem ösztökéje is.

Rómában az Itáliai Pénzügyek vezetőjének tanácsosa volt.⁷ Élt akkoriban egy hatalmas szenátor. Ez részint ajándékokkal kenyerezett, részint félemlítéssel gázolt le sokakat. Hatalmával, mint annyiszor, engedélyt akart magának valamire, ami azonban törvénybe ütközött. Alypius ellene szegült. Jutalommal kecsegtették, de az ő szíve csak kacagott ezen. Fenygetéssel ijesztgették, de ő bátran ment az útján.

Bámulták valamennyien ezt a szokatlan jellemet, mert a hatalmas, messzire elérő kezű, ártó vagy jutalmazó eszközökben gazdag, ezért rettegett hírnévvel koszorúzott embert barátnak nem akarja, de mint ellenségtől sem ijedezik tőle. A bíró, kinek tanácsosa volt, habár az üggyől maga is húzódott, nyíltan mégsem szegült ellene. Az ügyet inkább Alypiusra tolt és azt hangoztatta, hogy ő köti meg a kezét; mert ha ezt a dolgot valóban megcselekszi, Alypius hátat fordít neki.⁸

Csupán az irodalom szerelme csábította majdnem arra, hogy hivatalos pénzen könyveket másoltasson magának.⁹ Megkérdezte azonban igazságosságát és jobbította elhatározását. Az ilyesmit tilalmazó igazságosságot hasznosabbnak ítélte, semmint a visszaélést lehetővé tevő hatalmat. Kicsiny dolog ez, de „aki a kicsinyben hű, az hű a nagyban is”.¹⁰ És soha nem válik légből kapott szóvá az igazságod ajakáról eredő kijelentés: „Ha tehát a hamis mammonban hívek

⁷ Mások másképpen fordítják az „assidebat comiti (lagritionum) Italicianarum” kifejezést. A kegydíjakat osztó császári pénztárról van itt amely az Itáliai Pénzügyek egyik osztálya volt.

⁸ Vagy ellene szavaz. A discedo szó ennyit is jelenthet.

⁹ A „pretiis praetorianis” kifejezést ma már pontosan alig adhatjuk vissza.

¹⁰ Luk. 16,10.

nem voltatok, ki fogja rátok bízni azt, ami valódi? És hogyha máséban hívek nem voltatok, ki fogja odaadni nektek, ami a tiétek?”¹¹

Ilyen volt; midőn hozzám szegődött és velem együtt kétségeskedett, hogy milyen életre szánjuk el magunkat?

17. Nebridius¹² is elhagyta Karthágó mellett levő otthonát, sőt magát Karthágót, ahol gyakran tartózkodott. Elhagyta pompás családi birtokát, elhagyta házát, őt nem követő édesanyját és Milánóba jött. Más nem készítette erre, csak hogy az igazság és a bölcsesség kínzó szomjúságában velem együtt éljen. Együtt sóhajtozott, hasonlóképpen ingadozott ő is velem. A bolderabb élet igen lelkes kutatója és a legkörmönfontabb kérdések roppant éles eszű vizsgálója volt.

Így három éhes száj volt már együtt. Egymásnak panaszoltuk keserves bajainkat, és tőled vártuk, hogy „eledelt adj alkalmas időben”.¹³ És minden földi cselekedetünket könyörületedből nyomon kísérő valamennyi keserűségünkben, ha a célt kutattuk és keresgeltük eme sok szenvedésünk okát, csak sötétségbe botlott a lábunk. Sopánkodással fordultunk el tőle, és egyre mondogattuk: „Uram meddig tart még?” A kérdést gyakran megismételtük, de bármennyire hangoztattuk is, nem hagytuk el ezt az életet, mert nem derült ránk semmiféle bizonyosság, hogy belekapaszkodhattunk volna, ha elfordulunk gyötrődéseinktől.

XI. FEJEZET

AGGÓDVA FONTOLGATJA, HOGY MIKÉPPEN RENDEZZE BE ÉLETÉT

18. Legfőképpen magam csodálkoztam, ha elgondolkoztam és eltűnődtem rajta, milyen hosszú idő szaladt el tizenkilencedik életévem óta, midőn legelőször parázslott föl bennem a bölcsesség szerelme.

Akkor elhatároztam, hogy ha megtalálom, elhagyom majd a hívságos szenvedélyek minden üres reményét és a képmutató örültségeket. És íme, már harmincadik évemet tiportam és még mindig ugyanabban a szennyben tétováztam, tele vágyakozással, hogy élvezzem az illanó és az engem megemésztő jelenemet.

Mondogatom közben; hogy holnap majd megtalálom. Nyilvánvaló lesz és a kezemben tartom. Íme jön Faustus és mindent megmagyaráz. Ó, akadémikusok, ti nagyságos férfiak. Meg nem ragadhatunk semmi biztosat, hogy irányt szabhassunk vele életünknek.

Nagyobb szorgalommal fürkesszünk és reményünket el ne vesztegessük. Lám, nem fonákság immár az egyház könyveiben fonákságnak látszó sokféle dolog, hiszen más módon, tisztesebb magyarázattal is érthetővé válik. Ugyanarra a fokra kell terelgetnem a lábam, ahová szülőim gyermekként állítottak, míg meg nem találok a fényes igazságot. Ámde hol keressem? És mikor keressem? Ambrusnak nincsen alkalmam, és olvasásra sem futja az időm. Hol keressem ezeket a könyveket? Honnét és mikor szerezzek ilyesmit? Kitől kölcsönözzek? Állapítsuk meg pontosan időnket és szabjuk meg az órát lelkünk üdvösségére.

Nagy reménység ragyog föl bennem; a katolikus vallás nem is azt tanítja, amit én gondoltam, s amiről mi össze-vissza vádoltuk őt ostobán. Igazi ismerői bűnnek magyarázzák, hogy valaki

---

¹¹ Luk. 16,10-12.

¹² Nebridius Szent Ágoston egyik legbizalmasabb barátja volt. Később keresztelkedett meg, mint Szent Ágoston és buzgó keresztényként meg is halt hamarosan a keresztség után.

¹³ Zsolt. 144,15.

az Istent emberi testünk alakjába bezártnak higgye. Ámde jaj, késlekedünk a kopogással, hogy a többi igazság is megnyíljen előttünk.

A délelőtti órákban lekötnek tanítványaim. No és a többi órát mire fordítom? Miért nem ezt cselekszem?

Mikor üdvözöljem azonban a befolyásos barátaimat? Az ő szavazatukra még szükségem lehet. Mikor készüljek arra, amit pénzért vesznek tőlem a tanítványaim? Mikor keressünk magunknak üdülést, hogy a lelkünket szabadon eresszük kínzó gondjaink töviseiből?

19. Pusztuljon innét minden.

Féke immár e hiú lim-lomokkal és ostobaságokkal. Csupán az igazság kutatására törekedjünk. Nyomorult ez az élet és bizonytalan a halál. Ha meglep hirtelen, hogyan távozzunk innét? És hol kell majd megtanulnunk az itt elhanyagoltakat? Vagy talán inkább e hanyagság büntetését kell majd elviselnünk?

Mi lesz, ha gondjainkat érzékeinkkel együtt elnyiszálja a halál és pontot tesz rájuk? Ezt is csak vizsgálnom kellene.

Isten óvjon, hogy így történjék a dolog. Nem semmiség és nem levegőverdesés, ami minden földön messze híresül, mint a keresztény hit tekintélyének oly kimagasló orma. Soha nem cselekedett volna érettünk ilyen nagyot és hozzá hasonlókat az Isten, ha testünk halálával lelkünk élete is elenyészne.

Miért habozunk tehát, hogy faképnél hagyjuk a világ reménységét, s magunkat egészen az Isten és a boldog élet kutatására adjuk? No de vigyázz! A földi dolgok mégis kellemesek és nem kicsiny édesség édesedik bennük. Ne tereld el könnyen a vágyaidat tőlük, mert csúnya dolog azután ismét visszalopakodnod hozzájuk.

Nézd, milyen nagy dolog, ha valami tisztségre juthatsz. És itt a földön mi többet kívánhatsz? Előkelő barátod bőven akad. Bár nem töröd magadat különösebben, de helytartóság is hullhat az öledbe. Meg kell házasodnod, némi hozománnyal hogy ne súlyosbodjanak a kiadásaid. Hiszen ez a vágyaid netovábbja. Sok nagy és követésre méltó férfi adta magát feleségesen is a bölcsesség szerelmére...

20. Ilyesmit emlegettem. Közben fordultak a szelek és ide-oda lökdösték szívemet. Iramodott az idő, és én még késlekedtem, hogy Uramhoz térjek. Napról napra húztam-halasztottam, hogy benned éljek, és nem mulasztottam el egyetlen napot, hogy meghaljak magamban.

Szerettem a boldog életet, de féltem tőle igazi otthonában, futottam előle és egyre csak így kuktattam. Azt hittem, szörnyen boldogtalan leszek, ha nem ölelnek majd asszonyi karok. Irgalmad orvosságát eme gyöngeségem meggyógyítására még nem vettem figyelembe, mert nem tudtam még róla. Saját erőinknek tulajdonítottam a megtartóztatást, és nem találtam magamban ezeket az erőket. Olyan balga voltam, hogy nem is sejtettem még, amiről az Írás emlékezik: senki meg nem tartóztathatja magát, ha te nem adod.¹⁴ Megadod nekem is, ha lelkem sóhajtozva kopog füleden, és erős hittel beléd vetem ezeket a gondjaimat.

---

¹⁴ Bölcs. 8,21.

XII. FEJEZET

ALYPIUSSAL VITATKOZIK A NŐTLEN ÉLETRŐL

21. Alypius igen ellenezte, hogy házasságra lépjek. Azt hozta okul, hogy ha megnősülök, semmiképpen sem élhetnék már együtt biztos nyugalommal a bölcsesség szerelmében. Pedig már olyan régen vágyakoztunk rája.

Ezen a téren ugyanis ő ekkoriban immár annyira tiszta volt, hogy méltán megérdemelte csodálatunkat. Ifjú korának küszöbén belekóstolt a szerelem gyönyörűségébe, de nem ragadt meg benne. Sőt inkább fájalta ezt. Megvetően elutasította és azután már teljes önmegtagadásban élt.

Szembeszálltam vele, és hivatkoztam mindazok példájára, akik a bölcsesség útjait rótták házas létükre is. Megérdemelték az Istent és barátaikhoz hűséges szeretettel ragaszkodtak. Az ő nagyságuktól én bizony távol estem. A test nyavalyája kötözött le engem halálos édességgel. Hurcoltam láncomat és rettegtem, hogy megszabadulok. Mintha sebemre ütött volna valaki, visszalöktem a jó tanács szavát, akár a föloldó kezét. Sőt rajtam keresztül Alypiushoz is a kigyó sziszegett, útjára édesen ragadós lépvevesszőket szórt-hintett a nyelvemen, hogy a még szabad és mocsoktalan lába beléjük bonyolódjék.

22. Alypius nagyrabecsüléssel övezett, csodálkozott tehát rajtam, hogy ennyire megragadtam a kéjvágy lépvevesszőin.

Hiszen valahányszor szőnyegre került közöttünk ez a kérdés folyton erősítettem, hogy a nőtlen élet nekem már lehetetlen valami. És ha csodálkozó arcát láttam, ilyen szavakkal védelmeztem álláspontomat: az ő titkos és futólagos tapasztalata az én megszokott gyönyörűségemtől nagyon különbözik. Ő alig emlékezhetik immár reája, megvetheti könnyen, minden nehézség nélkül. Ha a házasság tisztos neve koszorúzná meg gyönyörűségemet, nem kellene több csodálkoznia, hogy miért nem tudom megvetni ezt az életmódot. Ébredtek benne is vágyódások a házasság felé. Nem ugyan a kéj gyönyörűsége fogta meg a lelkét, hanem csak a kíváncsiság győzött. Emlegette ugyanis, hogy örömet megismerné, vajon mi lehet az, ami nélkül a magam életét — pedig ez néki olyannyira tetszett nem életnek, hanem bűnhődésnek láttam. Bilincseimtől szabad lelke csodálkozott a szolgaságomon, és átcsapott csodálkozásával a tapasztalás megóhajlására, hogy elérkezzék a kísérlethez, s innét ő is a bennem megbámult szolgaságba csússzék. Eljegyzését kívánta a halállal, és aki a veszélyt szereti, beléje zuhan. Őt is, engem is csupán gyöngécskén vezetett az gondolat, hogy a házasság ékessége maga a kötelesség: a közös élet irányítása és a gyermekek vállalása. Engem legfőképp a csillapíthatatlan szenvedély csillapító szokása gyötört igen hevesen és ez tartott rabigában, őt pedig csodálkozása húzta a szolgaság felé.

Így voltunk tehát, míg csak te, fölséges, minket esendő porunkban el nem hagyó Istenünk, könyörültél a nyomorultakon rejtekben segítő és csodálatos módon.

XIII. FEJEZET

A HÁZASSÁG ÚTJÁN

23. Nógattak unos-untalan, hogy szerezzek feleségét. Magam is kerestem és már ígéretet kaptam. Leginkább anyám tevékenykedett, hogy házas emberként mosson meg már a keresetség üdvös habja engem.

Örült, hogy erre napról napra érettebb leszek. Úgy látta, hogy imái és ígéreteid immár betetőzéséhez közelítenek hitemben. Kérésemre, de saját vágyai nyomán is, szíve nagyeros kiáltással tőled naponkint esdekelt, hogy látomásban mutass neki valamit az én eljövendő házasságom-

ra nézve. Te azonban ezt sohasem teljesítetted. Látott egynéhány semmitmondó és képzelet-szülte képet, ámde ezeket csak az én ügyemben fáradozó és vergődő emberi lelke tukmálta reá. El is mesélte nekem mindezt, de nem olyan bizalommal, mint máskor, ha te mutattál neki valamit, hanem inkább lekicsinylőképpen. Azt állította anyám, hogy valamiféle, szavakba nem önthető helyes ítélettel mindig különböztet közötted, ha megnyilatkozol neki, és a saját lelki álinai között.¹⁵

Sürgettek, és én megkértem a leányt. Majdnem két esztendeje hiányzott még, hogy a házasságra alkalmas legyen. A leányka tetszett, tehát várokztam rá.

XIV. FEJEZET

KÖZÖS ÉLETRŐL TŰNŐDIK BARÁTAIVAL

24. Több barátommal forgattam fejemben, beszélgettünk is róla, hogy irtózunk mi az emberi élet nyugtalan zajától. Már majdnem elhatároztuk, hogy hátat fordítunk az élet zajos forgatagának és békés csöndben élünk. Ezt a békés csöndet úgy képzeltük el, hogy valamennyien egybe adjunk minden értékünket, és egyetlen vagyont csinálunk belőle. Őszinte baráti viszonyunkban ne legyen valami ezé, vagy azé, hanem mindenből egy vagyon legyen és ez az egész legyen majd minden egyesé és mindannyiunké egyszerre minden. Úgy látszott, hogy talán tíz férfiú is lesz ebben a szövetkezésünkben. Voltak közöttünk igen gazdagok, főleg Romanus polgártársunk, ifjú korától meghitt barátom. Őt akkor súlyos üzleti bonyodalmak hozták az udvarhoz. Legfőképpen ő szorgalmazta a dolgot. Szava súlyosan esett latba a sürgető tervezgetések során, mert bőséges, vagyona ugyancsak fölülmulta a többiekét. Az a megoldás kecsegtetett bennünket, hogy közülünk kettő majd esztendőnként följobbvaló lesz, minden szükségesről gondoskodik, a többi pedig nyugalomban éldegél.

Ám később fontolgattuk, vajon jónak látják-e tervünket az asszonyok (közülünk immár néhányan nők voltak, mi pedig ott álltunk a nősülés előtt), akkor azután az egész talpraesetten kieszelt tervezet szétpattant a kezünkben, összetörött és szépen félredobtuk.

Újra sóhajtoztunk és nyöszörögtünk. Lábunk taposta e világ széles, koptatott útjait, mert tömörked ötlet örvénylett szívünkbe, a te terved pedig örökre megmarad.¹⁶ És e terved mögül mosolyogtál a miénken, de előkészítetted a magadét, hogy idejében megadjad ételünket, fölnyissad kezedet és betöltsed lelkünket áldásoddal...¹⁷

XV. FEJEZET

ÁGYASÁT ELBOCSÁTJA, DE ISMÉT MÁSIKAT VESZ MAGÁHOZ

25. Közben gyarapodtak a bűneim.

Eltéptem magamtól megszokott ágyasomat. Akadálya volt házasságomnak. Rajta csüngő szívem összetörött ettől a sebtől és patakozott a vére. Afrikába tért vissza az asszony. Ünnepelesen megígérte neked, hogy soha más férfit nem ismer többé, és a tőle született természetes fiamat nálam hagyta.¹⁸

Én azonban nyomorúságos fejjel, még e nő példájára is gyöngé voltam. Türelmetlenkedtem a várakozás miatt, hiszen csak két esztendő múltán kaphattam meg a feleségül kért leányt, és

---

¹⁵ A sapor szó jó ízt, de helyes ítéletet is jelent.

¹⁶ Zsolt. 32,11.

¹⁷ Zsolt. 144,15,16.

¹⁸ Ágoston gyermeke 372-ben született Karthágóban. Neve Adeodatus (Isten ajándéka) volt.

mert nem a házasság becsülője, hanem a kéjvágy rabszolgája voltam, nem ugyan feleségnek, de másik nőt szereztem, hogy tovább tengődjék a lelkem betegsége és átvonszolódjék, vagy úgy, ahogyan volt, vagy még inkább megmérgeződötten, tartós szokásom örököseivel a házasság révpartjába. Nem gyógyult azonban az első asszony elválásával szívemen ejtett sebem, hanem tüzes és kínos fájdalom után üszkösödésbe fordult, majd tompábban, de reménytelenebbül sajgott.

XVI. FEJEZET

ÁLLANDÓAN FÉLT A HALÁLTÓL ÉS AZ ÍTÉLETTŐL

26. Magasztalás és dicsőség neked, irgalom kútforrása. Nyomorultabbá lettem és te közelebb jöttél hozzám. Rám tetted már-már jobbodat, hogy kimenekíts a sárból és tisztára moss engem, bár én nem tudtam erről.

A testi kívánság még mélyebb örvényétől nem más tartott vissza, csupán a haláltól és a jövődől ítélettől való félelem. Ez — cserélődtek bár nézeteim — szívemből el nem tűnt soha.

Ha barátaimmal, Alypiussal és Nebridiussal a jók és a gonoszak végső állapotáról vitába elegyedtem, meggyőződéseim szerint Epikuros¹⁹ kapta volna a pálmát, ha nem hiszek a lélek halál után is tartó életében és érdemességünk megítélésében. Ezekre Epikuros nem is hederített.

Fölvettem a kérdést: Ha mi halhatatlanok volnánk és a test örökös élvezetében élnénk elvezetésének aggodalma nélkül, ugyan mit keresnénk még és miért ne lehetnénk akkor boldogok? Nem is sejtítettem: csak az én nagy nyomorúságom kísézője, hogy ilyen megfeneklett és vak állapotomban erény és az önmagában szeretetre méltó szépség ragyogása nem gondolhatók. A testi szemem ezt nem is látja, csupán a lelkem mélysége. Nyomorúságos fejjel nem vettem fontolóra, miféle forrásból származik elém, hogy e mégiscsak alacsony dolgokat olyan szívesen vitatom meg jó barátaimmal? Barátaim nélkül nem lehettem volna boldog, talán még akkor táplált véleményeim szerint sem, bármennyire gyarapszik is a

testem öröme. E barátaimat magukért szerettem, és viszont úgy éreztem, hogy ők is magamért szerettek engem.

Ó, én összegubancolódott útjaim. Jaj a tőled eltávozó vakmerő léleknek, ha valami jobbnak birtokában reménykedik. Ide-oda forgolódtam, de törés várt rám hanyatt, oldalt, hasmánt és mindenképpen. Egyedül te vagy nyugodalmunk. Íme, jelen vagy és megszabadítasz a nyomorult tévelygéstől, utadra állítasz minket és vigasztalással mondod: siessetek, én viszlek, célhoz vezetlek és ott is hordozlak majd benneteket.

VII. KÖNYV

I. FEJEZET

ISTENRŐL, MINT VÉGTELEN TÉREKEN ELŐMLŐ ANYAGI VALÓSÁGRÓL ELMÉLKEDIK

1. Meghalt már istentelen és gonosz ifjúságom. Férfikorom küszöbére léptem. Amennyivel korban idősebb lettem, annyival rútabb hívságos ürességemben.

Nem tudtam elképzelni másmilyen valóságot, csak szemünkkel láthatót. Már nem emberi test alakjában gondoltak téged Istenem. Mióta a bölcsesség nyomán erről a kérdésről valami meg-

---

¹⁹ Az ismert és sokat emlegetett görög bölcséleti (i. e. 341-270).

megütötte fületem, e balgaságtól mindig menekültem. Örültem, hogy Katolikus Egyházad, a mi szellemi anyánk hitében is erre a tanításra találtam. Ámde, hogy mi másnak gondoljalak téged, akkor még nem derült föl bennem. Ember, és még hozzá ilyen ember létemre arra vállalkoztam, hogy elmélkedjek rólad, legfőbb, egyetlen, igaz Istenünk. Lelkem minden erejével hittem, hogy romlatlan, sérthetetlen és változhatatlan vagy. Nem tudom honnét és hogyan, de mégis már világosan láttam és biztos voltam benne, hogy silányabb a megromolható, mint a soha meg nem romló. A sérthetlent is minden további nélkül előkelőbbnek gondoltam a sérthetőnél. Hittem, hogy a változást nem szenvedő jobb a megváltozhatónál.

Indulatosan kiáltott szívem minden torz képzelet-szüleményre és úgy akartam, hogy ezt a tisztátalan, kóválygó csapatot eszem világától egyetlen ütéssel messzire zavarjam. És alig hessent széjjel egyik pillanatban a csapat, íme ott volt ismét összeseregletten, rátelepedett tiszta látásomra, megfelhőzte szemem, s ha nem is emberi testünk alakjában, de mégis úgy kényszerültem elképzelni téged, hogy valamiféle test vagy a térnek közei, akár e világban széjjeláradó, akár e világon kívül is, végtelen terekre szerteömlő, ámde romolhatatlan, sérthetetlen és egyben változhatatlan, amit előbbre valónak gondoltam a romló, sérthető és változó valóságnál.

Bármit választottam is külön a kiterjedő tértől, azt semminek láttam. Végképp semminek, még csak nem is üres valaminek, mint mikor egy testet elviszünk helyéről és megmarad a hely, megfosztottan a testtől, legyen az földi, víznemű, levegőszerű, vagy éppen égitest, ámde mégis üres helye van, afféle határolt semmi.

2. Megkérgesedett szívemmel, magam sem láttam tisztán magamat, mindent semminek véltem teljesen, ha nincs térbeli terjedelme, nem ömlik széjjel, nem gomolyog egybe, nem duzzad meg, vagy nem zár magába, avagy nem is zárhat efféle valamit. Amilyen alakzatokra vetettem szokott módon a szemem, értelmem is olyan képek nyomába indult. Nem figyeltem arra, hogy e képeket alakító értelmi működésem nem ilyen valami bennem és e képeket bizony nem alakítaná, ha nem volna maga is nagyszerű dolog.

Tehát téged is, életem élete, így gondoltalak: nagy vagy, mindenünnen végtelen tereken, keresztül-kasul járod a világ irdatlan tömegét és rajta kívül is minden irányban határok nélkül nyúlsz a végtelenbe. A föld magába zár, az égben benne vagy és ott vagy minden másban és benned mindennek van, neked azonban sehol sincs határod.

Amint a föld fölött levő levegő anyaga nem áll ellen a nap világosságának, a fény áttör rajta és teljesen bejárja, s bár nem szakad széjjel, össze nem törik, megtölti mégis minden részecskéjét, éppen így gondoltam, hogy nemcsak az ég, a levegő, a tenger, hanem a föld tömege is utat nyit neked. Járhatóvá lesz valamennyi legapróbb s legnagyobb alkotó eleme a jelenléted rejtett sugalmazással kívülről-belülről egyaránt igazgatja minden teremtményedet.

Így vélekedtem, mert nem gondolhattam másra. Ámde mindez hamis volt. Ha ilyenképpen állana a dolog, a föld nagyobb része nagyobb részedet fogadná magába és a kisebbik rész kisebbet belőled. Így azután a mindenség úgy töltekeznék veled, hogy több jutna belőled az elefántba, mint a veréb porcikáiba. Annyival több, amennyivel nagyobb az egyik, s amennyivel tágabb helyet foglal el. Vagyis darabonkénti jelenítenéd meg a világ részeiben részeit, a nagyobb darabban nagyobb, a kicsinyben kisebb részed.

Nem így van ez. Csak még nem világosítottad meg sötétségemet.

II. FEJEZET

NEBRIDIUS BIZONYÍTÉKA A MANICHEUSOK ELLEN

3. Elég volt nekem Uram ama csalók és csalatottak ellen, ama néma szájú szószátyárok ellen — mert nem Igéd hangja csendült meg belőlük -, elég volt íme Nebridius okoskodása. Már régebben, Karthágó óta, elénk-elénk tárta megszokott gondolatmenetét és mindahányan szinte megrendülten hallgattuk őt. Mit árthatna neked a sötétség nem tudom miféle fajzata — az ellenséges manicheus népség állítja ezt rendesen veted szemben -, ha te nem akarnál harcolni vele? Ha ugyanis így válaszolnak: „valamit mégis ártana”, akkor sérthető és romolható volnál. Ha meg így felelnek: „semmit sem ártana”, akkor nincs értelme a harcnak, főleg az olyan harcnak, melyben valami részed és tagod vagy állagod sarjadéka az ellenséges erővel vegyül, e nem általad alkotott valóságokkal, s tőlük annyira rosszá változik, olyan mértékben válik alábbvalóvá, hogy boldogsága nyomorúságra fordul és megtisztító segítségre szorul. És ez volna a lélek. Segítségére sietne Igéd, a szolgának a szabad, a szennyesnek a tiszta, a romlandónak az ép, ámde maga is csak esendő, mert a lélekkel egy állagból való. Mármost, ha téged — bármi légy, vagyis állagodat, létező valóságodat — romolhatatlannak mondanak, úgy minden állításuk hamis és átkozott. Ha pedig romlandónak állítanak, ez már maga is hamis, utálatos és szó nélkül elvetésre méltó valami.

Elég volt ez tehát ellenük.

Mindenképpen ki kell hánynunk magunkból őket, hogy ne nyomják szívünket. Hiszen ha így gondolkoznak és így beszélnek rólad, a lélek és a nyelv iszonyatos szentségtörése nélkül semerre sem nyílik út nekik.

III. FEJEZET

A BŰN OKA A SZABADAKARAT

4. Habár magam is hirdettem és erősen állítottam, hogy szennyezhetetlen, alakíthatatlan és semmi módon meg nem változtatható vagy, nemcsak a lelkünket, de a testünket is, sőt nem csupán testünket-lelkünket, hanem mindenkit és mindent teremtő Urunk, igaz Istenünk, a rossz forrását azonban még nem értettem meg világosan és kibogozottan.

Annyit mégis láttam, bármi legyen, de úgy kell föl kutatnom: ne kényszerüljek benne a változhatatlan Istent változónak hinned, hogy azzá ne legyek magam is, aminek nyomában járok. Kerestem tehát és nyugodt, sőt bizonyos voltam abban, hogy nem igaz a manicheusok állítása. Őket immár teljes szívvel-lélekkel kerültem. A rossz eredetének kutatása közben láttam, hogy ők maguk is nyakig vannak rosszassággal, s vele így kotyvasztják össze véleményüket: inkább állagod szenved a rosszat, semhogy az ő mivoltuk cselekednék rosszul.

5. Iparkodtam, hadd lássam a hallott dolgot: szabad akaratum az oka, hogy gonoszul cselekszünk és helyes ítéletedből szenvedjük a rosszat. Ámde meg nem világosodott nekem jobban ez a kérdés. Arra törekedtem, hogy értelmem élességét a mélységből kiragadjam, de lesüllyedtem ismét. Gyakran törekedtem, de újra meg újra visszahanyatlottam. Az a megismerés emelt engem fényed közelébe, hogy akaratomról olyan biztos voltam, mint életemről. Ha valamit akartam, vagy nem akartam, kétségtelenül bizonyos voltam, hogy nem más valaki, hanem én akarom, vagy nem akarom ezt a dolgot. Így már-már ráeszméltem, hogy a bűneimnek itt van a gyökere. Ha pedig akaratom ellenére cselekedtem valamit, úgy láttam, hogy ezt szenvedem inkább, mint cselekszem. Erről így ítélt: nem bűn az ilyesmi, inkább büntetés és hogy vele igazságosan sújtasz, mert igazságosnak hittelek, be is vallottam magamnak hamarosan.

Majd azzal a kérdéssel bíbelődtem: ki teremtett engem? Vajon nem az én Istenem? Ő nem csupán jó, hanem maga Jóság. Honnét van tehát, hogy akarom a rosszat és a jót ne akarom? Talán, hogy így legyen valami, amiért jogos büntetést szenvedek? Ki bökte, vagy ki szemezte belém a keserűségnek ezt az ojtógallyát, ha teljesen az én édes Istenemtől vagyok? Ha pedig az ördög volt az ojtó, honnét van akkor maga az ördög? És ha az ördög jó angyalból lett gonosz akarattal ördöggé, honnét van benne ez az őt ördöggé alakító gonosz akarat? Hiszen az egész angyalt jóvá teremtette a végtelenül jóságos Alkotó...

Ezek a gondolatok újra földre tepertek és fojtogattak engem. Ámde nem vezettek le immár sunyi módon a tévelygés ama örvényébe, ahol senki meg nem vall téged. Ahol úgy gondolják, hogy inkább szenvedheted te magad a rosszat, semmint az ember rosszul cselekedjék.¹

IV. FEJEZET

ROMOLHATATLAN AZ ISTEN

6. Amint már felfedeztem, hogy a romolhatatlan jobb a romlandónál, a többi igazság megtalálására is éppen úgy iparkodtam, és ezért téged, akármilyen vagy, de romolhatatlannak ismertelek el. Soha egyetlen lény nem képzelhetett, sem a jövőben el nem gondolhat náladnál jobbat, hiszen te. vagy a legnagyobb és a legjobb jóság.

Mivel pedig a romolhatatlant csalódás nélkül való bizonyossággal előkelőbbnek valljuk a romlandónál, amint ezt már vallottam magam is, azért csak akkor gondolhattam volna valami jobbat Istennél, ha te nem vagy romolhatatlan. Ahol tehát megpillantottam, hogy a romolhatatlant többre kell értékelnem a romlandónál, ott kellett kutatnom téged is, és onnét kellett szemügyre vennem: honnét van a rossz, vagyis miből ered az állagodat semmiképpen meg nem sértő romlás?

Istenünket ugyanis semmi módon nem sérti a romlás, sem akarattal, sem kényszerrel, sem váratlan esettel, mert ő Isten és Jót akar magának, s ez a, jó ő maga, a romlás pedig jó nem lehet. Nem kényszerülhetsz akaratod ellen valamire, mert akaratod nem nagyobb, mint hatalmad. Nagyobb volna, ha te magad volnál nagyobb, mint magad: az Isten akarata és hatalma ugyanis maga az Isten. És mi váratlan történhetik veled? Mindeneket ismersz, és nem létezhetik semmiféle lény, csak amennyiben te ismerted előbb.

Mire való azonban a tömérdék beszéd: az állag, ha Isti miért nem romolható? Hiszen, ha ilyen volna, már nem is volna Isten.

V. FEJEZET

ÚJRA TÖPRENG, HOGY HONNÉT SZÁRMAZIK A ROSSZ

7. Kerestem, hogy honnét van a rossz, de rosszul kerestem és magában e vizsgálódásomban sem láttam meg a rosszat. Lelki szemem elé idéztem a teremtett világot. Minden láthatót, földet, tengert, levegőt, csillagokat, fákat, különféle esendő élőlényeket. És minden, szemünkkel benne meg nem láthatót, tehát az egek erősségét, azonkívül valamennyi angyalát minden szellemi lényét. Ámde őket anyagi valóságok gyanánt helyhez és térhez kötötte képzeletem. Teremtett világod anyagi fajtákra oszló egyetlen roppant tömeget csináltam, akár valóban anyagiak voltak mindezek, akár csak én költöttem a szellemiek helyébe anyagi dolgokat. Nagynak gondoltam én ezt a tömeget. Nem akkorának, mint valóságosan, ezt nem is ismerhettem, hanem tetszésemnek megfelelő nagyságúnak és nyilván minden oldalról határoltnak.

---

¹ A latin „actio-passio mali” pontos magyarra fordítása igen nehézkes dolog.

Te pedig Uram, mindenünnen körülveszed ezt a tömeget, áthatolsz rajta keresztül-kasul, de végtelen vagy minden irányban. Mintha tenger volna mindenütt, a minden irányú roppant tereken csak vég nélkül való tenger, s ez magába ölelne egy szivacsot, bármilyen nagy, de véges szivacsot és telítődne az irdatlan tengerrel a szivacs valamennyi porcikája: nos, így képzeltem én el teremtett világodat. Véges, de veled, a végtelennel telt meg. ,

És szólottam: Íme az Isten, és íme az Isten teremtett világa. Jó az Isten, s hasonlíthatatlanul és mérhetetlen módon kiválóbb ő, mint e valamennyi dolog. Ámde a jó csak jót teremtett. És íme, miképpen öleli körül és milyen módon tölti be a jókat. Hol van tehát a rossz és honnét származik? Hol tört be a teremtett világba? Mi a gyökere és hol lappang a magja? Vagy teljességgel nem is létezik? Ám miért félünk és óvakodunk tőle, ha nincsen? Vagy ha félünk, de alaptalanul, bizonyos rossz maga ez a szívünket hiábavaló módon ösztökélő és kínzó félelem. És annál gonoszabb rossz, minél kisebb okunk van félelemre és mégis reszketünk. Tehát vagy létezik a rossz és tőle félünk vagy éppen ez a félelem a rossz. Honnét származik tehát a rossz, ha a jó Isten jónak teremtett mindent? Igen, a nagyobb és a legfelsőbb jó kisebb jókat alkotott, de mégis jó minden, teremtő és teremtés egyaránt.

Honnét van a rossz?

Volt talán valami rossz őanyag, mindent belőle teremtett, átgyúrta és újra rendezte, de az őanyagból valami megmaradt, és azt jóra már nem fordította az Isten? Miért cselekedett így? Talán nem volt elég hatalma a mindenhatónak, hogy átforgassa az egészet, mind-mind változásba törje, s így ne maradjon meg a rosszból semmi? És végül miért akarta, hogy alkosson belőle valamit, mindenhatósága erejével, miért nem lökte inkább a semmibe?

Vagy létezhetett ez akarata ellenére is? Avagy, ha örökös volt az őanyag, miért engedte így létezni oly sokáig az elmúlt idők végtelen folyamán, s miért csak sokkal később határozta el, hogy alkot belőle valamit? Vagy ha már valami sürgős cselekvést akart, művelte volna inkább azt az ő mindenhatósága, hogy ne létezzék ez az őanyag, egyedül ő maradjon egész, igaz, fölséges és végtelen jónak. Avagy ha nem lett volna jó, hogy valami jót is ne teremtsen, és ne alakítson a jóság, miért nem tüntette el a rossz anyagot, miért nem oszlatta azt a semmibe, s miért nem teremtett inkább jót a helyébe, s belőle azután mindent megalkotott volna? Hiszen nem volna mindenható, ha nem alkothatna valami jót, csupán e rossz őanyag támaszával, pedig ezt ő maga sohasem teremtette.

Nyomorúságos lelkem efféle gondolatokat görgetett. És ráólmósodtak a halálfélelem emésztő gondolatai, de mégsem lelte meg az igazságot. Ám a katolikus egyház hite Krisztusodban, Megváltónkban, Urunkban, Istenünkben, megragadt mégis erősen a szívemben. Sok szempontból még alaktalan volt bennem ez a hit, és a tanítás helyes zsinórmértékétől bizony elcsavargott, de mégsem hagyta el azt a lelkem, sőt napról napra jobban magába szívta.

VI. FEJEZET

ELSZAKAD A CSILLAGJÓSONK BABONÁITÓL

8. Sutba hajítottam már a csillagjósonk gonosz dőreségét és csaló jóvendöléseit. Ezért is szálljon lelkem legmélyebb rejtekéből hozzád vallomásom irgalmasságodról, Istenem. Ki szólítana bennünket vissza minden tévelygés halálos öléből, ha nem a halált nem ismerő élet, a nyomorúságos elménket megsugarazó bölcsesség? Ő maga fényességre nem szorul, de irányítja a világot a fák lehulló levélkéiig. Te vagy ez, egyedül te vagy ez Uram.

Te gondoskodtál csökönységemről. Vele szembeszálltam Vindicianussal bölcseszű öreggel, és Nebridiussal, e bámulatos lelkű ifjúval. Amaz elszántan erősítgette, emez már némi ingadozással, de gyakran mondogatta: nincs semmiféle mód és eszköz arra nézve, hogy a jóvendő dol-

gok mélységébe lássunk.² Az emberi találgatásoknak olykor mégis jóslat erejük van. Az emberek szaporítják a szót, és helyyel-közzel a jövőből is idéznek valamit. A beszélők maguk sem tudnak erről, inkább csak taláломra botlanak a jövőre, mert nem áll be a szájuk...

Te jó barátról is gondoskodtál mellém. Ó alkalomadtán ugyan nem vonakodott, hogy a csillagjósok tanácsait kikérje, de nem ismerte jól írásaikat. Mondom, kíváncsiságból leste a tanácsot. Tudott azonban — mint emlegette -, még atyja szájából hallott valamit. Maga sem gondolta, hogy milyen sokat ér ez a valami, eme jósló mesterkedés gyanításainak legteljesebb leleplezéséhez.

Ez a férfiú — Firminus volt a neve — komoly műveltséget szerzett a szabad tudományban és jártasságot a szónoklás terén. Egy alkalommal valami ügyére vonatkozólag igen megnövekedett földies reménysége és tanácsomat kívánta, mint legjobb barátjáté: hogyan látom én az emberektől közönségesen emlegetett konstelláció nyomán az ügyet? Én pedig — ebben a dologban már-már Nebridius nézetét követtem — nem tagadtam meg, hogy találgatásokba elegyedjek és kimondjam, ami éppen ingadozó eszembe jutott, de hozzátettem még: magam bizony közel vagyok már ahhoz, hogy mindezt nevetséges és haszontalan dolognak tartsam.

Akkor elmesélte nekem, hogy atyját az ilyen könyvek erősen érdekelték. Volt egy vele együtt, és hozzá hasonló módon e mesterkedésekhez szegődött barátja. Egyazon szorgalmatos hévvel és kutatószellel élesztgették szívük paraszát, hogy lánggra kapjon ezekért a csacskságokért. Anynyira jutottak, hogy ha otthon ellettek a néma állatok, megfigyelték az ellés idejét, és följegyezték hozzá az ég állását is. Így szedegették össze a tudományféle babonáságuk kísérletezési anyagát.

Mesélte tehát, atyjától hallotta, hogy midőn őt, Firminust, méhében hordozta az édesanyja, ugyanakkor gyermeket várt atyja barátjának egyik szolgálója is. Nem maradhatott titokban ez, a még kutyái kölykezésének adatait is a legtüzetesebb gondossággal számon tartogató gazdája előtt. Így történt azután, hogy egyik a hitvesének, másik a szolgálójának napjait, óráit, sőt óráinak másodperceit a legéberebb figyelemmel leste. A két nő egyszerre került gyerekágyba. Egyik a fiának, másik a kicsiny szolgálójának ugyanazt a csillagképletet kényszerült elkészíteni, mindkét újszülöttnak a legapróbb vonásáig egyazonosat.

Midőn az asszonyok vajúdása kezdődött, kölcsönösen tudósították egymást, hogy mi és hogyan történik az egyik házban és a másikban is. Még emberekről is gondoskodtak, hogy őket egymáshoz szalajtsák hírmondóul, ha meglesz majd a vajúdás gyümölcse. És hogy a jelentés rögtön elmeheessen, könnyen gondoskodhattak róla, hiszen urak voltak otthonukban. A kétfelől küldött emberek a házaktól egy távolságra találkoztak össze, beszélte tovább. Arra nem lehetett egyiknek sem módja, hogy a csillagoknak más-más helyzetét, s az idő eltérő perceit jegezhesse föl.

És Firminus mégis övéi gazdag fészkében született, sütkérezett a világ napfényes oldalán, gyarapodott a földi gazdagságban, és magasra vitte tisztségeiben. A szolga pedig szolgált urainak és sorsa igája soha meg nem enyhült. Mindezt maga mesélte, hiszen jól ismerte őt...

9. Midőn e dolgokat hallottam — és hittem is, mert ilyen ember mesélte őket -, minden volt ellenkezésem darabokra törött és ködbe foszlott.

Először arra igyekeztem, hogy magát Firminust térítsem el ettől a babonás kíváncsiságtól. Kijelentettem: hogy csillagképei nyomán föltárhassam neki az igazat, előbb bizonyossággal lát-

² A Migne-szöveg „ullam” kifejezését fogadtam el más szövegek „illam”-ja helyett.

nom kellene bennük: szülői a maguk körében előkelők voltak, családjá nemes a szülővárosában, származásukra nézve szabadok, az ő neveltetése pompás és műveltsége fényes. Ha pedig az a szolga kérne tőlem tanácsot, ugyanabból a konstellációból, mert hiszen az övé is ugyanaz, nem mondhatnék másképpen igazat: ott viszont látnom kellene az alacsony családot, szolgai helyzetét és más, az előbbiektől olyan messze álló és tőlük olyannyira idegen egyebeket is. Mindebből következnek, hogy ugyanazt a csillagállást nézem és mégis mást-mást mondok, ha ugyan a beszédem igaz. Így teljes bizonyossággal megláthatjuk, hogy a csillagképek vizsgálata nyomán az emberektől mondott igazságot nem ebből a mesterkedésből, hanem a véletlenből halásszák elő. A hamis és hazug jóslás pedig nem e tudomány nem ismerése okán, hanem szintén csak véletlenül hamis és hazug.

10. Itt új ösvények nyíltak meg nekem. Rágódtam magamban e dolgokon. Ámde az említett szédelő sorából — nekik kenyérkérdés a dolog, s rájuk nézve kívánva-kívántam, hogy már-már fülön csípjem, nevetségessé tegyem és ízekre szedjem őket — ne vesse mégis valaki ellenem: vagy Firminus hazudott nekem, vagy neki füllentett atyja ezzel a mesével, azért az ikrek gyanánt születettek irányítottam fürkésző eszemet.

Többnyire olyan egymásutánban hagyják el anyjuk méhét az ilyenek, hogy az igen apró időhöz, bármint hangoztatják annak fontosságát a dolgok menetében, emberi megfigyeléssel nem rögzíthető, s írásban semmiképpen föl nem jegyezhető. Pedig csak ennek vizsgálatából beszélhet majd a csillagjós igazat. Ámde nem lehet igaz a beszédje. Hiszen ugyanazt kellett volna elmondania Ézsau és Jákob esetében is, mert egyazon jeleket vizsgálhatott róluk, bármennyire más volt mindkettő élete. A csillagjós tehát hamisat mondott volna. Ha pedig igaz volna a szava, nem pontosan ugyanazt beszélné, habár azonos jeleket fürkészett a szeme. Igazát tehát nem a tudományból, hanem a véletlenségből mondaná.

Te pedig Uram, Igazságos rendezője a világmindenségnek, titkos ihletésseddel cselekszel, habár sem a tanácsot adók, sem a tanácsot kérők nem is tudhatnak erről, hogy ha valaki kérdez, az hallja meg, amit hallania kell a lelkek rejtett érdemei szerint, igaz ítéleted örvényeiből. És ne kérdezze akkor ember, hogy „mi ez? mire jó ez?” Hallgasson, ne szólj mert hiszen csak ember.

VII. FEJEZET

GYÖTRŐDIK A ROSSZ EREDETÉNEK KÉRDÉSE MIATT

11. Kioldottál immár Segítőm e bilincsekből engem, és kutattam, hogy honnét van a rossz, de nem nyílt kivezető ösvényem. Ámde gondolataim semmi háborgásán nem engedték elszakadnom a hittől: hittem létezésedet, mivoltod örök változatlanságát, emberekre vigyázó gondviselésedet, ítéletedet és hogy Fiadban, Krisztus Urunkban s Katolikus Egyházad tekintélyével ajánlott szent Írásaidban emberi üdvösségünk útját egyengeted e halódásra majd következő élet felé.

Épségben maradtak mindezek az igazságok, sőt a lelkem mélyén töretlenül megszilárdultak, de keresgéltem, roppant buzgalommal kutattam, hogy honnét van a rossz?

Milyen gyötrelmek tépték vajúdó lelkemet!

Mennyire nyöszörögtem, édes Istenem!

Hallottál engem, közel volt füled, csak én nem tudtam róla. És míg erősen kutattam a csöndben, hangos sikoltozások voltak irgalmasságodhoz az én szívem hallgatag vergődései. Csupán te tudtad, hogy mit szenvedek. Senki más az emberek közül nem tudott erről. Ugyan mit adott tudomásul mindebből bizalmas barátaimnak a nyelvem? Szívem valamennyi forrongását — hogy közöljem őket, sem időm, sem ajkam nem volt elégséges — vajon hallották-e? Hallo-

másodra azonban minden eljutott, ha „jajgattam szívem fájdalmában, előtted volt minden óhajvásom, és még szemem világossága sem volt énvelem.”³

Ez belül volt, én azonban kívül. Független volt a tértől, és én csupán a tértől határolt dolgokra figyeltem. És nem találtam alkalmas helyet, hogy megpihenjek. Ezek a dolgok nem fogadtak magukhoz, hogy elmondhassam: „Elég már és jól van.” Nem engedtek oda sem visszatérnem, ahol elég jól érezném magamat. Mindeme dolgok fölébe kerekedtem, de alantabb voltam, mint te. Te lettél volna igazi örömmel, ha meghódolok neked, amint alám rendelted a tőled alattam teremtettedet. Ez lett volna a helyes viszony, üdvösségem alkalmas terepe: megmaradtam képmásodnak, szolgálnom téged és uralkodnom az anyagon. Ámde én kevélyen ellened lázadtam, Uramra „rohantam merev nyakammal és domború pajzsommal”,⁴ azért e legkisebb dolgok is fölémből kerekedtek, szorongattak engem, és enyhülésem sehol sem akadt, hogy lélekzethez jussak. Szemem elé tolokodtak minden irányból sereges tömegben, és ha gondolkodtam, anyagi képek jutottak eszembe. Útját állották visszatérésemnek, és mintha így sivalkodtak volna: „Hová sietsz te méltatlan, te szennyes?”

Mindez sebeimből sarjadt, mert „megalázod a kevélyt, mint a sebesültet”.⁵

Elszakított tőled kevélységem, és fölfuvalkodott arcom bezárta szememet.

VIII. FEJEZET

MIKÉPPEN KÖNYÖRÜLT MEG RAJTA AZ ISTENI IRGALOM

12. Te pedig Uram, örökre megmaradsz, de nem neheztelsz reánk mindörökre. Irgalmaztál a hamunak és a pornak, s úgy tetszett színed előtt, hogy újjáalakítsad otrombaságomat. Belső ösztökével gyötörtél meg engem, hogy türelmetlen és nyugtalan legyek, míg bensőbb látásomnak nem léssz bizonyossá. Orvosságos, elrejtett kezdetől megapadt fekélyem, értelmem zavart és megsötétült éle napról napra győgyult üdvös fájdalma erős kenőcsével.

IX. FEJEZET

PLATONIKUS KÖNYVEKBEN MEGTALÁLJA AZ ÖRÖK IGE ISTENSÉGÉT, DE NEM A MEGTESTESÜLT IGE ALÁZATÁT

12. Szándékos volt, hogy megmutassad előbb nekem: ellenállasz te a kevélyeknek, de kegyelmet adsz az alázkodóknak.⁶

És hogy milyen nagyszerű volt az alázkodás útját nekünk embereknek megjelölő irgalmasságod, mert „az Ige testté lőn” és itt lakozott az emberek között... Ezért a platonikusok néhány görögből latinra fordított könyvét juttattad kezembe valakivel.⁷ Ezt a valakit majdnem szétvette az óriási kevélység.

E könyvekben olvastam, nem ugyan ezekkel a szavakkal, de sok és többféle megfontolással ajánlottan teljesen ugyanezt: „Kezdetben volt az Ige és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ez volt kezdetben az Istennél.

---

³ Zsolt. 37,9-11.

⁴ Jób. 15,26.

⁵ Zsolt. 88,11.

⁶ Péter 1,5,5.

⁷ Minden bizonnyal Plotinos (205-270) Enneadesát és talán Porphyrios 234-304) egyes írásait is. — A „valaki” Mallius Theodorus, keresztény neoplatonikus. Ágoston neki ajánlja cassiciacumi dialógusainak egy részét.

Mindenek ő általa lettek, és nála nélkül semmi sem lett, ami lett. Őbenne élet volt és az élet volt az emberek világossága. És a világosság a sötétségben világít, de a sötétség azt föl nem fogta.”⁸

És hogy az ember lelke, bár „tanúskodik a világosságról”, de nem ő maga a világosság, „hanem az Isten Igéje, az Isten” az igazi világosság, „mely megvilágít minden világra jövő embert”.

És hogy a „világban vala és a világ ő általa lett, és a világ őt meg nem ismeré”.

Ámde, hogy „tulajdonába jöve és övéi őt be nem fogadá mindazoknak pedig, kik befogadák, hatalmat ada, hogy Isten gyermekeivé legyenek, azoknak, kik hisznek az ő nevében”,⁹ már nem olvastam ottan.

14. Ugyancsak e könyvekben olvastam, hogy Isten az Ige és nem a testből, nem a vérből, nem a férfiú indulatából, nem is a test ösztönéből, hanem az Istenből született. Ámde, hogy „az Ige testté lőn és miköztünk lakozék” nem olvastam bennük.¹⁰

Találtam ezekben a könyvekben különböző, más-más módon hangzó kijelentést is arról, hogy „midőn a Fiú az Atya alakjában volt, nem tartotta az Istennel való egyenlőségét oly dolognak, melyhez erőszakosan ragaszkodjék”, mert hiszen természeténél fogva ugyanaz.

Hogy azonban „kiüresítette önmagát, felvette a szolga alakját, emberekhez hasonló lett és külsőjét tekintve úgy jelent meg, mint ember, megalázta magát, engedelmes lett a halálig és pedig a haláláig a keresztfán, s ezért az Isten is igen fölmagasztalta őt halottaiból, és oly nevet adott neki, mely minden más név fölött van: hogy Jézus nevére minden térd meghajoljon, az égieké, a földieké és az alvilágiaké, s minden nyelv vallja, hogy Urunk Krisztus az Atyaisten dicsőségében van”; ez már e könyvekben nem található.¹¹ És hogy minden idők előtt és minden idők fölött változhatatlan marad a veled egyképpen örök Egyszülött Fiad és az ő teljességéből vették a lelkek, hogy boldogok legyenek, s a magában megálló bölcsességben való részesedés révén megújuljanak, hogy bölcsékké legyenek, nos, ott találtam ezt is.¹²

Ámde, hogy a „meghatározott időben meghalt a gonoszokért”¹³ és „tulajdon Fiadat sem kímélted, hanem odaadtad értünk mindnyájunkért”¹⁴ ez már ottan nem olvasható. „Elrejtetted ugyanis ezeket a bölcséktől és kinyilatkoztattad a kisdedeknek”,¹⁵ hogy hozzá jöjjenek az elfáradtak és a megterheltek és ő megüdítse őket,¹⁶ mert „szelíd és alázatos szívű”,¹⁷ s „vezérli a jóban az alázatosakat, megtanítja útjaira a szelídeket, meglátja a mi megalázottságunkat és szenvedéseinket és megbocsátja minden vétkeinket”.¹⁸

A fölfuvalkodottak az ő magasabbnak gondolt tudományuk színész-sarujában nem hallják szavát; „Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű, és nyugalmat találtok lelke-

---

⁸ Ján. 1,1-12.

⁹ U. o.

¹⁰ Ján. 1,1-14.

¹¹ Fil. 2,6-11.

¹² Ján. 1,16.

¹³ Róm. 5,6.

¹⁴ Róm. 8,32.

¹⁵ Máté 11,25.

¹⁶ Máté 11,28.

¹⁷ Máté 11,29.

¹⁸ Zsolt. 24,9-18.

teknek”.¹⁹ Ezek „ámbár megismerik az Istent, nem dicsőítik őt mint Istent, és nem adnak hálát neki, hanem üresek lesznek gondolataikban és sötétség borul oktalán szívükre. Bölcsenek mondják magukat és esztelenek lesznek.”²⁰

15. Hasonlóképpen olvastam ottan, hogy fölcserélték a halhatatlan Isten dicsőségét bálványokéval és egyéb szobrokéval, a halandó embernek, sőt madaraknak, négy lábúaknak és csúszómászóknak képmásaival,²¹ mint ahogy az egyiptomi ételért²² elsőszülöttségi jogát elveszítette Ézsau.²³ Négy lábú állat fejét tisztelte ugyanis helyetted elsőszülött néped, Egyiptom felé fordult szívével és lelkét, a te képmásodat, meghajtotta a szénáz evő borjú bálványa előtt.²⁴

Ott találtam őket, de nem ettem belőlük. Tetszett ugyanis néked Uram, hogy a megkisebbités gyalázatát Jákobról levedd, s „a nagyobbik legyen a kisebbik szolgája.”²⁵ Örökségedbe pogányokat hívtál. És hozzád én is a pogányságból jöttem. Az aranyra figyeltem. Úgy akartad róla, hogy Egyiptomból kihozza azt a népet, mert a tiéd volt, bárhol is leledzett.²⁶ És így szóltál az athénieknek Apostolod ajkán: „Benned élünk mozgunk és vagyunk”, amint egyesek közülük is mondták.²⁷ Nos, ezek a könyvek is innét eredtek. Nem figyeltem Egyiptom bálványaira. Aranyodból nekik szolgáltak, „akik elcserélté az Isten igazságát hazugságra és inkább tisztelték és szolgálták a teremtményt, mint a teremtőt”.²⁸

X. FEJEZET

FÖLDERÜL ÁGOSTONNAK AZ ISTEN FÉNYESSÉGE

16. Intést kaptam ebből, hogy térjek magamba és azért vezetésseddel bensőm mélységébe léptem. Megtehettem, mert te lettél segítőm.

Beléptem.

Lelkem szeme bármilyen gyöngé volt, de lelkem e szeme fölött, értelmem fölött; változhatatlan világosságot láttam. Nem a testi szemmel is látható mindennapi világosságot. Nem is ezzel a világossággal valami egyneműt, ennél talán nagyobb, vakítóbban világítót és özönével mindent betöltőt. Nem ebből származott, hanem más módon volt, minden egyébétől ugyancsak eltérő.

Nem úgy terült értelmem felé, mint például a vízre az olaj, vagy földünkre az ég. Magasabban volt, mert ő alkotott engem és alatta voltam, hiszen tőle kaptam létezésemet. Ha valaki az igazságot ismeri, ezt a fényt is. És ha valaki ezt ismeri, az örökkévalóságot ismeri. A szeretet ismeri őt.

Ó, örök igazság!

Ó, igaz szeretet!

¹⁹ Máté 11,29.

²⁰ Róm. 1,21-22.

²¹ Róm. 1,21-23.

²² T.i. a lencséért.

²³ Móz. I. 25,33,34.

²⁴ Móz. II. 32,1-6 és Zsolt. 105,19,20.

²⁵ Róm. 9,12.

²⁶ Móz. II. 3,22, és 11,2.

²⁷ Csel. 17,28.

²⁸ Róm. I,25.

Ó, szeretetreméltó örökkévalóság!

Te vagy ez, Istenem. Éjjel-nappal hozzád sóhajtozom. Midőn első ízben észrevettelek, magadhoz emeltél engem, hogy rádöbbenjek: valóban létezik, amit ismernem kellene, de ismeretére még nem vagyok alkalmas. Nagyerősen reám sugarasztál és visszalökted gyöngé pillantásomat. Szeretet és borzalom remegett végig rajtam. Ráéreztem, hogy messze bolyongok tőled és nem hasonlítok hozzád ezen a vidéken.

Mintha a magasságból szavadat hallottam volna: „én az erősek eledele vagyok, növekedj és eszel majd belőlem. Nem te változtatsz azonban engem magadba, mint tested eledelét, hanem te változol majd belém.”

Megértettem, hogy „a gonoszságért bünteted az embert, és kezéd alatt pókhálóként elenyészik élte”.²⁹ És fölkiáltottam:: tehát az igazság semmi, mert sem véges, sem végtelen terek közei nem ömölhetsz széjjel? Te visszakialtottál hozzám messzeségből: „íme, bizony én vagyok, aki vagyok”.³⁰

Hallgatóztam és mintha a szívemben hallottam volna ígéket, és kételkedésre többé okom nem maradt. Könnyebb kételkedtem volna életemen, semmint azon hogy van igaz és értelmünk megismeri azt a teremtmények révén.³¹

XI. FEJEZET

A TEREMTMÉNYEK MIKÉPPEN VANNAK ÉS NINCSENEK

17. Sorra vizsgáltam az alattad létező egyéb dolgokat, megállapítottam, hogy nem teljesen vannak, de nem is teljesen nincsenek. Léteznek ugyan, mert tőled erednek, de nem léteznek, mivel nem azok, mint te. Ugyanis a változatlanul megmaradó létezik valóban.

„Nekem azonban jó az Istenhez ragaszkodnom”,³² mert nem maradok benne, magamban meg nem maradhatok. Ő pedig, „bár magában marad, mindent megújít”.³³ És „én Is nem vagy te, mivel náladnál nagyobb javam nincsen”.³⁴

XII. FEJEZET

JÓ MINDEN LÉTEZŐ

18. Világosságom derült arra is, hogy jók azok a dolgok, amelyekben romlás keletkezik. Nem történhetné meg bennük ilyen romlás, ha legmagasabb rendű jók volnának ők, de akkor sem, ha nem volnának jók. Ha a legmagasabb rendű jók volnának, a romlás meg nem történhetné bennük, ha pedig nem volnának jók, hiányoznák belőlük a megromolható. A romlás ugyanis árt. Ámde semmit sem ártana, ha a jót nem csökkentené. Tehát vagy semmit sem árt a romlás, ez azonban lehetetlen, vagy — és ez kétségtelenül bizonyos — minden megromló a jóságát veszíti.

Ha pedig minden jósága elenyészett, megszűnik létezése. Ha ugyanis létezik, de többé meg nem romolhat, akkor jobbá lett, hiszen romolhatatlanul marad meg tovább. Szörnyű dőreség volna azonban azt állítanunk, hogy jobbá lett valami, miután minden jósága elveszett. Ha tehát;

---

²⁹ Zsolt. 38,12.

³⁰ Móz. II. 3,14.

³¹ Róm. 1,20.

³² Zsolt. 72,28.

³³ Bölcs. 7,27.

³⁴ Zsolt. 15,2.

valami; minden jóságát elveszíti, semmiképpen sem létezik tovább. Amíg tehát van, addig jó. Végeredményben: minden létező jó.

A rossz — eredetét én annyira kerestem — semmiképpen sem mondható állagnak. Ha állag volna, jó is volna. Vagy meg nem romolható állag volna, és akkor bizony igen nagy jó volna. Vagy romolható állag volna, ámde ha ez nem volna jó, benne a romlás elő sem fordulhatna.

Szinte kézzel foghatóan, világosan láttam, hogy te mindent jónak teremtettél és nincsen valóság, amely nem a kezed alkotása volna. És mert nem teremtettél. Mindent egyenlőnek, azért ilyen ez a teremtett világ. Az egyes dolgok jók, és azért minden együttvéve nagyon jó. Lám a mi Istenünk igen jónak alkotott meg mindent.³⁵

III. FEJEZET

MINDEN TEREMTMÉNY MAGASZTALJA AZ ISTENT

19. Neked egyáltalán semmi sem rossz, sőt nem csupán neked, hanem egész teremtett világodnak sem, Nincs ugyanis rajta kívül semmi, hogy belegázoljon és összerontsa tőled megszabott rendjét. A mindenség részleteiben bizonyos dolgokat, mert más részekkel meg nem egyezők, rossznak gondolnak az emberek. Ámde ugyanezek a részek más részekkel szépen összeférnek és ezért jók, de jók magukban is. Az egymással össze nem illők a dolgok alacsonyabb rendjébe simulnak bele. Ezt mi földnek nevezzük. Fölötte ott a szellős és felleges, neki megfelelő égboltozat.

A világért sem mondhatom: „bárcsak ne léteznének mindezek”. Hiszen, ha csupán őket szemlélhetném, kiválóbbal vágyódnék bizonyára, de téged dicsérnem kellene, már csak miattuk is, mert hogy méltó vagy a dicséretre, mutatják: „a földről sárkányok és mélységes vizek mind, tűz, jégeső, hó, fagy és szélvihar, melyek parancsodat teljesítik. Hegyek és halmok, gyümölcs-termő fák és mind a cédrusok. Vadállatok és mind a barmok, csúszó-mászók és szárnyas állatok.

Föld királyai és mind a népek, fejedelmek és mind, bírái a földnek.

Ifjak és szüzek, vének és gyermekek dicsérik az Úr nevét”. Mivel azonban téged dicsérniök kell az égieknek is, azért magasztaljanak Istenünk: „a magasságban minden angyalaid, minden szereid, a nap és a hold, minden ragyogó csillagok, egek egei és minden vizek az ég felett dicsérik nevedet”.³⁶

Nem óhajtottam már kiválóbbakat. Átfürkésztam az egész mindenséget és józan ítélettel abban állapodtam meg, hogy az alábbvalóknál jobbak a magasabb rendűek, ámde jobb együtt a nagy mindenség, mint magukban a magasabb rendűek.

XIV. FEJEZET

AZ ÉPESZERŐ EMBERNEK ISTEN MINDEN ALKOTÁSA TETSZIK

20. Csupán az esztelennek nem tetszik teremtett világodból valami. Így esztelenkedtem magam is, mert teremtett dolgaiból sok mindennel elégedetlen voltam. Lelkem azonban mégsem volt annyira vakmerő, hogy elégedetlenkedjék veled Istenem és azért inkább arra a véleményre jutott: nem a tied, ami nem tetszik neki. Így azután olyan elgondolásra vergődött, hogy az említett két állag létezik. Azonban meg nem találta nyugalma és bolondságokat beszélt össze-vissza.

³⁵ Móz. I. Sir. 39,21.

³⁶ Zsolt. 148,1-12.

És midőn végre kikecmergett ebből, az összes térségek végtelen közei képzelte el magának az Istent, és úgy hitte róla, hogy te vagy. Ezt az Istent szívébe állította. Így újra saját bálványának lett a temploma és ez utálatra méltó volt neked.

Később tudtom nélkül megápolgattad fejemet. Szememet becsuktad, hogy ne lásson semmit érő hiúságokat. Nyugtát engedtem kissé magamnak, és esztelenségem szenderegésbe csitult. Benned ébredtem föl és láttam, hogy másféle módon vagy te végtelen, de ez a látás nem a testből eredt.

XV. FEJEZET

MIKÉPPEN VAN IGAZSÁG ÉS HAMISSÁG A TEREMTMÉNYEKBEN

21. Rápillantottam egyebekre is, és észrevettem, hogy létezésüket neked köszönik, s benned van minden dolognak határa. Ámde másképpen vannak benned, nem mint helyhez tapadnak beléd, hanem úgy, hogy te mindent igazságban tartasz kezeden, és annyiban igaz minden, amennyiben létezik. Tehát a hamisság olyankor fordul elő, midőn úgy vélik az emberek, hogy létezik a nem létező... És láttam, hogy minden nem csupán a maga helyével, hanem az idejével is megegyezik, te pedig, egyedül örökkévaló, nem az idők számlálhatatlan szakaszai után kezd-tél teremtesbe. Hiszen minden idők elmúlt vagy a jövőben következő szakaszai nem suhanná-nak tova és nem jönnének ismét, ha nem teremtenél, s ha nem volnál maradandó.

XVI. FEJEZET

MINDEN JÓ, DE NEM MINDEN ALKALMAZKODIK MÁS EGYÉBHEZ

22. Észbe vettem, mert tapasztaltam is : nem kell ámuldoznunk, ha beteg ínynek keserű a ke-nyér, noha az egészséges ínynek édes és ha gyűlöletes a fény a gyöngye szemnek, pedig az ép szem kívánczik rá. Így a te igazságod sem ízlik a gonoszoknak, akárcsak a hernyó és a vipe-ra, pedig te jónak teremtetted őket. Ámde teremtett mindenséged alsóbb

rétegeivel ők is megegyeznek. És velük egyeznek meg maguk a gonoszok is, mégpedig annál inkább, minél kevésbé hasonlítanak hozzád. A magasabbakkal pedig akkor és olyanképpen vágnak egybe, ha rád minél jobban hasonlítanak. Kutattam, hogy mi a gonoszság, de nem ta-láltam meg semmiféle állagát.

A legfőbb valóságtól, tőled Istenem, az alacsonyabb dolgok felé fordult akarát visszas mivolta ez, mely „kihányja belső részeit” és kifelé fölfúvódik.³⁷

XVII. FEJEZET

AZ ISTENIEK MEGISMERÉSÉNEK AKADÁLYAI

23. Csodálkoztam, hogy immár téged szeretlek és nem valami képzelet-alkotta szörnyet a he-lyedben. Ám Istenem élvezetében még nem voltam kitartó. Szépséged hozzád ragadott engem, de nehézkességem csakhamar ismét elvont tőled, és nyögve hanyatlottam képzelet-szörnyeimhez.

Ez a nehézkesség az én megszokott testiségem volt. Mégis velem maradt emlékezeted, és nem gyötört már semmi kétség, hogy létezik, akibe kapaszkodjam, csak nem voltam még készen e kapaszkodáshoz, mert „a romlandó test teher a léleknek, s a földi sátor lenyomja a sokat tű-nődő elmét”.³⁸ Teljesen biztos voltam, hogy a benned láthatatlan észlelhető a világ teremtese

---

³⁷ Sir. 10,10.

³⁸ Bölcs. 9,15.

óta, mert az értelem fölismeri a teremtmények révén örök erődet és istenségedet is.³⁹ Kutattam, hogy akár az égi, akár a földi testek szépségét miképpen mérlegelem? Mi segít engem, hogy a változókról helyesen ítéljek, s azután elmondjam: „Ennek így kell lennie, annak pedig máshogyan.” Tehát kerestem, milyen alapon ítélkezem; ha így ítélkezem, és felfedeztem az igazság változhatatlan s valóságos örök létezését az én változó értelmem fölött.

Így azután lépésről-lépésre kúsztam tovább. A testtől a test segítségével érző lélekig. Innét a lélek belsőbb hatalmaig. A külső világot ennek jelenítik meg a test érzékei. Eddig az állat is eljuthat. Innét tovább mentem az értelmi erőig. Ő ítélkezik a testünk érzékeivel megragadott dolgokról.

Ámde bennem ez is változónak észlelte magát, és azért a közvetlen látásig merészkedtem.

Elvonta gondolataimat a megszokott utaktól, kibújt a képzelet-szülte szörnyek egymásnak el-lentmondó csapataiból, hogy meglelje az őt sugarazó fényességet, midőn már kételkedés nélkül így kiált: a változónál a változhatatlant kell többre értékelnünk. Ámde honnét ismeri a nem változhatót? Ha valamilyen módon nem ismerné, a változónál teljes bizonyossággal semmiképpen sem becsülné többre. És eljutott az élő valósághoz egy megrendítő pillantás ütemén. Ekkor azután észleltem a benned láthatatlant, mert fölismertem a teremtmények révén. Nem volt azonban erőm, hogy odaszögezzem a szemem. Gyöngeségem hátra hőköldött, visszahantam megszokott dolgaimba, és magammal sem vihettem egyebet, mint szerető emlékezetet. Valamiféle eledel illatára kívánczik ez, de abból én még nem falatozhattam.

XVIII. FEJEZET

EGYEDÜL KRISZTUS A MI ÜDVÖSSÉGÜNK ÚTJA

24. Utat kerestem, miképpen szerezzek erőt, mely alkalmassá nevel majd arra is, hogy élvezzelek téged.

És nem találtam, míg nem öleltem át „az Isten és az ember közötti közvetítőt, az ember Krisztus Jézust”.⁴⁰ Ő „mindenek fölött való örökké áldandó Isten”.⁴¹ Hívogat és szólogat bennünket: „Én vagyok az út, az igazság és az élet.”⁴² Az eledelt, melynek vételére még gyöngé voltam, a test leplébe zárta, mert az Ige testté lőn, hogy tejjel etesse csecsemőkorunkat bölcsességed révén. Mindent benne teremtetél. Még nem voltam alázatos, hogy az én Uram, az alázatos Jézus az enyém is legyen. És nem tudtam akkor, hogy mire oktat minket az ő gyöngesége. Igéd ugyanis, örökös Igazság, túl magaslik világod felsőbb részein és akik alávetik magukat neki, magához emeli őket. Az alsóbb részekben pedig porunkból alázatos hajlékot emelt magának, s letaszítja így kevélységünk magasából azokat, kiknek hódolóivá kell lenniök. Magához vonja őket, megápolgatja gögös fekélyüket és táplálgatja szeretetüket, hogy magabizásukkal ne jussanak nagyon előbbre, hanem inkább meggyöngüljenek, midőn lábuknál látják a bőr köntösünk leplébe öltözött gyöngé istenséget, s megfáradtan elébe hulljanak. Ő azután fölkel és föl-támogatja őket...⁴³

³⁹ Róm. I. 20.

⁴⁰ Tim, I, 2-5.

⁴¹ Róm. 9,5.

⁴² Ján, 14,6.

⁴³ A világ felsőbb és alsóbb részei: az angyalok és az emberek. A bőrköntösre nézve v. ö. Móz.1. 3,21.

XIX. FEJEZET

HOGYAN VÉLEKEDETT KRISZTUS MEGTESTESÜLÉSÉRŐL

25. Én azonban másképpen vélekedtem. Uramról, Krisztusomról csupán annyit tartottam, hogy kiváló bölcsességű férfiú és hozzá senki sem hasonlítható. Főleg azért, mert csodálatosan Szűztől született, hogy halhatatlanságunk elnyeréséért a földiek megvetésére példát mutasson nekünk. Úgy láttam, hogy érettünk történt isteni gondoskodásból érdemelt ilyen nagy tekintélyt az ő tanításának. Ámde, hogy ezek szavak: „Az Ige testté lőn”,⁴⁴ milyen titkot rejtenek magukban, arról még halovány sejtelmem sem lehetett. Az Írás reánk hagyományozott róla néhány adatot, de belőlük csupán annyit értettem meg, hogy evett, ivott, aludt, sétált, örült, szomorkodott és másokkal beszélgetett. Ez a test Igéddel másképpen nem egyesült, mint emberi lélekkel és emberi értelemmel. Mindenki megérti ezt, ha Igéd változhatatlanság ismeri.

Ezt tőlem telhetőleg már ismertem magam is, és egyáltalában nem kételkedtem benne. Hiszen a lélek és az értelem változóságának sajátosságai; hogy testünk tagjait most akarattal megmozgatjuk, azután nem mozgatjuk, most valami érzelemben ringatózunk, azután nem ringatózunk, most jeleinkkel bölcs gondolatokat közlünk, majd pedig csöndben maradunk. Ha mindezt hamisan jegyezték föl róla, akkor minden mást nyomon követ a hazugság veszedelme, és azokban a könyvekben bizony a hit semminemű üdvössége sem marad a mi emberi nemünknek. Mivel tehát igazat írtak róla, Krisztusban egész embert ismertem el, nemcsak emberi testet, vagy testet és lelket, de értelem nélkül valót, hanem valóságos embert. Ámde úgy vélekedtem, hogy ő nem mint az Igazság személye, hanem emberi mivolta valami egészen különös kiválóságával és a bölcsességben való tökéletesebb részesedésével magasodik a többi ember fölé.

Alypius másképpen okoskodott. Az Isten — gondolta — úgy öltött testet a katolikus hit szerint, hogy az istenségen és a testen kívül Krisztusban nincsen lélek. Tehát úgy gondolta, hogy emberi értelmet benne a katolikusok nem tanítanak. És mert alapos meggyőződéssel hitte, hogy minden róla emlékezetül följegyzett dolog csak élő és értelmes teremtmény működése lehet, azért a katolikus vallás felé nehézkesebben fordult. Később azonban ráeszmélt maga is, hogy ez a tévedés az apollinarista eretnekeké.⁴⁵ Ujjongott akkor örömeiben, és nyugalmat talált a katolikus hitben. Bevallom, valamivel később eszméltem csak arra, hogy ebben a mondásban: „az Ige testté lőn”, a katolikus igazság miképpen különül el Photinus hamis ösvényeitől.⁴⁶ Íme, az eretnekek helytelenítése hozza napfényre, hogy miképpen gondolkodik egyházad és mi rejlik az igaz tanításban. „Mert szükséges, hogy meg hasonlások is legyenek, hogy a kipróbáltak nyilvánvalók legyenek a gyöngébbek között.”⁴⁷

XX. FEJEZET

A PLATONIKUS KÖNYVEK OLVASÁSA GYARAPÍTTA TUDASÁT; DE KEVÉLYÍTI ŐT

26. A platonikus könyvek fölhívták figyelmemet, hogy a test nélkül való igazságot keressem. Olvasásuk nyomán „ami láthatatlan benned, a teremtmények révén észlelhetőleg fölismertem

⁴⁴ Ján. 1.14.

⁴⁵ Apollinaris, laodiceai püspök tagadta Krisztus értelmes emberi lelkét. Az értelmes emberi lélek helyébe lépett szerinte Krisztusban a Logos. Az egyház több zsinaton is elítélte követőivel együtt. Meghalt 390 körül.

⁴⁶ Photinus a pannoniai Sirmium püspöke volt. A köztudatban adaptiánusként szerepelt, valójában a modalizmus egy sajátos válfaját képviselte. Eretnekségét az egyház több ízben elítélte. Meghalt 366-ban.

⁴⁷ Kor. 1. 11,19.

én is”.⁴⁸ Ámde visszahőköltem és megéreztem: miféle dolgok szemléletében gátol engem a lelkem sötétsége. Létezésedről immár bizonyos voltam. És abban is, hogy végtelen vagy, de nem csorgadozol széjjel véges-végtelen térségek közein. Valóban létezel és mindörökké ugyanaz maradsz. Nincs részed, és nincs mozgásod, hogy benne más-más volná létezésed. És minden egyéb dolog belőled származik. A legszilárdabb bizonyosság erre-az, hogy vannak.

Ezekben ugyan már bizonyos voltam, de túlságosan gyöngé még arra, hogy élvezzelek téged. Fecsegetem össze-vissza, mintha tudós volnék, pedig ha nem Krisztusban, Üdvözítőnkben keresem utadat: nem hogy tudományban nem bővelkedek, hanem örökre elveszek. Már-már a bölcsek sorában akartam tündökölni, habár nyakig voltam bűnhődéseimmel. Ámde nem hullattam emiatt könnyeket, sőt inkább a tudás gögje feszített. Mert hol volt még ama építő szeretet, amely az alázatosság alapjából, Jézus Krisztusból nő? Mikor tanítottak volna ezek a könyvek arra engem?

Hiszem, te akartad: mielőtt megismerném Írásaidat, beléjük keveredjek, hogy rávésődjék emlékezetemre, milyen nagy hatással vannak reám ezek a könyvek. És hogy később, midőn könyveidhez már hozzászelídültem, és végigsimogatták sebeimet gyógyító ujjaid, magam is különböztessenek és nyilvánvalóan megítéljem, milyen szakadék tátong a kevély bizakodás és megvallásod között. És azok között is, akik látják a célt, de nem ismerik a hozzá vezető utat, és a boldogító hazába vezető út között. Azt a hazát nemcsak látnunk, hanem laknunk is kell majdan.

Ha előbb ismertem volna szent könyveidet, s bizalmas közelükben ízlelgetem édes mivoltodat, és csak azután botlok e platonikus könyvek íásaiba, talán elszakítanak engem a jámborság erős alapjaitól. Vagy ha üdvös elhatározásomban kitartó maradok is, de talán könnyen elhiszem, hogy az bizony e könyvekből is megszerezhető, ha csupán őket olvassa valaki.

XXI. FEJEZET

A SZENTÍRAS IGAZSÁGAIT NEM TALÁLTA MEG MIND A PLATONIKUSOK KÖNYVEIBEN

27. Sóvárgó vágyakozással kaptam Szentlelkednek tiszteletet érdemlő írásaira, de legfőképpen Pál apostoléra. Immár szertefoszlottak bizonyos nehézségek. Valamikor úgy láttam, hogy néha ellentmondanak önmaguknak, és kijelentéseik nincsenek összhangban a Törvény és a Próféta tanúságaival. Fölragyogott az üdvös tanítások egyetlen arca, és megtanultam az örvendező rettegést.

Olvasni kezdtem és megtaláltam a platonista könyvekben valaha olvasott minden igazságot, de itt kegyelmed ajánlásával megírtam, hogy a látó ne dicsekedjék, mintha nem kapta volna, nemcsak a látottakat, hanem a láthatást is. („Hiszen mid van, amit nem kaptál?”)⁴⁹ És ne csak intést vegyen, hogy lászon téged, örökre ugyanazt, hanem gyógyulásban is részesüljön és így megtartsa téged. Ha pedig valaki messzire csavargott és nem láthat hozzád, mégis járja ezt az utat, hogy rajta látásodhoz és bírásodhoz jusson.

Ha ugyanis az ember „belső emberi volta szerint gyönyörűségét találja Isten törvényében”,⁵⁰ mit kezdjen az értelmé törvénye ellen viaskodó és a tagjaiban rejlő bűn törvényének foglyává tevő másik törvénnyel tagjaiban?

⁴⁸ Róm, 1. 20.

⁴⁹ Kor. 1. 4,7.

⁵⁰ Róm. 7,27.

Igazságos vagy Uram, mi pedig vétkeztünk és gonoszat cselekedtünk. Istentelenségbe merültünk, megsúlyosodott rajtunk kezéd, és igazságosan kerültünk a hajdani bűnözőnek, a halál fejedelmének kezébe.⁵¹ Ő elcsavarta akaratunkat, hogy hasonlóvá tegye a maga akaratához, mellyel „az igazságban meg ne állott”.⁵² Mit műveljen tehát a boldogtalan ember? „Ki szabadítja meg e halálnak testéből, hacsak nem kegyelmed, Jézus Krisztus, a mi Urunk által”,⁵³ kit magaddal örökre szültél és teremtetél „utaid elején”,⁵⁴ kiben e világ fejedelme semmi halálra méltót nem talált⁵⁵ és megölte őt s a minket vádoló, ellenünk szóló okmány erejét veszítette.⁵⁶

Azokban a könyvekben árva szó sincs minderről. Nem mutatkozik lapjaikon a jámborság arcvonása, nem a vallomások könnye, sem a „te áldozatod, a kesergő lélek, a töredelmes az alázatos szív”,⁵⁷ sem a nép üdvössége. És nincs semmi a „menyasszonyról, a te városodról”,⁵⁸ s a „Lélek zálogáról”⁵⁹ s váltságunk poharáról.

Senki sem éneklé bennük: „nemde csak az Istenre bízta magát a lelkem, mert tőle jön segítségem. Ő az én Istenem s az én szabadítóm, oltalmazóm, hogy nagyon ne ingadozzam”.⁶⁰ Senki sem hallja bennük a hívogató szavakat: „Jöjjetek hozzám, kik elfáradtatok”. Méltatlannak tartják, hogy tanuljanak tőle, mert szelíd és alázatos szívű. Elrejtetted ezeket a bölcséktől és az okosaktól, és kinyilatkoztattad a kisdedeknek.⁶¹

Más dolog valami erdős magaslatról látnunk a békesség hazáját, de az utat meg nem találunk hozzá, és hiába iparkodunk feléje mellékösvényeken, hol cselvető, kósza szövevények bujkálnak, vezérükkel, a sárkánnyal és oroszlánnal; és ismét más dolog megmaradnunk a mennyei császár gondviselésével védelmezett odavezető úton, ahol nem kujtorognak égi seregek rabló szökevényei, mert eloldalognak onnét, mintha ott gyötrelem várna reájuk.

Ezek a gondolatok évdtek szívembe csodálatos módon, midőn olvastam apostolaid legkisebbikét. Szemügyre vettem alkotásaid, és megdöbbsent a lelkem.

VIII. KÖNYV

I. FEJEZET

ELHATÁROZTA, HOGY SIMPLICIANUST KERE FÖL ÉLETE MEGJOBBÍTASA ÜGYÉBEN

1. Hálaadással emlékezzek reád Istenem, és valljam meg előtted rajtam nyilvánuló irgalmasságodat. Áradjon szerelmed csontom velejéig és mondja minden porcikám: „Ki hasonló Tehozád, Uram?”¹ „Szétszakítottad bilincsemet, a hála áldozatát mutassam be neked.”²

⁵¹ Dan. III. 27-32,

⁵² Ján. 8,44.

⁵³ Róm. 7,23-25.

⁵⁴ Prov. 8,22.

⁵⁵ Ján. 14,30.

⁵⁶ Kol. 2,14.

⁵⁷ Zsolt. 50,19.

⁵⁸ Jel. 21,2.

⁵⁹ Kor. II. 5,5.

⁶⁰ Zsolt. 61,2, 3.

⁶¹ Máté II. 28,29,25.

¹ Zsolt. 34,10.

² Zsolt. 115,16-17.

Elmondom, hogyan tépted szét bilincseimet. Valamennyi. imádód kiáltsa majd szavam hallatára: Áldott az Úr az égben és a földön, nagy az ő neve és csodálatos.

Kebelemben ivódtak igéid és körülsáncoltál engem mindenünnen. Bizonyos voltam örök életemről, habár tükör által homályban láttam azt.³ A romolhatatlan szubsztanciáról pedig és arról az igazságról, hogy belőle ered minden más létező, továillant már összes kételyem. Nem kívántam rólad több bizonyosságot magamnak, csupán azt óhajtottam, hogy szilárdabban maradjak meg benned.

Evilági életem körül már minden megingott és arra t szívem, hogy megtisztogassam a régebbi kovásztól. Vonzott az út, maga az Üdvözítő, de rest voltam még, hogy szűk voltára lépjek.

Akkor azt sugalltad, és én is úgy láttam helyesnek, hogy Simplicianushoz járuljak. Őt derék szolgálként becsültem és benne kegyelmed fényessége ragyogott.⁴ Hallottam, hogy zsenge korától kezdve neked ajánlotta jámbor életét. Aggastyán volt már abban az időben, de úgy vettem észre, hogy hosszú életében buzgón követte utadat, sokat tapasztalt és tömérdeket tanult: És valóban ilyen volt. Azt kívántam, hogy juttasson nekem is ajándékaidból. Gondoltam, foltárom neki gyötrelmes vívódásaimat, hadd mutassa meg: mi lenne a megfelelő mód, hogy egy magamfajta lelkületű ember utadra lépjen.

2. Az egyházat ugyanis telis-tele láttam. Az egyik így, a másik amúgy haladt a maga útján. Ámde én undorodtam világi életemtől, szörnyű tehernek éreztem azt magamon. Hiszen megcsappant már szokott vágyaim lángolása is, hogy a hírnév és a jólét reménységével könnyítse súlyos szolgásgomat. Ezek nem vonzottak már annyira, mint édességed és „házad ékessége, amelyet szerettem”.⁵ A nő azonban még igen erős kötelékben tartott.

Nem tiltotta meg az Apostol nekem sem, hogy házasságra lépjek, habár a jobbra sürgetett, és legfőképpen azt óhajtotta: mindannyian olyan módon éljünk, ahogyan ő is élte életét.⁶ Én azonban gyöngébbnek éreztem magamat, és puhább fészket kerestem. És ez egyetlen ok miatt vergődtem másféle bajokban is betegen. Sorvadoztam emésztő gondjaimban. Másfajta ügyekben is, bár terhükre sohasem vágyakoztam, az ágyas viszonyhoz szabott életre kényszerültem. Nos, magam adtam rá a fejemet, és bizony behálózott engem.

Hallottam az igazság ajakáról, hogy „vannak férfiatlanok, kik magukat teszik férfiatlanná a mennyek országáért”. Az Úr azonban így mondotta tovább: „Aki fél tudja fogni, fogja fel.”⁷

„Balgák mindazok az emberek, kikben nincsen az Isten ismerete, kik nem tudták a látható jókból megismerni azt, aki vagyon.”⁸ Ámde én nem voltam már ebben a balgaságban. Túlhaladtam rajta és teremtet világod bizonyosága révén megtaláltalak téged, Alkotónkat s igédet is nálad, Istenem. Ő veled és a Szentlélekkel egyetlen Isten. Általa hívtál létbe mindent. Más fajtája is akad a gonoszoknak. Ezek az Istent ugyan megismerik, de nem mint Istent dicsőítik őt és nem is adnak hálát neki. Közéjük én is odakeveredtem. „És jobbod fölemelt engem.”⁹ Elvitél innét és letettél oda, ahol meggyógyulok, mert így mondottad az embereknek hajdan: „Íme

---

³ Kor. I.13,12.

⁴ Ambrosius utóda volt a milánói püspökségben.

⁵ Zsolt. 25,8.

⁶ Kor. 1. 7,7.

⁷ Máté 19,12.

⁸ Bölcs. 13,1.

⁹ Zsolt. 17,36.

az Úr félelme: ez a bölcsesség.”¹⁰ És „ne légy bölcs önnön szemedben”,¹¹ mert „bölcseknek mondogatják magukat, és esztelenek lesznek”.¹²

Megtaláltam immár a drága gyöngyöt. El kellett volna adnom minden vagyonomat, hogy azt megvehessem, de még mindig kétségek gyötörtek.¹³

II. FEJEZET

VICTORINUS¹⁴ RHÉTOR MEGTÉRÉSE

3. Tehát Simplicianushoz siettem. Szent kegyelmed ajándékozásában az akkori püspök, Ambrosius, atya volt, s ez őt valóban atyaként szerette. Föltártam neki tévelygésem kerge útjait. Említettem, hogy olvastam néhány platonikus könyvet. Róma város hajdani rhétora, Victorinus — hallottam róla, hogy keresztényként halt meg — fordította latinra őket. Simplicianus elhalmozott jókívánságokkal, amiért nem más bölcselek könyveibe botlottam. Azok bizony „e világnak elemei szerint” hiú megtévesztéssel és megejtésekkel vannak telistele.¹⁵ Ezekbe pedig odasugárzott legalább mindenképpen az Isten és az ő Igéje.

Majd, hogy Krisztus alázatára buzdítson — rejtett az a bölcseknek, és kinyilvánult a kicsinyeknek¹⁶ -, Victorinusról is a megemlékezett. Őt bizalmas viszony fűzte hozzá római időzésekor. Beszért róla és megemlékezését el nem hallgathatom. Hiszen nagy dicsősége ez kegyelmednek és miatta magasztalást érdemelsz.

Ez a Victorinus nevű aggastyán igen járatos volt a műveltség terén. Az összes szabad tudományok a kisujjába fértek. Tömerdek bölcselet olvasott, mérlegelt, magyarázott. Nem egy előkelő szenátor tanítója volt. Végül nagyhírű tanításainak fénye miatt megérdemelten szobrot kapott a római Fórumon.

Bizony ezt a világ fiai igen nagy valaminek tartják. Öreg koráig bálványok tisztelője és aljas szertartásoknak is részese volt. Ezekért akkoriban majdnem az egész római nemesség bomlott. Osiris, a csaholó Anubis¹⁷ és más egyéb torz istenségek tiszteletét a nép között is terjesztették. Hajdan ezek Neptunus, Venus, Minerva ellen emelték dárdájukat,¹⁸ Róma előbb legyőzte valamennyit és most hozzájuk könyörgött.

Ezeket a bálványokat az öreg Victorinus számtalan esztendőn át földrengető szavakkal védelmezte. Ámde nem röstellte később, hogy Krisztusodnak gyermeke, szent forrásvízed jámbor csecsemője legyen. Az alázat igájába hajtottá nyakát és a kereszt gyalázatához emelte legyőzött fejét.

4. Ó Uram, Uram, meghajítottad egeidet és leszálltál, megérintetted a hegyeket, hogy füstölögjenek,¹⁹ mondd csak, miképpen rejtőztél ebbe a szívbe?

---

¹⁰ Jób 28,28.

¹¹ Prof. 3,7.

¹² Róm. I. 21-22.

¹³ Máté 13,46.

¹⁴ C. Marius Victorius Victorinus Afer, Konstantin idején Róma híres rhétora. Megtérése után Arius ellen irt néhány könyvet, majd Szent Pált magyarázta.

¹⁵ Kol. 2,8.

¹⁶ Máté II. 25.

¹⁷ Egyiptomi istenségek.

¹⁸ Verg. Aen. VIII. 698.

¹⁹ Zsolt. 143, 5.

Simplicianus így mesélte tovább: olvasgatta Szentírásodat, és tanulmányozta igen nagy buzgalommal az egész keresztény irodalmat.

Egyszer azután, meghitt, bizalmas körben, kevesek előtt; Simplicianushoz fordult:

- Tudd meg, hogy én már keresztény vagyok.

Simplicianus így válaszolt:

- Nem hiszem és nem is számítalak addig kereszténynek, amíg nem látlak téged Krisztus templomában.

Victorinus mosollyal felelt:

- Tehát falak avatják kereszténnyé az embert?

És gyakran hajtogatta, hogy ő már keresztény. Simplicianus pedig mindannyiszor ugyanezt a választ adta neki. Victorinus újra meg újra ismételte falakon évődő mosolyát. Ugyanis gőgös és ördögimádó barátainak haragjától tartott. Arra gondolt, hogy babyloni hatalmuk magas ormairól mint Libanon cédrusairól — melyeket az Úr még nem törött össze²⁰ — súlyos ellenségeskedések szakadnak nyakába. Miután azonban az olvasgatás és a vágyakozás már szilárdabb talajra állította őt, attól rettegett, hogy Krisztus, ha fél megvallásától az emberek körében, majd őt is megtagadja szent angyalai előtt.²¹ Nagy bűn elkövetőjének látta magát is, ha szégyenli Igéd alázatának titkait, de nem röstelli a kevély gonoszlelkek utálatos szertartásait, melyekre gőgös majmolásból adta a fejét. Letisztogatta tehát magáról a hiúság szégyenét, röstelkedett az igazság előtt és váratlanul így szólt Simplicianushoz:

- Menjünk a szentegyházba, most már keresztény leszek. Simplicianus — így beszélt — magánkívül volt a boldogságtól és együtt sietett vele az egyházhoz.

És miután a legalapvetőbb titkok oktatásaiban részesült, nem sokkal később a nevét is bejegyezte, hogy immár újjászülessék a kereszténységben, Róma csodálatára, s az egyház örömére. A kevélyek szemüket meresztgették és haragjuk fölviharzott. Fogukat csikorgatták és sápadoztak dühükben. Ámde szolgádnak már az Isten lett reménysége, nem tekintett a hiábavalóságra, sem a hitvány balgaságokra többé.²²

5. Végre elérkezett az óra, hogy megvallja hitét. Megfogalmazott, szabályos szövegben, emlékezetből, szóról szóra, a hívők színe előtt, emeltebb helyről történt ez Rómában, az ottani szokás szerint, ha valaki a keresztséghez járult. A papság — mesélte tovább Simplicianus — fölajánlotta Victorinusnak, hogy kevesek jelenlétében mondhasa el a hitvallását. Szokásban volt az ilyen ajánlat némelyek esetében, ha ugyanis előre látták róluk, hogy félénk izgalom tölti majd el szívüket.

Victorinus azonban úgy akarta, hogy üdvösségét nyíltan vallja meg, a szent gyülekezet füle hallatára. Hiszen nem volt igazi üdvösség a szónoklat terén elhangzott tanítása és mégis nyíltan hirdette. Tehát mennyivel kevésbé kellett szégyenkeznie szelíd nyájad körében igéd hangozgatása miatt, ha nem röstellte egykor a saját ígéit esztelen tömegek füle hallatára? Míelőtt a hitvalláshoz emelvénnyel lépett, minden ismerős jelenlevő szájról szájra adta és zajos örömmel zúgta a nevét. És őt ott ugyan ki ne ismerte volna? Fojtott morajjal röppent végig az együtt örvendező valamennyi szájon:

---

²⁰ Zsolt. 28,5.

²¹ Máté 10,33.

²² Zsolt. 39,5.

- Victorinus, Victorinus.

Önkéntelenül törtek ujjongásba az emberek, midőn ott látták, de gyorsan el is némultak, mert várva-várták, hogy meghallják szavát: És Victorinus ragyogó bizalommal vallotta meg igazi hitét. Mindenki titkos óhajtása volt, hogy Victorinust a szívére ölelje. Szeretet és öröm nyúlt feléje. Ezek voltak a kinyúló karok, hogy az emberek őt szívére öleljék.

III. FEJEZET

ISTEN ÉS AZ ANGYALOK ÖRÖME A BŰNÖSÖK MEGTÉRÉSÉN

6. Kegyes Istenem, mi okozza az emberi szívben, hogy jobban örül valamely lélek üdvösségén, ha miatta már reménye megingott és nagyobb veszélyből szabadult, semmint, ha ez a remény soha meg nem ingott, avagy kisebb veszedelemből menekült?

Irgalmas atyánk, hiszen magad is jobban örülsz egy megtérő bűnösön, mint. kilencvenkilenc igazon, akiknek nincsen szükségük bűnbánatra. Nagy örömmel hallgatjuk valamennyien, ha az ujjongó angyalokkal együtt halljuk, hogy a tévelygő bárányt vállon viszi vissza pásztora. Kincseidhez kerül a drachma is, míg szomszédaival együtt örvend az azt megtaláló asszony. És könnyekre indít ünneplős házad öröme, midőn olvassuk templomodban a kisebbik fiút, ki „meghalt vala és föltámadt, elveszett vala és megtaláltatott”.²³ Bizonyosan te örülsz bennünk és szentséges szeretettel szent angyalaidban is. Ugyanaz vagy te örökre, és mindazt, ami nem örök és nem ugyanazon módon létezik, ugyanazon a módon örökkön ismered.

7. Mi cselekszi a lélekben, hogy a megtalált vagy a hozzá visszakerült, ragaszkodással szeretett dolgokon nagyobb örömet érez, mint ha azok mindig az övéi maradtak volna? Van erre bizonyosság bőven. A világ is tele van kiáltó tanúsággal, hogy így van ez.

Győzelmi ünnepséget rendel a császár, ha nyert a csatatéren. Harc nélkül sohasem győzött volna. És minél nagyobb veszedelemben forgott ütközet közben, annál kövérebb az ünneplős öröm. Vihar tépi a tenger bolyongóit és hajótöréssel fenyegeti őket a szélvész. Megsápad valamennyi a fenyegető haláltól. És elcsitul a tenger, tisztul az ég, és íme roppant öröme kapnak a hajósok; mert igen féltek. Beteg valamely kedves emberünk és ütőere már veszedelmet jósol. Minden gyógyulását

r váró lélek együtt gyötrődik vele. Ha azonban megéled, megint lábra kap, bár nem a régi erejében van még, de olyan örömujjongás övezi, amilyen sohasem övezte, míg egészségesen és erejében sétált.

Nos, még az élet mindennapi gyönyöreit sem váratlanul és véletlenül előforduló, hanem szándékosan kiagyalt kellemetlenségekkel szerzik meg maguknak az emberek. Nem ér semmit az evés és az ivás gyönyörűsége, ha nem jár, előtte az éhség szomjúság keserve. Sós falatokat nyelnek a borisszák, hogy fölszítsák a szomjúság tüzeit és ha az ital ezt eloltogatja, ők maguk gyönyörűségben úsznak. Ezért a szokás, hogy nem adják oda azonnal az eljegyzett leányt, hát ha kevesebbre becsülné asszonyát a férfi, ha valameddig nem sóhajtozott érte.

8. Így van ez a gonosz és alávaló, így a megengedett és szabad örömben is. Így a baráti kötelék legtisztább vonzalmában, így a fiúban, aki „meghalt vala és föltámadt, elveszett vala megtaláltatott”. Mindenütt nagyobb öröm jár a nagyobb szenvedés nyomában.

Mi ez Uram Istenem, hiszen te magad vagy magadnak örökös öröme és belőled származó némely teremtményed szüntelenül benned örvendezik? Miért van, hogy teremtetted világod eme

---

²³ Luk. 15.

szeletén váltakozik a balsors a sikerrel, a civódás az összebéküléssel? Vajon ez a rendje-módja? Ezt tűztéd eléje, midőn a fölséges egektől a föld utolsó göröngydarabjáig, az idők pirkadatától az idők elnyugovásáig, az angyaloktól a pici férgekig, az első mozdulástól a végső moccanásig minden jó alkotásodat és valamennyi igazságos művedet a maga méltó helyére állítottad és a maga kellő idejébe helyezted?

Jaj Uram Isten, milyen fölséges vagy a fölséges egekben, s milyen mélységes a szédítő mélységekben! Sohasem távozol tőlünk és mi csak üggyel-bajjal juthatunk vissza hozzád,

IV. FEJEZET

MIÉRT ÖRÜLÜNK JOBBAN A KIVÁLÓ EMBEREK MEGTÉRÉSÉNEK?

9. Rajta, cselekedj Uram!

Serkents és szólíts vissza magadhoz minket. Lobbants lángra és ragadj el bennünket. Boríts tűzbe és édesedj nekünk, hogy szeressünk és szaladjunk feléd. Nem térnek-e vissza hozzád számosan a vakság még mélyebb örvényeiből, mint Victorinus? Közelednek és megvilágosodnak. Övék immár a fény. Valamennyien, ha ezt elnyerték maguknak, nyertek tőled hatalmat is, hogy gyermekeiddé legyenek.²⁴

Az emberek azonban, ha az ilyenekről kevesen szereznek tudomást, kevésbé örülnek rajtuk, bár ismerőseik. Ha ugyanis sokan örülnek együtt, az egyesekben is bővebb az öröm, mert egymást tüzelik az emberek és kölcsönösen borulnak lángra. Azután meg a szélesebb körben ismerősök sokaknak adnak példát az üdvösségre és nyomukat számtalan ember követi. Azért igen örülnek miattuk az őket megelőzők is, mivel nem csupán rajtuk örülnek immár.

Eszünkbe se jusson, hogy hajlékodbá előbb fogadod be a gazdagokat, mint a szegényeket, szívesebben az előkelőket és csak utánuk a szürkébb emberkéket. Sőt „ami a világ szerint gyöngé, választottad ki, hogy megszégyenítsd az erőseket. És ami a világ szerint nemtelen és megvetett, kiválasztottad és azokat, amik semmik, hogy azokat, akik valamik, megsemmisítsd.”²⁵

És mégis apostolaid legkisebbike, az ő ajakán zendítetted e szavaidat, midőn Pál proconsul Krisztusod szelíd igájába törte, mert kevélységét legyőzte fegyverével, s a proconsul a Nagy Király alattvalója lett, maga is igen szívesen vette, ha eme győzelme emlékezetére, a régi Saul név helyett már Pálnak nevezik.²⁶

Az ellenség nyilván csúfosabb vereséget szenved valamely emberben, ha őt erőteljesebben szorongatja kezében, s ha általa másokat is fogva tart. A kevélyeket jobban markában szorongatja az előkelőség nevezetével és általuk sokakat a példa erejével. Tehát amennyiben szívesebben eszmélődtek Victorinus egykor a sátán kezében megvívhatatlan várként tartott szívén és Victorinus nyelvén, vele mint hegyes, roppant dárdájával az ördög sokakat elveszített, annál bővebben kellett az örömnél elömlenie gyermekeid lelkén, mivelhogy Királyunk az erős megkötözte és látták elrablott edényeiről:²⁷ megtisztultak azok és dicséretedre alkalmassá lettek, minden jó dologra hasznosakká váltak az Úrnak.²⁸

---

²⁴ Ján. 1. 9,12.

²⁵ Kor. I.1. 27-28.

²⁶ Csel. 13, 7, 12.

²⁷ Máté 12,29.

²⁸ Tim. II. 2,21.

V. FEJEZET

MILYEN AKADÁLYOK GÁTOLTAK MÉG A MEGTÉRÉSBEN

10. Midőn hűséges embered, Simplicianus elmondotta ezeket Victorinusról, én is föllekesültem követésére. Hiszen ezért is mesélte mindezt. Megjegyezte még: Julianus császár idejében törvény tiltotta a keresztényeket, hogy irodalmat és szónok taníthassanak. Ezt a törvényt tiszteletben tartotta Victorinus.

Inkább megvált a szószaporító iskolától, semmint Igédttől, mely „a gyermekek nyelvét ékesszólóvá tette”.²⁹ Nem annyira bátornak, mint inkább boldognak látszott ezért előttem. Így alkalmat talált, hogy veled megpihenjen. Erre vágyakoztam magam is. Engem nem idegen vas kötözött bilincsbe, hanem a saját akaratom vasa. Az ördög akaratomra kulcsolta karmait, láncot kovácsolt belőle és pórásra fűzött engem. Elrugaskodott akaratomból lám szenvedély született. Kiszolgáltam a vágyat, szokás lett belőle. És mert a szokásnak nem szegültem ellene, végül szükségyszerűséggé változott. Gyűrűk módján fonódtak ezek egymásba — azért említettem láncot az imént -, és bennük kegyetlen szolgaságot nyögtem. A bennem már-már sarjadozó új akarás, hogy önzetlenül imádjalak és élvezéssre törekedjek Istenem, egyedül biztos örömem, a szokástól immár megcsontosodott régi akaratom megtöréséhez nem volt még erős. Így azután ez a két akaratom, a régi és az új, a testiségbe tapadó és a lelket ébresztgető, harcoltak egymás ellen, de szétforgácsolta lelkemet ez a küzdelem.

11. Megértettem így magam tapasztalásából az olvasottakat, hogy miképpen vágyakozik a test a lélek ellen, s a lélek a test ellen.³⁰ Bizonyosan ott voltam mindkettőben, de mégis inkább a magamban helyesnek tartottban és nem a másikon, az elítéltben. Ebben már inkább nemi én voltam, hiszen nagyrészt akaratom ellenére csupán szenvedtem, semmint hogy szándékkal cselekedtem ezt a kívánczóságot. Ám az ellenem támadó szokás mégis belőlem lett makacsabbá, mert akaratommal jutottam oda, ahová nem akartam.

Ki tiltakoznék jogosan, ha a bűnöst az igazságos büntetés eléri?

Szertefoszlott már az a mentegetőzés is — szokásom volt benne magamban tetszelegnem -, hogy nem szolgállok neked és a világot azért nem vetem meg, mert teljes bizonyossággal nem találtam még rá az igazságra.

Hiszen már ez is biztos volt előttem. Ámde elkötelezettje voltam még a földnek és vonakodtam, hogy érted harcba szálljak. Annyira féltem, hogy megszabadulok minden akadálytól, mint amennyire az akadályoktól kellett volna félnem.

12. A világ terhe édesen nehezült reám, mint szokás szerint álmunkkal történik ez. Az ébredni vágyakozók igyekezetéhez hasonlítottak feléd szárnyaló gondolataim. Mégiscsak visszanyomja őket az álom, és megint mélységbe hullanak. Senki sem akar folyton aludni. Minden józan eszű ember előtt értékesebb az éber állapot, mint az alvás. Az emberek mégis többnyire úgy vannak, hogy halogatják az álom elűzését, ha súlyos kábultság ülte meg tagjaikat. Nem tetszik már nekik sem az álom, mégis szívesen tovább élvezik, habár eljött a fölkelés ideje. Így voltam magam is. Bár biztos voltam abban, hogy jobb volna szerelmednek átadnom magamat, semmint engednem ismét vágyaimnak, ámde amaz csak tetszett, és én is jobbnak láttam, ez azonban gyönyörrel kínált, s így megmaradtam bilincseibe zártan. Nem volt szavam, hogy válaszoljak neked, ha így beszélnél hozzám: „Kelj föl alvó, támadj föl halottaidból, és Krisztus meg

²⁹ Bölcs. 10,21.

³⁰ Gal. 5,17.

fog világítani.”³¹ Bizonygattad immár minden irányból, hogy igazat szólsz hozzám. Az igazság ugyan meggyőzött engem, de mégsem volt szavam, hogy válaszolhattam volna, csak ez a néhány gyöngé és aluszékony szó: „Majd, majd no engedj még kicsit.” A „majd, majd”-nak azonban hiányzott a mértéke, s az „engedj még kicsit”-nek nem volt se vége, se hossza.

Hiába leltem „belső emberi voltom szerint törvényedben gyönyörűségemet”, ha „más törvény küzdött tagjaimban értelmem törvénye ellen” s, ez „a bűn törvényének foglyává tett engem, mely tagjaimban volt”.

A bűn törvénye pedig a megszokás ereje. Ez vonszolja lelkünket és hatalmában tartja akaratunk ellenére is. Ámde megérdemli, annál inkább, minél szándékosabban hanyatlott beléje. „Én szerencsétlen ember tehát! Ki szabadít meg a halálnak testétől, hacsak nem kegyelmed, Jézus Krisztus, a mi Urunk által?”³²

VI. FEJEZET

PONTICIANUS ELBESZÉLI SZENT ANTAL ÉLETÉT

13. Magasztalom Uram, nevedet, én segítőm és megváltó Istenem. Elmondom, miképpen ragadtál ki engem a testi szenvedély olyan élesen belém hasító bilincseiből, s egyben a világi gondok rabszolgaságából.

Morzsoltam szokott munkáimat. Gyötrelmeim egyre fokozódtak. Nap-nap után csak sóhajtoztam hozzád. Templomodot gyakrabban fölkerestem, ha engedték a földi gondjaim. Súlyos terhüket már nyögdecseelve vittem.

Velem volt Alypius, jogász mesterségétől immár szabadon, miután harmadszor is szerepelt bírósági hivatalában. Várta ügyfeleit, hogy ismét pénzért árulhassa jogi tanácsait. Így árultam magam is a szónoklás ügyes fogásait, ha ugyan tanítással az ilyesmi vesztegethető.

Nebridius engedett baráti szavunknak, hogy a valamennyinknek oly igen kedves Verecundus — milánói polgár és az irodalom mestere — oldalán kisegítő tanító legyen. Verecundus ugyan is mindenáron megbízható segítő akart közlünk. Az ilyenre nagyon rászorult, és ezt meghitt viszonyunk jogán követelte is. Nebridius nem a haszonvágy ösztökélte, hiszen ha éppen haszonra fáj a foga, tudásával többet is elért volna. Csupán nem akarta, hogy a kérésünkre tagadó választ adjon, mert érzelmeihez hűséges maradt ez a szelíd és drága jó barát. Igen nagy okossággal látta el hivatalát. Óvakodott e világ nagyságainak bizalmas közelétől, hogy elkerüljön minden reá nehezedő, tőlük származó lelki nyugtalanságot. Lelkét ugyanis szabadnak akarta, s magának minél több ráérő időt kívánt, hogy tapogatózzék a bölcsesség felé és olvasson, vagy halljon róla valamit...

14. Valamelyik napon, midőn Nebridius, hogy miért, már nem emlékszem, hiányzott körünkől, íme hozzám és Alypiushoz Ponticianus toppant be otthonunkba. Honfitársunk, maga is Afrikából származott és akkoriban a császári udvar előkelő hivatalnoka volt. Már nem tudom, hogy mit akart tőlünk.

Letelepedtünk, hogy kissé elcsevegjünk. Éppen játékasztalka volt előttünk és valahogy észrevette a rajta heverő könyvet. Fölemelte, kinyitotta és Pál apostol írásaira talált. Erre igazán nem számított. Azt hitte, a rendes foglalkozásomhoz tartozó, erőmet emésztő holmi könyvre akad az asztalon. Elmosolyodott, rám tekintett, majd szerencsét kívánt. Csodálkozott, hogy a kezem ügyében ezt, és csupán ezt a könyvet találta olyan váratlanul.

³¹ Ef. 6,14.

³² Róm. 7,22-25.

Ő maga is keresztény volt, hűséges hívő, és gyakran borult eléd templomodban, Istenünk, megismételt, sűrű hosszúra nyúló imádságaiban.

Elárultam neki, hogy ezeket az írásokat igen nagy figyelemmel tanulmányozom. Erre beszélgetés szövődött közöttünk. Antalról,³³ az egyiptomi remetéről beszélt. Antal neve tündöklő fényben ragyogott már szolgálid előtt, mi pedig addig az óráig sohasem hallottunk róla. Mihelyt Ponticianus ezt észrevette, hosszabbra szötte beszéde fonálát. E nagy férfiú alakját tudatlan lelkünk elé állította, és tájékozatlanságunk miatt csóváltatta a fejét.

Mi pedig ámuldoztunk annak hallatára, hogy a legújabb időkben, úgyszólván napjainkban, ilyen bizonyoságos csodáid történnek az igaz hit és katolikus egyházad kebelében. Csodálkoztunk, ő is, mi is. Mi a csodák ilyen fényes mivoltán, ő pedig azon, hogy sohasem hallottunk róluk.

15. A kolostorok nyájára is ráterelődött később a szava. Tieid jó illatú erkölcsseire, a pusztaságok virágzó magányaira. Nem volt halovány sejtelmünk sem ezekről a dolgokról. Milánó város falain kívül is akadt már kolostor. Derék testvérek népesítették be. Ambrus táplálta őket, és mi erről sem tudtunk eddig. Ponticianus szaporázta a szót, folytatta a beszédet és mi éberen figyeltük.

Belefogott egy másik történetbe is.

Nem tudom mikor, Trier városában,³⁴ midőn császárunk a délutáni cirkusszal bíbelődött, ő sétára indult három társával a városfalakhoz ragasztott kertek tájékán. Két párra oszlottak. Vele volt egyik társa, a másik kettő is együtt sétálgatott, és mindkét pár más irányba.

Mendegélés közben amazok valami házikóra bukkantak, benne néhány szolgálid édegett, lélekben ugyan szegények, de ilyeneké a mennyek országa.³⁵

Egy könyvre akadtak ebben a házban, és Antal életéről szólt benne az író. Egyik a sétálók közül olvasni kezdte. Csodálkozott és lelkendezett. Olvasás közben arra gondolt, hogy ő is ilyen életre szánja el magát, elhagyja a világi sexeget és beszegődik szolgálid közé. A világ megítélése szerint bizalmas állást töltöttek be a sétálgatók.

Az olvasó szent szeretetre gyulladt hirtelen, tisztaságos szégyen töltötte el szívét, neheztelt magára, és szemét barátjára meresztve így kiáltott:

„Mondd csak, kérlek, a mi valamennyi törtető erőlködésünk útja merre visz? Mit keresünk? Miért szolgálunk? Lehet-e nagyobb reményünk az udvari szolgálatban, mint hogy a császár barátai leszünk? De hát nem esendő itt minden, és nem veszélyekkel terhes ez az út? És annyi veszélyen át nem csak még nagyobb veszedelmekbe ütközünk? Ugyan mikor érjük el célunkat? Ha pedig akarom, íme rögtön az Isten barátja leszek.”

Így szólt, és új élete nyugtalan vajúdásaiban szemét ismét a lapokra terelte. Olvasott, de a lelke legmélye, ahol csupán te láttad, ugyancsak megváltozott. Levetkőzte lelke a világot és ez hamar meg is mutatkozott. Olvasás közben újra meg újra föltarajozódtak szíve hullámai. Olykor-olykor sóhajtott. Mérlegelte a dolgokat és végül is a tökéletességre szánta el magát. Tiéd volt már, midőn barátjához fordult: „

³³ A III. század egyiptomi remetéje, a szerzetesi élet megalapítója.

³⁴ Trier az Alpokon túl elterülő birodalom, Gallia, Hispánia, Britannia középpontja volt.

³⁵ Máté, 5,3.

„Reménységünkötől én már elszakadtam. Eltökéltem, hogy Isten szolgája leszek. És ettől a perctől kezdve, most azonnal szolgálatba lépek ezen a helyen. Ne állj utamba legalább, ha vonakodtál, hogy engem kövess.”

A másik azt felelte, hogy csatlakozik hozzá kísérőnek. Nagy a szolgálat, de a jutalma is nagy lesz.

Mindkettő tiéd volt már. Igen alkalmas költséggel építették a tornyot: elhagyták mindenüket és követtek téged.³⁶ Ponticianus és a kert másik oldalán vele bolyongó társa keresték őket.

A házikóhoz érkeztek. Miután rájuk találtak, figyelmeztették őket, hogy induljanak vissza, mert már nyugvófélben van a nap. Ám azok elmondották a döntést és a tervet, hogy miképpen alakult és erősödött bennük ez a szándék. Végül könyörögtek, hogy társaik ne ellenkezzenek, ha csatlakozásra talán nincsen kedvük.

E kettőben nem változott meg a régi ember. Siratták azonban magukat, amint beszélt Ponticianus. Majd jámborul minden jót kívántak társaiknak, imáikba ajánlották magukat, és földiekhez tapadó szívükkel visszatértek az udvarhoz.

A másik kettő pedig égre szögezte szívét és a kunyhóban maradt. Mindkettőnek volt már menyasszonya. Ezek azonban, mihelyt meghallották az eseményt, maguk is neked szentelték szüzességüket.

VII. FEJEZET

PONTICIANUS SZAVAI MEGRENDÍTIK ÁGOSTON LELKÉT

16. Ezeket beszélt Ponticianus.

Te pedig Uram, beszéde közben visszafordítottál magamhoz engem. Előcibáltál engem hátam mögül, ahová sompolyogtam, hogy ügyet se kelljen vetnem magamra. Arcom elé idéztél, hogy megpillantsam, milyen utálatos vagyok. Torzult, szennyes, fertőzött, fekélyes. Láttamra elborzadtam, de nem akadt hely, ahová elfussak magamtól. És ha iparkodtam, hogy elhessegessem magamról szemem, te ismét szemközt állítottál magammal engem, míg tovább szötte Ponticianus a beszédje fonalát. Pillantásomba késztetted ábrázatomat, hogy gonoszságomat meglássam és meggyűlöljem. Tudtam róla, de íme, rejtegettem. Szemet hunytam és megfelekeztem róla.

17. Ámde minél tüzesebb szeretetre gyulladtam azok iránt,

kikről hallottam, hogy üdvös érzelmekkel egészen neked adták magukat gyógyulásra, mikor hozzájuk méretkeztem, annál több utálattal gyűlöltem magam.

Annyi sok esztendő szállott tova rajtam, már talán tizenkettő is azóta, hogy tizenkilenc éves fejjel olvastam Cicero Hortensius-át és lelkesültem a bölcsesség szerelmén. Mégis elmulasztottam, hogy megvessem a földi boldogságot, s annak keresésére áldozzam időmet, aminek nem a megtalálása, hanem már a kutatása is sokkal értékesebb, mint a pogány világ meglelt kincses birodalma, s a test akár egyetlen intésemre is engem körülrajzó örömei.

Nyomorúságos fiatal fejemmel, szörnyű szerencsétlen már ifjúkorom küszöbén, magam is esedeztem tőled a tisztaságot. Azonban így beszéltem: adj tisztaságot és megtartóztatást nekem, de ne most rögtön...

---

³⁶ Luk. 15.

Féltem, hogy hamar meghallgatsz engem és gyorsan meggyógyítod beteg vágyaimat. Én inkább kielégülésüket, s mint oltogatásukat óhajtottam. Majd gonosz babonákban bűnös utakra tértem. Rajtuk ugyan nem éreztem biztosnak magam, de másoknál mégis többre becsültem őket. És e másokat nem kutattam jámborul, hanem inkább ellenség gyanánt küzdöttem ellenük.

18. Fontolgatásom ilyesféle volt: napról napra azért halogatom, hogy megvessem a világ reménységét, s egyedül nyomodba lépjek, mert nem kerül elém a lépéseimet eligazító semmi bizonyosság.

És eljött a nap, midőn leplezetlenül láttam magam, és hallottam bensőmben a lelkiismeret korholó szavát:

- Hol maradtál, nyelvem?

Azt emlegetted, hogy a bizonytalan igazság miatt nem dobod le még hiúságod terhes kölönceit. Bizonyosságod van már, de szorongatnak még folyton a kölöncök. Íme, kölönctelenebb vállakra csatolják szárnyukat a kutatásban ennyire meg nem kopottak, és az igazságtól tíz hosszú éven át, vagy éppen huzamosabb ideig nem elmélkedők.

Így rágódtam magamban. Iszonyú szégyen gyötrelme emésztett Ponticianus beszédje hallatára. Mikor azután szava elnémult, jövedele célját, azt a bizonyos ügyet is elintéztük, majd távozott.

Én akkor magamba roskadtam.

Mi mindent kiáltottam magam ellen! Gondolataim ó miféle korbácsával ostoroztam lelkem, hogy immár téged kövessen, mert nyomodba vágyakoztam. Meggyöngült és füstbe foszlott minden bizonyítéka, csak a szótlán félelem maradt vissza benne. Félt, mint a haláltól, hogy elszakadjon bűnös szokása folyamatól, pedig benne csak a halálba hervadt.

VIII. FEJEZET

TÉPELŐDVE A KERTBE TÁVOZIK

19. Bensőm eme roppant küzdelmében — lelkemmel viaskodtam nagy keményen otthonunk magányában — éppen olyan háborgó arccal, mint zavart értelemmel Alypiusra törtem és így kiáltottam reája:

- Mire való ez a gyötrelme? Mi ez? Hát nem hallottad? Fölserkennek a tudatlanok is, és az eget magukhoz ragadják. És szívtelen tudományunkkal mi csak tévelygünk a test és a vér ösvényein. Vajon szégyelljük, hogy kövessük őket, mivel megelőztek? És nem szégyen, ha még csak nem is követjük végül őket?

Valahogyan így beszéltem, de azután elsodort mellőle izgatottságom. Alypius hallgatag megrendüléssel bámult. Nem a megszokott szavakat ejtegettem. Inkább homlokom, arcom, szemem, színem és hangom recsegése, semmint a kinyögött szók árulták csak el lelkem viharát.

Lakásunkhoz csöpp kert is tartozott és ezt használtuk az egész házzal együtt. Gazdánk, a tulajdonos ugyanis nem lakott velünk. Ide hajszolt tehát szívem zűrzavara, ahol senki sem gátolt magammal vívott szenvedélyes pörömben, míg az el nem csitul — te tudtad, miképpen. Én sem sejtettem még a végződését. Üdvös esztelenség ragadtott magával és haldokoltam, hogy éljek. Tudtam, mennyi rossz rejtőzik bennem, de hogy hamarosan milyen jóvá cseperedhetek, igazán nem gondoltam.

Tehát a kertbe futottam, de Alypius nyomon követett. Jelenléte nem zavarta magányomat. Ilyen lelkiállapotban mikor is hagyott ő magamra engem?

Amennyire lehetséges volt, az épülettől távolabb foglaltunk helyet.

Lelkem borzongott és zavaros háborgással méltatlankodtam, miért is nem kötök szívem szerint való egyezséget veled, Istenem? Hogy végre illet kössek, sürgetve sürgette minden porcikám és dicséretét egekig magasztalta.

És hogy eljussak idáig, nem volt szükségem kocsira, hajóra, még annyi lépés sem kellett, amennyivel a háztól ülőhelyemig jutottam. Hogy ne csak elinduljak, hanem meg is érkezzek oda, mást nem jelentett, mint az indulás akarását, de erős és elszánt, teljes akarását. Nem félig meddig sebesült, ide-oda ingó s hányódó akarat kell ide. Az ilyennek egyik fele talpra szökken, a másik pedig elhanyatlik a változó küzdelemben.

20. Testemmel íme olyan sokat tettem tétovaságom eme gyötrelmeiben, amit az emberek néha akarnak, de nincs hozzá erejük, vagy mert hiányoznak tagjaik, vagy talán bilincsek béklyózzák le őket, esetleg bágyadtság miatt kókadoznak, avagy bármi módon akadályba ütköznek.

Ha téptem a hajam, vertem a homlokom, kulcsolt ujjaimmal átfogtam térdem, akartam, tehát mégis csak megcselekedtem mindezt. Megtörténhetett volna, hogy akarok, de semmit sem teszek, mert tagjaim fölmondják a mozgás szolgálatát. Tehát sok mindent cselekedtem, s bennük az akarás és a képesség nem volt azonos. És nem cselekedtem meg a nekem hasonlíthatatlanul vonzóbbnak tetszőt, bár tüstént meg is cselekedhettem volna, mert mihelyt akarom, már mindenképpen akarom. A cselekvéshez való képesség itt egy volt az akarattal és maga az akarás már cselekvés lett volna.

És mégsem történt semmi.

Testem könnyebben hajolt a lélek gyöngye óhajtasaira és így tagjaim eszem intésére mozgásba lendültek, semmint engedelmeskedett volna magának a lélek, hogy erős akarását érvényre juttassa csupán az akaratban.

IX. FEJEZET

HONNÉT VAN, HOGY A LÉLEK PARANCSOL ÉS UGYANAKKOR ELLENÁLL MAGÁNAK?

21. Honnét van és miért ez a szörnyűség? Derítsen fényt erre irgalmasságod. Hadd kérdezzek, ha ugyan válaszolhat nekem erre az emberi bűnhődés sötét rejteke és Ádám gyermekeinek ködös vergődése.

Honnét van ez a szörnyűség és miért van?

A lélek parancsol magának és azonnal engedelmességre talál. A lélek parancsol magának és ellenkezésbe ütközik. Kézmozgatást parancsol a lélek és ez olyan könnyedén megtörténik, hogy alig választhatjuk szét a teljesítéstől magát a parancsot. Pedig szellem a lélek, a kéz azonban anyag.

Parancsol a lélek, hogy akarjon a lélek. Nem más a parancsoló és nem más a cselekvő, és ez a parancsot mégsem teljesíti.

Honnét ered tehát ez a szörnyűség és miért van? Mondom; parancsolja a lélek, hogy akarjon. Nem parancsolná, ha nem akarná és a parancsa mégsem teljesül. Ámde nem akarja egész teljességgel, tehát nem is parancsolja teljes igazában. Csupán annyiban parancsol, amennyiben akar és olyan mértékben nem teljesül a parancs, amilyen mértékben ezt nem akarja.

Az akarat parancsolja, hogy akarás legyen. Nem más parancsolja, hanem ő maga. Ámde nem parancsol egész teljességgel s azért nem teljesül, amire a parancsot megadta. Ha nem volna megosztott, nem adná parancsba, hogy legyen valami, hiszen az máris meglenne.

Tehát részben akarunk és részben nem akarunk, nem szörnyűséges valami, inkább a lélek betegsége ez. Nem ugrik egészen talpra, midőn az igazság emeli, mert lenyűgözi a megszokások terhe. Ezért két akarat létezik, az egyik közülük nincs meg a maga teljes valóságában, s ami hiányzik belőle, a másikban lapul...

X. FEJEZET

ISMÉT A MANICHEUSOK ELLEN

22. Vesszenek színed előtt Istenem, amint elvesznek az „üres fecsegést folytatók”³⁷ és a lelkek ámítói, akik, mert látják minden mérlegelésben két akarat van jelen, azt erősítgetik, hogy két szellemi valónk van, két más természettel, egyik a jó

másik pedig a rossz. A valóságban ők maguk a rosszak, midőn mindenféle rossz gondolatokat keltegetnek. Ámde jókká lesznek, ha az igazságon jártatják eszüket és az igazakkal egyetértenek. Így apostolod majd elmondhatja nekik: „valamikor sötétség voltatok, most azonban világosság vagytok az Úrban”.³⁸

Óhajtanák, hogy világossággá legyenek, de nem az Úrban, hanem csak magukban. Azt a hiedelmet táplálják, hogy a lélek természete az Istenével egyezik, de így csak ködösebb sötétséggé lesznek. Borzalmas pöffeszkedés sodorja messzebb tőled, az igazi világosságtól őket, ki „megvilágosítasz minden e világra jövő embert”.³⁹ Gondoljátok meg, hogy miről beszéljete és piruljon orcátok. „Járuljatok hozzá és megvilágosodtok és az orcátok meg nem szégyenül.”⁴⁰

Midőn mérlegeltem, hogy immár Uram Istenem szolgálatába lépek, mint ezt régen el is határoztam: én voltam, aki akartam és én, aki nem akartam. Én, én voltam bizony. Nem akartam teljes igazában, de teljes egészében nem is vonakodtam. Ezért magammal viaskodtam és bennem így hasadás keletkezett. És ez a hasadás, bár akaratom ellenére történt; nem volt bizonyosság valami másik szellemi lényre bennem, csak a saját lelkem bűnhődésére vallott.

Nem az én művem volt ez a hasadás, hanem a bűné, amely bennem vett lakást,⁴¹ a több szabadsággal véghezvitt bűn büntetése révén, mert hiszen Ádám ivadéka voltam.

23. Ha annyi szemben álló természet van bennünk, amennyi az egymással küzdő akarás, nem kettő a számuk, hanem több is adódik.

Valaki például fontolgatja: vajon a manicheusok gyülekezetébe vagy a színházba menjen inkább? Így lármáznak a manicheusok: íme a két természet. Az egyik jó és ez közénk vonja őt, a másik rossz, ez meg amarra készíti. Ugyan mi másból venné az egymással szemben álló akarások eme tétova tengése-lengése az eredetét?

Én azonban mindkettőt rossznak nevezem. A közéjük sürgetőt is és a másikat, a színházba késztetőt is. Ám ők azt hiszik, hogy az emberünket hozzájuk sürgető a jó. Mi lesz azonban, ha mérlegeli nálunk valaki, míg tétovázik két csatázó akarás között, vajon színházba menjen, vagy inkább templomunkba? Ugyan nem haboznak-e most a manicheusok, hogy mit feleljenek? Vagy ráfanyalodnak arra a rettegett vallomásra, hogy ti. a jó akarat sürgeti templomunkba, mert hiszen a titkainkba beavatottak sietnek oda és örömmel maradnak ott, vagy

³⁷ Tit. II.10.

³⁸ Ef. 5,8.

³⁹ Ján. I. 9.

⁴⁰ Zsolt. 33,6.

⁴¹ Róm. 7,14.

két rossz természetet kell állítaniok, két egyugyanazon emberben hadakozó rossz szellemi valóságot. Ámde így nem lesz igaz szokásos szajkózgatásuk, hogy jó az egyik és a másik rossz. Vagy megtérnek az igazsághoz ők is és nem tagadják többé: midőn fontolgat valaki, egyugyanaz a lélek gyötrődik több különböző akarás miatt.

24. Ne mondják tehát, ha ráeszmélnék, hogy egyazon emberben két küzdő akarás áll szemben: két ellenkező állaggal bíró, két ellentétes forrásból eredő, két más-más hadakozó szellemi valóság ez és jó az egyik, a másik meg rossz. Helytelenítet te igazmondó Isten, megcáfolod és pozdorjává aprítod őket több szembenálló rossz akarással.

Valaki fontolgatja: felebarátját gyilokkal vagy méreggel pusztítsa el? Két idegen jószág közül erre, vagy amarra törekedjék, ha mindkettőt meg nem teheti? Örömet szerezzen pazar fényűzéssel, vagy fősvénykedjék megőrzött pénzzel? Cirkuszba vagy inkább színházba siessen, ha egy napon nyit ez meg az is? Harmadikat is adhatok még hozzá: más házába surranjon lopni, ha mód adódik erre? Sőt negyediket is hozzávehetek: ha éppen akkor jó alkalom kínálkozik, ne kövessen el házasságtörést, mert erre is adódik lehetőség, és mindez egybevag időben? A vágy egyképpen gyullad ki mindezekre a dolgokra, habár ez valamennyi együtt meg nem cselekedhető. Ez a négy egymással küzdő akarás szétmorzsolja a lelket. Sőt több is lehetséges, hiszen sokféle dologra szottyanhat kedvünk. És íme, különféle szellemi valóságok ilyen nagy tömegéről szokásukhoz híven mégsem beszélnek a manicheusok.

Így van ez a jó akarások esetében is.

Ha például azt tudakolom tőlük: jó dolog-e az apostol könyvében örömet találunk, jó dolog-e valami fölséges zsoltáron fölvidulnunk, vagy jó dolog-e az evangélium sorait fejtegetnünk? Minden esetben így válaszolnának: igen, ez jó dolog.

És mi történik, ha mindez azonos módon és ugyanabban az időben kínál örömet? Vajon nem tépik széjjel a különféle akarások az emberi szívet, ha fontolgatja, hogy legelsősorban melyiket szeresse? Jó ez a valamennyi akarás és mégis csatáznak egymás ellen, míg ki nem választunk egyetlen valamit, hogy arra irányuljon majd az egész akarat, holott az imént még többfelé is megoszlott.

Így van ez akkor is, ha fölülről az örökkévalóság hívogat gyönyörűséggel, a mulandó öröm pedig visszahúz bennünket a földre. Egy a lélek, amely nem teljes akarással akarja ezt vagy amazt a dolgot és így heves nyugtalanság cibálja szanaszét, mert az egyiket az igazság alapján többre becsüli, de a másik a szokás erején a szívet megüli.

XI. FEJEZET

A TEST ÉS A LÉLEK KÜZDELME ÁGOSTONBAN

25. Kínlódtam és evesedtem. A szokottnál jóval erősebben vádoltam magamat. Forgolódtam és hánykolódtam bilincseimen, bárcsak szétpattannának már egészen. Alig szorítottak ugyan, de mégis szorítottak. Szívem rejtekében szigorú irgalmaddal ott voltál Uram. Megkettőztetted a félelem és a szégyenkezés ostorszíjait, hogy vissza ne zuhanjak ismét és így ne pattanjon szét a rajtam még megmaradt kevés és gyöngye kötelék, sőt talán új erőre kapjon, s majd keményebben szorítson engem.

Befelé mondogattam: most már csak rajta, most már legyen meg! És a szó már az elhatározás ajtaján kopogtatott. Majdnem megtettem már és mégse cselekedtem semmit. Vissza ugyan nem estem régi helyzetembe, közel állottam a célhoz és fáradtan lihegtem. Újra nekifogtam és már kicsi híja, hogy a célhoz el nem értem. Kevés kellett, hogy már-már megragadjam és erősen tartsam. Ámde mégsem jutottam idáig. Meg nem ragadtam, erősen nem tarthattam. Inga-

doztam, hogy haljak a halálnak, az életnek pedig éljek. Nagyobb ereje volt rajtam a silányabb, de rám szakadt szokásnak, semmint a jobb, de még szokatlan vágynak...

Minél közelebb jött az időpont, hogy mássá kelljen lennem, annál több ijedelmet riasztott föl bennem. Ám vissza már nem dobott, el nem forgatott, csak kétségben hagyott.

26. Balga semmiségek és kevély hiúságok, eme régi szeretőim tartóztattak vissza. Megcibálgatták testem köntösét és fülembe suttozták: hát félre hajítasz minket? Ama perctől mi többé nem leszünk veled? Attól a pillanattól tilos lesz örökre ez is, meg amaz is neked?

És ugyan mit susogtak e szavakban: ez is, meg amaz is? Mit súgtak-búgtak édes Istenem? Irgalmad távoztassa szolgád lelkétől mindezt. Milyen szennyes dolgokat súgtak, milyen ocsmányságokat.

Hallgattam ugyan rájuk, de a fülem már félig sem volt ott. Már nem feleltek nyíltan a szemembe, inkább csak a hátam mögött zümmögtek és titkon csipkedtek már-már távozófélben, hogy visszanézzek rájuk. Ámde még haboztam és azért tartóztattak, hogy ki ne ragadjam közülük magam és oda ne ugorjak, ahová hívott a hivatás szava. A csontjaimba évdőtt szokásom pedig közbeduruzsolt:

- Nos, gondolod tehát, hogy ezek nélkül valaha is megélsz?

27. Azonban elhalófélben volt már ez a suttogása. Immár föltárukkozott előttem azon a tájon, amerre arcom fordult és ahová féltem még átmenni, az önmegtagadás tiszta méltósága. Derűs volt, de nem könnyelműen vidám. Vonzó mosollyal hívogatott és így szólt: jöjj csak és ne kétkedj többé. Nemes példák bőséges csapata volt két kegyes kezében, őket nyújtotta felém, hogy fölemeljen és magához karoljon. Számtalan fiú és leány, megannyi ifjú ember, de más korúak is, komoly özvegyek és tisztességben megaggott szüzek. Egyikben sem maradt gyümölcstelen az önmegtagadás. Örömök lettek gyermekei eme termékeny anyának, és az ő jegyese te voltál, Istenem.

Bátorító mosollyal mosolygott felém, mintha csak mondotta volna: nem teheted meg, amit megtettek e nők és férfiak? Vajon ezek a nők és ezek a férfiak a maguk erejéből és nem inkább Istenünk kegyelmével tehették, amit tettek? Urunk és Istenünk adott nekik engem. Miért támaszkodol magadra, hiszen így csupán támolyogsz? Hagyatkozz az Úrra. Ne félj, nem hágy el, hogy lezuhanj a porba. Támaszkodj nyugodtan, ő fölemel és meggyógyít majd téged.

Iszonyú szégyen gyötört, mivel még mindig hallottam a balgaságok zümmögését és egyre tétováztam, egyre csak haboztam. És úgy rémlett ismét, hogy szól a tisztaság:

- Ne hallgass földre húzó szennyes testi vágyaidra, hadd pusztuljanak és hadd enyészzenek. Gyönyörűséggel csalogatnak téged, de nem hasonlíthatók ezek Urad és Istened törvényeihez.⁴²

Ilyen vívódás háborgott szívemben. Magamból indult, csupán magam ellen. Alypius mozdulatlanul mellettem ült csendesen figyelt: mi lesz e szokatlan háborgás gyümölcse?

XII. FEJEZET

ÁGOSTON A CSODÁLATOS HANG INTÉSÉRE TELJESEN MEGTÉR

28. Midőn pedig ez a mélyenszántó elmélkedésem teljes nyomorúságomat összeszedte titkos rejtekeiből és odatárta lelkem szeme elé, sűrű könnyzáport magával görgető hatalmas vihar kerekedett bennem.

---

⁴² Zsolt. 118,85.

És, hogy szavakban is levezetődjek bennem az egész, fölugrottam Alypius mellől. Úgy éreztem, hogy zokogásomhoz még alkalmasabb lesz a magány. Távolabbra mentem, hogy ne legyen teherre még Alypius jelenléte sem.

Tehát így voltam és Alypius ezt megérezte. Nem tudom, mit mondtam neki, de gondolom, hogy szóltam valamit, és hangomon már a könnyek súlya rezgett, mikor fölugrottam. Alypius ott maradt, ahol ültünk és módfelett bámult viselkedésemre. Már hogyan is történt, pontosan nem tudom, de valami fügefa alá heveredtem hétrét görnyedten és szabad folyást engedtem könnyeimnek. Fölszakadtak szemem könnyes patakjai és ez kedves áldozat volt neked. Nem ugyan ezekkel a szavakkal, de ilyen értelemben nyöszörögtem sok mindent feléd:

- Meddig még, Uram?⁴³

„Meddig haragszol még Uram szüntelenül? Ne emlékezzél meg régi gonoszságaimról.”⁴⁴

Éreztem, hogy ezek a gonoszságok béklyóba fognak engem. Ajkam szálnalmas szavakat nyög-dicsélt. Meddig? Meddig lesz ez a holnap, és ez az újra holnap? Miért nem most rögtön? Aljas-ságomnak miért nem veti végét mindjárt ez az óra?

29. Így szóltam és szívem keserves szomorúságával zokogtam.

És íme, a szomszédos házból hangot hallok. Ének csendül, nem tudom hogyan, mintha fiú vagy leányka mondaná és többször ismételné:

Tolle, lege

Tolle, lege

Vedd föl, olvasd

Vedd föl, olvasd...

Arcom íziben megváltozott. Kutattam rögtön emlékezetemben, akad-e olyan játékféle, amelyben ilyet szoktak énekelni a gyerekek? Egyáltalán nem jutott eszembe, hogy hallottam volna valahol ilyesmit.

Visszaszorítottam könnyeim patakját és fölugrottam. Csupán arra magyaráztam ezt a szózatot, hogy mennyei parancs zendül most felém: üssem föl a könyvet és olvassam el a legelőször szemembe ötlő fejezetét. Hallottam ugyanis Antaltól, hogy intést kapott az evangéliumból, pedig egészen véletlenül toppant be annak olvasásakor. Mintha neki mondtotta volna a fölolvasott szöveg:

„Menj, add el amid vagyon és oszd el a szegényeknek, és kincsed leszen a mennyeknek, és jer kövess engem.”⁴⁵ És hozzád tért azonnal erre a csodálatos megnyilatkozásra. Tehát följazottan siettem vissza a helyre, ahol Alypius üldögélt, mert ott tettem le az apostol könyvét, midőn fölkeltem onnan. Kezembe kaptam, fölütöttem és csendben olvastam azt a fejezetet, amelyre először esett a szemem:

„Nem tobzódásban és részegeskedésben, nem bujálkodásban és kicsapongásban, nem civódásban és versengésben, ha nem öltöztök magatokra az Úr Jézus Krisztust és ne gondozzátok a testeteket a vágyakozásokra.”⁴⁶

---

⁴³ Zsolt. 6,4.

⁴⁴ Zsolt. 78,5,8.

⁴⁵ Máté 19,21.

⁴⁶ Róm. 13,13,14.

Nem akartam már tovább olvasni. Nem is volt erre szükség. E mondat végeztével tüstént a bizonyosság derűje ömlött el szívemben és a kételkedés minden homálya szertefoszlott.

30. Ujjammal, vagy nem tudom miféle jellel megjelöltem a könyvet és azután becsuktam. Arcom nyugodt volt már, amikor Alypiusnak mindent elbeszéltem. Ő pedig ilyenképpen mondotta el — én ezt nem is sejtettem —, hogy mi ment végbe benne. Kért, mutassam meg, mit olvastam a könyvben. Megmutattam. Ő tovább is figyelt a szövegre, mint ahogy én olvastam. Nem is tudtam, hogy mi következik: Íme, ez jött: „Karoljátok fel szeretetben azt, aki gyöngé a hitben.”⁴⁷ Alypius ezt magára értelmezte és meg is mondta nekem. Őt azonban ez az intés csak megerősítette. Az erkölcsi fölfogásának igen megfelelő jó szándékhoz és elhatározáshoz — ezen a téren előbb is messze hagyott ő már engem — minden késedelmes habozás nélkül, azonnal csatlakozott.

Innét a hírrel anyámhoz siettünk. Megörült anyám.

Töviről-hegyire elmondottuk a történeteket. Fölujjongott győzelmes boldogságban. Téged áldott: „Ki mindent megtehetsz bőven azon túl is, mit is kérünk, avagy megértünk.”⁴⁸ Láta, hogy sokkal többet adott neki bennem, mint amennyit szokása szerint ő kért könnyes, keserves sóhajaiban. Magadhoz terelgettél engem, hogy sem feleséget ne keressek többé, sem e világnak semmi más reménységét. Ott állottam immár a hit mérővesszején, ahol annyi esztendő előtt neki megmutattál. Siránkozását örömmre fordítottad.⁴⁹ Bőségesebben, semmint ő kívánta. Drágább, tisztább öröm ragyogta be, mint amilyenre véreimből sarjadt unokáiban vágyakozott.

IX. KÖNYV

I. FEJEZET

ISTEN JÓSÁGOS IRGALMÁT MAGASZTALJA

1. Ó Uram, szolgád vagyok, szolgád vagyok és szolgálód fia. Széttörted bilincseimet. A hála áldozatát mutatom be neked.¹ Szívem és ajkam magasztaljon téged. Mondja minden csontom: ki hasonló tehozzád Uram? Mondják és válaszolj te, szólj immár lelkemnek: a segítséged én vagyok.² Mi voltam és milyen voltam én?

Van-e gonoszság, melyet cselekedettel, ha nem cselekedettel, szavaimmal, ha szavaimmal sem, akaratommal el nem követtem? Te pedig Uram, jó voltál és kegyelmes. Megpillantottad halálom mélységét, és romlottságom szennyét fenéig ürítette jobbod a szívem mocsarából. '

Nem jelentett mást ez, mint hogy ne akarjam többé, amit, én akartam és inkább akarjam, amit te akartál. Hol volt annyi esztendő során és micsoda rejtett mélységes mélységből hívtad el egy pillantás alatt az én szabad akaratomat, hogy szelíd igádba hajtsam vele nyakam, s vállamra könnyű terhedet vegyem, Segítőm, Megváltóm, Krisztus Jézusom?³

Milyen édes lett hamarjában nélkülözni a hóbortok édességét. S aminek elvesztésétől anynyira riadoztam, milyen öröm volt most lemondanom arról. Lemorzoltad immár rólam

---

⁴⁷ Róm. 14,1

⁴⁸ Ef. 3,20.

⁴⁹ Zsolt. 29,12.

¹ Zsolt. 115, 16, 17.

² Zsolt. 34, 10, 3.

³ Máté. 11, 30.

mindezeket, te igazi és legfőbb édességem. Lemorzsolad és te léptél helyükre, minden élvezetnél édesebb, nem ugyan a testnek és a vérnek, minden fényességnél fényesebb, de minden titoknál titkosabb, minden fölségnél fölségesebb, csak nem a maguk fölségével telt emberek előtt.

A törtetés, a bírvágy, a fetrengő, szennyes élvezetek harapós gondjaitól szabad volt már a lelkem. Hozzád beszéltem, világosságom, gazdagságom és Üdvösségem, Uram Istenem.

II. FEJEZET

AZ ŐSZI SZÜNETIG HALASZTJA RHÉTORI TISZTÉTŐL VALÓ MEGVÁLÁSÁT

2. Úgy döntöttem szent színed előtt, hogy a vásári fecsegés szolgálatától feltűnő láрма nélkül, csendes szakítással parancsolom majd vissza nyelvemet. Nem a törvényedet és nem is a békeségedet, hanem a hazug dőreséget és a nyilvános élet veszekedő zsvajját fejükben forgató tanítványaim ne vásároljanak esztelen indulataiknak az én ajkamról többé fegyvereket. Kapóra jött, hogy kevés nap volt már hátra az őszi szünet szünete idejéig. Eltökéltem, hogy addig még kitartok, de akkor szabályszerűen megyek. Megváltottál engem, tehát áruba többé magamat nem bocsájtom.

Te ismerted elhatározásomat, de meghitt barátaimon kívül nem adtam tudtára azt az embereknek. Abban állapotunk meg, hogy senki más nem szerez róla tudomást, habár te nekünk, kik fölszállottunk a „könnyek völgyéből”,⁴ s a zarándokok énekét énekeltük, „hegyesre fent hősi nyilakat és pusztító parázstüzeket adtál a csalárd nyelvek ellen”,⁵ amelyek jó tanácsok mezében fordulnak ellenünk, és amint mi szoktuk az eledelt, végül is megemésztene bennünket szeretetből...

3. Szereteted nyilával megsebezted szívünket, zsigereinkbe égetted ígéidet. Feketéről ragyogóra mostad, halottaikból életre támasztottad szolgálodat, példájuk fellobbantotta tépelődő bensőmet, felengesztelte ólmos dermedtségünket, hogy fagyunk alá ne ránts. Olyan erővel gyűjtöttak lángra minket, hogy a csalárd nyelvek minden ellenkező fuwallata el nem fújhatta többé, csak még lobogóbbra szíthatta tűzünket.

De mert nevedért, melyet megszenteltél a földön, sokan dicsérték volna elhatározásunkat és szándékunkat, nem akartam kérkedőnek látszani azáltal, hogy még a közeli szünidőt sem várom be, s idő előtt távozom nyilvános, a közfigyelemnek kitett állásomból. A kíváncsiak beszéde rám fordulván, sokan vélhették volna: azért nem várom ki a szünetet, mert fitogtatni akarom magam... Mire való lett volna nekem, hogy efféle sustorgással teregessék ki szívem szándékait és káromló szavakkal mocskolják javunkat?

4. Kapóra jött, hogy éppen ezen a nyáron, túlfeszített szellemi munkám miatt meggyöngült a tüdőm. Nehezebben szedtem a lélegzetet és mellem fájdalmai is bizonyították betegségemet. Hangosabb és bővebben ömlő beszédre alkalmatlannak mutatkozott a tüdőm. Először megriadtam, mert úgy látszott; hogy terhes hivatásom elhagyására immár a szükség kényszerít, vagy legalábbis szabadságot kell vennem és ismét erőre kapnom, ha ugyan még gyógyítható vagyok. Midőn azonban föltündökölt és megszilárdult bennem teljes mivoltában az elhatározás: szabadabb legyek és lássam, hogy te vagy az én Uram, nos, akkor, tudod Istenem, már örvenkezni kezdtem, mert íme, hazugság nélkül is mentségem akadt. Ez legyőzi majd az emberek háborgását. Ők ugyanis a gyermekeik miatt sohasem engedtek volna engem szabadon.

---

⁴ Zsolt. 83, 6, 7.

⁵ Zsolt. 119, 3-5.

Tehát ilyen örömben úszva viseltem el a rövidke időt. Majd csak vége szakad. Talán húsz nap volt hátra, de azért erősen tartottam magam. Elpárolgott a máskor nagy terhek cipelésére segítő hírnév vágya belőlem és erőim már összeomlottak volna, ha nem támogat helyette a türelem.

Szolgaid, az én testvéreim egyike-másika talán bűnnel is vádol ebben: bár küzdő seregedhez immár teljes szívemből csatlakoztam, mégis elviseltem akár egyetlen órára is, hogy a hazugság mester-székén üljek. Nem szállok vele pörbe. Te azonban, könyörülő Isten, ugye elfeledted és megbocsátottad ezt a mulasztásomat egyéb halált hozó és borzalmas bűnömmel együtt, midőn szent keresztséged csöppje megmosott?

III. FEJEZET

VERECUNDUS ÁTENGEDİ FALUSI BIRTOKÁT

5. Boldogságunk miatt aggodalom gyötörte Verecundust. Úgy látta ugyanis, hogy az őt igen szorosan tartó bilincsei miatt társaságunkból mégiscsak kiválik. Nem volt még keresztény. Fellelése hitt már, ámde éppen az asszony volt minden más bilincse között a legerősebb és ez a tőlünk választott úttól visszahúzta őt. Azt állította, hogy nem is akar keresztény életet másképpen, csak úgy, ahogyan immár sohasem lehet.

Szívesen ajánlotta föl falusi birtokát, hogy ott tartózkodhassunk elutazásunkig. Majd megfizetsz te Uram neki is az igazak föltámadásában, Hiszen jó véget máris adtál neki. Midőn már Rómában tartózkodtunk és így messze voltunk tőle, testi betegség verte le őt lábáról. Betegségében hívő keresztény lett és így távozott földi életéből. Nem csupán rajta könyörültél meg Uram, hanem rajtunk is. Keserves fájdalom gyötört volna minket, ha barátunk hozzánk való nemes jóságát megemlegethetjük ugyan, de nem sorozhatjuk őt híveid közé.

Hála néked Istenünk. Tieid vagyunk. Tanúsítják ezt buzdításaid és vigasztalásaid is. Hűséges ígérő vagy, megfizetsz te Verecundusnak is paradicsomod örök és virágzó örömében cassiciacumi falusi birtokáért, ahol a világ lázas forróságát benned kipihentük. Hiszen megbocsátottad bűneit a földön, a te hegyeden, a kövér és termékeny hegyen.⁶

6. Tehát Verecundus gyötrődött akkor. Nebridius pedig együtt örvendezett velük. Nem volt keresztény ő sem, sőt ama roppant veszedelmes tévedés gödrébe zuhant, hogy Fiadnak, az Igazságnak testét csak afféle látszat-testnek hitte. Valahogyan ebből a tévedésből mégis kievickélt, és azon az út lépdelt, hogy egyházad titkaiba ugyan egyáltalán nem beavatottan, de lelkesen kutatott az igazság felé. Nem sokkal megtérésünk és keresztségedben való újjászületésünk után őt is oldottad földi életéből. Ám akkor hívő katolikus volt már maga is, tökéletesen tisztán, megtartóztatásban szolgált övéi között téged Afrikában, sőt kereszténységre térítette egész háza népét. Most már ott él Ábrahám kebelén.

Bármi legyen is ennek a kebel szónak a jelentése, ott él Nebridiusom, ez az én édes, jóságos barátom. Szabados szolgálóból lett ő neked Uram fogadott fiad. Igen, ott él. Ugyan mi más helye volna az ilyen léleknek? Ott él, azon a helyen. Erről a helyről olyan sokat érdeklődött tőlem, bár tudatlan emberke voltam magam is. Füle nem lesi már ajakam szavát, de lelki ajakával forrásodhoz tapad. Mohó szomjúsága arányában kortyolgatja ott a bölcsességet, amennyit csak kortyolhat belőle, és immár boldog, vég nélkül, örökre. Gondolom, nem részegül meg annyira a bölcsesség italától, hogy megfélekezze rólam. Hiszen számon tartasz minket magad is, akiből iszik.

---

⁶ Zsolt. 67,16.

Tehát így voltunk. Vigasztalgattuk Verecundust. Ő megtérésünkön nagyon elszomorodott, habár töretlen maradt a barátságunk. Buzdítottuk, hogy állapotához, már mint a házas élethez hűséges maradjon. Nebridiusra pedig várakoztunk, hogy mikor lép nyomunkba. Hiszen annyira közel járt már hozzá, hogy úgyszólván csak az utolsó lépés hiányzott. Végre elszállottak ezek a napok. Hosszú, nagy időnek látszott ez nekünk. Miért? A zavartalan szabadság szerelme miatt, hogy benne a szívünk minden rostja zenghesse valahára: „Neked szól szívem, téged keres a tekintetem: a te arcodat keresem Uram!”⁷

IV. FEJEZET

A CASSICIACUMI MUNKA. A ZSOLTAROK FEJTEGETÉSE KÖZBEN CSODÁLATOSAN MEGGYÓGYUL FOGFÁJÁSA

7. És elérkezett a nap, hogy rhétori pályámtól valóban megváltam. Lélekben már úgys elszakadtam tőle.

Tehát megtörtént.

Kiszabadítottad nyelvemet is onnan, ahonnét kimenekítetted előbb a szívemet. Hálás ujjongással magasztaltalak. Valamennyi enyéimmal kiutaztam a falusi birtokra. Hogy itt én mit cselekedtem írásaim terén — ezek már szolgálatodra voltak, de még az iskola gőgös szellemét lehelték, mintha csak éppen megpihentem volna időközben -, bizonyítják maguk a művek.

Anyagukról a körülöttem élőkkel beszélgettem, és vitatkoztam róla jelenlétedben is. Hogy pedig milyen viszony fűzött a távollevő Nebridiushoz: erről leveleim tanúskodnak. Mikor is lesz majd elégséges időm, hogy irántunk tanúsított, minden, eme korszakban tapasztalt jószágodat összeszedegessem, főleg, ha más egyéb, még nagyobb dolgokról kell nagysietősen megemlékezni? Gondolataimban visszaidézem és édes róla megemlékezni Uram, előtted: Micsoda belső ösztökével nyugtattál el engem, miképpen igazítottál egyenes utaddá, hogy simogattad alacsonyabbá gondolatvilágom hegyeit-dombjait, mi módon hoztad rendbe kuszált ösvényeimet, míg kemény göröngyeimet összetörögetted. Végül: hogyan hajlítottad Alypiust, szívbeli testvéremet, Egyszülötted, Urunk és Megváltónk, Jézus Krisztus neve ígájába. Hiszen eleinte méltatlankodott, ha csak említettük is ezt a nevet tudományos írásaink során. A bölcselő-iskolák cédrusainak illatát kívánta inkább a műveinkben — pedig az Úr már összetörte őket-, semmint az egyház kígyók ellen való gyógyító füvecskéit.

8. Miféle szók szakadtak ajkamról Istenem, midőn olvastam Dávid zsoltárait, e bizodalommal zengő dalokat, a jámborság kegyelmes énekeit? Bennük nyoma sincsen a kevélységnek. Kezdő voltam még arra, hogy téged valóban szeresselek. Hitjelöltként töltöttem a falun pihenőmet, a szintén csak jelölt Alypiussal. Anyám hozzánk szegődött, asszonyi mivoltában férfiúi hittel, meghiggadt korával, anyás szeretetével, keresztény jámborsággal.

Micsoda ígék szállottak hozzád ajakamról e zsoltárversek olvasása közben! Milyen nagyon lángra gyulladtam irántad belőlük. Kedvem kerekedett és ha lehetséges lett volna : elzengem valamennyit a világ hallatára, emberi nemünk kevélysége ellen. Ámde az egész világon éneklik őket és „nincs, ki meleged elől elrejthesse magát”.⁸

Milyen indulatos és keserű fájdalommal berzenkedtem a manicheusokra. Majd ismét csak a részvét fogott el irántuk, mivel semmit sem tudnak erről a titkos orvosságról. Sőt olyan esztelenek, hogy hadakoznak az üdvös méreg ellen, pedig ez meggyógyíthatná őket. Szerettem volna, ha valahol a közelemben vannak, de úgy, hogy ne tudnám közellétüket. Hadd néznék ar-

⁷ Zsolt. 26, 8.

⁸ Zsolt. 18, 7.

comat, hallanák hangomat, ha pihenő perceimben a negyedik zsoltárt olvasgatom. Hadd látnák, mivé alakított engem ez a zsoltár: „Meghallgattál igazságom Istene, valahányszor segítségül hívtalak, tágasságra változtattad szorongatásomat; könyörülj hát rajtam, és hallgasd meg Uram imádságomat.”⁹

Csak hallanák, de úgy, hogy én ne tudnék hallgatózásukról. Máskülönben úgy gondolnák, hogy őmiattuk hangoztatom a zsoltárba szötteen mondott szavakat. Való igaz, nem azt mondanám, vagy nem úgy mondanám, ha érezném, hogy hallgatnak és látnak. És ha mondanám is, ők nem úgy értenék, amint én magamban, a lelkem meghitt szentélyében színed előtt értem.

9. Aggodalmas remegés fogott el, ugyanakkor reménység fakadt bennem és örömteljes ujjongásba törtem irgalmasságod hallatán, Atyám. Ilyen érzelmek csillogtak szememből és reszketek végig hangomon, ha jóságos lelked felénk fordult és szólott: Emberek fiai, meddig lesztek megátalkodottak? Miért szerettek hiábavalóságot és hajszoztok hazugságot?”¹⁰ Én bizony szerettem a hiábavalóságot és hajszoztam a hazugságot is.

Te pedig Uram, már „csodálatossá tette szenteted”¹¹ „mikor feltámasztottad halottaiból és jobboldra helyezted”,¹² hogy a magasságból elküldje ígéretedet, a Vigasztalót, az Igazságnak Lelkét.¹³

És elküldötte immár, de én nem tudtam róla.¹⁴ Elküldötte őt, mivel már fölmagasztaltatott, halottaiból föltámadott és fölment a mennyekbe. Ám előbb „nem adatott vala a Szentlélek, mivelhogy Jézus még nem dicsőült meg.”¹⁵ És kiált felénk a jóslat: „Meddig lesztek megátalkodottak? Miért szerettek hiábavalóságot és hajszoztok hazugságot? Tudjátok meg, hogy az Úr csodálatosan vezérli szentjét.”¹⁶

Így kiáltott: „Meddig?” És kiáltotta: „Tudjátok meg.” És olyan sokáig semmit sem tudtam erről. Szerettem a hiábavalóságot és hajszoztam a hazugságot is. Tehát reszkettem, midőn hallottam mindezt, mert olyanoknak szólott, amilyen magam is voltam emlékezetem szerint. Az igazság helyett megmarkolászott képzelet-szörnyeimben ugyanis hiábavalóság és egyben hazugság volt.

Sok súlyos, panaszos szó tört elő belőlem emlékezőm fájdalomjaiból. Bárcsak meghallották volna valamennyien a hiábavalóságot még mindig szeretők és a hazugságot most is keresők. Talán magukra döbrentek volna, hogy ezt is, amazt is kivessék. És te meghallgatnád őket, ha hozzád kiáltanának, hiszen valóságos testi halált halt értünk a most nálad miértünk közbenjáró.

10. Olvastam: „Bármint haragusztok, ne vétkezzetek.”¹⁷

Ó mennyire megrendített ez engem Istenem. Immár megtanultam: haragudjak a múltamért magamra, hogy a jövőben bűnöm ne legyen. Neheztelésem méltó és jogos volt, mert nem va-

⁹ Zsolt. 4, 2.

¹⁰ Zsolt. 4, 3.

¹¹ Zsolt. 4, 4.

¹² Ef. I. 20, és Márk. 16,19.

¹³ Ján. 14,16,17.

¹⁴ Csel. 2,1-4.

¹⁵ Ján. 7, 39.

¹⁶ Zsolt. 4, 3-4.

¹⁷ Zsolt. 4, 5.

lami sötétségből sarjadt másfajta természet cselekedte bennem a bűnöket, amint hirdették ezt az olyanok, akik magukra nem haragszanak, de „haragot halmoznak maguknak a haragnak és az Isten igazságos ítélete megnyilvánulásának a napjára”.¹⁸ Nem voltak odakint már az én javaim és nem is ezen a földön tallózgattam őket testi szememmel. Az érzéki világban örömet keresők könnyen üresek lesznek, szétmorzsolódnak a láthatók é a mulandók között, majd éhes értelmük csupán ezek ábrándképeit dajkálja-ringatja. Ó bárcsak elbágyasztaná őket az éhség és szavuk kiáltaná: „Ki mutat jót nekünk?”¹⁹ És mondanánk, ők pedig meghallgatnák: „Mi arcod fényességének jelét viseljük, Uram.”²⁰

Nem vagyunk mi a „világosság, mely megvilágosít minden embert”,²¹ hanem „te világítasz meg minket, hogy akik valamikor sötétség voltunk, világosság legyünk tebenned”.²² Ó bárcsak megpillantanák lelkük mélyén az örök fényességet. Én immár belekóstoltam, s azért csikorgattam szinte a fogam, hogy azt nekik meg nem mutathatom, midőn tőled elszakadt szívüket szemük sugarán tükrözik felém és kérdezik: „Ki mutat jót nekünk?”

Ott, az én szívem rejtett belsejében, ahol haragot szítottam ellenem, ahol a bánat tövise gyötört, ahol véres áldozatul hoztam a régi embert magamban neked, ahol megújulásom eszmélésébe kezdtem benned való reménnyel tele, ott kóstoltam meg édességedet és ott adtál te örömet szívemnek.

És kiáltás szakadt ki belőlem, míg olvastam ott kívül és tapasztaltam is bévül mindezt önmagamban. Nem akartam már gazdagodásomat a föld javaiban, hogy így magamban nyeljem a mulandókat, de a mulandók megemésszenek engem. Az örök egyszerűségben volt más „gabonám, borom és olajom”.²³

11. Szívem hatalmas sóhajával kiáltottam a következő versben: „Ó nyugalom, ó az ő nyugalomában.”²⁴ Ó mit is mondott? „Aludni és pihenni térek.” Ki állhat ugyanis ellenünk, ha az Írás ígéje megvalósul: „Elnyelte a halált a diadal.”²⁵ És te magad vagy ez, te soha meg nem változó. Benned van minden törődésről megfélelmetesítő nyugalalmunk. Nincs senki hozzád fogható. Sok egyéb dolog elnyerésén nem kell fáradoznom, hiszen veled egy sem azonos, hanem: „Te Uram, kiváltképpen megerősítettél a reménységben engem.”²⁶

Olvastam és szívem lánggra lobbant, de nyitjára nem akadtam: mit csináljak a süket halottakkal, közülük eredtem magam is, mint döghalál, mint mérges megugatója és elvakult ellensége az Írás mennyei méztől mézes és a te fényedtől, Uram, fényes ígéjének? És lám, most kínlódtam az Írás ellenségei miatt.

12. Mikor emlékezem meg a pihenő napok minden mozzanatáról? Ámde nem esett ki emlékezetemből, és nem is mellőzöm hallgatással ostorod kemény szigorúságát és csodálatosan gyors irgalmasságodat.

¹⁸ Róm. 2, 5.

¹⁹ Zsolt. 4, 6.

²⁰ Zsolt. 4, 7.

²¹ Ján. 1, 9.

²² Ef. 5, 8.

²³ Zsolt. 4, 8.

²⁴ Zsolt. 4, 9.

²⁵ Kor. I. 15, 54.

²⁶ Zsolt. 4, 10.

Akkortáiban fogfájással gyötörtél meg. Olyannyira súlyosbodott a baj, hogy beszédre sem nyithattam már a számat. Eszembe ötlött, hogy fölszólítom az összes velem tartózkodókat: könyörögjenek érettem hozzád, minden gyógyulásunk Istenéhez. A kérést viasztáblára írtam és átadtam, hogy arról leolvassák. És alighogy térdre estünk könyörgő fohászkodással, a fájdalom íme elillant. Micsoda fájdalom volt. És milyen gyorsan, teljesen elillant. Megvallom, elsápadtam a félelemtől Uram Istenem. Mióta eszemet tudom, sohasem tapasztaltam még hasonló valamit. Megértettem szívem mélységében intelmeidet és örvendező hittel nevedet magasztaltam. Ez a hit azonban nem hagyott nyugton engem elkövetett, régmúlt bűneim miatt. Keresztésédben még nem bocsátottad meg őket.

V. FEJEZET

AMBRUSTÓL KÉR TANÁCSOT OLVASMÁNYAI DOLGABAN

13. Állásomról tehát az őszi szünet végén lemondtam, hogy iskolásaiknak más szóvesztegetőről gondoskodhassanak a milánóiak. Részint, mert eltökéltem, hogy immár neked szolgáljak, részint, mivel ott hivatásomat úgysem tölthettem be a nehéz légzés és a mellfájdalmak miatt. Levelemben föltártam Ambrus püspöknek, eme szent férfiúnak, előző tévelygéseimet és a már gyökeres elhatározásomat. Tanácsot kértem tőle, mit olvassak leginkább Könyveidből, hogy igen nagy kegyelmedre — vétele előtt voltam — fölkészültebb és alkalmasabb legyek. Izaiás próféta könyvére igazított. Gondolom azért, mert az összes többi próféták közül ő a legnyíltabb hirdetője az evangéliumnak és a pogányok meghívásának. Ámde az első részt sem értettem meg belőle. És mivel gyanakodtam, hogy ilyen az egész, félretettem. Elhatároztam, hogy majd akkor folytatom, ha Urunk igéiben már járatosabb leszek.

VI. FEJEZET

ALYPIUSSZAL ÉS ADEODATUSSZAL EGYÜTT MILÁNÓBAN MEGKERESZTELKEDIK

14. Mikor tehát beköszöntött az idő, hogy a keresztrejelésre jelentsem magamat, elhagytuk a falusi birtokot és szépen visszatértünk Milánóba. Alypius is rászánta magát, hogy velem együtt újjászülessék benned. Már szent titkaidhoz méltó alázatosságba öltözött. Testének olyan kemény fegyelmezője volt, hogy szokatlanul merészen mezítláb róttta Itália jeges talaját.

Magunkhoz vettük a még gyermek, testileg tőlem, vétkemből született Adeodatust is. Hozzá gazdagon kegyelmes voltál. Körülbelül tizenöt éves volt, de a tehetségével sok komoly és tudós férfit is legyőzött. Magasztallak ajándékaidban Uram, mindenek Alkotója. Te olyannyira hatalmas vagy elrugaszkodásunk rendbe hozásában. Hiszen más részem nem volt e gyermekben, csak a vétkem. Te sugalmaztad, senki más Uram, hogy fegyelmedben óvjuk és neveljük. Megvallom, mindez a te kegyelmes ajándékod. Van egy könyvem, „A mesterről” címen. Ebben a fiam beszélget velem. Te tudod Uram, hogy e könyvben a velem beszélő személytől fejtegetett minden gondolat a fiamé, pedig nem volt több tizenhat esztendősnél. Sok egyéb, még csodálatra méltóbbat is tapasztaltam nála. A tehetségétől szinte megijedtem. Ki lehetne más rajtad kívül az ilyen csodálatos dolgok művész-mestere?

Hamarosan elragadtad életét a földről. És így nyugodtabban emlékezhetek reája. Nem kell semmitől félnem, sem gyermekségét, sem ifjúságát, sem egész emberi mivoltát illetőleg. Társul vettük magunkhoz kegyelmedben velünk egyidős fiamat, hogy megneveljük őt fegyelmedben. Majd megkeresztelkedtünk és elröppent rólunk múlt életünk minden aggodalma. Nem töltekezhettem eléggé a csodálatos édességgel eme napok folyamán, ha elmélkedtem terveid mélységén nemünk üdvözítésében. Nagy megindulásomban ó mennyit zokogtam himnuszaid és énekeid nyomán. Ezek olyan édes szavakkal csendülnek egyházad ölen. Belecsörgedeztek fü-

lembe a szavak és szívemben föltündökölt az igazság. Így kapott lángra bennem a jámborság parazsa, patakokban csordogált a könnyem és jól éreztem bennük magamat.

VII. FEJEZET

A MILÁNÓI EGYHÁZI ÉNEK. SZENT PROTASIVS ÉS GERVASIVS EREKLYÉINEK MEGTALÁLÁSA

15. Nem régen kezdte a milánói egyház, hogy a vigasztalás és a buzdítás ilyen módját gyakorolja: a testvérek nagy lelkesedéssel, közös hangon és közös szívvel együtt énekeltek. Alig esztendeje, vagy több valamivel, a gyermek-császár Valentín, anyja, Justina, üldözte buzgó szolgát, Ambrus püspököt. Eretneksége volt az üldözés oka. Azzal szedték őt rá az ariánusok.

A jámbor nép ott virrasztott éjszakánként a templomban, halálra készen püspökével, szolgálóval együtt. Ott volt anyám is, szolgáló leányod, a nyugtalan virrasztók elsői között. Csak imádságaiban élt. Minket még hidegen hagyott Szentlelked tüze, ámde a megrendült és háborgó város fölzgatott. Akkor vezették be a himnuszok és a zsoltárok énekelését keleti vidékek szokása szerint, hogy ne unatkozzék, vagy talán el ne epedjen gyászos keserűségében a tömeg. Megőrizték azóta ezt a szokást egészen mostanáig és sok más, sőt majdnem valamennyi nyájad a föld egyéb táján is ezt utánozza.

16. Említett püspöködnél látomásában hoztad tudomására, hogy hol rejtőzik Protáz és Gerváz vértanúk teste. Annyi esztendő során épségben őrizted tetemüket titkaidnak kincsek-kamrájában, hogy előadd onnét alkalmas időben, egy asszony, bár királynő, fenekedése csillapítására.

Midőn megtalálták és előásták a vértanúk tetemét, méltó tiszteletadással vitték Ambrus templomába. Nemcsak gonosz szellemektől gyötörtek gyógyultak meg akkor — és erről a kárhozott lelkek maguk tanúskodtak -, hanem egy sok-sok évig szeme világát veszített polgárember is. A város apraja-nagyja ismerte őt. Kérdezgette a zajos tömeg öröme okát, majd hallotta a valóságot, fölugrott és kérte vezetőjét, hogy őt is kísérje oda. Odavezették. Rimázkodott, engedjék közelebb, hogy keszkenőjével érinthesse meg a színed előtt oly drága halált halt szentek ravatalát.²⁷ Megcselekedte, majd szeméhez kapta keszkenőjét, és íme, megnyílt rögtön a szeme.

Szétfutott a hír. Forró szívek zengték tisztaságos dicséretedet. Az asszony ellenséges lelke pedig, habár az egészséges hithez el nem juthatott, legalább alábbhagyott az üldözés dühével.

Hála néked Istenem. Honnét és hová irányítod emlékezősemet, hogy ezeket is megvalljam neked? Nagy dolgok ugyan, mégis feledéssel mellőztem idáig őket. Akkor azonban, habár ilyen módon illatozott „keneteid illata”, mégsem „futottunk utánad”.²⁸ Annál inkább sírtam később szent himnuszaid dallamára. Hajdanában csak sóhajtoztam feléd, most szívhatom végre tiszta levegődet, amennyi szénakunyhómba beárad belőle.

VIII. FEJEZET

EVODIVS MEGTÉRÉSE. MONICA JELLEMZÉSE ÉS HALÁLA

17. Ki békés lakást adsz az egyértelműeknek,²⁹ társul szereztél mellém a szülővárosomból származó ifjú Evodivust. Az udvar katonai tisztviselője volt. Előbb tért meg hozzád, mint mi magunk. Megkeresztelkedett, elhagyta a világ csataterét és beszegődött küzdő seregébe.

²⁷ Zsolt. 115, 15.

²⁸ Én. Én. I. 3.

²⁹ Zsolt. 67, 7.

Együtt voltunk, hogy együtt lakjunk szent egyértelműségben. Keresgettük, ugyan miféle helyen lehetnénk hasznosabbak, ha immár szolgálatodba léptünk. Együtt indultunk vissza Afrika.

És midőn a Tiberis-parti Ostiába érkeztünk, meghalt az anyám. Sok mindent elmellőzők, mert nagyon sietek.

Fogadd el dicséretemet és hálaadásomat megszámlálhatatlan ajándékodért Istenem, ha mindjárt hallgatással tova is siklok rajtuk. Ám nem hallgathatom el, bármint is vajúdik szolgálódért a lelkem. Ó viszont értem vajúdott, testileg, amíg ezt a földi életemet adta, és lelkileg, hogy az örök világosságra szüljön. Nem az övé, hanem a tied volt minden nemes ajándék benne és ezekről most megemlékezem.

Bizony nem ő teremtette, még csak nem is nevelte magát. Te teremtetted őt és sem atyja, sem anyja nem sejtették még, hogy mivé lesz gyermekük. Krisztusod vesszeje oktatta félelmedben, hűséges, hívő házban. Egyházad buzgó tagja volt ez a ház, egyetlen Fiad kormánya igazgatta.

Nem anyja fegyelmező buzgóságát emlegette az ő nevelésében, hanem inkább egy elaggott szolgálóét. Ez a szolgáló még

anyám atyját hordozgatta egykor kicsi gyermek korában, mint szokás szerint a nagyobbacska lányok .hordozzák hátukon a csecsemőket. Ezért, de agg koráért és tiszta erkölcsiért is eléggé megbecsülték őt urai a keresztény házban. Gazdái reá bízta leányaik gondját és ő derekasan helytállott magáért.

Fenyítésében valami szent heveder tette őt szigorúvá, ha erre éppen szükség mutatkozott, az oktatásban pedig józan okosság vezérelte. Például azon az időn kívül, midőn igen mértékletesen táplálkozhattak szülők asztalánál, még vizet sem engedett inniök, bármilyen égető szomszúság marta őket, hogy így elejét vegye mindenféle rossz szokásnak. Ezt a talpraesett intelmet hangoztatta: „most vizet isztok, mert a bor még nincs hatalmatokban. Mikor azután férjhez mentek, a kamra és a pince asszonyai lesztek, nem ízlik majd a víz és az iszákosság vesz rajtatok erőt.” Ilyen okoskodással adta parancsait és ilyen tekintéllyel fegyelmezett, hogy megfékezze az ifjúkor mohóságát. Még a leányok szomszúságát is tisztes mértékhez szabta, hogy a nem ilőt ne is kívánják...

18. És megkönyékezte mégis, amint nekem, fiának mesélte szolgálóleányod, megkönyékezte őt az ital ördöge.

Mikor ugyanis szokás szerint, mint józan kisleány, parancsot kapott szüleitől, hogy a fölül nyitott hordóból boritalt vigyen, mielőtt üvegbe öntötte a színbort, szája szélével belenyalt csöppecskét a merítő edénybe. Sokat nem is szívhatott belőle, hiszen nem engedte volna a szervezete sem. És ez sem származott valami iszákos kedvtelésből, inkább a korral járó csintalan túlka³⁰pásból. Bizony ez pajkos ugra-bugrára hajlik, s azután később a felnőttek szava rendszeren lenyesegeti a gyermek lelkéről. Az első csöpphöz azonban napról napra új csöppek dagadtak, mert „aki megveti a keveset, lassankint tönkre megy”. Belekeveredett tehát a megszőkásba, úgyannyira, hogy színborral majdnem teli poharakat is már szívesen kiürített. Hol volt akkor a megfontolt öregasszony és mivé lett szigorú tilalma? Vajon használt volna-e valamit a lappangó baj ellen, ha orvosságos szered nem örködnék, Uram, rajtunk?

Távol van atyánk, anyánk, nevelőnk, de te jelen vagy alkotó Istenünk. Szólítasz, és lelkünk üdvösségére még álnok emberek útján is valami jót cselekszel.

---

³⁰ Sir. 19, 1.

Mit műveltél akkor te Istenem? Hogyan gyógyítottál és mivel ápolgattál? Íme, egy másik lélekből durva és éles szidalmat idéztél elő, mint sebvágó pengét titkos készletedből, hogy kivágd egyetlen metszéssel a fekély rothadását.

A szolgálóleány ugyanis, vele sietett anyám szokás szerint a hordóhoz, hajba kapott kisebbik úrnőjével — előfordul ez két leány között -, és szemére hányta anyámnak a bűnt: keserű szidalmal boros korhelynek nevezte. Anyámat szíven ütötte a szó. Rádöbbszent szokása utálatos mivoltára, tüstént elítélte és levetkőzte bűnét.

Lám, a hízelgő barátok rontanak, a nyelves ellenségek pedig rendszeren javítanak rajtunk. Ámde nem aszerint méred jutalmadat; amit te cselekszel meg bennünk, hanem amit ők akarnak művelni. Csupán ingerelni akarta kicsi úrnőjét a gonoszlelkű leány, nem pedig gyógyítani. És ezt is titokban. Vagy azért, mert az összekoccanás helye és ideje éppen így találta őket, vagy talán, hogy ne kerüljön bajba maga is, ha ilyen későn fedezi föl a vétket.

Te azonban Uram, ég és föld rendezője, szolgálatodra kényszerítetd a patakok iszapját, s az idők zavaros futását mederbe szorítod: egy lélek bűnös esztelenségével lám, meggyógyítottad a másikat. Ha valaki e dolgokon eltűnődik, ne rója a maga ereje javára, ha szava útján megjobbult a másik, bár szorgalmazta javulását.

IX. FEJEZET

ÉDESANYJA SZELÍD TÜRELME

19. Szemérmesen és józanul nevelődött. És mivel inkább adtad te a szülei hatalmába, semmint a szülői őt a tiédbe, midőn eladó korba zsendült, férjhez menesztették.

Férjét, mint urát szolgálta. Iparkodott, hogy neked megnyerje. Erkölcsi beszéltek rólad férjének. Bennük olyan vonzóvá alakítottad, hogy férje szerette, tisztelte, csodálta. A férj házasi hűtlenségeit is olyan szelíden tűrte, hogy miattuk összezsapásra sohasem került sor közöttük. Irgalmadat remélte férje-urának, hogy higgyen benned, és ez a hit majd őt is megtisztogatja.

Egyébként amilyen kiváló volt a férje jóindulat terén, éppen úgy el-elfogta a hirtelen harag. Anyám ismerte annak is a módját, hogy miképpen térjen ki az indulatos férj elől és ne álljon ellen sem cselekedettel, sem szóval. Ha azonban megcsitult és elcsendesedett a férj, s már alkalmasnak látszott az idő, megokolta szépen viselkedését, mert talán meggondolatlanul gyuladt haragra az ura.

Végül, ha nem egy asszony — pedig szelídebb volt a férje — mutogatta eltorzult arcán az ütések nyomait, s a barátnők között terefere során vádolta ura életét, anyám nyelvüket tette felelőssé. Tréfásan, de mégis komolyan figyelmeztette őket. Azóta, hogy hallották a házassági szerződésnek nevezett szöveg fölolvadását, ezt az okmányt olyannak kell tekinteniök, mint amelynek erején ők szolgálói lettek uruknak. Vegyék tehát észbe állapotukat, és semmi szükség, hogy urukkal szemben a sarkukra álljanak.

Az asszonyok csodálkoztak. Jól tudták ugyanis, hogy anyámnak milyen indulatos férjet kell elviselnie, és mégsem hallották soha, sem semmi jel nem árulkodott arról, hogy Patricius megverte feleségét, vagy megszakadt volna közöttük, akár csak egyetlen napra is a házasi egyetértés. Okát keresték ennek bizalmasan. Anyám elmagyarázta nekik a maga szokását. Ezt az imént említettem. A példáját követők hálálkodtak neki később a maguk tapasztalata nyomán. A nem követők pedig, mint alattvalók gyötrődtek tovább.

20. Anyósát eleinte haszontalan cselédek pletykája menye ellen ingerelte. Ő engedelmességgel, állhatatos és szelíd türelemmel olyannyira megnyerte magának anyósát, hogy az a fiának ön-

ként elárulta a cselédek gonosz nyelvét, amely közötté és menyé között földúlta a házi békességet, sőt a bűnösökre fenyegetést követelt.

A férj, azután, hogy anyjának szót fogadjon, biztosítsa a családi békességet és ápolgassa övéi megértését, az elárult cselédek anyja véleményére korbáccsal fenyegette. Az anyós pedig megígérte: ezentúl tőle mindenki ilyen jutalmat várhat, ha a menyéről rosszat szól neki, hogy elötte tetszésre találjon. Nem is merészelt senki később ilyesmit s az élet közöttük megemlézésre méltóan jóindulatú és kellemes maradt.

21. Irgalmas Istenem, jóságos szolgálódnak — méhében alkottál engem — ama roppant ajándékot is megadtad, hogy a civódó, egymást emésztő sokfajta ember között, ha csak tehettem, békeszerzőként szerepelt. Meghallgatta ugyan a felek kölcsönös, keserű, tömérdek nyelvélését, már amilyen a gőgös, fortyanó haragszomrádból fakadni szokott, mikor a jelenlevő barátnő előtt a távol tartózkodó ellenfélről maró szavakban tör ki az izzó gyűlölet. Anyám el nem árulta sohasem: mit szólt az egyik és mit beszélt a másik, legfeljebb kibékülésükre szolgáló dolgot adott csak tovább. Kicsi jónak látszanék ez nekem, ha nem tapasztalnám szomorúan annyi ember között a bűn valami messze terjengő szörnyű dögvészeként, hogy nemcsak besúgják a haragos feleknek az epéskedő ellenség szavát, de még el nem hangzottakkal is megfejezik. Pedig az emberséges lelkűnek nem lehet elég, hogy felebarátjában föl ne élessze az ellenségeskedést, s gonosz beszéddel azt ne táplálja, hanem inkább okos szóval, annak eloltására kell törekednie:

Ilyen volt anyám. Te voltál oktató mestere szíve rejtett iskolatermében.

22. Végül férjét is megnyerte neked földi élete utolsó szakaszán és a hívőben nem siratta immár, amit a még hitetlenben eltűrt.

Szolgáidnak is szolgálója volt. Ha valaki közülük megismerte őt, ugyancsak dicsért, tisztelt és szeretett benne téged. Megérezte szívében jelenlétedet, magaviseletének szent gyümölcsei tanúskodtak erről.

„Egy férfiúnak felesége volt.”³¹ „Viszontszolgálatára volt szülőinek.”³² „A maga házáat jámborul vezette.”³³ „Jócselekedeteiről tanúbizonysága volt.”³⁴ Dajkálta fiait, és annyiszor vajúdott velük, ahányszor észrevette, hogy elfordulnak tőled.

Végül nekünk, Uram, ahányan csak ajándékból szolgálóidnak mondhatjuk magunkat, s az ő elszenderülése előtt, miután vettük a keresztség kegyelmét, már társként benned együtt éldégtünk: olyan szerető gondunkat viselte, mintha mindnyájunknak ő lett volna anyja, és úgy szolgált nekünk, mintha mi összesen a szülői lennénk.

X. FEJEZET

AZ ÖRÖK BOLDOGSÁGRÓL BESZÉLGET ÉDESANYJÁVAL

23. Már küszöbön leselkedett a nap és távoznia kellett földi életéből. Te tudtad ezt a napot, nekünk még nem volt sejtelmünk sem róla. Történt, úgy hiszem rejtett irányításoddal, hogy ő és én az egyik ablakra könyökölve álltunk. A szállást adó ház belső kertjére láttunk innét, a Tiberis-parti Ostiában, ahol messze a világ zajától, hosszú utazásunk bajai után, a tengeri útra gyűjtöttünk erőt.

---

³¹ Tim. I. 5, 9.

³² Tim. I. 5, 4.

³³ Uo.

³⁴ Tim. I. 5, 10.

Meghitten, édesen beszélgettünk, csupán egymással. Elfelejtettük, „ami mögöttünk volt” és „nekifeszültünk az előttünk levőknek”.³⁵ Fontolgattuk magunk között, jelenlétben Uram, Ir-galmasságom; hogy milyen lesz majd a szentek élete, „amit szem nem látott, fül nem hallott, ember szívébe föl nem hatolt”.³⁶ Szívünk ajakával áhítoztunk forrásod magasztos csöppjeire, az élet kútfejére, mely tenálad vagyom,³⁷ hogy permetezzenek ránk értelmünkhöz mérten, ha elmélkedünk valamiképpen erről a nagyságos dologról.

24. Végül oda tért a beszéd, hogy testi érzékeink bármilyen nagy gyönyörűsége megannyi ragyogásban is csupán testi marad, és az örök élet örömeihez mérten nem összehasonlításra, de említésre méltónak sem látszik. Egyre forróbb vágyakozással emelkedtünk az örök Valóság felé.

Fokozatonként jártunk végig minden anyagi teremtményt, magát az eget is, ahonnét a nap, a hold, a csillagok sugaraznak a földre. És egyre magasabbra szálltunk bensőséges elmélkedésünkben. Beszélgettünk és csodáltuk műveidet. Elérkeztünk a lelkünkhöz is. Áthaladtunk rajta, hogy érintsük a fogyhatatlan bőség tartományát, ahol az örök igazság eledelével táplálod Izraelt, hol a Bölcsesség az Élet, a mindent létbe szólító, a múltat és a jövőt egyaránt. És a Bölcsességnek nincs eredete marad, mint volt és i lesz mindörökre. Sőt, inkább nincs benne sem múlt, sem jövő, csupán a jelen létezés, mivel örök. A múlt és a jövő ugyanis örök nem lehet.

S míg vágyakozással beszélgettünk róla: a szívünk erős ütemével megérintettük valamelyest őt. Sőhajtoztunk. „Lelkünk választott zsengeit” azután ott hagytuk és visszatértünk ajakunk ne-széhez. Benne éled és elhal az ige. Ugyan, mi hasonló a te ígédhez Urunk? Ő régiség nélkül magában marad és megújít mégis mindent.³⁸

25. Tovább fűztük a szót. Megtörténhetnék, hogy valakiben elcsitul a test zshivaja, elmosódik a föld, a víz, a levegő képzelt képe. Elhallgat a mennybolt, elhallgat a lélek. Maga fölé roppen most a lélek és nem gondol magával. Elfakulnak az álmok s az ábrándok tünetényei, minden szó, minden jel és minden szükségszerűen tovaillanó dolog, míg teljessé lesz a csönd. Ha valaki hallgatózik, így beszélnek mindezek: „nem magunk alkottuk magunkat, hanem ő teremtett minket, ki marad mindörökre”.³⁹ E szavakra azután, ha végleg tovacsendültek, ahhoz irányítanak immár fülüket, ki létbe hívta mindet. Ő maga beszélne, nem e dolgokban, hanem ő maga, hogy hallgassuk igéit, nem testi nyelven, nem angyali szóban, nem felhők mennydörgésén, nem rejtvényes hasonlatokban, nem, e maga beszélne, kit mindezekben szeretünk. Mindezek nélkül hallgatnánk meg őt, amint most is feléje roppenünk és iramló gondolattal érintjük a minden valóságon túl megmaradó örök Bölcsességet. Ha ez azután állandósulna, s messze tűnnék minden hozzá nem is fogható egyéb látomás, csupán ez az egy ragadná, szívna s rejtene örömei mélyébe az őt szemlélő lelket: ilyen az örök élet, mint értelmünk emez áhított pillanata. Nem erről szól-e az Írás: „Menj be Urad örömébe.”⁴⁰ S mikor lesz ez? „Mikor mindnyájan feltámadunk, de nem mindnyájan fogunk elválni.”⁴¹

³⁵ Fil. 3, 13.

³⁶ Kor. I. 2, 9.

³⁷ Zsolt. 35,10.

³⁸ Bölcs. 7, 27.

³⁹ Zsolt. 99, 3, 5.

⁴⁰ Máté 25, 21.

⁴¹ Kor. I.15, 51.

26. Ilyesfélét mondtam, talán másképpen, vagy nem pontosan e szavakkal. Uram, te tudod, hogy e dolgokról történt csevegésünk napján, midőn beszélgetésünk folyamán ugyancsak olcsónak láttuk a világot minden gyönyörűségével együtt, így szólott anyám:

„Ami engem illet, fiam, nem találok én már örömet e földi élet során semmiben. Mit keressek, miért éljek itt, nem tudom. E világban való minden reménységem szertefoszlott. Csupán egy dolog volt, amiért ideig-óráig még szívesen maradtam e földi tereken, hogy téged halálom előtt katolikus kereszténynek lássalak. Tetézetten teljesítette kérésemet az Isten, hiszen megvted immár a földi boldogságot, sőt az Úr szolgálaképpen látlak. Mit keressek tehát a földön?”

XI. FEJEZET

MONICA ELRAGADTATÁSA ÉS HALÁLA

27. Nem emlékezem pontosan, hogy az anyámnak erre mit feleltem. Talán öt nap sem múlt el ezután, vagy alig valamivel több, és láz döntötte őt ágyra. Betegsége egyik napján ájulásba esett és kevés ideig eszméletlenül feküdt. Összeszaladtunk, ámde magára eszmélt hamarosan, és mikor meglátott minket ágya mellett, engem és testvéremet,⁴² valami kérdő hangon így szólt hozzánk: — Hol voltam?

És mihelyt látta, hogy mennyire megrendített bennünket a fájdalom, így folytatta tovább:

- Tehát itt temetitek el anyátokat.

Hallgattam és könnyeimmel gyürkőztem. Fivérem motyogott valamit, talán, hogy inkább azt óhajtana, ha nem ott idegenben, hanem hazai földön zárná le a szemét. Midőn ezt hallotta anyám, gyötrődő arccal, mintegy büntetésül, hogy effélékre gondol, rátekintett, majd rám emelte róla a szemét és szólt:

- Nézd csak, mit beszél.

Majd mindkettőnknek csakhamar ezt mondotta:

- Földeljétek el bárhol ezt a testet. Ne okozzon ez nektek semmi gondot. Csak arra kérek titeket, hogy az Úr oltáránál emlékezzetek meg rólam, akárhol lesztek is.

Midőn ezt a kívánságát, amennyire tudta, szavakba öntötte, elcsendesedett. Ismét súlyosbodó bajával küzdött.

28. Én pedig, ó láthatatlan Isten, rágondoltam híveid szívébe rejtett ajándékaidra. Csodálatos gyümölcsök sarjadnak belőlük. Örültem és hálát adtam neked. Eszembe jutott, hiszen tudtam róla; hogy milyen nagy gondoskodás emésztette sírjáért folytonosan anyámat. Férje porai mellé szemelte ki magának a sírját és azt egyre ápolgatta. Szép megértésben éltek ugyanis együtt és azért úgy akarta — íme, milyen kevésbé érti meg emberi szívünk az örökkévalókat -, hogy a boldogságát még ez is tetézze majd: a tengerentúl történt utazás végeztével a két házastárs hamvainak egyazon rögit adják sírhelyül és így emlékezzenek meg róluk az emberek.

Nem tudtam, hogy ez a hívságos gondolat jóságodnak teljessége elől mikor kezdett szívéből tünedezni. Csodálkoztam és örvendeztem, hogy így adta ezt tudomásomra. Bár az ablaknál szőtt csevegésünk során, abban a kijelentésben: mit keressek tehát a földön?...nem mutatkozott már az a kívánság, hogy otthonában hunyja le a szemét...

---

⁴² Szent Ágoston fivérét Navigiusnak hívták. Előbb keresztelkedett meg, mint nagynevű bátyja.

Később hallottam, hogy mikor már Ostiában voltunk, valamely napon anyai meghittséggel beszélgetett néhány barátommal a földi élet megvetéséről és a halál jó voltáról.

Én nem voltam jelen. Barátaim csodálták tőled kapott asszonyi erősségét, s midőn kérdezték, nem fél-e, hogy gazdájától ilyen messzire hagyja majd a testét? — így felelt:

Nincs távol semmi a jó Istentől. Nem kell félnem, hogy a világ végén megfeledkezik, honnét keltsen új életre engem. Betegsége kilencedik napján, élete ötvenhatodik esztendejében, ez a jámbor és kegyes lélek elköltözött a testből. Én harmincadik évemet tapostam.

XII. FEJEZET

HOGYAN GYÁSZOLTA ÉDESANYJÁT. AZ ELHUNYTAKÉRT VALÓ ÁLDOZATRÓL

29. Lefogtam szemét.

Roppant fájdalom hasított szívembe, hogy azután kitörjön könnyeimben. Ámde a lélek erős parancsára szemem elapasztotta a könnyek patakját és szárazon maradt. Szívem igen elnehezült e nagy-nagy küzdelemben.

Mikor utolsó sóhaját lehelte anyám, a gyermek Adeodatus hangosan jajveszékelt, de mindnyájan megintettük, és erre elhallgatott. Így az én sírásra hajló gyermeki megindulásom is intelmet kapott a fiatal szív fölajdulásában, és hallgatásba mélyedt. Nem láttam illendőnek, hogy könnyes kesergéssel és panasszal övezzük anyám tetemét. Mintha a haldoklók valamiféle vesztét vagy teljes elmúlását siratná többnyire ilyesmivel az emberi szokás. Nem nyomorúságosan halt meg az anyám, és nem volt teljes az elmúlása sem. Erre bizonyságunk volt jelleme, s „tettetés nélküli hittel”⁴³, igen erős alapon ezt mi is így gondoltuk.

30. Mi égett tehát bensőmben olyan nagy fájdalommal? Mi más, mint az új seb. Az olyannyira édes, régen megszokott és szeretettel teljes együttélés váratlan szakadása ütötte azt szívemen.

Örültem tanúságának. Végso betegségére során, enyhítő szolgálataimra szelíd mosollyal kedves fiának mondott és szeretete lángoló hevével megemlítette, hogy számból sohasem hallott sértő szót vagy őt illető durva szemrehányást.

Teremtőm, édes istenem, de említhető-e csak egy napon is az én iránta való tisztelem a tőle kapott szolgálattal? Megsebesült a lelkem, mert anyám nagy-nagy vigasztalása elhagyott s mintha kétfelé szakadt volna az enyémből és az övéből egyé olvadtt életem.

31. Miután elcsitítottuk a síró gyermeket, a zsoltáros könyvért nyúlt Evodius és az egyik zsol-tárt énekelni kezdte. Egész házunk felelt énekére: „Kegyelemről s igazságról énekelek Uram, neked.”⁴⁴

Mihelyt az emberek megneszelték, hogy mi történt nálunk, sok testvérünk és sok jámbor asszony gyülekezett egybe. Míg a szokásos temetési gondokkal törődtek a velük megbízottak, a ház egyik zugában, ahol kegyeletsértés nélkül lehetett, alkalomhoz illő tárgyról beszélgettem néhány barátommal. Ők jónak látták, hogy engem ne hagyjanak magamra. Az igazság eme balzsamával enyhítettem fájdalmaimat. Neked ismeretesek voltak ezek a fájdalmak, de mások nem látták őket. Figyelemmel hallgattak és úgy gondolták, hogy nincs érzékem a fájdalom iránt.

Én pedig, csupán füledben, ahol nem hallotta más emberfia, megpirongattam ellágyuló szívemet és viaszozítottam a fájdalom rohamát. Kissé alábbhagyott, de újra meg újra rám sza-

---

⁴³ Tim. I.1, 5.

⁴⁴ Zsolt. 100,1.

kadt a kínlódás. Nem olyan erősen, hogy könnyeimet ontsam, nem is torzította el arcomat, de én tudtam: mit jelent ez a küzdelem szívemnek. ~ s mert ugyancsak nem tetszett nekem, hogy ezek az emberi dolgok ilyen hatalommal súlyosodnak reám, pedig annak rendje-módja szerint, s állapotunkhoz híven szükségképpen érnek utol minket, más fájdalom is keletkezett bennem és ezzel fájaltam fájdalmaimat. Vagyis kettős fáj dalom gyötrelme emésztett.

32. Kivitték anyám tetemét. Mi is kimentünk, majd később visszatértünk. Ámde könnyek nélkül. Még amikor váltságunk áldozatát bemutattuk érette, a hozzád intézett imádságok közben sem sírtam, midőn a test már a sir szélén feküdt, az ott általános szokás szerint, temetés előtt. Nem, még az imádságok során sem sírtam. Azonban egész napon át félrevonultam és marcangolt a kín kegyetlen éle. Zaklatott szívvel könyörögtem hozzád, ahogyan éppen tudtam, hogy gyógyítsd. be végre fájdalmam sebét. Nem cselekedted meg. Gondolom azért, hogy így egyetlen tanulsággal legalább emlékezetembe vessed: minden megszokás kötelék, még az immár hazug igékkel nem táplálkozó léleknek is.

Eszembe ötlött, hogy fürdőbe megyek. Hallottam ugyanis: a fürdő neve — mivel a görögök balaneion-nak mondják — onnét ered, hogy a lélekből elűzi a bánatot.⁴⁵ Íme, megvallom kegyes színed előtt, árvák édesatyja, hogy megfürödtem, de a fürdő után is szomorú maradtam, mint előtte voltam. Szívemből nem izzadt ki a fájdalom keserve.

Később elaludtam.

Majd ismét megvirradt és akkor úgy találtam, hogy a gyötrelmem kínja nagyjából megnyihült. És amíg ágyamban egyedül pihentem, Ambrusod igazat szóló versére emlékeztem.

Valóban te vagy az:

Isten, ki mindent létbe hívsz,
Mennyei vezére, ékesen
Ruházod fénnnyel nappalunk
S éjünk álmok kegyelmivel,
Hogy így megernyedte tagjaink
Munkára ajzza pihenőnk,
Enyhítse bágyadt szellemünk
S kínos siralmunk törje szét.⁴⁶

33. Ekkor visszaidéztem lassan emlékezetembe szolgálódat, mintha láttam volna. Veled való jámbor társalgásait, szent, nyájas, irántunk is tanúsított kedves figyelmességét s ezt én olyan hamar elveszítettem. Jólesett, hogy színed előtt érte és miatta, magamon és magamért is sírjak. Szabadjára engedtem elfojtott könnyeimet, hogy záporozzanak, ahogyan akarnak. Könnyeim folyamára úsztattam szívemet és ott megnyugodott. Csak a te füled hallgatott ott rája, senki más az emberek közül. Más félremagyarázhatta volna kevélyen a sírásomat.

Most megvallom mindezt Uram neked könyvemben. Olvassa, bárkihez eljut, magyarázza, ahogyan jólesik, s ha talán bűnömül rója valaki, hogy egyetlen óra kicsiny darabkáján sirattam a szememnek egyelőre elhunyt anyámat és mivel szemed elé szánta életemet, az érettem annyi esztendőn keresztül síró anyámat: ne nevéssen rajtam. Inkább, ha van benne erős szeretet, sírjon velem együtt gonoszságomért, hozzád, Krisztusod minden testvérének atyja.

⁴⁵ Augustinus a Ballein anian, βαλλειν ανιαν kifejezésre gondol, amelynek jelentése; a szomorúságot elijeszteni.

⁴⁶ Városi I. fordítása.

XIII. FEJEZET

IMÁDKOZIK ELHUNYT ÉDESANYJÁÉRT

34. Behegedt már a seb szívemen. Benne emberi megindultságom talán gáncsolhatónak mutatkozott. Másfajta könnyeket hullajtok eléd most megholt szolgálódért Istenem. Megrendült lelkemből patakzanak ezek, míg fürkészem az Ádám-ban elhunyt valamennyi lélek veszedelmét.⁴⁷

Új életre kelt Krisztusban anyám. Már akkor, midőn testétől még el sem szakadt lelke, úgy élt, hogy hite és erkölce miatt dicséret illeti nevedet. Ámde nyugodtan mégsem állíthatom: attól a perctől kezdve, hogy a keresztségben újjászülted őt, parancsod ellen soha egyetlen szó sem hagyta el ajakát. Maga az Igazság, Fiad jelentette ki: „aki pedig azt mondja atyjafiának: boldog, méltó a gyehenna tüzére”.⁴⁸ És jaj még a dicséretes életű embereknek is, ha nem veted latba irgalmasságodat, amidőn megítéled őket. Mivel azonban nem kutatod kínzó aprólékos-sággal a gonoszságokat, bizalommal reméljük, hogy kegyelmes elnézésre találunk nálad. Ha pedig valaki felsorolja előtted igaz érdemeit, mi mást sorol fel, mint ajándékaidat? Ő bárcsak embernek ismernék magukat az emberek, s aki dicsekszik, az Úrban dicsekednék.⁴⁹

35. Dicsőségem, életem, szívem Istene, mellőzöm kissé anyám jó cselekedeteit. Érettük örömmel adok hálát neked. Most pedig bűnei bocsánatáért rimáncodok hozzád.

Hallgass meg engem. Sebeink Orvosságára kérlek. Ő a keresztfán függött és ott ül most jobboldon, hogy közbenjárjon értünk.⁵⁰

Tudom, irgalmas volt cselekedeteiben és szívből megbocsájtott az ellene vétkezőknek. Bocsásd meg te is bűneit, melyekbe talán belebotlott annyi esztendőn át, az üdvösség szent forrása után.⁵¹ Bocsásd meg, bocsásd meg Uram és „szolgálóddal ne szállj ítéletre”.⁵² „Haladja fölül irgalmasságod az ítéletet”,⁵³ hiszen igazak kijelentéseid és az irgalmasoknak irgalmat ígértél.⁵⁴ Ajándékozod, hogy ilyenek legyenek, mert könyörölsz azon, kin könyörölsz, és irgalmazol annak, akinek irgalmazol.⁵⁵

36. Hiszem, hogy teljesítetted már kérésemet, de „szájam önkéntes áldozataiban leld Uram, kedvedet”.⁵⁶ Mikor már közeledett szabadulása napja, mit sem törődött teste költséges temetésével, sem a fűszeres balzsamozással, nem kívánt értékes síremléket és még csak hazai sírjával sem gondolt. Nem ezeket a dolgokat hagyta meg nekünk. Kívánsága csupán annyi volt, hogy oltárodnál, ahol napról napra szüntelenül szolgált, emlékezzünk meg róla. Tudta, hogy innét ered a szentséges áldozat, mely megszüntette az ellenünk szóló okmányt.⁵⁷

A gonoszságainkat számontartó ellenséget is legyőzte ez az áldozat. Keresi ez az ellenség, hogy mit hozhatna még föl ellenünk, de semmit sem talál Benne, akiben győzünk. Az ő ártatlan vé-

⁴⁷ Kor. I. 15,22.

⁴⁸ Máté 5,22.

⁴⁹ Kor. II. 10, 17.

⁵⁰ Róm. 8, 34.

⁵¹ Máté 6, 12.

⁵² Zsolt. 142, 2.

⁵³ Jak. 2, 13.

⁵⁴ Máté 5, 7.

⁵⁵ Móz. II. 33, 19, és Róm. 9, 15.

⁵⁶ Zsolt. 118, 108.

⁵⁷ Kol. 2,14.

rét ki ömleszti vissza? Ki adja vissza az árat, amellyel megvásárolt, hogy a gonoszság markából kiragadjon minket?

Váltságdíjunk e szentségéhez kötözte lelkét a hit kötelékével szolgáló leányod. Ne szakítsa el őt pártfogásodból többé senki. Ne ármánykodjék közbe az oroszlán és a sárkány, sem erőszakkal, sem csellel. Nem azt felelné anyám, hogy nincsen tartozása. Így meggyőzhetné és martalékkul ejthetné őt a ravasz vádoló. Inkább majd így esedezik: megbocsájtotta az ő vétkeit, kinek senki nem adja vissza, amit érettünk fizetett, bár adós sohasem volt.

37. Nyugodjék immár férjével együtt békességben. Sem előtte, sem utána nem volt másnak asszonya. Csupán neki szolgált és neked hozta a gyümölcsét állhatatosságban, hogy férjét is megtérítse hozzád.⁵⁸

Sugalmazzad Uram Istenem, sugalmazzad szolgálóidnak, az én testvéreimnek, fiaidnak, az én uraimnak — hiszen nekik szolgálók szóval, szívvel és írásaimmal is -, hogy valahányan olvassák ezt a könyvet, emlékezzenek meg oltárodnál Monica szolgálódról és Patriciusról, néhai uráról. Testük segítségével vezetél be az életbe engem, bár nem tudom, miképpen. Emlékezzenek kegyes lélekkel róluk, hiszen szülőim voltak e mulandó fényességben. Testvéreim, Benedek, Atyánkban és katolikus Anya-Egyházunkban. Polgártársaim az örök Jeruzsálemben. Feleje sóvárog vándorló néped, indulásától érkezéséig. Így, amit utoljára kért tőlem anyám, bővebben kapja majd meg vallomásaim révén sokak imájában, mint csupán az enyémben.

X. KÖNYV

I. FEJEZET

CSUPÁN ISTENBEN VAN REMÉNYSÉGÜNK ÉS ÖRÖMÜNK

1. Hadd ismerjelek meg Ismerőm, hadd ismerjelek meg, amint ismert vagyok én is.¹ Áradj lelkembe lelkem erőssége, alakítsd magadhoz, hogy folt és ránc nélkül legyen a tiéd és a tiéd is maradjon.² Ez a reménységem, ezért beszélek és ebben a reménységben van örömöm, ha valóban örülök. Minden mást pedig, ez az élet bármit nyújt nekünk, annál kevésbé szabad megszivatnunk, minél inkább siratják embertársaink, és annál bővebben kell könnyet hullatnunk érte, minél kevésbé sírnak miatta az emberek.

„Íme Te az igazságot szereted”³, aki pedig megcselekszi ezt, „a világosságra megy”.⁴ Szándékozom, hogy vallomásaimban ezt cselekedjem előtted szívemben, írásomban pedig majd tömérdék tanú füle hallatára.

II. FEJEZET

ISMERI AZ ISTEN TITKAINKAT. MIT JELENT TEHÁT AZ ISTENNEK SZÓLÓ VALLOMÁS?

2. Van Uram előtted rejtőző valami bennem, még ha nem akarnám is megvallani neked? Hiszen szemed előtt az emberi lélek mélysége mezítelen. Téged rejtenelek el csupán magam elől és nem magamat tőled. Most azonban, midőn sírásom tanú arra, hogy milyen nagyon nem tet-

---

⁵⁸ Luk. 8,15.

¹ Kor. I. 13,12.

² Ef. 5,27.

³ Zsolt. 50,8.

⁴ Ján. 3,21.

szem magamnak, te fényeskedel előttem, te tetszel nekem, téged szeretlek, reád vágyakozom. Miért? Hogy magamon szégyenkezzek és elhajítsam magamat, tégedet válasszalak és ne keressem tetszésedet, de a magamét sem, hacsak nem benned.

Jól ismersz te Uram engemet, akárki vagyok. Említettem, hogy milyen eredményt szándékozok neked e vallomásommal. Nem testem szaván és hangján nyilatkozok, hanem lelkem igéivel és gondolkozásom kiáltásaival. Ismeri őket füled. Ha rossz vagyok, a neked szóló vallomás nem egyéb, mint hogy nem tetszem magamnak. Ha pedig jó vagyok; nem egyéb a vallomásom neked, mint hogy ezt ne a magam érdeméül rójam, mert „Te Uram az igazat megáldod”,⁵ s de előbb „a bűnöst megigazulttá teszed”.⁶

Vallomásom tehát feléd csörgedezik színed előtt Istenem, akár csendesesen, akár nem csendesesen. Csöndben marad talán a hangom, de kiáltanak szívem érzelmei. Semmi igazat nem mondok a világnak olyat, amit te előbb nem hallottál tőlem. Te sem hallasz semmi olyasmit tőlem, amit nem te mondottál előzőleg nekem.

III. FEJEZET

MILYEN CÉLBŐL VALLJA MEG, NEM HOGY MI VOLT EGYKOR, HANEM HOGY MIVÉ LETT?

3. Miért törődöm tehát az emberekkel, hogy meghallgassák vallomásomat, mintha ők gyógyíthatnának meg engem minden nyavalyámból?

Ó, kíváncsi fajzat, idegen életek puhatolására, de lusta a magáé megjavítására. Miért keresik rajtam, hogy mi vagyok, ha nem akarják tőled hallani: kicsodák ők maguk? És honnét tudják, hogy igazat beszélek, ha tőlem magamról hallanak? Hiszen senki sem „tudja az emberek közül az ember dolgait, ha nem az ember lelke, mely őbenne vagyon”.⁷ Ha pedig tőled hallanak magukról, nem mondhatják, hogy hazudik az Úr. Magukról tőled hallaniok ugyan mi más volna, mint önnön magukat megismerniök? Ámde ki az, aki megismeri magát és azt mondja, hogy ez az ismeret hamis, hacsak ő maga nem füllent? Mivel azonban „a szeretet mindent elhisz”,⁸ legalább a tőle egybefűzöttek és eggyé olvasztottak között, én is Uram, úgy vallok neked, hogy meghallgassák embertársaim, bár nekik a vallomásom igazán be nem bizonyíthatom. Mégis hisznek majd mindnyájan nekem, ha fülüket a szeretet nyitja meg szavaim előtt.

4. Világosíts meg mégis bizodalmas Orvosom, milyen célból cselekedjem én ezt? Nos, hajdani bűneim vallomását — hogy boldogíts engem magadban, megbocsátottad és eltakartad őket,⁹ midőn hittel és Szentségeddel átgýúrtad lelkem — ha olvassák és hallják az emberek, ez majd ébresztgeti szívüket, ne szunnyadjon reménytelenségben s ne mondja, „én ezt meg nem tehetem”, hanem irgalmad szeretetében s kegyelmed édes mivoltában inkább fölserkenjen, hiszen minden gyöngé is erőssé lesz, ha benne erőtlensége tudatára ébred. Viszont a jóknak örömet szerez, ha a bűntől már megtisztultak régi gonoszságát hallják. Nem a gonoszság gyönyörködteti őket, hanem az, hogy volt, de már nincs gonoszság. Lelkiismeretem naponkint vall neked, Uram, és inkább megnyugtatta irgalmasságodba vetett reménye, semmint ártatlansága tudata. Kérlek azonban, milyen célból valljam meg írásomban, előtted és az emberek előtt: nemcsak

---

⁵ Zsolt. 5,13.

⁶ Róm. 4,5.

⁷ Kor. I. 2,11.

⁸ Uo. 13,7.

⁹ Zsolt. 31,1.

mi voltam, hanem mi vagyok? Múltam megvallásának gyümölcsét láttam már és beszéltem is róla.

Ámde, ki vagyok most, vallomásom jelen idejében, sokan kíváncsiak ezt megismerni. Rákíváncsiak erre ismerőseim és az engem nem ismerők is, mert tőlem vagy felőlem hallottak valamit, fülük azonban nem tapadhat rá szívemre, ahol én vagyok, bármi vagyok is. Tehát szomjazzák valló szavaimat: mi vagyok bensőmben, ahová nem irányíthatják sem a szemüket, sem a fülüket, sem az értelmüket. Szomjazzák ugyan, hogy nekem higgyenek, de vajon engem megismernek-e? A szeretet — benne ők maguk is jók — azt mondja nekik, hogy nem hazudok, mikor magamról vallok. Ez a szeretet bennük majd hitelt ad nekem.

IV. FEJEZET

MILYEN CÉLJA ÉS HASZNA VAN ENNEK A VALLOMÁSNAK?

5. Ámde miféle célból vágyakoznak erre? Talán azt óhajtják, hogy szerencsét kívánjanak nekem, ha majd tudomásul veszik: milyen közel jutottam hozzád kegyelmed erejéből? Talán sóvárogják, hogy imádkozzanak értem, ha majd meghallják: nehézkességem mennyire visszatart még tőled engem?

Az ilyeneknek föltárom magam.

Bizony nem kicsiny eredmény, Uram Istenem, ha tömegesen hálálkodnak neked miattunk és sokan imádkoznak értünk hozzád. Szeresse bennem a testvéri szív, amit szeretetreméltónak tanítasz, és sajnálja bennem, amit sajnálatosnak mutatsz. Tőlem nem messzire álló testvér lelke cselekedje ezt és nem idegen fiaké, „kiknek hiúságot beszél szája, jobbjuk pedig hazugságnak jobbjá”.¹⁰ A testvéri szív, ha helyesel, miattam örül, ha pedig gáncsol, szomorkodik értem, mert akár helyesel, akár kifogásol, de szeret engem.

Az ilyeneknek föltárom magam.

Könnyebbüljenek meg, ha jót hallanak rólam és sóhajtozzanak, ha bűneimet látják. Műved és ajándékod, ami jó van bennem, s ami rossz: csupán a magam bűne, s a te ítéleted. Könnyebbüljenek meg, ha az előbbi látják és szomorkodjanak emezek hallatára. Ének és könny szálljon színed elé testvéreim szívéből, tömjénes edényeidből.¹¹ Te pedig Uram, te szentséges templomod illatában gyönyörűséget találsz, nagy irgalmasságod szerint nevedért könyörülj rajtam.¹² Ne hagyd félbe, amit megkezdte bennem, segíts javítani fogyatkozásaimat.

6. Ez a gyümölcse vallomásaimnak: föl kell tárnom, nem azt, hogy milyen voltam, hanem milyen vagyok és nem csupán előtted, titkos örömmel teli aggódással s rejtett, fájdalmas reménykedésemmel,¹³ hanem egyúttal hívő emberfiak füle hallatára. Ők örvendezésem társai, halandóságom osztályosai, polgártársaim, zárandok testvéreim, akár megelőzik, akár követik vagy kísérik utamat.

Szolgáid és testvéreim, te őket fiaidnak szántad. Uraim is, szolgálók nekik, mert ezt parancsba adtad, ha veled és belőled élni akarok. Igéd azonban kevés volna nekem, ha ezt csupán szóval parancsolná, de cselekedettel nem járna előttem. Magam is így cselekszem, nem csupán szóval, hanem testtel is. Így cselekszem a szárnyaid alatt, de roppant veszéllyel cselekednék, ha nem húzódná szárnyad oltalmába a lelkem és gyöngeségem nem volna neked ismeretes.

---

¹⁰ Zsolt. 143, 8.

¹¹ Jel. 8, 3.

¹² Zsolt. 50, 1.

¹³ Fil. 2, 12.

Gyermek vagyok, de atyám örökre él, ő mindig alkalmas gyámolítóm. Ő teremtett ugyanis engem és ő zár oltalmába. Mindenhatóm, te vagy javaim összessége és velem jársz, mielőtt veled volnék.

Ilyeneknek tárom föl magamat. Parancsolod, hogy szolgáljak nekik. Nem arról szólok, milyen voltam egykor, hanem, hogy immár ki és még kicsoda vagyok. Ámde nem ítélem meg magamat.¹⁴ Tehát így hallgassanak engemet.

V. FEJEZET

AZ EMBER NEM ISMERI TELJESEN MAGÁT

7. Te ítélsz meg Uram engem. Bár senki sem tudja „az ember dolgait, ha nem az ember lelke, mely őbenne vagyon”,¹⁵ mégis van valami az emberben, amit nem ismer az ember lelke sem, pedig ez benne lakozik. Te azonban Uram, te alkottad őt, tehát minden porcikáját ismered. Én, habár megvetem és másnak nem ítélem, csupán pornak és hamunak színed előtt magamat, mégis tudok rólad valamit, amit nem tudok magamról.

Lám, most tükör által homályban látunk, s még nem színről színre,¹⁶ és azért míg messze zarándokolok tőled, magamnak inkább jelenvaló vagyok, mint neked, de tudom mégis rólad, hogy semmi módon nem érhet erőszak téged. Nem tudom azonban, hogy milyen kísértés ellen van küzdelemre erőm és milyen ellen nincsen. Ámde reménykedek, mivel hűséges vagy és „nem engeded, hogy erőnkön felül szenvedjünk kísértést, hanem a kísértéssel együtt a kimenekülést is megadod, hogy elviselni tudjuk”.¹⁷ Meg kell tehát vallanom, hogy mit tudok magamról és azt is, amit nem tudok. Hiszen amit magamról tudok, csupán úgy tudom, hogy fényességeddel rám sugarazol, és amit nem tudok, csak addig nem tudom, míg sötétségem színed előtt nem változik déli verőfényre.¹⁸

VI. FEJEZET

MIT SZERETÜNK, HA ISTENT SZERETJÜK? MIKÉPPEN ISMERJÜK MEG TEREMTMÉNYEIBŐL AZ ISTENT?

8. Nem tétozázó, hanem biztos öntudattal szeretlek Uram. Átütötted igéddel szívemet és megszerettelek. Ég, föld és minden bennük rejlő, íme, mindenünnen kiáltják nekem, hogy szeresselek téged. Nem szűnnek meg odakiáltani ezt mindenkinek, hogy így mentsége ne legyen senkinek.¹⁹ Több irgalommal vagy mégis az olyan iránt, akinek majd megkegyelmezel, és bőségszebben kegyelmezel annak, aki iránt már irgalommal voltál, hiszen máskülönben csupán süket füleknek hirdetné ég és föld a dicséretedet.

Mégis, mit szeretek, mikor szeretlek? Nem szépséges testi alakot. Nem az idő kellemét. Nem a szemünknek olyannyira jóleső fények ragyogását. Nem valamennyi fölcsendülhető ének bájos dallamát. Nem szirmok, kenetek, fűszerek illatát. Nem mannát és nem mézet. Nem ölelésre hívogató testi tagokat. Nem ezeket szeretem, ha Istenemet szeretem. És mégis szeretek valami fényességet, valami dallamot, valami illatot, ételt, ölelést, amikor Istenemet szeretem. Ő az én belsőbb emberem fénye, dallama, illata, eledele és ölelése. Fény sugaraz ott bent a lelkemre,

---

¹⁴ Kor. I. 4, 3.

¹⁵ Kor. I. 4,11.

¹⁶ Uo. 15, 12.

¹⁷ Uo. 10, 13.

¹⁸ Iz. 58,10.

¹⁹ Róm. I. 20.

amilyent semmiféle hely magába nem fogad. Ének zendül ott és azt el nem sodorja az idő. Illat terjedez ott és szét nem kuszálja a szellő. Íz kínálkozik ottan és meg nem csökkenti semmi falánkság. Ragaszkodás van ott, de soha meg nem rontja a csömör. Ez az, amit én szeretek, ha szeretem Istenemet.

9. És mi ez?

Kérdeztem a földet és azt válaszolta: nem én vagyok. Hasonlóképpen vallott minden rajta megtalálható. Kérdeztem a tengert s a tenger zúgó mélységeit, az élő, tekergő lényeket és azt felelték: nem vagyunk a te Istened, keressed őt fölöttünk.

Kérdeztem a kavargó szeleket és az egész levegőég minden lakójával együtt azt zúgta felém : csalódik Ansgimenes, mi nem vagyunk az Isten.²⁰

Kérdeztem az eget, a napot, a holdat, a csillagokat és valamennyi felelt: mi sem vagyunk az Isten, akit te keresel.

És kiáltottam a testem kapuit körülálló minden létezőnek: csupán annyit mondtak Istenemről, hogy nem ti vagytok ő. Beszéljete róla tehát valamit. És erős szóval zúgták a fülembe: „Ő alkotott minket.”²¹

Kutató figyelmem volt ez a kérdezősködésem, a bennük csillámló szépség pedig a válasz.

Magamhoz fordultam és magamnak beszéltem: ki vagy? És válaszoltam: ember. Íme, test és lélek állanak bennem szolgálatomra, egyik kívül, másik belül. Közülük melyikkel kell inkább keresnem az Istent? Őt kutattam már testem segítségével a földtől az égig, ameddig kiröppíthetem követeimet; szemem sugarait.

Ámde alkalmasabb lesz belső emberem. Hiszen valamennyi testi követem hozzá viszi a jelentését. Ő a fő és ítélkezik az ég, a föld és minden bennük létező válaszairól, ha így felelnek nekem: mi nem vagyunk az Isten, ő alkotott minket. A belsőbb ember mindezt a külső szolgáltaival ismerheti meg. Én, a belső ember ismerem meg mindezt, én, én, a lélek, a testi érzékeim révén.

Kérdeztem Istenemről a mindenség tömegét és válaszolt: nem én vagyok, de ő hívott engem létbe.

10. Nem ragyog-e mindenki szemébe ez a szépség, ha ép érzéke van? Miért nem hirdeti tehát ugyanazt mindenkinek? Látják őt a parányi és a megtermett állatok is, de képességük nincs, hogy kérdezhessenek. Bennük a hírt adó érzékeken ugyanis nem uralkodik ítélő értelem. Az ember azonban kérdezhet, s „ami az Istenben láthatatlan, az értelem a teremtmények révén felismeri”.²² Ámde bűnös szeretet a teremtményeknek veti őt alá és mint alárendelt, nem ítélhet többé. Sőt a teremtmény a kérdezőknek nem ad feleletet, csupán az ítélkezőknek. Hangja, vagyis szépsége nem változik, nem másképpen látszik ennek és nem másképpen annak, ha az egyik csak látja, a másik pedig látja és kérdezi. Ugyanazon a módon ragyog mindkettő elé, de az egyikhez néma, a másikhoz beszél. Sőt beszél mindenkihez, de csupán azok értik, akik kívülről zengő szavát egybevetik bévül az igazsággal. Az Igazság pedig így beszél hozzám: ég, föld, és semmi anyagi test nem a te Istened. Természetük is ezt állítja az embernek, ha nyitott szemmel látja, hogy ezek csak anyagi tömegek. És az ilyen tömeg kisebb részeiben, mint egészében.

²⁰ Görög bölcsele, az i. e. VI. században. Tanítása szerint minden létező alapja a levegő.

²¹ Zsolt, 99, 3.

²² Róm. I. 28.

Így szólok neked lelkem: jobb vagy, mint ezek. Hiszen erőben tartod tested tömegét, mert élted. Ezt a testnek egyetlen más test sem adhatja meg. A te Istened pedig: életed élete is.

VII. FEJEZET

ÉRZÉKI VAGY TESTI ERŐVEL ISTENT NEM TALÁLJUK

11. Mit szeretek tehát, mikor Istenemet szeretem? Kicsoda Ő lelkem magaslati fölött? Lelkemmél kell fölemelkednem hozzá. Túlhaladok erőmön, mely által testemhez kötődöm, és étellel töltöm el. Nem ezzel az erővel lelem még Istenemet, hiszen akkor meglelné őt a ló és az öszvér is, pedig értelmünk nincsen,²³ csupán testet elevenítő erejük.

Vári más erő is. Vele nem csupán megelevenítem, de érzővé teszem az Úrtól alkotott testemet. Szememnek parancsot adott: ne halljon. A fülemnek: ne lásson. Amannak parancsolta, lássak vele és emennek, hogy halljak. És egyenkint megjelölte egyéb érzékeim székhelyét és föladatát is. Mindazt a mást és mást, amit velük cselekszem, én magam cselekszem, az egyetlen lélek.

12. Túlhaladok azonban ezek az erőmön is. Az öszvérben és a lóban is van ebből, hiszen a testükkel éreznek.

VIII. FEJEZET

AZ EMLÉKEZET HATALMA

12. Túlhaladok természetemnek ezen az erején, és fokról fokra közelítek az én Alkotómhoz. És megérkezek emlékezetem térségeihez és ágas-bogas sátortáborához, ahol számlálhatatlan sok kép kincse rejtőzik. Mindezt a megtapasztalt dolgokról az érzékeim szállították ide. Itt bújik-lappang gondolatunk, amellyel megnyitjuk, szűkebbre szabjuk vagy valamiképpen átalakítjuk az érzékeinkkel megtapasztalt dolgokat. Lapul itt sok más egyéb is. Ezeket is rábíztuk, vagy be-léje rejtettük és szét nem porlasztotta, el nem temette őket a feledés.

Ha eléje lépek és követelem egy kívánt valami kiadását: bizonyos dolgok tüstént előkerülnek, más dolgokat hosszabban keresek és mintha elzárt menedékhelyről kerülnének elő. Ismét mások csapatostul rontanak föl innét, s míg egyebeket kutatok-keresek, porondra ugranak, és mintha kérdeznék: talán mi vagyunk? Elűzöm őket hessegető szívvel emlékezetem orcája elől, míg föl nem bukkan, a mélységekből szemembe nem tűnik a kívánt dolog. Mások könnyen és zavartalan sorban merülnek föl eléem, ahogyan éppen követelem. Az előbbre surranók helyet adnak a későbbben cammogóknak és ezzel a helyadással újra elrejtőznek, hogy majd ismét vizs-zatérjenek, ha akarom. Valóban így történik ez, ha emlékezetből mesélek valamit.

13. Mindent megőriz, fajtája szerint csoportosítottan. Minden a neki megfelelő ajtón surran beléje. Így a fény, a testek alakja, színe a szemem keresztül. A hangok sokféle változata a fülön át. Tömérdek illat az orr kapuján. Rengeteg íz a szájunk menetén. Az egész szervezet összes érzékein: a kemény, a puha, a meleg, a hideg, a sima, a rovátkás, a könnyű, vagy a nehéz, akár a testen kívül, akár a testen bévül.

Mindezt befogadja az emlékezet roppant sátortábora, s valami titokzatos, kimondhatatlan öböl-hálózata, hogy majd ha szükség lesz, előadja és ismét fölgörgesse. Minden a maga útján jut bele és ott elhelyezkedik. Ámde nem maguk a dolgok lépnek beléje, hanem csupán az érzékelt tárgyak képei, hogy a gondolkodás szolgálatára legyenek, ha a lélek majd emlékezik rájuk.

---

²³ Zsolt, 31, 9.

Megmondja-e valaki, hogyan nyerték létezésüket ezek a képek? Pedig tudjuk, hogy melyik érzékből jutottak ide és rejtőztek el a legbelsőbb zugokba. Néha sötétben, talán csöndben vagyok, de ha akarom, színeket idézek föl emlékezetemből.

Különböztetek fehér, fekete és más színek között, ha éppen úgy kívánom. És ha a szemmel merített képeket figyelem, nem zúgnak közbe zavarólag a hangok, bár itt vannak ők is, és mintha rejtőzködnének valami elkülönített helyükön. Ha úgy tetszik, szólítom a hangokat és rögtön megjelennek. Habár pihen a nyelvem, hallgat a torkom, mégis énekelek, amennyit akarok. És íme, a színek hasonló módon ittlévő képei nem kavarnak elő és nem zavarnak, ha más valami, a füleken keresztül érkezett kincset idézek. Kedvemre emlékezem más-más érzékemmel hozott és összegyűjtögetett sok egyébre is. Különböztetek a liliom és az ibolya illata között, bár nem szagolok semmit. Többre becsülöm a mézet, mint a mustot, a göröngyösnél a simát, bár valójában semmit sem ízelek és semmit sem tapintok, csupán az emlékezetemben cselekszem valamennyit.

14. Belül cselekszem mindezt, emlékezetem roppant csarnokában. Itt rendelkezésemre áll a ég, a föld, a tenger, minden az érzékeim útján bennük tapasztaltakkal együtt, csupán az elfelejtett dolgok hiányoznak. Találkozok itt magammal is. Emlékezem, hogy mit, mikor és merre cselekedtem s milyen érzés kísérte cselekvésemet. Minden itt van, amire emlékezem, akár magam tapasztaltam, akár elhittem valakinek. E bőségből a magam tapasztalatával szerzett vagy a tapasztalatom nyomán másoknak elhitt dolgok képeit – ó milyen sokféle változat van belőlük – összefűzöm a múlt emlékeivel, fontolgatom bennük a jövőt, eseményeket és reménységeket, ismét csak úgy, mintha mindez jelen volna.

Ezt vagy amazt teszem és tettemből ez vagy az következik. Így szólok magamhoz lelkem tömördek nagy dolog képével teli tágas öblén. Ó bárcsak ez történnék, vagy amaz! Isten őrizzen ettől vagy amattól. Mindezt magamban mondogatom és amíg mondom, képzeletem kincseskamrájából elibém szökik az összes említett dolog képe. Egyáltalán nem emlíhetném őket, ha hiányoznának emlékezetemből.

15. Nagy az emlékezés ereje, Istenem. Túlságosan nagy, határtalan és mérhetetlen szentély. Ki juthat el titokzatos rejtekéig? Ez az erő a lelkemé és a természethez tartozik. Magam sem értem egészen magamat. Szűk tehát a lélek, hogy magát befogadja? És hol van, amit magából be nem fogad? Talán ez kívül van magán és nem ott bent magában? Hogyan lehet, hogy mégis be nem fogadja?

Sok csodálkozás támad bennem eme dolgok miatt és álmélkodás tölti be valómat.

Íme, összevissza csavarognak az emberek, hogy megcsodálják a hegyek csúcsait, a tenger iszonyatos taréjait, a folyók roppant kanyargásait, az óceán tágas tereit, a csillagok futását, de magukra ügyet sem vetnek. Nem ámuldoznak azon, hogy amíg elsorolom mindezeket, egyet sem látok közülük szememmel, Ámde: nem ejteném ki a nevüket, ha a szememmel látott hegyet, folyót, hullámot és csillagokat, a másoknak elhitt létező óceánt nem szemlélném bent az emlékezetemben, éppen olyan széles és tágas valami gyanánt, mintha kívülről is valóban valamennyit megpillantanám. Pedig mikor igazán láttam őket a szememmel, egyet sem nyeltem el közülük. Nem is maguk a dolgok lapulnak bennem, hanem csupán a képeik. És tudom, hogy melyik milyen testi érzékem útján évődött belém...

IX. FEJEZET

A TUDOMÁNYOK EMLÉKEZETE

16. Nemcsak ezeket hordozza magában emlékezetem hatalmas képessége. Itt van egyúttal mindaz, amit a szabad tudományokból megtanultam és nem szóródott még szanaszét belőlem.

Mintha távolabb, valami belsőbb, hely nélkül való helyen rejtőznének bennem. És nem a képeket, hanem magukat a dolgokat hordozom.

Az irodalom tudományának jelentése, a vitatkozásban gyakorlott ügyesség, avagy a kérdések annyi más fajtája: bármiféle tudásom belőlük nem úgy lappang emlékezetemben, hogy csupán a képek rejtőznének bennem, a dolgokat meg kint hagytam volna valahol. Nem röppent el és nem csendült tova, mint a fülemmel fölfogott hang, ha nyomot hágy bennem, hogy emlékezzek rája. Mintha még csendülne, holott nem hangzik többé. Nem is mint az elszálló és szélben szertefoszló illat. Ez az orromra hat, képe emlékezetembe kerül, innét szedem elő, ha emlékezem reá. Nem is mint az étel. Ez a gyomorban már biztosan nem ízlik, de emlékezetemben valamilyen módon ott van még az íze. Vagy nem is mint bármiféle más dolog, amit éreztem testi érintéssel s azután földídzem emlékezetemben, ha mindjárt a tárgytól messze elszakadtam. Ezek a dolgok nem lépnek be az emlékezetünkbe, hanem csupán a képeket ragadjuk meg csodálatos gyorsasággal, és mintha csodálatos fülkékbe rakosgatnánk bele valamennyit, majd ugyancsak csodálatos módon előhozzuk innét, ha emlékezőnk reájuk.

X. FEJEZET

A TUDOMÁNY ELEMEI NEM ÉRZÉKEINK ÚTJÁN KERÜLNEK EMLÉKEZETÜNKBE, HANEM AZ EMLÉKEZET REJTETTEBB ZUGAIBÓL TÖRNEK ELŐ

17. Amikor hallok, hogy három fontos fajtája van a kérdésnek: van-e valami, mi az és milyen?... Magamba zárom ugyan ezeknek a hangoknak képeit, belőlük tevődtek össze a szavak, de tudom, hogy a zengő hangok szétszóródtak a levegőben és már nincsenek jelen. A hangokkal jelzett dolgokat azonban meg nem ragadtam semmiféle testi érzékemmel. És máshol, mint lelkemben, nem láttam őket. Így az emlékezetemben nem képeket, hanem magukat a dolgokat raktározom el.

Mondják meg, ha tudják, ők maguk, hogy honnét eredtek belém?

Végigbarangolom ugyan testi érzékeim minden ajtaját, de nem találom, hogy melyiken át léptek lelkembe ezek a dolgok.

Szemem azt mondja: ha van színük, én jelentettem őket. Szól a fülem: én adtam át őket, ha volt csengésük.

Orrom jelenti: ha szaguk van, rajtam keresztül surrantak beléd.

Ízlelő érzékem is közbekottyant: ha ízük nincs, engem hiába kérdezel.

Fölhorkan tapintásom: ha testük hiányzik, én nem érintettem, és ha nem érintettem, nem is jelenthettem őket. Honnét és hol kerültek tehát emlékezetembe? '

Azt sem tudom, hogy milyen módon jöttek.

Amikor tanultam róluk, nem mások értelmének hittem, hanem a magaméban ismertem reájuk és ítéltem igazaknak őket.

Magam ajánlottam lelkemnek valamennyit, mintegy beléje tuszkoltam, hogy kedvem szerint majd újra előhozzam őket. Tehát ott voltak, mielőtt tanultam róluk, de nem voltak még az emlékezetemben. Hol, vagy miért ismertem rájuk, mikor említés esett róluk és miért mondtam: úgy van, ez igaz? Csupán azon az alapon történhetett az így, mert már bent voltak az emlékezetemben, de olyan messze és olyan titokzatosan, mintha valamennyit valamiféle zugocska

rejtene és ha föl nem hívja a figyelmemet valaki és nem törnek elő, talán nem gondolhattam volna rájuk sohasem.²⁴

XI. FEJEZET

MIT JELENT A TANULÁS?

18. Így ráeszmélünk valamire. Vannak bizonyos dolgok, s róluk érzékeinkkel képet nem nyerünk, hanem képek nélkül, amint magukban vannak, belülről szemléljük őket. E dolgok megtanulása nem jelent egyebet, mint hogy az emlékezetünkben szerteszórtan és rend nélkül heverő dolgokat valamiképpen összegyűjtögetjük gondolkodásunkkal, azután figyelmesen ügyelünk: emlékezetünkben, ahol az imént összevisszaságban és elhanyagoltan szanaszét lapultak, kéznél legyenek és most már bizalmas szólításunkra hamar jelentkezzenek. Sok, effélét cipel emlékezetem. Ezeket már megtaláltam, és amint említettem, kezem ügyében vannak. Ilyesmikről mondjuk, hogy megtanultuk és tudjuk. Ámde, ha ezeket a dolgokat megfelelő időközökben újra föl nem idézem, megint elmerülnek, mintha messze zugokba zuhannának vissza, úgy, hogy ismét gondolkodással kell ezekből a zugokból előszedegetnem őket. (Nincs más hazájuk, mint az emlékezet.) Mert hogy ismét tudhassuk, valamiképpen elő kell újra kényszerítenünk, vagyis, mint valami szétszóródásból, össze kell valamennyit megint gyűjtenünk. Innét ered ez a szó: gondolkodás (cogo = kényszeríték, cogitare = gondolkodni). A cogo (kényszeríték) és a cogito (gondolkodom) ugyanis éppúgy összefügg, mint az ago (cselekszem) és az (agito) gyakorta cselekszem, a facio (teszek) és a facito (gyakrabban teszek). Ezt az igét (cogito) mégis magának akarta sajátosan a lélek. Semmi más összegyűjtés, vagyis előkényszerítés így nem nevezhető, csupán a lélekben történőt jelezzük sajátos értelemben a gondolkodás szóval.

XII. FEJEZET

A MATEMATIKAI DOLGOK EMLÉKEZETE

19. Emlékezetem tartalmazza még a számok és a kiterjedések fogalmait és rengeteg szabályát. Ezek egyikét sem testi érzékeim tuszkolták beléje. Hiszen színük, hangjuk, szaguk, ízük nincsen és nem is tapinthatók. Hallottam ugyan az e fogalmakat jelző hangos szavakat, midőn beszéltünk róluk, de más a kiterjedés és a szám fogalma. A szavak másképpen csendülnek görögül, másképpen latinul, a fogalmak azonban sem nem görögök, sem nem latinok, sem nem tartoznak semmiféle nyelvhez.

Láttam mérnökök vonalait, igen vékonyakat is, akárcsak a pókhálók fonala, de mások ezek, nem a fogalmak testi szemmel nekem közvetített képei. Ismeri bárki e fogalmakat, aki egyszer bévülről ismert rájuk, anélkül, hogy testi érzékekre akár csak gondolt volna.

Fölfogom minden testi érzékemmel a számolás számait, de mások ezek a számok, mint maguk a fogalmak, melyekkel számolunk, még csak nem is képeik. Önmagukban léteznek ezek. Ne vessen csak állításomon, ha valaki mindezt nem érti, n pedig sajnálom a rajtam nevetőt.

XIII. FEJEZET

AZ EMLÉKEZÉSRE IS EMLÉKEZÜNK

20. Őrzöm ezeket emlékezetemben, és ugyancsak itt őrzöm a tanulásuk módját. Hallottam elenük irányult rengeteg téves vitatkozást, és ezt is megőrzöm mind-mind az emlékezetemben.

²⁴ Ágoston később visszavonta ezt a tanítást. Vö. *Retract* I. 8, 2.

Hamis vélekedések ugyan, de róluk való emlékezésem mégis igaz. Különböztettem az egymásnak ellentmondó hamis és igaz vélemények között, és emlékezem erre. Ámde most másnak látom a köztük való különböztetésemet és más valaminek, ha emlékezem, hogy sokszor milyen módon különböztettem, midőn gyakran róluk gondolkoztam.

Tehát arra is emlékezem: ezeket gyakran megértettem, s amit most megértek és különböztetek, belerejtem az emlékezetembe, hogy a most történő megértésemre majd később emlékeznek. Emlékezem íme emlékezésemre, és ha utóbb majd emlékezem arra, hogy most emlékeztem, bizonyára emlékezetem erejével cselekszem...

XIV. FEJEZET

HOGYAN ŐRZI MEG EMLÉKEZETÜNK A LÉLEK ÉRZELMEIT ÉS MIKÉPPEN EMLÉKEZÜNK ÖRÖMEINKRE SZOMORÚSÁGUNKBAN

21. Lelkem érzelmeit is őrzi emlékezetem. Nem úgy, mint ahogyan magában a lélekben vannak, midőn rajta áthullámszanak, hanem egészen más, az emlékező erő mivoltának megfelelő módon.

Hiszen öröm nélkül is emlékezek, hogy egykor örvendeztem, és szomorúság nélkül megidézem tovatűnt szomorúságomat. Félelem nélkül emlékezem hajdan volt félelmemre, és vágyódás nélkül régmúlt vágyaimra.

Olykor éppen a fordítottja történik: átélt szomorúságomra örömmel emlékezem, és szomorúsággal hajdan volt örömömre. Nincs különös ebben testem szempontjából, ugyanis más a lélek és más a test. Tehát nem csodálatos valami, ha testem régi fájdalmaira örömmel emlékezem.

Más a helyzet a lélek esetében, mivel az emlékezet ugyanaz, mint a lélek. Ha valakire ráparancsolunk, hogy ezt, vagy amazt őrizz meg emlékezetében, így szólunk neki: vigyázz, ez most a lelkedben maradjon. Ha meg elfelejtünk valamit, azt mondjuk: nincs a lelkünkben, eszünkben, vagy, hogy a lelkünkéből, eszünkéből kiesett. Az emlékezetet léleknek nevezzük. Ha azonban így van a dolog, miképpen lehetséges, hogy régi szomorúságomra örömmel emlékezem? A lélek ilyenkor örül, az emlékezet pedig szomorkodik? A lélek örül, mert öröm lakozik benne, az emlékezet pedig nem szomorkodik, holott megülte éppen a szomorúság? Vagy talán nem a lélekhez tartozik? Ámde mondhatja ezt valaki? Tehát valamiképpen lelkünk gyomra az emlékezet, az öröm és a szomorúság pedig olyan, mintha édes és keserű eledel volnának. S mikor emlékezetünkre bízuk őket, mintha gyomorba dobnánk, ahol rejtőzhetnek, de ízük már nem lehet? Nevetségesnek látszik ez a hasonlat ilyen dolgok körül, de van mégis valami alapja.

22. Íme, emlékezetemből szedem elő állításomat, hogy négy zavarója van lelki nyugalomnak: a vágy, az öröm, a szomorúság és a félelem. És a minden róluk mondhatót, ha ti. fajokra osztom nemük szerint őket, és valamennyit egyenként tárgyalom, az emlékezet mélyében lelem. Mindent onnét cipelek elő, amit felőlük mondok. A nyugalmat azonban egyetlen érzelem sem zavarja közülük, ha emlékezek róla, vagy éppen megemlítem. Pedig mielőtt visszarévedezve emlékeznék reá, ott van máris emlékezetemben. Ezért idézhetem föl újra emlékezésem révén valamennyit.

Talán az emlékezetből úgy hozzuk elő valami töprengéssel őket, mint a gyomorból kérődzéssel az ételt? Ámde akkor, ha valaki beszél, vagyis emlékezik róluk, miért nem érzi az öröm édességét, a szomorúság keserű mivoltát, gondolkodása ízlelgetésében? Talán ott van a különbség alapja, mert a hasonlat nem vág teljesen?

Ki beszélne ilyenekről szívesen, ha mindannyiszor szomorkodnia és félnie kellene, midőn a szomorúságot és a félelmet csupán emlegeti is? És mégsem beszélnék róluk, ha emlékezetünk-

ben csak nevük csengését találnánk, amelyekről testi érzékeinkkel kaptunk képeket és nem egyúttal a dolgok fogalmait is. E fogalmakat azonban már nem testünk kapuin át vettük, hanem maga a lélek érezte meg valamennyit szenvedélyei tapasztalata nyomán, s így bírta rá az emlékezetünkre, vagy az emlékezet fogadta magába őket, anélkül; hogy a lélek ajánlotta volna.

XV. FEJEZET

TÁVOLI DOLGOKRA IS EMLÉKEZÜNK

23. Nehéz eldöntenünk, vajon képek útján, vagy ilyenek nélkül történt-e ez? Említem a követ, megnevezem a napot, bár maguk ezek a dolgok nincsenek közel érzékeimhez, ámde képük bizonyosan jelen van emlékezetemben. Megemlítem a testi szenvedést, bár híre-nyoma sincs közelemben, hiszen nem fáj semmim. És mégis, ha a képe nem volna emlékezetemben, nem tudnám, mit említek és a gyönyörtől nem különböztetném meg beszélgetés során.

Említem a testi egészséget, mikor egészséges vagyok testileg. Ez a dolog tehát bennem is valószínűsít. Mégis, ha képe nem volna emlékezetemben; egyáltalán nem emlékeznék arra, hogy e szó hangzói mit jelentenek. Az egészség említésekor a betegek sem eszmélnének rá, hogy mit mondunk nekik, ha emlékezetük erejével nem volna bennük ugyanez a kép, bár testüktől távol van maga a dolog.

Számokat említek. Velük számolunk és emlékezetemben maguk ezek a számok vannak ott, nem csupán a képük. Kimondom: a nap képe. És ez is jelen van emlékezetemben, ugyanis nem a kép képére emlékezem, hanem magára a képre, és előttem áll a kép emlékezőm közben.

Említem az emlékezetet. És ráeszmélek, hogy mit említettem. Ugyan hol eszmélhetnék erre, ha nem magában emlékezetemben? Tehát emlékezetem képével van jelen önmagában és nem valószínűsít.

XVI. FEJEZET

A FELEDÉSNEK IS VAN EMLÉKEZETE

24. Ha pedig a feledést említem és ugyanakkor értem is a kimondott dolgot, honnét érteném, ha nem emlékeznék rá? Nem a név csengését gondolom, hanem a névvel jelzett fogalmat. Ha ezt elfelejtettem volna, mit sem érne a hang, nem ismernék rá a fogalomra. Tehát ha az emlékezetre emlékezem, valóban maga az emlékezet van jelen magában. Ha pedig a feledésre emlékezem, jelen van az emlékezés meg a feledés is. Az emlékezet, mert vele emlékezem, és a feledés, mivel rá emlékezem.

Mi egyéb azonban a feledés, mint az emlékezettől való megfosztottság? Milyen módon van tehát jelen, hogy emlékezzek rája, ha mikor jelen van, nem emlékezhetek? Ámde ha valamire emlékezzünk, azt emlékezetünkben tartjuk. Ámde ha nem emlékeznénk a feledésre, a név halomlásakor nem ismernénk rá a névvel jelölt fogalomra. Tehát emlékezetünkben van a feledés. Jelen van, hogy ne feledjük, ami ha jelen van, feledünk. Vagy úgy kell ezt értenünk, hogy az emlékezetünkben nem ő maga van jelen, ha róla emlékezzünk, hanem csupán a képe? Ha ugyanis valószínűsít volna jelen a feledés, ugyan mit eredményezne? Nem emlékezőt, hanem feledő. Ezt a kérdést azonban nehezen bonyolítjuk szíjjel. Valaki megfejt, hogy miképpen van ez?

25. Vergődök Uram, bizony gyötrődök most magamban. Akadályok földje lettem magamnak is, és bőséges veríték kemény talaja.

Nem az égboltozat útjait kémlelem, nem a csillagok távolságát méregetem, és nem is földünk súlyát kutatom. Magamat fürkészem, én, az emlékező lélek. Nem csoda, ha figyelmemtől megszire esik, ami nem én vagyok. Magamnál azonban mi van közelebb hozzám? És íme, emlékezetem erejét nem értem, habár nem mondhatom, hogy kívül vagyok rajta.

Ugyan mit mondjak, ha biztos vagyok abban, hogy emlékezem a feledésre is? Mondjam talán, hogy amire emlékezem, nincs benne ez emlékezetemben? Vagy állítsam: emlékezetemben a feledés csupán azért van meg, hogy ne feledkezhessenek? Mindkettő merő képtelenség.

Hol találom azonban a harmadik ösvényt? Milyen okkal-móddal erősítsem, hogy a feledés képét őrzi emlékezetem, de nem magát a feledést, ha róla megemlékezek? Milyen alapon állítsak ilyesmit? Hiszen, hogy valami dolog képe belevésődjék emlékezetembe, előbb szükséges : kéznél legyen maga a dolog és róla a kép majd belevésődhesse. Karthágóra is így emlékezem. Így minden egyéb helyre, ahol megfordultam. Így a látott emberi arcokra. Így testem egészségére és betegségére is. Amikor mindezek jelen voltak, emlékezetem képeket vett róluk. Most ezeket nézem, mint előttem levőket. Ezeket veszi elő a lelkem, hogy a távol eső dolgokra emlékezzék. Ha tehát emlékezetem csupán képe szerint és nem valóságosan őrzi a feledést, bizony nyílt ez is jelen volt, hogy képet vehessen róla. Mikor azonban jelen volt, hogyan írta képét emlékezetembe, ha ott a már följegyezett talált adatokat jelenlétével éppen a feledés rontja össze?

Ámde bármiképpen, ha mindjárt érthetetlen és kibogozhatatlan módon is, de biztos vagyok, hogy emlékezem a feledésre, pedig ez eltemeti bennem, amire emlékezem.

XVII. FEJEZET

NAGY AZ EMLÉKEZÉS EREJE, DE TÚL KELL RAJTA LÉPNÜNK, HOGY ISTENT MEGRAGADJUK

26. Nagy ereje van az emlékezetnek. Meghökkenően nagy és magam sem tudom, Istenem, hogy mi ez. Mély és határtalan sokrétűség van benne. És ez a lélek és ez én magam vagyok. Ki vagyok tehát Istenem? Miféle természet szorult belém? Változatos, sokszerű élet, irdatlan, végzetlen. Emlékezetemben íme térség, barlang és tömörkedés zug akad. És ezek tele vannak megszámlálhatatlan dolog rengeteg fájával. Vagy képük szerint vannak itt ezek, mint minden anyagi dolog esetében, vagy magukban, mint lelki érzelmeink, melyektől ugyan nem szenved már a lélek, de megőrzi őket mind-mind az emlékezetünk. Végeredményben a lelkünkben lapul, bármi rejtőzik bent az emlékezetünkben.

Átszaladok, szerteszárnyalok ezen a sokféleségen. Hol ide, hol oda férközöm, amennyire erőmből telik és határra sehol nem lelek. Ilyen nagy birodalma van tehát emlékezetemnek. Ilyen nagy az élet ereje a haldoklóval tengő emberekben. Mit cselekedjek Istenem, én igazi életem?

Átlépek ezen az emlékezet nevű erőmön is, túlhaladok rajta, hogy elérkezzem hozzád, édes fényességem. Mit mondasz, Uram? Fölszállok íme lelkemmel hozzád, a folytonosan fölöttem maradóhoz. Átlépek ezen az emlékezet nevű erőmön is, mert kívánva kívánom, hogy megragadjalak, ahol éppen megragadható vagy, és beléd tapadjak, ahol éppen beléd tapadhatok.

Barmoknak és madaraknak is van emlékezetük, különben nem keresnék fészkeket és búvóhelyeket, sem sok más, tőlük

megszokott egyebet. Semmihez sem szokhatnának hozzá, ha hiányoznák emlékezetük. Túllépek tehát emlékezetemen, hogy megragadjam őt, ki elválasztott a négylábúaktól engem és bölcsébbé teremtett az ég madarainál.

Túlhaladok emlékezetemen. Ámde hol találom Rád, valóban jó és biztos édességem? Ugyan hol találom? Ha emlékezetemen kívül találom Reád: megfeledkezem Rólad. És hogyan találomlak, ha már nem emlékezem Reád?

XVIII. FEJEZET

NEM TALÁLÓK AZ ELVESZÍTETT DOLGOT, HA NEM ŐRIZNÉ EMLÉKEZETÜNK

27. Elveszítette drachmáját az asszony. Világosságot gyújtott és tűvé tett érte minden.²⁵ Ha nem emlékezik a pénzre, sohasem találja meg. Mikor ugyanis megtalálja, honnét tudja, hogy ez az övé, ha nem emlékezik reája?

Emlékezem, hogy elveszítettem sok mindent magam is, és keresgélés után ráakadtam. Onnét tudom ezt, mivel, ha kerestem eltűnt holmimat és azt mondogatták nekem: ez az, vagy talán emez? Addig tagadtam, nem ez, ez sem az, míg nem hozták elém, amit kerestem. Bármi volt is: ha nem emlékezem reá, akkor sem találom meg, ha elibém teszik, mert meg nem ismerem.

Mindig így van ez, ha keresünk valami elkallódott holmit és azután megtaláljuk. Szemünk előtt talán elveszhet valami, de nem vész el az emlékezetünkben. Akármilyen legyen, valami látható és fogható dolog, megőrizzük belül a képét és keressük, amíg elő nem kerül. Ha pedig megtaláltuk, rögtön ráismerünk a belül való képről. Nem is mondjuk, hogy valami elveszített dolgot megtaláltunk, ha rá nem ismerünk. És meg nem ismerhetünk valamit, ha nem emlékezünk reá. Amit elveszítettünk, csak szemünk előtt vész el, megőrizte azonban emlékezetünk.

XIX. FEJEZET

MIT JELENT AZ EMLÉKEZÉS?

28. És mi lesz, ha maga emlékezetünk veszít el valamit? Megtörténik ez, midőn valamiről megfeledkezünk és keressük, hogy újra rátaláljunk. Hol keressük másutt, ha nem éppen emlékezetünkben? És ott, ha helyében más merül elénk, visszautasítjuk, míg a keresett dolog elő nem kerül. És amikor azt is megtaláljuk, így szólunk: ez az! Nem mondanánk ezt, ha rá nem ismer-nénk és nem ismernénk meg, ha nem emlékeznénk reá.

Nyilvánvaló, hogy megfeledkeztünk róla.

Vajon az egész talán nem kallódott el, egy része valahogyan megmaradt bennünk, és ennek nyomán az elveszített másikat keressük? Talán az emlékezet érezte, hogy nem görgeti együtt immár mindazt, amit szokás szerint görgetett? Mintha csonka volna, megszokott része híján sántikálna, és az elkallódottat visszakövetelné. Így vagyunk, ha ismerős ember bukkan elérik, vagy ilyenre gondolunk és elfelejtett nevét keresgéljük. Bármilyen más név jut eszünkbe, nem kapcsolódik hozzá, mert nem ezzel együtt szoktunk rágondolni. Elutasítunk minden más nevet, míg föl nem merül előttünk a név és abba a vele együtt megszokott ismeret majd békességesen belenyugszik.

És honnét kerül elő ez a név, ha nem magából emlékezetünkben? Ha más hívta föl rá figyelmünket és így ismerünk reá, akkor is innét jutott hozzánk. Hiszen nem új gyanánt fogadjuk el, hanem emlékezünk reá, és csupán ezért állítjuk, hogy az említett név az igazi. Ámde, ha gyökerestül eltűnt a lelkünkben, akkor sem emlékezünk, ha felhívják reá a figyelmünket. Nem felejtettük még el teljesen az olyat, amiről legalább tudja emlékezetünk, hogy megfeledkeztünk róla. Ha pedig már teljesen elfelejtettünk valamit, nem kereshetjük, mint elveszített dolgot.

---

²⁵ Luk. 15,8.

XX. FEJEZET

A BOLDOGSÁGOT MINDEN EMBER ÓHAJTJA, TEHÁT SZÜKSÉGES, HOGY ELŐBB ISMERJE

29. Uram, hogyan kereslek téged? '

Ha ugyanis téged, Istenemet kereslek, a boldog életet keresem. Kell téged keresnem, hogy éljen a lelkem. Lelkemből él a testem, a lelkem pedig belőled. Hogyan keresem tehát a boldog életet? Addig el nem értem, míg el nem mondom ott, ahol ezt el kell mondanom: elég! Tehát hogyan keressem? Talán emlékezetemmel, mintha elfelejtettem volna, de őrzöm emlékét ennek a feledésnek? Vagy talán az ismeretlen ismeretére törekvő vágyakozással? Ezt az ismeretlent vagy nem ismertem még soha, vagy megfeledkeztem teljesen róla, és még arra sem emlékezem, hogy immár elfeledtem?

Nem boldog életre kívánczik-e minden ember? Egyáltalán akad-e ellenzője? Hol ismerték meg, hogy ilyen nagyon vágyakoznak feléje? Hol látták, hogy ennyire szeretik? Valamiféle módon birtokoljuk, csak nem tudjuk, hogyan. Egészen más a boldogság módja, ha valaki birtokolja a boldogságot és így valóban boldog. És más, ha valaki a boldogság reményében boldog? Kisebb mértékben boldog emez, mint a már valóságosan boldog. Állapota mégis jobb, mint a sem valóságosan, sem a boldogság reményében nem boldog emberé. Ámde még ez is, ha a boldogság valami módon nem volna övé, nem akarná úgy a boldogságot, mint ahogyan nyilván tudjuk róla, hogy akarja.

Nem tudom, hogyan ismerték meg az emberek, s így nem tudom, milyen ez az ismeret. És én most csak azt kutatom, vajon ott van-e emlékezetünkben? Ha ugyanis ott van, akkor valamikor már voltunk boldogok. Egyenkint, vagy külön-külön, vagy a legelőször vétkező emberben — meghaltunk benne valamennyien s tőle egytől egyig nyomorúságosan születünk -, most nem kutatom. Csupán azt keresem, vajon emlékezetünkben van-e boldog élet.

Nem ragaszkodnánk hozzá, ha nem volna róla valamelyes tudomásunk. Halljuk nevét és bevalljuk, hogy valamennyien kívánjuk a boldogságot. Nem a szó csengésében találjuk örömet. Ha ezt latin nyelven hallja a görög, nem örül, mert nem tudja, hogy mit említettünk. Mi pedig örömet találunk benne, akár a görög, ha görög nyelven ugyanezt hallja. Maga a fogalom ugyanis, melyre latinok, görögök és minden más nyelvű emberek vágyakoznak, nem latin, de éppen úgy nem is görög. Tehát minden embernek ismerős. Ha lehetséges volna, hogy az embereket egy nyelven megkérdezzük: akarnak-e boldogok lenni? Minden habozás nélkül igennel felelnének. Ez azonban lehetetlen volna, ha az emlegetett névvel jelölt fogalmat nem őrizné emlékezetünk.

XXI. FEJEZET

MIKÉPPEN ŐRZI EMLÉKEZETÜNK A BOLDOG ÉLETET?

30. Úgy talán, mint Karthágó ismerője emlékezik Karthágó városára? Nem. A boldog élet szemmel nem látható, mert nem testi valóság.

Úgy talán, mint ahogyan a számokra emlékezünk? Nem. Ha valaki a számokat ismeri, nem vágyakozik immár birtoklásukra. Ismerjük azonban a boldog életet, szeretjük is, és mégis birtoklására vágyakozunk, hogy boldogok legyünk.

Úgy talán, mint az ékesszólásra emlékezünk? Nem. Bár ha ezt a szót hallják, azok is fölidézik a fogalmat, akik ékesen szólók még nem lehettek és sokan szeretnék közülök, ha ilyenek lennének. Ebből kiviláglik, hogy az ékesszólást magát: ismerik. Testi érzékeikkel ugyanis ezek megfigyelték, hogy mások szépen beszélnek, gyönyörködtek bennük, és így az ékesszólásra

maguk is vágyakoznak. (Igaz, ha nem volna belső ismeretük, nem gyönyörködnének és nem óhajtanák, hogy ékesen szólók legyenek, ha hiányoznák belőlük a gyönyörködés.) A boldog életet azonban semmiféle testi érzékünkkel soha másokban nem tapasztalhatjuk.

Talán, mint ahogyan az örömről emlékezünk? Lehet, hogy így van a dolog.

Örömről szomorúságomban is emlékezem és éppen így a boldog életre nyomorultan is. Pedig testem érzékével sohasem láttam még az örömet. Nem hallottam, szagoltam, ízleltem, vagy éppen érintettem. Csupán megtapasztaltam a lelkemben, midőn boldog voltam és ismerete emlékezetembe tapadt; hogy visszaidézhessem bármikor, néha megvetéssel, olykor vágyakozással, a dolgok különféle volta alapján, melyekből emlékezetem tanúsága szerint az örömet szereztem.

Bizony, aljas dolgokon is volt valamelyes örömem. Ha most rá emlékezem, szégyenlem és visszautasítom. Máskor nemes és tiszta dolgokon örültem és erre vágyakozva emlékezem vissza, habár ezek a dolgok most nincsenek jelen és ezért a régi örömet csupán szomorúan idézem.

31. Hol és mikor tapasztaltam tehát a boldog életemet, hogy emlékezzek és vágyakozzak szeretettel rá? És nem csupán én, nem is csak velem kevesek, hanem egy szál, mindahányan boldogságra vágyakozunk. Ha nem ismernénk biztos ismerettel, nem is vágyakoznánk rá oly erős vágyakozással.

Mi ennek az alapja: ha két embertől kérdezem, akarnak-e katonák lenni? Talán az egyik igenel válaszol és a másik nemmel felel. Ha pedig kérdezem őket: akarnak-e boldogok lenni? mindkettő tüstént, habozás nélkül válaszol: igen. Egy oka van annak, hogy az egyik akarja a katonai pályát, a másik pedig elhúzódik tőle: mindkettő a boldogságra vágyakozik. Az egyik talán ebből, a másik meg amabból meríti örömét.

Abban tehát valamennyien megegyeznek az emberek, hogy boldog életre vágyakoznak. Ha megkérdeznénk tőlük, éppen így ebben is megegyeznének: vajon vágyakoznak-e az örömről? Hiszen boldog életnek nevezik az örömet. Az egyik bár ebből, a másik amabból meríti örömét, ámde valamennyinek egy az óhajtott célja és ez, hogy örömük legyen.

Olyan dolog az öröm, hogy róla nem mondhatja senki: meg nem tapasztalta még sohasem. És azért megtaláljuk és fölismerjük újra emlékezetünkben, midőn halljuk a boldogság nevét.

XXII. FEJEZET

HOL VAN ÉS MILYEN A BOLDOG ÉLET?

32. Távol legyen Uram, távol legyen ajakát előtted vallomásra nyitó szolgád szívétől, távol legyen, hogy ha bármiféle örömmel örvendezek, máris boldognak véljem magamat. Van ugyan is öröm, amelyet meg nem kapnak az istentelenek,²⁶ csupán a téged önzetlenül imádók, és te magad vagy az ő örömük. És az az igazi boldog élet, ha benned, rajtad, miattad örülünk.

Ez a boldogság, és más valódi boldogság nincsen. Ha valaki másnak hiszi a boldogságot, más egyéb öröm nyomába szegődik, de az nem igazi öröm. Ámde az öröm valamelyes látszatától mégsem fordul el akaratunk.

---

²⁶ Iz. 48,22.

XXIII. FEJEZET

A BOLDOG ÉLETRŐL TOVÁBB

33. Tehát nem bizonyos, hogy mindenki boldogságra vágyakozik. Ha egyesek nem benned óhajtják örömüket, bár ez az öröm csupán a boldog élet, nem akarják a boldog életet. Vagy talán ezt kívánják valamennyien, de mert „a test a lélek ellen vágyakozik; a lélek pedig a test ellen, hogy ne azt tegyék, amit akarnak”,²⁷ azért olyan örömbé gabalyodnak bele, amilyenre éppen erejükből telik, és az ilyennel megelégszenek, mivel amire nincsen erejük, azt nem is akarják annyira erősen, amennyire elégséges lenne, hogy a birtoklásához erejük legyen?

Megkérdezek ugyanis minden embert: inkább akarnak-e az igazságon, mint a hamisságon örülni? Nem haboznak a felelet körül: inkább az igazság örömét akarják. Mint ahogyan nem haboznak a másik válasszal sem: a boldogság örömeire vágyakoznak. A boldog élet pedig: igazságon való örvendezés. Ez azonban a benned való öröm, ki az Igazság vagy.²⁸ „Az Úr az én világosságom és orcám üdvössége: Istenem.”²⁹

Valamennyien akarják ezt a boldog életet. Mind-mind ezt akarja és ez az egyedül boldog. Akarják egytől egyig az igazságon való örömet. Sok embert láttam csaláson törni a fejét, de senkit sem láttam, hogy akarta volna a maga megcsalását. Hol ismerték meg másutt ezt a boldog életet, mint ott, ahol megismerték az igazságot is? Szeretik ugyanis az igazságot, mert nem akarják megcsalásukat. És midőn a boldog életet szeretik, nem egyéb ez, mint az igazság öröme, bizonytalansággal szeretik az igazságot is. Nem szeretnék azonban, ha nem volna valami ismeretük róla emlékezetükben.

Tehát miért nem örülnek ennek? Miért nem boldogok? Mivel más dolgok kötik le erősebben őket és azok inkább teszik nyomorulttá valamennyiüket, semmint boldoggá az, amire olyan gyöngén emlékeznek.

Bizony, gyér világosság pislákol még az emberi szívekben. Szaporázzák lépéseiket, hogy a sötétség ne boruljon rájuk.³⁰

34. Miért szül gyűlöletet az igazság? Miért válik ellenségünkkel igazságot hirdető embered? Hiszen a boldog életet szeretik és ez nem egyéb, mint az igazságon való örvendezés. Azért van ez, mert az igazságot ugyan szeretik, ha azonban bárki valami mást szeret, ezt a mást akarja igazság gyanánt, és mivel a csalódástól mindenki menekül, nem akarják, hogy fejükre olvassák csalódásukat. Tehát az igazságot éppen ama valami miatt gyűlölik, amit szeretnek az igazság helyett. Szeretik a fénylő igazságot, de már gyűlölik, ha az megcáfolja őket. Futnak a csalódástól, de szeretik a csalást. Vonzódnak tehát az igazsághoz, ha az igazság föltárja nekik önmagát, és gyűlölik az igazságot, ha az igazság leálcázza őket. Ezért az igazság büntetést szab rájuk. A húzódozókat ugyanis, hogy az igazság le ne álcázza őket, akaratuk ellenére pörére leleplezi, de magát nem tárja föl nekik.

Ilyen, jaj, így van az emberi lélek.

Vak, tunya, undorító és tiszteletlen. Rejtőzni akar, de nem akarja, hogy más valami rejtőzzék előle. Azzal bűnhődik tehát, hogy nem rejtőzhetik az igazság elől, de az igazság rejtőzik előle.

²⁷ Gal. 5,17.

²⁸ Ján. 14,6.

²⁹ Zsolt. 26,1.

³⁰ Ján. 12,35.

Ámde, ha ilyen mélyre süllyed, akkor is az igazság örömét akarja inkább, semmint a hamisságot.

Akkor lesz boldog, ha minden háborító akadály nélkül csupán az Igazságon örvendezhetik. Belőle származik minden igazság.

XXIV. FEJEZET

ÖRVENDEZIK, MERT EMLÉKEZETÉBEN OTT VAN AZ ISTEN

35. Íme, mennyit bolyongtam emlékezetemben. Téged kerestelek Uram, és rajta kívül meg nem találtalak. Semmit sem találtam belőled, amire ne emlékeznék, mióta megismertelek. Amióta ismerlek Uram, soha el nem felejtettelek. Ahol rábukkantam valami igazságra, ott megtaláltam magát az Igazságot, téged Istenem. Mióta ismerlek, el nem felejtettelek. Amióta csak ismerlek tehát, benne voltál emlékezetemben és ott talállak téged, ha emlékezek reád, és örvendezek rajtad. Szent örömeim ezek, könnyörületből ajándékoztad őket, midőn megláttad szegénységemet.

XXV. FEJEZET

AZ EMLÉKEZET MELYIK FOKÁN TALÁLHATÓ AZ ISTEN

36. Ámde hol vagy emlékezetemben, hol rejtőzöl benne én

Uram? Micsoda hajlékot emeltél ott magadnak? Milyen szentélyt építettél magadnak benne? Hogy benne légy, te adtad ezt a méltóságot emlékezetemnek. És most kutatom, hogy melyik részében tartózkodol.

Míg reád emlékeztem, túlhaladtam az állatokban is megtalálható részein, mert ezekben a részekben, az anyagi dolgok képei között, meg nem leltelek.

Más részeibe irányítottam magamat. Ezekre bízam lelkem érzelmeit, de ott sem találtalak. Majd beléptem lelkem emlékezetemben levő székhelyébe, mert hiszen magára is emlékszik a lélek, téged azonban nem találtalak. Amint ugyanis nem vagy testi kép, éppen úgy nem lehetsz bennünk hullámzó emberi érzelm: öröm, szomorúság, vágyódás, félelem, emlékezés, felejtés és más egyéb hasonló.

Azonban lelkem sem az Isten, hiszen te vagy lelkem Ura Istene. Mindez változó valami, te pedig változatlan vagy mindennek fölött és mégis méltónak tartottad Uram, hogy emlékezetemben végy lakást, amióta megismertelek.

Mit is keresgélem, hogy melyik részén lakozol te, mintha valóban helyek volnának ottan? Annyi bizonyos, hogy benne lakozol, mert emlékezem reád, amióta megismertelek és megtalállak abban, ha eszmélődök rólad.

XXVI. FEJEZET

HOL TALÁLJUK MEG AZ ISTENT

37. Ugyan hol találtalak, hogy megismertelek?

Nem voltál ugyanis még emlékezetemben, mielőtt téged megismertelek.

Hol találtalak volna, hogy megismerhesselek, ha nem magadban, te fölöttem lakozó?

Nincs szó itt semmiféle helyről. Közelítünk hozzád és távolodunk tőled, de helyről sohasem beszélhetünk.

Igazságom, ott vagy mindenütt és irányítod valamennyi tőled tanácsot kérőt, s egyidőben felelsz az összes kérdezőnek, a különböző tanácsért rimázkodónak is. Világosan felelsz, de nem hall mindenki téged világosan.

Mindenki tanácsért eseng, de nem mindig azt hallják az emberek, amit ők szeretnének. Az a legderekabb szolgáló, aki nem annyira arra iparkodik, hogy hallja tőled, amit ő akar, hanem azt akarja inkább, amit nálad hallott.

XXVII. FEJEZET

HOGYAN RAGAD MEG AZ ISTEN SZÉPSÉGE MINKET

38. Éppen olyan régi, mint örökkön új Szépség: s későn gyulladt föl szereteted bennem. Íme, belül voltál, én pedig kívül és kint kerestelek. Szépséges világodnak én rútságommal rohantam neki. Velem voltál, de én nem voltam veled. Távol tartottak tőled engem olyan dolgok, amelyek nem léteznének, ha nem volnának benned.

Hívtál, kiáltottál és összetörted süketségemet. Fölcsillámlottál, sugarad rám özönlött, és messze űzted vakságomat is. Illatoztál, én lélegzetet vettem és már lihegek feléd. Megízleltelek, már éheznek reád és szomjúhozlak téged. Érintettelek és békességedre fölgyulladt a vágyam.

XXVIII. FEJEZET

A FÖLDI ÉLET NYOMORÚSAGAI

39. Ha majd teljes mivoltommal hozzád ragaszkodom, nem tép többé sem fáradság, sem fájdalom. Élő lesz életem, és majd egészen veled töltekezik. Fölemeled, akit betöltesz, és mert egészen még nem töltekeztem veled, önmagamnak is terhére vagyok.

Csatáznak siralmat érdemlő örömeimmel öröme méltó fájdalmaim, s nem tudom, melyik félen lesz majd a győzelem. Jaj nekem Uram, könyörülj meg rajtam.

Hadakoznak gonosz fájdalmaim derék örömeimmel és nem tudom, hogy melyik részhez pártol a győzelem. Jaj nekem, könyörülj Uram rajtam!

Jaj nekem. Nem takargatom íme sebeimet. Orvos vagy és én beteg vagyok. Irgalmas vagy, én nyomorult vagyok. Nos, „vajon nem küzdelem az ember élete a földön?”³¹ Ki óhajt bajt és nehézségeket? Parancsolod: tűrjük el őket, ámde hogy szeressük is, nem parancsolod. Amit csak tűr az ember, sohasem szereti, ha a tűrést magát talán szereti is. Esetleg örül, hogy tűrhet valamit, de jobban szeretné, ha nem volna mit eltűrnie.

Balsorsomban jobb napokra vágyakozom, és jó sorsban bajtól rettegek. Hol itt a középút, ahol emberi életünk nem lenne küzdelem?

Jaj e világi sikereinknek is, még egyszer, újra mondom, mert a balsorstól való rettegés s a romlandó öröm leskelődnek rájuk, Jaj e világi bajainknak is, még egyszer, újra, harmadszor is mondom, mert leskelődik rájuk jobb napokra váró óhajtásunk. Ámde kemény a balsors és türelmünket könnyen szétöri. Tehát az ember élete nem szünet nélkül való küzdelem a földön?

---

³¹ Jób. 7, 1.

XXIX. FEJEZET

ISTENBEN VAN MINDEN REMÉNYÜNK

40. Irgalmad fölségében van csupán minden reménységem. Add, amit parancsolsz, és parancsold, amit akarsz. Megtartóztatást parancsolsz nekünk. „De mivel láttam — mondja az Írásban valaki -, hogy nem juthatok egyébként birtokába, mint csak ha az Isten megadja, és már az is bölcsesség volt: tudni, hogy az kinek az adománya.”³²

A megtartóztatás ugyanis összegyűjt és egybeforraszt minket, mert egységünkből olyan sokféle csapongunk szanaszét. Kevésbé szeret téged, aki veled együtt valamit szeret, amit nem miattad szeret.

Ó, mindörökre lángoló szeretet, nem alszik el sohasem tüzed.

Ó, szeretet I

Ó, gyújts föl engem, Istenem!

Parancsolod a megtartóztatást; add, amit parancsolsz, és kívánd tőlem, amit csak akarsz.

XXX. FEJEZET

MEGVALLJA A TESTISÉGHEZ VALÓ VISZONYÁT

41. Kétségtelenül parancsba adod, hogy őrizkedjem a testi kívánságtól, a szemek kívánságától és a világi törtetéstől. Eltiltottál a paráználkodástól. A megengedett házasság ügyében annál valami jobbra figyelmeztettél engem. És mivel ezt ajándéku adtad, valóban megtörtént, mielőtt titkod sáfára lehettem.

Ámde élnek még az én oly sok irányban kutatott emlékezetemben efféle dolgok emlékképei. Ezeket a megszokás rögzítette beléje. Ha ébren vagyok és megrohannak, már hiányzik erejük. Alvás közben azonban magukkal ragadnak, nemcsak a gyönyörködésig, de az igenlésig, sőt szinte az ilyen cselekedetig. Lelkemben-testemben olyan erősek ezek a csalfa képek, hogy — habár csak hiábavaló látszatok — rávisznek álmomban még olyasmire is, amire a valóság sem tudna éber állapotban.

Vajon én akkor nem én vagyok, Uram Istenem? Ilyen nagy a különbség magam és magam között az álomba szenderülés vagy a belőle ébredés pillanatában?

Hol marad akkor éber állapotomban az ilyen incselkedéseknek keményen ellenálló józan eszem? Ha a valóságban efféle dolgok vetődnek eléem, megingathatatlan maradok. Lecsukódott talán szememmel együtt? Elalszik testi érzékemmel együtt? És ha így van, miképpen lehetséges, hogy gyakran ellenállunk még álom közben is, mert emlékezünk eltökélésünkre, sőt sértetlenséggel megmaradunk benne és semmiféle ilyen kísértéshez nem adjuk oda beleegyezésünket? Mégis nagy a különbség a két állapot között, mert ha másképpen történik a dolog, mihelyt fölébredünk, visszatérünk a nyugodt lelkiismerethez. Éppen ezt a különbséget vesszük szemügyre és azután leszögezzük: nem cselekedtük azt, amit, mert valamiképpen rajtunk megessett, mégis fájlaljuk.

42. Mindenható Isten, nem elég hatalmas ahhoz a kezed, hogy meggyógyítsad lelkem minden nyavalyáját és bőségesebben adott kegyelmeddel még álmaim buja vágyait is eloszlasd? Gyarápítsd bennem Uram egyre inkább ajándékaidat, hogy lelkem kövessen hozzád engem, minden kívánság törétől szabadon. Ne lázadozzék maga ellen többé. Érzéki képek incselkedésére álma-

---

³² Kor. I.15, 54.

imban se kövesse el ezeket a megejtő, csúf aljasságokat, egészen a testi, kielégülésig, de még csak ne is egyezzék beléjük.

Nem nagy ügy neked, mindenható Isten, hogy semmi efféle dolog még olyan parányit se tetsék, amennyi tetszést alvásunk idején is pusztá intéssel vethet vissza bennünk az érzés tisztasága, nem csupán majd később e földi életemben, de máris az én mostani koromban. Nem nagy dolog ez Mindenható neked, „ki megteheted ezt azontúl is, mint mi kérünk, vagy megértünk”.³³

Most tehát föltártam jóságos Uramnak, hogy az effajta gonoszságomban még milyen is vagyok: „Örvendezéssel, s egyben rettegéssel”³⁴ abban, amit juttattál nekem és bizony siránkozással, amennyiben még tökéletlen vagyok. Reménykedem, hogy irgalmadat betetőződ bennem, egészen a teljes békességig. Benne része lesz majd nálad belsőbb és külsőbb emberemnek, midőn „elnyelte a halált a diadal”.³⁵

XXXI. FEJEZET

KÜZDELEM A TORKOSSÁG ELLEN

43. Van még másik baja is a napnak, bárcsak elegendő volna ez neki.³⁶ Testünk mindennapi fogynakozását ugyanis étellel és itallal üdítjük, míg meg nem semmisíted az ételt és a gyomrot, midőn szükségünket majd csodálatos kielégüléssel megöled, s „e halandó testet örök halhatatlanságba öltözteted”.³⁷

Most azonban ez a szükség még kellemes nekem és édessége ellen viaskodok, hogy rabságba ne ejtsen. Böjtökkel csatározok napról napra vele és gyakran vetem a testem szolgásgára.³⁸ Éhségem fájdalmát azonban csupán gyönyörűséggel távoztathatom el. Bizonyos fájdalom ugyanis az éhség és a szomszóság. Égetnek és megölnének, akárcsak a láz, ha az eledel orvossága nem jönne segítségül. Mivel ez kéznél van ajándékaid vigasztalásából — benne földet, vizet, levegőt is elesett mivoltunk szolgálatára szabtal -, azért gyönyörűségnek nevezzük ezt a csapást.

44. Arra tanítottál, hogy az eledelhez mint orvossághoz nyúljak, ha elérkezik az evés ideje. Míg azonban a szükség keserves kényszeréből a nyugodt meglegedésig eljutok, az úton a torkosság töre leskelődik reám. Gyönyörűség ugyanis ez az átmenet, és nincs más út, hogy oda eljussak, ahová a természet szava kényszerít. Evésünk, ivásunk oka az egészség, de mint valami csalafinta apród, társul a gyönyörűség és legtöbbször előbbre furakodik, hogy amit mondásom vagy szándékom szerint egészségemért megteszek, annak ő maga legyen az oka. Nem ugyanaz a kettő mértéke sem, mert ami az egészségemnek elégséges, a gyönyörűségnek parányi kevés. És nem egyszer bizonytalanná válik: a test gondja kér-e szükséges segédelmet, vagy a kívánság csaló gyönyörűsége akarja-e, hogy szolgálai legyünk?

Eme tétovaságnak megörül a szerencsétlen lélek és mentő védekezést sző belőle magának. Boldog, mert nem derül ki: mennyi elég az egészség mértékének, hogy így az egészség subája alatt leplezze a gyönyörűség üzelmeit. Töreksem, hogy napról napra viaskodjak eme kísértések ellen és üdvösségemre jobbotat hívom segítségemül. Habozásaimat eléd teszem, mert ebben a dologban még nincsen eligazodásom.

³³ Ef. 3, 20.

³⁴ Zsolt. 2,11.

³⁵ Kor. I.15, 54.

³⁶ Máté 6, 34.

³⁷ Kor. I.15. kiv.

³⁸ Uo. 9, 27.

45. Hallom parancsoló Istenem szavát: „El ne nehezedjék szívetek tobzódásban és részegeskedésben.”³⁹

A részegség messze van tőlem. Könyörülj, hogy ne is lepjen meg engem. Ámde a tobzódás itt-ott alattomosan rátör szolgáladra. Könyörülj, hogy távol legyen tőlem. Senki sem lehet ugyanis önmehtagadó, hacsak te ezt nem adod neki. Sokat ajándékozol nekünk imáinkért, és ha bármiféle jót nyerünk imáink előtt, azt is tőled kaptuk. Sőt tőled vettük azt is, hogy később azután erre ráeszméljünk.

Iszákos sohasem voltam, de ismertem már nem egy részegest, akit te józan emberré neveltél. Tehát a te műved, hogy részeges ne legyen, aki sohasem volt ilyen: Te adtad, hogy ne maradjon örökre részeges, aki ludas volt efféle bűnben. Sőt az is a te műved, hogy megismerje az is, amaz is: ki cselekedte ezt velük.

Hallottam más kijelentésedet is: „Ne indulj vágyaid után és tartsd vissza kívánságodtól magadat.”⁴⁰ A következőt is hallottam kegyelmedből és nagyon megszerettem: „Mert sem ha eszünk, nem fogunk bővelkedni, sem ha nem eszünk, nem fogunk hiányt szenvedni.”⁴¹ A kijelentés értelme: az előbbi engem nem gyarapít vagyonossá, de az utóbbi sem lök nyomorúságba. ,

Hallottam újra mást is: „Megtanultam, hogy beérjem azzal, amim van. Tudok szűkölködni és bővelkedni egyképpen. Mindent meg tudok tenni abban, aki erőt ad nekem.”⁴² Íme, az égi táborok katonája. Nem hozzánk hasonló por. Emlékezzél meg Uram, hogy porból vagyunk, és az embert porból teremtetted;⁴³ és „elveszett vala és megtaláltatott”.⁴⁴ Az apostol sem tehetett mindent a maga erejéből, hiszen ugyancsak por volt. Kiváltképpen megszerettem őt. Sugalmazásod szent leheletéből mondott ilyeneket: „Mindent meg tudok tenni abban, aki erőt ad nekem.”

Erősíts meg, hogy így cselekedhessek én is. Add, amit parancsolsz és parancsold, amit akarsz. Pál apostol is megvallja, hogy tőled kapta ezt és „dicsekszik bár, de az Úrban dicsekedik”.⁴⁵

Másvalakit is hallottam, Könyörgött, hogy kapjon: „Távoztasd tőlem — mondja — a gyomor kívánságát.”⁴⁶ Kiviláglik ebből szentséges Istenem, hogy te adod, ha meglesz, aminek megtörténtét parancsolod.

46. Tanítottál jóságos atyám: „Minden tiszta ugyan, de ártalmára lesz annak az embernek, aki botránkozással eszi.”⁴⁷ És hogy jó minden teremtményed, „semmi sem elvetendő, amit háláadással vesz magához az ember”.⁴⁸ Majd hogy „az étel nem tesz minket kedvessé Isten előtt”.⁴⁹ És „senki se mondjon ítéletet rólunk étel vagy ital dolgában”.⁵⁰ Végül: „Aki eszik, ne vesse

³⁹ Luk. 21, 34.

⁴⁰ Sir. 18, 30.

⁴¹ Kor. I. 8, 8.

⁴² Fil. 4,11-13.

⁴³ Zsolt. 102,14. és Móz. I. 3,19.

⁴⁴ Luk. 15, 24, 32.

⁴⁵ Kor. I.1, 30, 31.

⁴⁶ Sir. 23, 6.

⁴⁷ Róm. 14, 20.

⁴⁸ Tim. I. 4, 4.

⁴⁹ Kor. I. 8, 8.

⁵⁰ Kol. 2,16.

meg azt, aki nem eszik; és aki nem eszik, ne kárhoztassa azt, aki eszik.”⁵¹ Megtanultam mind-
ezt. Hála és dicséret neked, tanító Istenem, fülem megnyitója és szívem fényessége. Ragadj ki
engem minden kísértésből.

Nem, félek tehát a tisztátalan eledeltől, hanem a tisztátalan kívánságtól félek. Tudom, hogy
Noé engedélyt kapott minden fajta eledelül fogyasztható állat megevésére.⁵² Illést húsétel erősí-
tette meg.”⁵³ Csodálatos volt Keresztelő János megtartóztatása. Állati hús, sáska volt étele, és
nem lett tisztátalanná.⁵⁴ Ámde tudom, hogy lencse vágya csalta meg Ézsaut,⁵⁵ és vízital megkí-
vánása miatt tett Dávid később magának is szemrehányást.⁵⁶ Királyunkat sem hússal, hanem
kenyérrel kísértette az ördög.⁵⁷ A pusztaság népe sem azért érdemelt elvetést, mivel hússal fajt a
foga, hanem mert torkos ételvágy miatt az Úrra morgolódott.⁵⁸

47. Eme kísértések között harcolok naponkint az evés és az ivás kívánsága ellen. Nem hatá-
rozhatom el, hogy megválok tőle egyszer és soha többé nincs vele közöm, amint ezt tehettem
az ágyasság esetében. A torok kantárát mérséklettel kell meglazítanunk és azután ismét szoro-
sabbra fognunk. Ámde a szükség mezsgyéjén kevéssé túl nem lendülő: akad-e ilyen valaki,
Uram? Ha akad, nagy ember, bárki legyen és dicsérje nevedet.

Én nem vagyok ilyen, hiszen bűnökben leledzem. Azonban én is magasztalom nevedet. A vi-
lág legyőzője közbenjár nálad gonoszságomért,⁵⁹ s odaszámlál teste gyöngye tagjai közé, mert az
én tökéletlenségemet is meglátta szemed és Könyvedbe be volt írva minden.⁶⁰

XXXII. FEJEZET

AZ ILLATOK CSÁBÍTÁSA

48. A csalogató illatokkal nem sokat törődöm. Ha nincs, nem kívánom, és nem taszítom visz-
sza, ha éppen körülfelhőz, de arra is készen vagyok, hogy teljesen nélkülözzem. Ilyennek látom
magamat, bár lehetséges, hogy tévedek. Szánalmas sötétség burkol körül ezen a téren is, nem
ismerem föl miatta bennem rejtőző képességemet. Kérdezi magát a lelkem ereje felől, de úgy
gondolom, hogy könnyen még a saját szavának sem hihet. Ami erő ugyanis benne van, több-
nyire rejtőzik, míg napfényre nem hozza a tapasztalás. Senki sem lehet nyugodt abban az élet-
ben, amelyet egészen küzdelemnek nevezett az Írás.⁶¹ Ha valaki gonosz létére megjavulhatott,
miért ne lehetne gonosszá ismét a javulásból? Egy a reményünk, egy a bizodalmunk, egy a mi
erős ígéretünk: könyörületed.

⁵¹ Róm. 14, 3.

⁵² Móz. I. 9, 2, 5.

⁵³ Kir. III. 17, 6.

⁵⁴ Máté 3, 4.

⁵⁵ Móz. I. 25, 34.

⁵⁶ Kir. II. 23, 15-17.

⁵⁷ Máté 4, 3.

⁵⁸ Móz. IV. 11.

⁵⁹ Róm. 8, 34. és Ján. 16, 33.

⁶⁰ Zsolt. 138, 16.

⁶¹ Jób. 7, 1.

XXXIII. FEJEZET

A HALLÁS ÉLVEZETÉRŐL

49. Már erősebben behálózott és leigázott engem a fülek élvezete. Te azonban föloldottál és megszabadítottál.

Bevallom, hogy az igéiddel elevenített hangok valamennyire most is kedvemre vannak, ha édesdeden, művészi dallamon zengenek. Annyira nem, hogy beljük ragadjak. Otthagynom őket, amikor akarom. Ámde az elevenítő gondolatokkal együtt bebocsáttatást követelnek nálam. Nem utolsó helyre kíváncsoznak szívemben, és én alig jelölök méltó helyet nekik.

Néha mégis úgy veszem észre, hogy nagyobb megbecsülést juttatok nekik, mint illenék. Azonban azt tapasztalatom, hogy több melegséggel és jámbor kegyességgel hajlítják lelkünket az áhítat tüzéhez ezek a szent igék, ha így énekszárnyon zengenek, mint ha ének nélkül. Azután meg szívünk különféle érzelmei dallamban s éneklésben a maguk sajátos módján törnek elő, és ez a mód, valami rejtett rokonság erején, életre kelti viszont az érzelmeket is. Mégis az érzékek gyönyöre-pedig józan eszünket nekik átadnunk nem illő, mert eszünk meggyöngyül benne — gyakran lépre csal engem. Bizony a gyönyörködés nem olyan módon követi az értelmet, hogy türelemmel mögötte halad, hanem az értelemnek elébe szalad és vezetésre törekszik, holott csak annak révén engedték be őt is.

Ezen a téren tehát észrevétlenül is vétkezem, később azonban ráeszmélek a hibára.

50. Olykor e csalódás törétől túlzásba menően őrizkedem, és mértéktelen szigorúsággal tévedek. Néha olyannyira, hogy az énekek gyakran Dávid zsoltárait zengedező minden édes dallamát, fülemből, sőt az E ház füléből is örömet eltávolítanám. Elfogadhatóbbnak látom az emlékezetem szerint Athanázról, Alexandria püspökéről nemegyszer mesélt dolgot:⁶² ő a zsoltár-mondónak olyan csekély hangárnyalattal engedte csupán az éneket, hogy inkább fölolváshoz hasonlított, semmint éneklőhöz.

Mégis, ha megemlékezem hitem visszanyerése első idején Egyházad énekei közben elsírt könnyeimről és ha továbbá szemügyre veszem, hogy most is, nem annyira maga az ének hat meg, mint inkább a zengő hangon és igen megfelelő dallamon énekelt tartalom: el kell ismernem újra e szokás roppant hasznosságát.

Így ingadozom az érzéki élvezet és az ének megtapasztalt üdvös mivolta között. Mégiscsak odahajlok inkább — bár ez a véleményem nem visszavonhatatlan -, hogy az ének szokását az Egyházban helyeseljem. Hiszen a fül gyönyörűségével a gyöngébb lélek is jámborabb érzelmekre serken. Ha pedig előfordul, hogy inkább az ének, mint az énekelt szöveg ragad engem magával, bevallom, büntetésre méltó módon vétkezem. Jobb volna ilyenkor, ha nem hallgatnám az énekes szavát.

Íme, így állok ebben a dologban.

Sírjatok velem és sírjatok értem is, valamennyien csak valami jót forgattok eszetekben, ha belőle majd tettek is születnek. Akik nem forgattok ilyet eszetekben, nem indítanak meg titeket ezek a dolgok.

Te pedig hallgass meg; Uram Istenem. Pillants reám és láss meg engemet. Könyörülj rajtam és add vissza egészségemet. Nehéz kérdés lettem magamnak is szemed előtt, és ez az én betegségem.

---

⁶² Athanasios (295-373) Alexandria püspöke.

XXXIV. FEJEZET

A SZEMEK KÍVÁNSÁGA

51. Hátra van még, hogy testi szemem gyönyörűségéről is szóljak vallomásaimban. Hallja meg ezt templomod füle, hallják meg a testvéri és az ájtatos fülek. Ezzel a még most is szorongató testi érzékeim kísértéseit befejeztem. Sőhajtozok közben és óhajtanám immár, hogy égi hajlékomat ölthessem magamra.⁶³

A változatos és szépséges alakokat, a csillogó és kedves színeket szereti szemünk. Ne ejtsék ezek rabságba lelkemet.

Ejtse rabul a mindezt teremtő Isten. Igen-igen jó ez valamennyi, ámde nem ezek, hanem Isten az én igazi javam.

Ha ébren vagyok, naphosszat becézgetnek és nem hagynak nyugtomat. Nem úgy, mint például az ének hangjai. Néha ugyanis minden hang elcsitul, ha rám ereszkedik a csend.

A színek királynéasszonya a mindenen előmlő fény. Mindenütt találkozunk vele, bárhova tekintünk, bárhol is legyünk napjaink során.

Ezernyi módon simogat, hízeleg, ha mindjárt munka közben vagyok is és rá sem hederíték. Olyan erősen belénk lopja magát, hogy ha váratlanul eltűnik, vágyakozással keressük őt megint. És ha sokáig elmarad, szinte eleped a lelkünk.

52. Ó fényesség!

Téged látott Tóbiás, midőn vak szemével az élet mezsgyéjére igazgatta fiát, a szeretet lábán előtte lépkedett, és nem tévedt soha.⁶⁴

Ezt a fényt látta Izsák is, elaggott, gyöngült, meghályogosodott testi szemével, midőn jutalmul nyerte, hogy megáldja fiait, — bár föl nem ismerte előbb — éppen áldásában ismerje föl őket.⁶⁵

Jákob is ezt szemlélte, midőn vénségében szeme elborult, de ragyogó szívvel sugarazta be a fiában jóelőre jelzett nemzetség-törzseit.

Lám, Józseftől származó unokáira titokzatos módon terjesztette keresztfönt kezét, nem úgy, ahogyan atyjuk külsősegesen rendbe igazgatta volna, hanem amint ő belső lelki szemével megválogatta őket.⁶⁶

Ez az igazi fény. Egy és eggyé lesznek az őt látók és szeretetükbe zárók valamennyien.

Az említett anyagi fényesség pedig csalafinta és veszedelmes szépséggel édesíti a világ vak szerelmeseinek életét. Vannak azonban eléggé értelmes emberek, hogy benne is téged magasztaljanak, mindent létbe hívó Istenem: beleszövök e fényt is himnuszodba, s e fény még tévelygő álmaik során sem emészti meg őket. Vágyakozom, hogy én is így legyek.

Harcolok szemem kísértései ellen, hogy beléjük ne bonyolódjék lábam, amíg utadon Feléd balagok. Hozzád emelem lelki szemeimet, „hogy lábammat te húzzad ki a törből”. Kihúzod te gyakran a lábammat, mert hiszen törökbe botlik. Sohasem szűnsz ezzel a mentő kihúzással, pedig sű-

---

⁶³ Kor. II. 5,2.

⁶⁴ Tób. 4.

⁶⁵ Móz. I. 27.

⁶⁶ Uo. 48,49.

rűn botlik bele a mindenütt elszórt törbe. Ámde „nem szunnyad és nem alszik el, ki őrzi Izraelt”.⁶⁷

Szemünk csalogató kísértéseihez igen sok dolgot ragasztottak még az emberek: ezernyi művészettel, tömérdek mesterséggel. Ruhák, cipellők, edények és más egyéb, hasonló alkotások. Képek és csecsebecsék rengeteg sora. Túllépik ugyancsak a szükséges és a józan használatot s a tárgyak jámbor jelentését is mindezek. A földi hajszában nyomon követik az emberek a maguk csinálta dolgokat, de elhagyják lelkükben Alkotójukat és száműzik az embert is magukból, pedig az Isten emberré teremtette őket.

Én azonban, Istenem, dicsőségem, ezekben is hálaéneket zengek és magasztalással áldozok neked. Te föláladoztad értem magadat. Ugyanis minden, lelkeken át művészi kezekbe szűrődő szépség a lelkek fölött ragyogó örök Szépségből ered: Hozzá sóhajtozik éjjel-nappal a lelkem. A szépséges földi műveket alkotók, s az ilyenek nyomában járók azonban leszűrrik maguknak a helyes bírálat mértékét belőle, de nem szűrrik le az okos használat módját. Pedig az is ott van, csak észre nem veszik, hogy így messzebbre ne kelljen menniök, mert reád bízhatnák megőrzésre erejüket,⁶⁸ de szétszórják az inkább fárasztó és fonnyadt élvezeteikben.

Magam is, tárgyalom ugyan ezekkel a szavakkal a dolgot jelen írásomban, de ama szépségekbe belebonyolódok. Te azonban megmenthetsz Uram, kiszabadítasz engem, „mert irgalmasságod szemem előtt vagy”.⁶⁹ Törbe esek én is nyomorúságosan s te megszabadítasz irgalmasságosan. A szabadítást néha észre sem veszem, hiszen figyelmetlenül léptem csak a törbe. Máskor fájdalmas ez, mivel a törbe már belegabalyodtam.

XXXV. FEJEZET

A KÍVÁNCISISAG KÍSÉRTÉSE

54. Ezekhez csatlakozik a kísértés egy másik, sokkal inkább veszedelmes fajtája. A valamennyi érzék gyönyörűségében és örömeiben rejlő testi kívánságon kívül ugyanis — igájában elvész a tőled messze távozó — lelkünkben is van kívánczóság.

Ez a testi érzékekre támaszkodó, de nem testi élvezetet szerző, hanem a test útján tapasztalatokra törekvő hívságos és kíváncsi vágyakozás. A megismerés és a tudomány ürügyével kendőzzük ezt magunkban.

Mivel ez a vágyakozás a tudásra irányuló kívánságban lappang, s mert ismereteink megszerzésében érzékeink között szemünk vezérkedik, azért az isteni szó ezt a „szemek kívánságának” nevezi.⁷⁰

A szem sajátos hivatása a látás. Ám ezt a szót alkalmazzuk más érzékre is, ha megismerésre fordítjuk valamelyiket. Nem

mondjuk: halld csak, valami vöröslök. Vagy: szagold meg, hogy csillog. Vagy: ízeled, milyen fényes. Vagy: érintsd, hogy ragyog. Mindezekről úgy mondjuk, hogy látjuk.

És nem csak valami szemünkkel látható dologról mondjuk így: nézd, milyen tündöklő, hanem beszélünk így is: nézd, micsoda zengő, mennyire illatos, nézd, milyen az íze, nézd, milyen kemény. Tehát az érzékek egyetemes tapasztalatát, amint említettem: a szemek kívánsága szóval

⁶⁷ Zsolt. 120,4.

⁶⁸ Zsolt. 58,10.

⁶⁹ Uo. 25,3.

⁷⁰ Ján. I. 2,16.

nevezik. A látás föladatát ugyanis — benne első hely szemünket illeti — kisajátítja más egyéb érzékünk is valamiféle hasonlóság címén, amikor egy-egy dolog ismeretére törekszik.

55. Ezen az alapon világosan különböztetünk: érzékeink révén mit művelünk a gyönyörködés, és mit a kíváncsiság miatt. A gyönyörködés a szép, a zengő, a kellemes, az ízes, a bársonyos dolgok nyomába indul, a kíváncsiság pedig ezek ellenkezőjét is kutatja a tapasztalás okán. Nem azért, hogy kellemetlenséget merítsen, hanem mert tudásra és kísérletre vágyakozik.

Mi öröm volna az összetépett holttest nézésében? Visszaborzadsz tőle. És mégis, ha valahol hever ilyen, összecsődülnek az emberek, hogy bánkódjanak vagy rémüldözzenek. Pedig attól is félnek, hogy álmukban ilyet látnak. Ámde ha ébren vannak, mintha valaki látásra kényszerítené, vagy a szépség valamelyes híre csalogatná őket. Így van ez a többi érték dolgában is. Végükre járnunk most hosszadalmas volna.

Ez a beteges kíváncsiság az oka, ha a színpadon annyi bámulatos eseményt játszanak. Ez ösztönöz a természet rejtett dolgainak felkutatására (rajtunk kívül állanak ezek), habár ismertünknek semmi haszna nincsen. Nem is akarnak mást az emberek, mint a pusztá tudást. Ebből származik az a hiba is, hogy elferdült tudományos vágyakozásból, bűbájos mesterkedéssel kutatnak valamit. Ezért kísértik a vallásban is az Istent, midőn jelet és csodát kérnek, nem mintha ez üdvös dolog volna, de hajkurásszák a tapasztalat címén.

56. Ebben a törökkel és veszedelmekkel teli roppant rengetegben a szívemből már sok mindent kívágtam. Sok mindent kitéptem. Ajándékoz, hogy ezt megteremthettem, üdvösségem Istene. Ha azonban mindennapi életünket oly tömördek efféle dolog zümmögi közül ezer oldalról, mikor szólhatok nyugodalmasan, és mikor állíthatod bátorságosan, hogy sem bámészkodással, sem üres kandisággal ilyesmi le nem köti soha figyelmemet?

Igaz, a színház már nem szólít magához, és nem érdekel a csillagok futása. Lelkem sohasem volt kíváncsi a szellemvilág válaszáira. Minden bűbájos mesterkedéstől utálattal menekülök.

Ámde: gonosz ellenségem milyen agyafúrt sugalmazással csalogat, hogy tőled Uram Istenem — áldozatos és egyszerű szolgálattal tartozom neked — valami jelet kívánjak. Kérlek azonban téged, Királyunkra és Jeruzsálemre, tisztaságos és egyszerű hazánkra, hogy amint távol van tőlem most ez a bűnös szándék, úgy távolodjék egyre inkább, soha meg ne lepjen. Ha pedig valakinek az üdvösségeért rimánkodok hozzád, törekvésemnek egészen más célja van, s megadod most és később is megadod, hogy téged örömet kövesselek, bármit akarnál cselekedeteden.

57. Számba vehetné-e valaki, hogy mennyi apró-cseprő, szóra sem érdemes ügyben szenved mégis kíváncsiságunk napról napra megkísértést és milyen gyakran esünk el ebben? Hányszor előfordul: elcsépett, buta dolgokat beszélnek és kezdetben csak mintha nehezen tűrnénk a fecségőket, hogy a gyöngé szószátyárokat talán meg ne bántssuk, de később, lassan már szívesen figyeljük őket.

Nem bámulom meg a cirkusz porondján, ha nyulat kerget a kutya. A mezőn azonban, ha véletlenül arrafelé kószálgatok, még a magasztos gondolatokról is elvonja talán figyelmemet és bizony elszórakoztat engem az ilyen vadászat. Más ösvényre ugyan nem kényszeríti háttálatomat, de lelkem irányát mégis megzavarja. És ha rá nem hökkentesz engem gyöngeségemre, ha nem figyelmeztetsz hamarosan, hogy bámészkodásomból valami megfontolással hozzád emelkedjem, vagy legyintsek csak az egész dologra és siessek tovább, akkor tunya módon ott ögyelgek a mezőn.

Miképpen lehetséges, hogy otthon üldögelek, és igen gyakran arra figyelek: legyet fog a gyík, vagy a hálójába csavargó legyet nyakon csípi a pók? Talán, mert apró állatok ezek, azért nem

ugyanaz történik velem? Alkalmat adnak, hogy téged dicsérjelek, a nagymindenség csodálatraméltó Alkotóját és igazgató Urát, kezdetben azonban még nem ezért figyeltem. Más dolog, ha gyorsan talpra ugrunk és más, ha el sem estünk.

Életem ilyenekkel van telis tele és egyetlen reménységem roppant nagy irgalmasságod. Szívünk lassan ilyen dolgok szelencéje lesz. Bősséggel cipeli a hiábavalóságok súlyos cókókjait. Azért törik össze és azért zavarodik meg annyiszor imádságunk. Míg színed előtt füledhez tárjuk könyörgő szívünket: nem tudom, honnét szakadnak rám az ilyen széllelbéelt, kóbor elszórakozások, de megzavarják fölséges ténykedésemet.

XXXVI. FEJEZET

A KEVÉLYSÉGHEZ VALÓ VISZONYA

58. Vajon ezt is jelentéktelen apróságnak kell minősítenem? Reménységünkhöz visszavezet-e más valami, mint teljességes könyörületed, miután hozzákezdtl alakításomhoz? Te tudod, mennyit hoztál már rendbe bennem. Ama nyavalyából gyógyítasz először, hogy mentegessem magamat a bűntől. Majd összes egyéb gonoszágomon könyörülsz, hogy meggyógyítsad

minden betegséget, megóvjad életemet a pusztulástól, irgalommal és kegyelemmel koronázz és kielégítsd javaiddal kívánságomat.⁷¹ Félelmeddel morzsolta össze kevélységemet és igádba szelídítetted kemény nyakamat.

Hordozom már igádat és könnyű ez nekem, hiszen így ígérted, ilyennek akartad.⁷² Bizony ilyen volt már akkor is, midőn féltem nyakamra venni, csak én nem tudtam erről. Kevélység nélkül egymagadban országolsz csak Uram, mert igazi Úr egyedül te vagy, és senki más nem uralkodik rajtad. Vajon elhagyott-e már a kísértés eme harmadik fajtája engem, vagy elhagyhat-e jelenleg való teljes életemben?

59. Azt kívánnunk, hogy féljenek tőlünk és szeressenek bennünket az emberek, nem egyébért, csupán mert ebből örömünk — de nem valóságos öröm — származik: nyomorúságos élet és aljas hencegés ez.

Főképpen ez a kívánság az alapja annak, hogy az emberek nem szeretnek téged és nem is félnek tiszta szívvel tőled. Ezért van, hogy „a kevélyeknek ellenállsz, s kegyelmet adsz az alázatosoknak”.⁷³ És „dörögsz az égből” a világ hajszájára s „alapjukban megrendülnek a hegyek”.⁷⁴

Mivel azonban az emberi közösség némely hivatala szükségképpen megkívánja, hogy szeressenek minket és féljenek is tőlünk az emberek, azért igazi boldogságunk ellenlábasa nyomunkban leskelődik és lépvevesszőkön szórja szét csalétkét mindenütt: nosza, előre, rajta!

Mi pedig mohón csipegetjük a csalétket és vigyázatlanul rabságba esünk. Elszakítjuk igazságodtól örömünket, hogy újra megtaláljuk az emberi csalárdságban. Nem miattad, ha nem helyetted akarjuk, hogy féljenek és szeressenek minket az emberek. És ha már hasonlóvá faragott magához, sajátjának akar minket az ördög, nem a szeretet egyetértésében, hanem a kárhozat közös gyötrelmében. Elhatározta, hogy fölüti trónját „távol északon”⁷⁵ és a megsötétült, fagyos emberek neki szolgáljanak. Eltorzult gonosz módon majmol a sátán téged.

⁷¹ Zsolt. 102,3,5.

⁷² Máté 11,30.

⁷³ Pét. I. 5,5.

⁷⁴ Zsolt. 17,14,8.

⁷⁵ Izai. 14, 13-15.

Mi pedig Uram, kisdéd nyájad vagyunk.⁷⁶ Terelgess magadénak. Tárd ki szárnyadat és alája menekülünk. Légy dicsőségünk. Miattad szeressenek minket, és bennünk igéidtől féljenek.

Ha valaki emberi dicséretre szomjazik, holott te vádolod őt, nem oltalmazza meg az emberek, amikor majd megítéled egykor és meg nem szabadítják, mikor te kárhoztatod.

„Hiszen nem dicsekszik lelke kívánságaival a gonosz és nem mondják boldognak az istentelent”,⁷⁷ hanem valami tőled neki ajándékozott adományodért részesül az ember dicséretben. Ha az ember azután inkább örül az őt ért dicséretnek, mint a dicséretet szerző ajándéknak, korholásod éri utol, míg mások dicsérik. Ilyenkor jobb a dicsérő, mint a megdicsért. Amanak ugyanis az Isten ajándéka tetszik felebarátjában, ennek pedig kedvesebb az ember ajándéka, mint az Istené.

XXXVII. FEJEZET

MILYEN HATÁSSAL VAN RÁ AZ EMBERI DICSÉRET

60. Uram, bolygatnak ezek a kísértések nap nap után, szünet nélkül háborítanak.

Mindennapi befűtött kemencénk az emberi nyelv.

Ezen a téren is megtartóztatást parancsolsz nekünk. Add, amit parancsolsz, és parancsold, amit akarsz.

Ismered ebben az ügyben szívem hozzád szálló sóhajtozásait és szemem könnyének patakjait. Nem gyerekjáték megállapítanom, hogy e nyavalyától mennyivel lettem tisztább, és nagyon félek titkos bűneimtől. Ismeri őket szemed, de az enyém nem tud róluk. Másfajta kísértésben még csak akad valami lehetőségem arra, hogy vizsgáljam magamat, ámde ilyen lehetőségem ebben alig kerül. A testi vágyakozás vagy a hiábavaló tudásra szomjas kíváncsiság körül ugyanis még csak rátalálok, hogy mennyire jutottam már lelkem megfékezése terén, ha ezeknek — akár szántsándékkal, akár mert távol vannak — szűkében vagyok. Ilyenkor megkérdezhetem magamat: ha nélkülözöm őket, terhemre esik-e vagy nem, ez a nélkülözés?

A gazdagságot azért óhajtja az ember, hogy a három kívánság valamelyikét, vagy kettőt közülük, avagy valamennyit szolgálja vele. Ha lelkünk meg nem állapíthatja, megveti-e, míg a birtokában van, a gazdagságot, lemondhat róla, hogy így magát próbára tehesse.

Hogy azonban a dicsőséget nélkülözzük, és így tapasztalatot szerezhessünk arról, ugyan mennyire vittük a lemondásban: gonoszok módján kellene élnünk, elrugaszkodottan és istentelenül, hogy ismerőseink egy szálig meg is utáljanak minket. Ennél azonban lehet-e esztelenebbet gondolnunk, vagy éppen mondanunk?

Ha a dicséret becsületes élet és derék cselekedetek kísérője — szokás és kell is, hogy így legyen —, akkor ezt a kísérőt, akár csak magát a tisztességes életet, helytelen dolog elhanyagolnunk. Igen, de meg nem tudhatom, hogy egykedvűen vagy nehezen nélkülözök-e valamit, ha ez a valami nincsen tőlem távol.

61. Mit valljak Uram, kísértésem eme fajtájában neked? Mi mást, mint hogy gyönyörködtet engem a dicséret. Mégis több örömöm van az igazságban, mint a dicséretben. Ha ugyanis választanom lehetne, mit akarok inkább: lépten-nyomon elbotló szeleverdi legyek, de úton-útfélen fű-fa magasztaljon, vagy kígyót-békát kiáltson rám a földkerekség, de állhatatos és igazságban biztos férfiú maradjak? — jól tudom, hogy mit választanék.

---

⁷⁶ Luk. 12,32.

⁷⁷ Zsolt. 10,3.

Szívesebben venném, ha bármi javamon tapasztalt örömet nem dagasztaná igenlésével semmiféle idegen ajak. Bevallom azonban: dagasztja. És nem csak dagasztja, de csökkenti, ha gáncsol. Mikor azután ez a nyomorúságom megzavar; mentegetőzés lopózik belém és ez — hogy milyen, te tudod Istenem — aggodalommal tölt el engem.

Nemcsak megtartóztatást parancsoltál nekünk, vagyis, hogy szeretetünket milyen dolgoktól kell megtagadnunk, hanem igazságosságot is: szeretetünket mire pazaroljuk. Nemcsak azt akarod, hogy téged szeressünk, hanem felebarátunkat is szeressük.

Gyakran úgy látom, hogy felebarátom javán vagy reménységén örülök, pedig a megértő lélek dicséretében lelem örömet, amikor hallom, hogy gáncsolja a jót, vagy az olyan dolgot, amit nem is ismer.

Előfordul, hogy a dicséret szomorít, amikor magasztalnak bennem valamit, ami még magában sincs ínyemre, vagy ha kisebb és jelentéktlenebb értékeimet többre becsülik, mint ahogyan becsülniök kellene.

Viszont honnét tudom: abból sarjad-e bennem ez az érzület, mert nem akarom, hogy dicsérem véleménye rólam a magamétól eltérő legyen? Nem az ő java indít meg ilyenkor, hanem a magamnak is tetsző saját jó vonásaim, ha mások tetszését is megnyerik, nekem is kedvesebbek. Valamiképpen nem engem dicsérnek, ha nem a magamról alakított véleményemet dicsérik, akár a nekem nem tetszőt dicsérik, akár bőségesebb magasztalással illetik, ami ínyemre kevésbé van bennem.

Ugye, bizonytalankodom magam körül ezen a téren?

62. Íme, úgy látom Igazságom Benned, hogy nem magamért, hanem felebarátom hasznáért kell törődnöm a rám szórt dicsérettel. Hogy azonban így vagyok-e, bizony nem tudom. Magamat kevésbé ismerem ebben a dologban, mint téged. Könyörgök, tárd föl nekem Istenem, milyen is vagyok, hogy majd értem hozzád imádkozó testvéreimnek vallomást tegyek: miféle sebeket találok magamban?

Ismét szorgalmasabban kérdezem magamat: ha felebarátom javát tekintem a rám szórt dicséretben, miért érint kevésbé engem, ha mást gáncsolnak igaztalanul, mint ha rám hull a gáncsolók szava? Miért marcangol inkább a rám szórt, mint a jelenlétemben ugyancsak gonoszul másra zúduló gyalázkodás? Tehát ezt sem tudom? Nincs más hátra, mint hogy megcsaljam magamat és az igazságot színed előtt csúfoljam meg szívemben és számban egyaránt?

Távoztasd Uram ezt az örültséget tőlem, hogy a bűnösök olajává ne legyen ajakam és ne azzal kenjem meg fejemet.⁷⁸

XXXVIII. FEJEZET

A HIÚ DICSŐSÉG VESZEDELME

63. „Nyomorult és szegény vagyok.”⁷⁹ Jobb nekem, ha rejtett sóhajokban nem tetszem magamnak és irgalmasságot keresem, míg hibáim meg nem szűnnek, és segítsd javítani foggyatkozásaimat ama békességig, amelyet nem lát meg a kevélyek szeme.

A szájunkról elröppent beszéd és az embereknek immár ismerős cselekedetük a dicsőség szerelmének nagyon veszedelmes kísértését rejti. Koldult elismerést gyűjt ez a szerelem, hogy valamiképpen mi magunk ragyogjunk. Kísért akkor is, ha mindjárt szívem mélyén elítélem, sőt

⁷⁸ Zsolt. 144,5.

⁷⁹ Zsolt. 108,22.

az elutasítás már maga kísértés: az ember gyakran a hiú dicsőség megvetésében még teteme-sebb hiúsággal dicsekszik. Ilyenkor már nem is a dicsőség megvetésével dicsekszik, hiszen nem veti meg, ha dicsekszik szívében.

XXXIX. FEJEZET

AZ ÖNSZERETET EREJE ÉS TERMÉSZETE

64. Ugyancsak szívünk belsejében lappang egy másik hiba is a kísértések említett fajtájából. Értéktelenné válnak tőle az olyanok, akik maguknak tetszenek, habár mások nem rajonganak értük, vagy éppen utálják őket. Ezek a maguknak tetszők kisujjukat sem mozdítják embertársaik tetszése érdekében. Szörnyen eljátszották tetszésedet a magukban tetszelgők, nem csupán hiányaikért, amelyeket ők értéknek tartanak, hanem ajándékodért is, mivel azt a maguk javának hiszik. Vagy talán a tiédnek tartják, de maguk érdeméül róják, avagy kegyelmedből eredőnek vélik, ám nem örvendeznek testvér gyanánt rajta, hanem irigykednek, ha másnak is megadtad.

Ebben és hasonló bajos veszedelemben te látod szívem aggodalmait. Inkább érzem, hogy időnkint gyógyítod efféle sebeimet, semmint újat ne kapnék.

XL. FEJEZET

MAGÁBAN ÉS A MINDENSÉGBEN KUTATTA AZ ISTENT

65. Hol nem jártál velem Igazságom? Tanítottál, hogy mitől őrizkedjek és mire vágyakozzak, míg reád vonatkoztattam alacsonyabb rendű képzelgéseimet, ha éppen megtehettem és tanácsot kértem tőled.

Érzékeimmel tőlem telhetőleg vizsgáltam át a külső mindenséget. Magamból figyeltem testem életét és érzéseimet. Azután beléptem emlékezetem útvesztőibe. Töméredek képpel ezernyi tágas térség zsúfolódott itt bőségesen, bámulatos módon.

Vizsgálódtam, meghökkenten sápadóztam és nélküled meg nem különböztethettem közülük semmit. Úgy találtam, hogy egyik sem te vagy.

Végigkutattam, kóboroltam mindent. Iparkodtam, hogy ezt is, azt is a magam méltósága szerint, megfelelő módon becsüljem és értékeljem. Közvetítő érzékeimmel ragadtam meg az egyes dolgokat. Másokról úgy láttam, hogy elkeveredtek velem, de kifürkészttem szorgosan őket. Számba vettem és. szétválasztottam sorban a követeimet is. Emlékezetem gazdag térségein tüzetesen fürkészttem egyes dolgokat. Más dolgokat kellő helyükre visszatettem és ismét másokat újra előszedegettem.

Én azonban nem Te voltam, amikor ezt cselekedtem. Vagyis mindezt művelő erőm nem volt egy veled.

Te ugyanis sohasem hunyó fény vagy. Tőled kértem tanácsot mindeme dolgokra nézve: van-e létük, mi a lényegük és mire becsüljük őket? Hallgattalak téged, tanítómat és parancsoló Uramat.

Gyakran cselekszem így. Ilyenkor örvendezek és ha szükséges munkámtól szabadulhatok, ehhez az élvezethez menekülök.

Ámde mindezekben — rájuk nézve tanácsodat kérem és átbarangolok rajtuk — kívüled biztos helyet lelkemnek nem találok, ahol összegyülekeznének szétszórt dolgaim és belőlem semmi el ne kallódnék tőled.

Igen szokatlan érzelembé mártod olykor szívemet. Nem is tudom, miféle gyönyörűség ez. Ha tökéletessé válik bennem, sejtelmem sincs, mi lesz belőle, ámde nem azonos ez földi életemmel.

Majd visszaesek fájdalmas nyűgeimbe. Megemészt a szokás, karmába kaparint. Sokat sírok, de rabláncom erős. A szokás ilyen nagy terhe nehezül miránk. Itt megmaradhatok, de nincs hozzá semmi kedvem. Ott örömmel maradnék, de ott meg nem tudok. Nyomorult vagyok tehát mind a két helyen.

XLI. FEJEZET

A HÁRMAS KÍVÁNSÁG

66. Ezért vizsgáltam bűneim nyavalyáit a hármasságban. Lelkem üdvösségére segítségül hívtam jobbodat. Sebesült szívvel pillantottam meg fényességedet és visszahőkölten szólottam: eljuthat-e valaki odáig? „Elvetettél szemed elől engem.”⁸⁰

Mindenek fölött trónoló igazság vagy.

Kapzsisággal nem akartam, hogy elveszítslek, tehát veled együtt kívántam a hazugság birtoklását: senki sem akar úgy mondani hamisat, hogy maga sem tudja, mi az igaz. Elveszítettelek, mert méltónak nem ítéled, hogy a hazugsággal együtt légy enyém.

XLII. FEJEZET

A GONOSZ LELKEK SEGÍTSÉGÜL HÍVÁSÁRÓL

67. Kit találhattam, hogy kiengeszteljen veled? Az angyalokhoz kellett volna futnom? Milyen könyörgéssel? Miféle szertartások erején?

Hallottam nem egy hozzád vissza igyekezőről. Magától nem volt erre ereje, azért megkísérelte ezt az utat is. Ámde kíváncsi látomások vágyakozásába zuhant és megérdemelte csalódásait. Gőgös, tudálékos fitymálással keresett csak téged. Inkább pöffeszkedett, semhogy mellét verte volna és lelke hasonló mivoltán lecsalogatta magához kevélysége cinkostársaiul a levegő hatalmasságait,⁸¹ de azok őt törbe csalták bűbajos fogásokkal. Közvetítőt keresett, hogy az megtisztítsa, ámde itt nem talált. A sátánra bukkant ugyanis, és ő „a világosság angyalának tetteti magát”.⁸² Szörnyen becsapta a gőgös embert az a körülmény, hogy az ördögnek hús és vér teste nincsen.

Halandó az ilyen és egyben bűnös is. Te pedig Uram — veled kereste olyan kevélyen az engesztelődés útját- halhatatlan vagy és gonoszság nincsen benned.

A közvetítőnek azonban az Isten és az emberek között⁸³ szükségszerűen hasonlónak kellett lennie: valamiben az Istenhez és valamiben az emberhez. Ha mindkét irányban az emberekhez hasonló: az Istentől így nagyon távol volna. Ha pedig mindkettőben csak az Istenhez hasonlít: az emberektől volna messzire és közvetítő semmiképpen sem lehetne. A csaló közvetítőnek pedig — ő rejtett ítéletedből csupán a kevélységet csapta be érdeme szerint — egy közös vonása van az emberekkel, és ez a gonoszság. Viszont az Istennel is hasonlóságot akar tüntetőleg: ke-

---

⁸⁰ Zsolt. 30,23.

⁸¹ Ef. 2,2.

⁸² Kor, II.11,14.

⁸³ Tim. I. 2,5.

vélen halhatatlannak hirdeti magát, mert halandó testbe nem öltözködött. Mivel azonban a bűn zsoldja a halál,⁸⁴ ez közös benne az emberekkel, s azonképpen halál az ítélete.

XLIII. FEJEZET

KRISZTUS AZ IGAZI KÖZVETÍTŐ

68. Az igazi közvetítőt rejtett irgalmassággal mutattad meg az alázatosaknak, és elküldötted, hogy példáján magát az alázatosságot megtanulják: Isten és emberek közvetítőjeként az ember Krisztus Jézus jelent meg, bűnös halandók és a halhatatlan Igazság között.⁸⁵

Halandó az emberekkel együtt és igaz, miként az Isten. És m t élet és békesség az igazság bére, Istennel egyesült igazságával a megigazult bűnösök halálát összetörte. Őt mutatta Isten hajdan élt szentjeinknek, hogy jövőendő szenvedésének hitében üdvözljenek, amint mi magunk is üdvözlünk immár múlt szenvedésébe vetett hitünk útján. Amennyiben ember, annyiban közvetítő. Ám amennyiben Ige, annyiban nem középső. Mint ilyen ugyanis Istennel egyenlő, Isten az Istennél, s egy Isten a Szentlélekkel együtt.

69. Milyen nagyon szerettél minket jóságos atyánk. Nem kegyelmeztél egyetlen Fiadnak, hanem érettünk, bűnösökért odaadtad őt.⁸⁶

Mennyire szerettél bennünket. Értünk nem tartotta ő a veled való egyenlőtlenséget oly dolognak, melyhez erőszakosan ragaszkodjék és alattvaló lett á kereszt haláláig.⁸⁷ Egyedül szabad ő a halottak között,⁸⁸ kinek hatalma volt odaadni a lelkét és hatalma, hogy azt újra fölvegye.⁸⁹ Érettünk győző és előtted áldozati bárány is lett ugyanakkor. Azért győző, mert egyúttal áldozat.

Pappá lett érettünk színed előtt és egyben áldozat. Azért lett pap, mert áldozat is egyben.

Tőled született és szolgált minekünk és így belőlünk, szolgálkból, neked fiakat adott.

Méltán van benne erős reménységem, hogy meggyógyítod vele minden nyavalyámat. Ott ül jobboldon és közbenjárt miértünk.⁹⁰ Máskülönben kétségbe kellene esnem, mert sok és nagy az én nyavalyám, tömérdek, tengernyi. Ámde nagyobb és bővebb a te orvosságod.

Azt hihettük volna, hogy emberi sorsunktól messze van Igéd és kétségbeesés mardosna minket magunk miatt, ha nem ölt testet és nem lakozik köztünk.

70. Megrendültem bűneim és nyomorúságom terebélye miatt.

Azt terveztem már elmélő szívemben, hogy a pusztába menekülök. Ám ettől eltiltottál. Meg-erősítettél, mert így szóltál nekem: „Azért halt meg Krisztus valamennyiért, hogy azok is, akik élnek, már ne önmagukban éljenek, hanem annak, aki értük meghalt.”⁹¹

Íme Uram, beléd hajítom minden gondomat, hogy éljek és „szemléljem a csodákat törvényedben”.⁹² Ismered tudatlanságomat és gyöngeségemet. Taníts és gyógyíts engem. Egyszülötted,

---

⁸⁴ Róm. 6,23.

⁸⁵ Tim. I. 2,5.

⁸⁶ Róm. 8,32.

⁸⁷ Fil. 2,6.

⁸⁸ Zsolt. 87,6-8.

⁸⁹ Ján. 10,18.

⁹⁰ Róm. 8,34.

⁹¹ Kor. II. 5,15.

⁹² Kor. II. 5,15.

„Akiben a bölcsességnek és a tudománynak minden kincse rejlik”,⁹³ vérével váltott meg engem.

Ne gyalázzanak immár a kevélyek, ha váltságom díján elgondolkozom, ha eszem, iszom és osztok is belőle. Jóllakásomat még szegénységemben is belőle akarom, azok között, akik esznek és jóllaknak, s dicsérik és keresik az Urat.⁹⁴

XI. KÖNYV

I. FEJEZET

MIÉRT VALL A MINDEN GONDOLATUNKAT ISMERŐ ISTENNEK?

1. Tiéd Uram az örökkévalóság. Vajon nem ismernéd, ha bármit is mondok el neked? Vagy ideig-óráig látod-e csupán az idők folyamán megtörtént dolgokat? Miért szövögetem tehát eléd annyi esemény szálát?

Bizonyára nem azért, hogy tőlem szerezz róluk tudomást. Szívemet keltegetem inkább feléd és művem minden olvasójának szívét, hadd mondjuk együtt valamennyien: „Nagy az Úr, fölötte dicséretes.”¹

Említettem már, és újra kijelentem: szerelmed szerelme irányít ezen a téren. Lám, imádkozunk is, bár így szói az Igazság: „tudja a ti Atyátok, mire van szükségtek, mielőtt kérnétek őt”.²

Megnyitjuk tehát szívünket előtted. Megvalljuk összes nyomorúságunkat, s hozzánk való irgalmasságodat; hogy a tőled immár megkezdett szabadításunkat fejezd be egészen. Ne legyünk magunkban boldogtalanok, hanem benned boldogok. Hiszen arra szólítottál, hogy lelkileg szegények, szelídek, sírók, igazságra éhes-szomjasak, irgalmasak, tiszta szívűek és békességesek legyünk.³

Íme, elmondtam sok mindent neked, tudomásom és szándékom szerint. Te azonban előbb akartad, hogy neked, Uramnak, Istenemnek valljak: mert jó vagy és irgalmad örökkévaló.⁴

II. FEJEZET

KEGYELMET KÉR AZ ÍRÁS MEGÉRTÉSÉRE

2. Mikor leszek eléggé erős, hogy tollam nyelvén elmondjam minden buzdításodat és fenyegetésedet, minden vigasztalásodat és igazságodat? Velük célhoz vezettél engemet, hogy népednek hirdessem igédet és titkaidnak sáfára legyek. És ha volna erőm, hogy mindezt elmondjam annak rendje-módján, időm valamennyi pillanata ugyancsak drága lenne. Régen fölgyulladt már bennem a vágyakozás, hogy elmélkedjek törvényeiden, és megvalljam neked ezen a területen is: mennyit tudok és mennyit nem tudok. Valljam világosságod első nyomait és sötétségem maradék zugait, amíg erőd majd meg nem szünteti gyöngeségemet.

---

⁹³ Kol. 2,3.

⁹⁴ Zsolt. 21,27.

¹ Zsolt. 95,4.

² Máté 6,8.

³ Uo. 5,3-9.

⁴ Zsolt. 117,1.

Nem akarom, hogy óráim ezután más dologra illanjanak el. Óráim, ha szabadon hágy belőlük testem szükséges pihentetése, figyelmes szellemi munkám, s az embereknek járó, vagy nem járó, de azért csak megadott szeretetszolgálat.

3. Figyelj imámra Uram Istenem. Támogasd irgalmaddal vágyakozásomat. Hiszen nem csupán magamért gyullad föl, hanem arra törekszik, hogy a felebaráti szeretetnek is hasznára legyen. Látod szívemben, hogy mennyire így van ez.

Hadd áldozzam neked gondolkodásom és nyelvem szolgálatát. Ajándékozd, amit fölálldoz. Ugyanis szegény és szűkölködő vagyok, te pedig gazdag mindazok iránt, kik segítségül hívnak.⁵ Biztonságosan gondoskodsz te rólunk. Tisztogasd meg lelki és testi ajkamat minden vakmerőség és hazugság szennytől. Tiszta örömömre szolgáljanak szent Írásaid, ne botladozzak bennük és másokat se csaljak meg velük.

Figyelj, Uram és könyörülj Uram Istenem, vakok világossága és esendők erőssége. Te a látók világossága és az erősek ereje is vagy egyben. Figyelj lelkemre és hallgasd meg Uram, ha kiált hozzád a mélyből. Ha nem hallgatnál a mélységekben is minket, hová mennénk és kihez kiáltoznánk?

„Tied a nappal és tied az éjszaka.”⁶ Intésed szerint iramlanak a percek. Adj belőlük alkalmasakat, hogy törvényed mélységén elmélkedjek és ne zárd el azt a zörgetők elől. Nem akarhattad, hogy hiába írják annyi lapjának rejtett titkait. Van erdejének sok lappangó, szökő, kérődző, legelésző, heverő és rágódó szarvasa. Ó Uram, tökéletesíts engem és tárd föl nekem az Írás erdejét. Íme, szavad örööm és beszéded túlcsonduló élvezetem. Ajándékozd, amit szeretek, mivel szeretem és ezt is tőled kaptam. Ne hagyd útfélen ajándékaidat, ne vesd meg a szomjas füvecskét sem.

Magasztalással megvalloim neked, bármit találok majd Könyveidben, hogy „halljam a dicséret szavát”.⁷ Engedd, hogy belőled oltsam szomjúságomat, hadd vizsgáljam meg a törvényed csodáit, a kezdet kezdetétől — benne alkottad a mennyet és a földet — egészen szent Városod Vele együtt örökös birodalmáig.

4. Könyörülj rajtam Uram, és figyelmezz óhajításomra. Hiszem, hogy nem a földre irányul kívánságom. Nem aranyra, ezüstre, drágakövekre. Nem csillogó ruhákra. Nem tisztségekre, nem hatalomra vagy testi élvezetre. Nem tekintem testem és zarándokló földi életem szükségleteit. Ott tárulkozik ez valamennyi előttünk, ha keressük országodat és igazságodat. Vedd szemügyre Uram Istenem, hogy vágyakozásom honnét is fakad. „Mendemondákat beszélnek nekem az istentelenek, de nem olyanok azok, mint a te törvényed.”⁸ Íme, vágyakozásom honnét csörge-dezik.

Láss meg Atyám. Nézz rám, figyelj és helyeselj. Találjon tetszésre könyörületednél, hogy én előtted kegyelemre leljek, s igéid rejtett mélye kopogásomra fölnyíljék nekem. Jézus Krisztusra esengek, Urunkra, Egyszülött Fiadra, „jobbod férfiára”,⁹ az „emberfiára”, akit közvetítőnek választottál Magad és miközöttünk. Vele kerestél minket, bár nem kerestünk téged, de kerestél, hogy mi kereshessünk. Igéd Ő. Benne hívtál létbe mindent és e mindenben engemet. Egyszülötted, általa szólítottad a hívő népet, hogy fiaddá fogadd s e népben engem is. Általa kö-

⁵ Róm. 10,12.

⁶ Zsolt. 73,16.

⁷ Uo. 25,7.

⁸ Uo. 118,85.

⁹ Uo. 79,18.

nyörgök. Ő ott ül jobboldon és közbenjár miérettünk, „akiben a bölcsességnek és a tudománynak minden kincse rejlik”.¹⁰

Őt, keresem Könyveid nyomán.

Róla írt Mózes.¹¹ Maga mondja ezt, s az Igazság tanúsítja.

III. FEJEZET

CSAK ISTEN AJANDÉKABÓL ÉRTHETJÜK MÓZES ÍRASÁT A MENNY ÉS A FÖLD TEREMTÉSÉRŐL

5. Hadd halljam s hadd értem, hogyan alkottad kezdetben a mennyet és a földet.¹² Mózes írta ezt. Írta és eltávozott. Átköltözött innét hozzád. Most már nincs előttem. Ha előttem volna, megragadnám őt, és kérve kérném, könyörögnék hozzá nevedben, hogy tárja föl nekem mondanása jelentését. Testi fülemmel erősen figyelném az ajakáról elröppenő szavakat. Ha azonban zsidó nyelven beszélne, hiába kopogtatna érzékeimen, értelmem semmit sem ragadna meg szavaiból. Ha latinul szólna, érteném, hogy mit mond.

Ámde honnét tudnám, hogy igazat beszél? És ha ezt is tudnám, vajon tőle tudhatnám-e meg? Hogy igazat beszél, odabent, mélyen, gondolkodásom szálláshelyén, bizony nem zsidó, nem görög, nem latin s nem barbár szó, hanem maga az igazság mondaná, nyelv és ajak nélkül, szótagok csengése nélkül. És én is azonnal, teljes bizodalommal mondanám szolgádnak: igazat beszélsz.

Mivel tehát őt nem kérdezhetem, hozzád esengek Istenem, Igazság! Veled betöltve szolt igazat ő is, könyörgök, ne nézz gonoszságaimra, s ha megadtad eme szolgádnak, hogy elmondja mindezt, add meg nekem a megértés kegyelmét.

IV. FEJEZET

MAGA A TEREMTÉS HIRDETI TEREMTŐJÉT

6. Ég és föld íme létezik. Hangosan kiáltják, hogy teremtés útján vannak, mert változnak és folyton cserélődnek.

Ámde a senkitől sem teremtett, mégis létező valamiben nincs, ami azelőtt ne lett volna, vagyis változás és cserélődés benne nincsen.

Hirdetik, hogy nem ők hívták létbe magukat, „azért vagyunk, mert teremtettek minket. Mielőtt léteztünk, nem voltunk, hogy létrejöhetünk volna önmagunktól.” Minden ízében nyilvánvaló a beszélők szava. Uram, te alkottad tehát őket. Szép vagy, hiszen ők is szépek. Jó vagy, mert ők jók is. Létezel, mert ők is vannak. Azonban nem úgy szépek és jók, nem is úgy léteznek, mint Te, az ő Alkotójuk. Ha veled hasonlítjuk össze valamennyit: nem szépek, nem jók és nincsen létezésük.

Mindezt tudjuk, és ezért köszönet neked. Tudásunk azonban tudásodhoz mérten csupán tudatlanság.

---

¹⁰ Kol. 2,3.

¹¹ Ján. 5,46.

¹² Móz. I.1,1.

V. FEJEZET

SEMMIBŐL TEREMTETTE ISTEN A VILÁGOT

7. Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet. Miképpen teremtetted őket, miáltal vitted végbe hatalmas művedet?

Nyilvánvalóan nem úgy cselekedtél, mint a szobrász, aki a lelki szemével látott alakot kívánja megvalósítani, s testből alakít testet. S hogyan is tehetne így, ha ezt az alakot meg nem teremtetted volna.

A művész testét te magad teremtetted. Te alkottad izmait igazgató lelkét. Te adtad kezébe az anyagot, hogy belőle készítsen valamit. Tehetségét is te adományoztad, hogy értse művészi feladatait és belülről folyton lássa a kívül elkészültet. Te adtad testi érzékeit, hogy lelke anyagra vetítse velük a művészi terveket. Ezek az érzékek jelentik lelkének a munka menetét, hogy meghányja-vesse azután a lélek a benne és a rajta uralkodó igazsággal együtt: sikerült-e az eddig elkészült alkotás? Téged magasztal ez is, amaz is, mindenek Alkotója. A mindenséget azonban hogyan alkotod? Miképpen teremtetted az eget és a földet Istenem? Annyi bizonyos, hogy nem az égben és nem a földön alkottad meg az eget és a földet. Nem a levegőben, nem is a vizeken, mert hiszen ezek is az ég és a föld tartozékai. Nem a mindenségben alkottad a világ-mindenséget. Hiszen nem volt tér, ahol létrejöjjön, mielőtt létre nem jött, hogy immár legyen. Nem volt kezdetben semmi, hogy belőle az eget és a földet megteremtsed. Honnét is vetted volna, amit nem alkottál, hogy belőle alakíts később valamit. Van-e valami, nem azért létező, mivel létezel? Szóltál tehát, és lettek, vagyis Igédben teremtettél mindent.¹³

VI. FEJEZET

MIKÉPPEN MONDOTTA ISTEN, HOGY LEGYEN VILÁG?

8. Ámde miképpen mondotta ezt az Igét? Talán úgy, mint ahogyan a felhőből hangzott a kijelentés: „Ez az én szeretett Fiam?”¹⁴ Hangzott ez a mondás és azután tovaszállott, volt kezdete és volt végződése is. Szótagok csendültek és újra csendesültek, az elsőre jött a második, a másodikra jött a harmadik és így tovább rendesen, majd az utolsó is a többi előzőre, s az utolsóra a csönd. Fényesen kiviláglik ebből, hogy szavadat a teremtmény mozgása közvetítette, az időbeli dolgok is a te örök akaratodnak szolgálnak.

Ezeket az időlegesen csendülő igéidet testi fül jelezte a szellemi fülével örök Igédre tárulkozó okos értelemnek. Az értelem pedig csönded örök Igéjéhez mérte az időlegesen csengő szavakat és azután megállapította: más ez, egészen más ez. Messze alattam csendülnek ezek, sőt inkább létük sincsen, hiszen futnak és tovaszállnak, Uram Igéje pedig fölöttem örökre megmarad. Ha tehát csengő és tovairamló szóval parancsoltad, hogy az ég és a föld meglegyen, s így teremtetted az eget és a földet: volt már valami anyagi teremtmény az ég és a föld előtt, s annak időbeli mozgásain röppent el ez a szó is az időben. Ámde anyagi test nem létezhetett az ég és a föld előtt, vagy ha létezett, ezt bizonyára tovairamló szó nélkül teremtetted, hogy megalkossad az iramló Igét és vele azután kimondhassad: legyen ég és föld... Azonban bármi lett volna is, amiből előcsengett az ilyen ige, egyáltalán nem kaphatott létet, hacsak nem teremted révén.

Milyen szóval hívtad tehát létbe az anyagot, hogy belőle kicsendüljön teremtmény igéd?

---

¹³ Zsolt. 32,9,6.

¹⁴ Máté 3,17. és 17,5.

VII. FEJEZET

ISTEN IGÉJE ISTENNEL EGYÜTT ÖRÖK

9. Szólítasz tehát, hogy ismerjük meg az Igét, a nálad levő Istent. Őt öröktől mondod, s mindent kimondasz benne öröktől. Nincs vége a kimondott Igének, nem csendül másik, hogy kifejeződjék minden, hanem együtt van benne öröktől fogva minden. Máskülönben idő és változás volna benne, örökkévalósága nem lenne igazi és halhatatlansága sem lehetne valószínű.

Tudom ezt Istenem és hálát mondok érte. Megvallom neked, tudom ezt Uram. Tudja velem együtt és dicsér mindenki téged, ha nem hálátlan a szilárd Igazságnak. Megismertük ezt Uram, megismertük. Hiszen amennyiben más már valami, mint volt, vagy azzá lett, ami nem volt, annyiban meghal és keletkezik. Nincsen Igédben semmi múltó vagy következő, mert igazán halhatatlan és valóban örök. És azért te a magaddal együtt örökös Igével egyszerre, s öröktől mondasz mindent, amit csak kimondasz és létezni kezd, akármire mondod, hogy legyen. Nem másképpen teremtesz, mint ezzel a kimondással, de nem egyszerre lesznek és nem is öröktől az Igéddel létbehívott mindenek.

VIII. FEJEZET

FORRÁS AZ ISTEN IGÉJE, BELŐLE MINDEN IGAZSÁGRA OKTATÁST KAPUNK

10. Kérlek, miért van ez, Uram Istenem?

Valamiképpen látom, de nem tudom, hogyan birkózzak meg kifejezésével. Talán így: minden kezdődő vagy megszűnő akkor kezdődik és szűnik, amikor szűnnie s kezdődnie kell az örök értelem ismerete szerint. Benne kezdete és megszűnése nincsen semminek. Igéd ez, ő egyúttal Kezdet és ő beszél bennünk is.¹⁵ Így az evangéliumban teste útján szólott. Kívülről csengett így szava az emberi fülekbe, hogy higgyenek neki és belülről keressék őt, majd találják meg az örök Igazságban, ahol oktatja minden tanítványát a jóságos és egyetlen Mester. Hallom itt hozzám beszélő szavadat Uram: ő szól nekünk, a mi tanító mesterünk. Ha pedig valaki bennünket nem tanít, ha beszél is, de nem nekünk beszél.

S ki tanítana minket, ha nem a változatlan Igazság? Mikor a változó teremtmény int valamire, az örök Igazsághoz visz minket még az is, ahol valóban oktatást kapunk, míg állunk és szemléljük őt és „örvendve örülünk a vőlegény szavának”¹⁶. Visszaadjuk magunkat annak, akitől vagyunk. És azért kezdet, mert ha nem volna örök, tévelygő útjainkról nem lenne többé hova visszatérnünk. Mikor azután a tévelygésből visszatérünk, bizonynyal ismeret útján térünk vissza. Hogy pedig ismerhessünk, tanít minket, mert Kezdet ő és hozzánk beszél.

IX. FEJEZET

HOGYAN SZÓL SZÍVÜNKHÖZ AZ ISTEN IGÉJE

11. Ebben a Kezdetben alkottad Istenem az eget és a földet. Igédben, Fiadban, Erődben, Bölcsességedben, Igazságodban szóltál csodálatosan és csodálatos volt cselekvésed is.

Megérti ezt valaki?

Valaki ezt szavakba öntheti?

---

¹⁵ Ján. 8,25.

¹⁶ Uo. 3,29.

Mi az az elmémbe ragyogó és szívemre ütő, de szívemet nem sértő valami? Rémület nyilallik belém és lángra gyulladok. Rémület tölt el, amennyiben hozzá hasonló nem vagyok. Lángra gyulladok, amennyiben hasonlítok hozzá.

Maga a Bölcsesség ragyog élém. Összetépi sötét fellegemet.

Ez takar be ismét gyötrelmeim tömegével, ha a Bölcseségtől elrugaszkodom. Ugyanis „az ínségtől ellankad erőm”,¹⁷ vállam gyöngé lesz, hogy hordozzam javamat, míg te, Uram — irgalmas lettél gonoszságaimhoz — meg nem gyógyítod összes nyavalyámat. A pusztulástól megóvod életem, irgalommal és kegyelemmel meg is koronázol, kielégíted javaiddal kívánságomat, és mint a sasé, visszatér ifjúságom.¹⁸ Üdvözlésünk ugyanis reménybeli és ígéreteidet türelemmel várjuk.¹⁹

Hallgasson téged, aki tud, ha szólasz szívünkben. Bizalommal kiáltok zsoltárosoddal együtt: „Uram, mily nagyok a te műveid. Bölcsességgel teremtettél mindent.”²⁰ Ez a Bölcsesség a Kezdet és ebben a Kezdetben alkottad az eget és a földet.

X. FEJEZET

MIT CSELEKEDETT ISTEN AZ ÉG ÉS A FÖLD TEREMTÉSE ELŐTT

12. Nem teljesen avult-e a kérdés: mit művelt Isten, mielőtt alkotta az eget és a földet?

Ha ugyanis pihent — mondják — és semmit sem cselekedett, miért nem maradt később is, örökre tétlenül? Hiszen azelőtt is így volt, minden munkától mentesen. Ha új mozzanat támad Istenben és új akarás is, hogy azelőtt meg nem alkotott teremtményt teremtse: hogyan szólhatunk ott igazi örökkévalóságról, ahol előzőleg nem volt akarás ébredezik?

Nem teremtmény az isteni akarat. Megelőzi a teremtményt, mert nem nyerhetne létet semmi, ha meg nem előzné a teremtő akarás. Isten, állagához tartozik tehát akarata is. Ha pedig az Isten állagában valami támad, ami azelőtt nem volt, akkor igazában nem örök az állag. Ha pedig örök az Isten akarása, hogy létezzék teremtmény, akkor a teremtmény miért nem örök?

XI. FEJEZET

ISTEN ÖRÖKKÉVALÓSÁGA NEM ISMER IDŐT

13. Valahányan így beszélnek, nem értenek téged, ó Isten Bölcsessége, elménk fényessége. Nem értik még, hogy miképpen valósulnak a tőled és a benned létrejövő dolgok. Iparkodnak, hogy az örökkévalók nyitjára jöjjenek, de csupán teremtett dolgok múlt és jövő mozzanatainak kóvályog a még hívságos szívük. Megállítja és megrögzíti-e valaki, hogy kissé pihenjen és a szüntelenül álló örökkévalóság fényéből legalább egy parányit merítsen? Egybevetné így a soha meg nem nyugvó idővel és észrevenné, hogy ez a kettő összemérhetetlen.

És rájönne arra is, hogy nem lesz hosszú másképpen a hosszú idő, csupán a sok-sok elfolyt mozzanattól. Ezek azonban együtt szét nem terülhetnek. Ámde el nem múlik semmi az örökkévalóságban, hanem jelen van minden. Teljes egészében jelenlévő idő azonban nincsen. Nyilvánvaló, hogy minden múltat kerget a jövő és minden jövő a múltból következik és minden múlt és minden jövő a mindig jelenvalóból nyeri létezését, belőle fut elő. Tartóztathatja-e valaki az emberi szívet, hogy megpihenjen és lássa: a múlt és a jövő időt a nem iramló és nem

¹⁷ Zsolt. 30,11.

¹⁸ Uo. 102,3-5.

¹⁹ Róm. 8,24,25.

²⁰ Zsolt. 103,24.

jövendő, hanem mindig álló örökkévalóság miképpen vezeti? Kezem eléggé erős-e, vagy ajakam keze szavaim eszközével művelhet-e ilyen óriási dolgot?

XII. FEJEZET

MIT CSELEKEDETT ISTEN A VILÁG TEREMTÉSE ELŐTT

14. Mit cselekedett Isten, mielőtt alkotta az eget és a földet? A kérdezőnek íme válaszolok. Nem úgy válaszolok, mint — emlegetik — valaki tréfásan felelt és így bújt ki e fogas kérdés elől: poklot csinált a mélységes titkait vájkáló embereknek... Nem így válaszolok, mert más a tudás és más a kacagás.

Szívesebben adnám ezt a választ: amit nem tudok, nem tudom, semmint, hogy olyasvalamit feleljek, ami a fogas kérdéssel előhozakodót nevetségessé teszi, a hamisat felelőnek pedig dicséretet szerez...

Tehát azt mondom: minden teremtmény Alkotója Te vagy Istenünk. És ha az ég és a föld nevezetben valamennyi teremtményre gondolunk, merészen így válaszolok: mielőtt Isten az eget és a földet teremtette, semmit sem alkotott. Ha ugyanis csinált valamit, mi mást, mint teremtményt alkotott? Bárcsak annyira tudhatnám mindazt, aminek ismeretét oly nagyon hasznosnak kívánom magamnak, mint amennyire tudom, hogy semmiféle teremtmény nem jött létre, mielőtt lett volna valami teremtmény.

XIII. FEJEZET

A TEREMTETT IDŐ ELŐTT NEM LÉTEZETT IDŐ

15. Ha azonban valaki visszabolyong elképzelt időkön kóbor csapongással és elcsodálkozik, hogy Te mindenható Isten, világ Alkotója és Fönntartója, ég és föld alakító művésze, tartózkodtál eme roppant alkotástól a teremtés előtt annyi mérhetetlen századokon keresztül: szedje össze magát és kapjon észbe, mert csodálkozása hamis alapra épült.

Hogyan is iramodhatott volna annyi korszak tova, ha Te még meg nem teremtetted őket? Hiszen Te minden korszak Szerzője és Alapítója vagy. Milyen idők lehettek volna, ha nem tőled kapták létezésüket? Miképpen sodródtak tova, ha sohasem léteztek? És ha minden idő Alkotója vagy, de az ég és a föld teremtése előtt volt már valami idő, miképpen állíthatnánk, hogy tartózkodtál a munkától? Te alkottad magát az időt, így nem iramodhattak tehát korszakok tova, amíg az időt te meg nem teremtetted. Ha pedig az ég és a föld előtt nem létezett idő, főleg a kérdés, hogy mit műveltél akkor? Hiszen nem volt még „akkor”, amikor idő nem létezett.

16. Nem időben előződ meg az időt, mert így nem előznél meg minden időt. Ámde minden múlt előtt ott jársz. Te fölséges örökkévalóságod szüntelen jelenével és fölébe magasztosulsz minden jövődnek, mert azok jövők, és ha mégis megérkeznek, máris múltba hullanak, „Te azonban ugyanaz maradsz és éveid el nem fogynak”.²¹

Nem fogynak és nem érkeznek éveid, ámde a miéink fogynak s jönnek is, hogy végül megérkezzék valamennyi. Összes éveid együtt vannak, mert mozdulatlanul állanak. Nincsenek érkezőktől előzőtt távozók, mivel el nem múlnak. A mi esztendőink akkor lesznek majd teljesek, ha már teljesen nem lesznek.

---

²¹ Zsolt. 101,28.

A Te éveid: egy nap. Napod: nem napról napra, hanem örökös ma, mert mai napod nem ád holnapnak helyet, s a tegnapira sem következik. A mai napod örökkévalóság. Azért nemzeted Magaddal Egy Öröknek, Akinek így szóltál: „A mai napon nemzettelek téged.”²²

Te alkottál minden időt, és minden idők előtt Te létezel. Nem volt sohasem idő, melyben idő még nem volt.

XIV. FEJEZET

A HÁROM KÜLÖNFÉLE IDŐ

17. Tehát nem volt idő, amelyben valamit nem cselekedtél hiszen Te alkottad magát az időt. És nincs Veled árok idő, mivel Te megmaradsz, ha pedig maradna az idő is, már nem lenne idő.

Mi az idő?

Megmagyarázza ezt valaki könnyen és röviden? Megérti valaki gondolatai mélyén legalább annyira, hogy szóban kifejezze? Pedig csevegéseink során semmit sem emlegetünk olyan megszokott ismerős gyanánt, mint éppen az időt. Értjük, ha kimondjuk a szót. Értjük akkor is, ha mások ajkán halljuk emlegetni.

Tehát mi az idő?

Ha senki nem kérdezi tőlem, akkor tudom. Ha azonban kérdezőnek kell magyaráznom, akkor nem tudom. Mégis nagy merészen állítom : tudom, ha semmi el nem múlt, nem beszélhetnénk múlt időről, ha semmi nem következne, nyomát sem lennének jövő időnek és ha semmi sem volna jelen, hiányoznának akkor a jelen idő. Ámde miképpen van ez a két idő, múlt és jövő, ha a múlt már nincsen és a jövő még nincsen? A jelen pedig, ha mindig jelen maradna, s nem zuhanna a múltba, nem idő volna, hanem örökkévalóság. Ha tehát a jelen csak úgy lehet idő, ha múltba hanyatlik, miképpen mondjuk róla, hogy létezik? Hiszen létezésének oka éppen az, hogy nem lesz. Nem mondjuk tehát valóságos időnek, csak úgy, ha arra törekszük, hogy majd ne legyen.

XV. FEJEZET

AZ IDŐ MÉRTÉKÉRŐL

18. Hosszú időt és rövid időt mégis emlegetünk. Ezeket a jelzőket múltból vagy jövőből mondhatjuk csupán. Hosszú elmúlt időnek nevezzük például az eltelt száz esztendőket. Ugyancsak hosszú jövő a következő száz év. Rövid múlt, ha talán tíz előző napot említünk, és rövid jövő a következő tíz nap.

Ha azonban valami nincsen, milyen alapon hosszú és rövid? A múlt ugyanis már nincs, a jövő pedig még nincs. Tehát ne mondjuk, hogy hosszú. Mondjuk talán a múltból: hosszú volt, és a jövőből, hogy majd hosszú lesz. Uram, Világosságom, Igazságod ugye mosolyog itt is az emberen? A régen elmúlt idő akkor lett hosszú, mikor már elmúlt, vagy amikor még itt volt mint jelen? Hosszú ugyanis csak akkor lehetett, amikor még megvolt, ami hosszúvá lehessen. Ámde mint múlt, már nem is létezett, és így nem lehetett hosszú, hiszen egyáltalán nem volt...

Ne mondjuk tehát, hogy hosszú volt az elmúlt idő. Így nem leljük, ami hosszú lehetett, mert amióta elmúlt, már nem is létezik. Mondjuk inkább: az a jelen idő volt hosszú. Akkor volt ugyanis hosszú, amikor még mint jelen létezett. Nem múlt még el, hogy többé ne létezzék, s

---

²² Uo. 2,7.

azért volt valami, ami hosszúvá legyen. Mikor azután elszállt, megszűnt hosszúsága, mert létezése is megsemmisült...

19: Vizsgáljuk csak, ó emberi lélek, hogy hosszú lehet-e a jelen idő? Ajándéku! kaptad, hogy érezd és mérd is az időt. Mit felelsz nekem? Hosszú idő-e száz esztendő? Előbb fontold meg, hogy száz esztendő lehet-e jelen? Midőn ugyanis közülök az első éveket éljük, ez ugyan jelen van, de kilencvenkilenc esztendő jövő és azért még nincsen. Mikor pedig a második évet töltjük, az első immár elmúlt, a második jelen van, de a többi még jövő. És ugyanígy lesz, ha e százas évszám bármelyik közbülső évét vesszük is jelennek: elmúltak már az előtte levő évek, s a mögötte járók még csupán jövők. Így tehát száz év nem lehet jelen.

Vedd szemügyre legalább, mondható-e a mostan élt egy esztendő jelennek? Ha első hónapját tapossuk, a többi még jövő, ha a másodikat, az első elmúlt immár, de a többi még nincsen. Tehát nem mondható teljesen jelennek az éppen most élt év sem. Ha pedig nem az egész van jelen, nem jelen idő maga az esztendő sem. Az év ugyanis tizenkét hónap, s közülök bármelyiket tapossuk, csak ez az egy hónap mondható jelennek, a többi már elmúlt, vagy még csupán jövő. És még az éppen taposott hónap sincs jelen, hanem csak egyik napja. Mikor az elsőt töltjük, a többi nap még jövő. Mikor az utolsót, a többi nap már az elmúlt. Mikor valamelyik közbülső napot: ez az elmúltak és a jövők között telik.

20. Íme a jelen idő. Úgy gondoljuk róla, hogy talán hosszúnak nevezhető és alig egyetlen nap tartamára olvadt. Boncolgassuk ezt is tovább, mert még egyetlen nap sincs egészen jelen.

A nap összesen huszonnégy éjszakai és nappali órából áll. Közülök az elsőnek a többi még jövő és az utolsónak már múlttá olvadt a többi. Valamely közbülsőnek pedig részint elmúltak, részint jövők a többiek. Maga az egy óra is eliramló részekben folyik. A belőle elszállt immár múlt idő lett és jövő idő a még hátralévő. Ha tehát kiragadjuk az időből a részletekre, még a pillanat parányi részeire sem oszthatót, csupán az nevezhető jelennek. Ez azonban olyan sebesen surran át a jövőből a múltba, hogy időbeli kiterjedése nincsen. Ha ugyanis volna kiterjedése, már föloszthatnánk múltra és jövőre. A jelennek azonban nincsen terjedelme.

Hol van tehát a hosszúnak mondható idő? Talán a jövő? Nem mondjuk, hogy hosszú, mert nincs még, ami hosszú legyen, hanem így szólunk: hosszú lesz. Mikor lesz hosszú? Ameddig jövő, addig nem lesz hosszú, hiszen nincs, ami hosszúvá legyen. Ha pedig akkor kellene hosszúnak mondanunk, mikor a most még nem létező jövőből lassan belép a létbe, s jelenné alakul, hogy létezzék, ami hosszúvá lehessen, a jelen idő kiáltja felénk hangosan; ő az előbbi fejtegetés szerint hosszú nem lehet.

XVI. FEJEZET

MELYIK IDŐT MÉRHETJÜK, ÉS MELYIKET NEM

21. Észrevevesszük uram az idők terjedelmét. Összemérjük őket és az egyiket hosszabbnak, a másikat rövidebbnek mondjuk. Sőt megállapítjuk, hogy mennyivel rövidebb, vagy hosszabb az egyik idő tartama a másik tartamánál. Azt mondjuk: ez kétszerese vagy háromszorosa az alapul vett időnek, vagy csupán akkora, mint a másik. Azonban csak a tovaszálló időt mérícskéljük, ha gondolkodva mérünk. A múltat pedig, ez már nincsen, vagy a jövőt, ez még nincsen, ugyan ki venné mértékre, ha csak nem az olyan ember, aki merően állítja, hogy a nem létező dolog is mérhető?

Midőn tehát múlik az idő, akkor tapasztalható és megmérhető. Ha pedig elmúlt, nem mérhető, mert nincsen többé.

XVII. FEJEZET

HOL VAN A MÚLT ÉS A JÖVŐ IDŐ?

22. Atyám, kérdezek és nem állítok semmit. Vezess és irányíts engem Istenem.

Tagadja-e valaki, hogy három idő van: jelen, múlt és jövő? Így tanultuk gyerekkorunkban és mi is ezt tanítjuk a gyerekeknek. Állítja-e valaki, hogy csupán jelen van, mert a másik kettő nem létezik? Vagy talán létezik, de valamiféle rejtekből surran elő az idő, mikor a jövő jelenné válik és ismét rejtekbe bújik, amikor múltba roskad a jelen? Ugyan hol látták a jövőt a majdani időről jövődőlő emberek, ha meg sem volt még akkor? Nem láthatja senki a nem létezőt. És ha a múltról mesélgetnek az emberek, bizonyára nem mondanának igazat, ha a lelkükben nem látnák a múltat. Ha a múlt semmi volna, egyáltalán nem láthatná senki emberfia. Van tehát múlt és létezik jövő.

XVIII. FEJEZET

HOGYAN VAN JELEN A MÚLT ÉS A JÖVŐ IDŐ?

23. Engedd Uram, hogy tovább kutassak. Én édes Reménységem, ne hagyd összekavarodni figyelmemet. Van múlt és jövő, de szeretném tudni, hol vannak. Ha talán nem vagyok még erős eme tudásban, azt mégis tudom, hogy bárhol legyenek, ott nem mint jövő és múlt, hanem mint jelen vannak. Ha ugyanis ott a jövő a jövő, akkor még ott sem létezik. És ha ott is múlt a múlt, akkor már nincsen ott sem. Tehát bárhol rejtőzködnek, bármik legyenek, nem lehetnek mások, mint csupán: jelen.

Midőn hűségesen elbeszéljük a múltat, nem múlt dolgokat hozunk elő emlékezetünkől, hanem képeinkről fogant szavakat. Ezek, mint valami nyomok ragadtak lelkünkbe érzékeink útján, míg rajtuk átsuhantak. Íme, gyerekkorom többé nem létezik. A szintén nem létező elmúlt időben van. Ámde képét, ha emlékezem róla, és másoknak elbeszélem, jelen időben nézem, mert itt van még az emlékezetemben. Hogy a jövőmondásnak hasonló oka volna, vagyis a még nem létező dolgok képei már mint valóságok jelenülnek-e meg?... bevallom Istenem, ezt én nem tudom. Azt biztosan tudom, hogy rendszerint előre fontolgatjuk jövő cselekedeteinket, s ez a megfontolás valami jelen, a fontolgatott cselekvés azonban még nincs itt, hanem a jövőhöz tartozik. Ha hozzáfogunk a fontolgatott tervhez és belekezdünk a megvalósításba, a cselekvés csupán majd akkor létezik, mivel nem jövő, hanem jelen lesz immár.

24. Bárhogyan történik a jövő dolgok titokzatos előre megsejtése: nem látható, csak a létező. Ha pedig valami már létezik, nem jövődőlő, hanem jelen. Midőn tehát emlegetjük, hogy látjuk a jövőt, nem a nem létező jövőt látjuk, hanem a jövő okát, vagy esetleg jeleit szemléljük, amelyek már vannak. A szemlélőnek ez már nem jövő, hanem jelen és belőle a lélek előre megmondja a meglátott jövőt. Ez a meglátás viszont már létezik és ezt nézi magában, mint jelent, a jövő jóslója.

Adjon elénk valami példát is az események roppant sokasága.

Látom a hajnalt és hirdetem a fölkelő napot. Jelen van, amit látok. Amit hirdetek: jövő. Nem a már létező nap a jövő, hanem a fölkelése és ez még nincs jelen. Mégis, ha lelkem el nem képelné ezt a fölkelést, mint most, midőn példálózok róla, meg nem hirdethetném. Ámde sem az égen látott hajnal nem a nap kelése, bár azt megelőzi, sem a lelkemben ez az elképzelés. Ezt a kettőt azonban, mint jelent látom és előre hirdetem belőlük a jövőt. A jövő tehát még nincsen. És ha nincsen, nem létezik. Ha nem létezik, nem is látható. Ámde a jelen már létező, és tőlem látott valóságaiból előre megjósolható.

XIX. FEJEZET

NEM TALÁLJA MÓDJÁT: HOGYAN TANÍT MEG ISTEN A JÖVŐRE

25. Uram, teremtett világod kormányzója 1 Miféle módon oktatom lelkünket a jövőre? Prófétaídat ugyanis erre megtanítottad. Hogyan oktatom a jövőt, ha neked a jövő egyáltalán nincsen? Vagy inkább a jövőre mutató jelent oktatom?

A nem létező ugyanis nem tanítható.

Ez a mód ugyancsak messzire esik értelmemtől. „Oly nagy, hogy fel sem érhetem.”²³

Benned mégis csak lesz reá erőm, ha megadod a kegyelmet, lelki szemem édes Világossága.

XX. FEJEZET

HOGYAN NEVEZZÜK A HÁROM KÜLÖNBÖZŐ IDŐT

26. Az azonban már tiszta és világos dolog, hogy múlt és jövő nincsen. Nem sajátos értelemben mondjuk, hogy három idő van, múlt, jelen és jövő. Sajátosabban talán úgy mondanók, hogy, három idő van: jelen a múltból, jelen a jelenről és jelen jövőről. A lelkemben ugyanis ez a három valami ott van, de máshol meg nem találhatom. Emlékezésünk: jelen a múltból. Szemléletünk: jelen a jelenről. Várakozásunk: jelen a jövőről.

Ha szabad mondanom: három időt csak látok és azt állítom, hogy három létezik. Ámde mondjuk nyugodtan, hogy három az idő, múlt, jelen, jövő. Tévedő szokásunk visszaélése ez, de mondjuk csak tovább. Nem törődöm, nem birkózom és nem gáncsoskodom véle. Csak értjük legalább ezt a kijelentést és eszméljünk rá, hogy sem múlt, sem jövő nincsen.

Kevés sajátos értelemben mondott kifejezés akad. A legtöbbet átvitt jelentésben vesszük. Tudjuk azonban, hogy mit akarunk mondani.

XXI. FEJEZET

HOGYAN LEHET MÉRNÜNK AZ IDŐT

27. Kevéssel előbb mondtam, hogy megmérjük az elszálló időt. Így azután megállapíthatjuk, hogy ez az időréz amannak kétszerese, vagy éppen annyi, amennyi a másik. Több ilyen kifejezést is alkalmazhatunk az időrészek mérését illetően. Amint ide vonatkozólag immár említettem, csupán az elszálló időt mérhetjük. Ha megkérdezné valaki: honnét tudod ezt? Így kellene válaszolnom: tudom, mert mérünk, és nem mérhetjük a nem létezőt, a múlt és a jövő pedig nincsenek.

Hogyan mérjük azonban a jelen időt, ha kiterjedése nincsen? Olyankor mérjük, mikor tovaszáll. Ha pedig elrepült, többé nem mérhetjük, mert nincs, amit mérjünk. Honnét, merre és hova száll tova, miközben méregetjük?

Honnét jönne, ha nem a jövőből? Merre szállana, ha nem a jelen útján? Hová menne, ha nem a múlt felé?

Tehát abból, ami még nincsen, azon át, amelynek hiányzik tartama és abba, ami már nem is létezik.

Mi mást mérünk azonban, ha nem az időt, valamiféle kiterjedése szerint? Amikor ugyanis azt állítjuk róla, hogy egyszeres, kétszeres, háromszoros, vagy más ilyet emlegetünk az időt illetően

---

²³ Zsolt. 138,6.

leg, kiterjedést és tartamot jelölünk. Milyen tartamban mérjük tehát az elszálló időt? Vajon a jövőben, amelyből előszáll? Ám ami még nincsen, meg sem mérhető. Vagy a jelenben, amelyen átiramlik? Aminek azonban kiterjedése nincsen, ismét nem mérhetjük. A múltban, amelybe távozik? Ami már nincs, megint csak nem mérhetjük.

XXII. FEJEZET

E TALÁNYOS KÉRDÉS MEGOLDÁSÁT KÉRI ISTENTŐL

28. Fölgyullad szinte a lelkem, hogy végre megismerjem e talányos kérdés ágas-bogas szövedékeit. Ne zárd el Uram Istenem, jóságos Atyám, Krisztusra kérlek, ne zárd el forró kívánságaimtól e köznapi, és mégis oly rejtett titkot. Hadd járja át elmém, hadd fényesedjék irgalmasságod sugarán Uram. Kinél tudakozódjam e titkot illetőleg? Kinek vallhatnám meg nagyobb eredménnyel tudatlanságomat, ha nem éppen neked? Nem nyűgös valami előtted az én törekvésem, ha emésztő lángban lobog Írásaid felé.

Ajándékozd nekem, amit szeretek. Hiszen szeretem, és Te adta ezt a szeretetet nekem. Add meg Atyám, Te mestere vagy annak, hogy jó ajándékot juttass a fiainak.²⁴ Add meg, mivel „gondolkoztam, hogy ezt megértsem, de nehéz ez nekem”,²⁵ amíg csak föl nem tárod. Krisztusra kérlek, az Ő nevére, a szentek Szentjének nevére, hogy ellenem majd neki se szegüljön.

Hittem és azért szoltam így.²⁶ Ez az én reményem, szerinte élek; hogy megláthassam az Úr gyönyörűségét.²⁷ „Íme, napjainkat felmérhetővé tetted,”²⁸ és továszállanak, de nem tudom miképpen.

Mondogatjuk: idő, meg idő, idők és idők... Hogy „milyen hosszan csevegett valaki” és milyen sokáig tette. „Hogy mennyi ideig nem láttam valamit”, vagy „ez a szótag kétszer annyi ideig tart egy másik rövidebbhez mérten”. Így beszélgetünk és halljuk, hogy mások is hasonlóképpen beszélgetnek. Az emberek megértenek minket, és értjük mi is az embereket. Gyakran használt szólás-mondások ezek, és a verebek is csiripelnek róluk. Mégis túlon túl homályba rejtőznek, és nincs anyaszülte, hogy rátalált volna eme kérdések nyitjára.

XXIII. FEJEZET

MI AZ IDŐ

29. Valamiféle tudós embertől hallottam, hogy a nap, hold, csillagok mozgása maga az idő. Nem helyeseltem ezt a nézetét. Miért nem inkább valamennyi test mozgása az idő? Ha kihunynának a mennyei világítók, de forogna a fazekas korongja, akkor nem volna idő? Nem vele mérnénk a korong forgását is? Talán akkor nem emlegetnénk, hogy egyenlő időközökben fordul a korong? Vagy ha most lassabban, majd gyorsabban forogna, talán nem mondanánk, hogy egyik körforgása hosszabb, mint a másik? És ha így beszélnék, nem időben beszélnék mi is? És ha beszédünk közben hosszabb-rövidebb szótagok fordulnának elő, nem azért volna ez, mert az egyik hosszabb ideig csendül, mint a másik?

Istenem, ajándékozz látást az embereknek, hogy észrevehessék apróságokban is a piciny és a nagy dolgok közös vonásait. Léteznek csillagok. Vannak világítók az ég boltozatán. Jelzik az

²⁴ Máté 7,11.

²⁵ Zsolt. 72,16.

²⁶ Zsolt. 115,1.

²⁷ Uo. 26, 4.

²⁸ Uo. 38, 6.

időt, napokat, esztendőket is.²⁹ Valóban léteznek. Ámde amint nem állíthatom, hogy a csöpp fakorong forgása a nap, éppen úgy nem állíthatja a tudós: ez a forgás nem jelent időt.

30. Az idő jelentőségét és természetét szomjazom megtudni. Idővel mérjük a testek mozgásait. Emlegetjük például, hogy ez a mozgás kétszerannyi idővel hosszabb, mint a másik.

Mármost a következőket kutatom.

Ha említjük a napot, nemcsak a napkorong időzését értjük a föld felett — ennek alapján különböztetünk nappal és éjszaka között -, hanem egész körútját keltétől újrakeltéig. Eszerint mondjuk például, hogy ennyi vagy annyi nap már elmúlt fölöttünk. Ezt az „ennyi-annyi” napot együtt számítjuk éjszakáival és nem vesszük külön az éjek tartamát. A napkorong mozgásával véget ér a nap, vagyis körforgásával keltétől újrakeltéig. Az a kérdés tehát: maga ez a mozgás-e a nap, vagy az időköz, melyben ez a mozgás véget ér, avagy együtt mind a kettő?

Ha ugyanis az első a nap, úgy napunk lenne akkor is, ha körútját annyi idő alatt fejezné be a napkorong, amennyi egyetlen óra tartama.

Vagy a második nap? Így azonban nem lenne napunk, ha napkeltétől újabb napkeltéig olyan rövid volna az idő, mint egyetlen óra tartama. A napkorong huszonnégyszer szaladna körül, hogy egyetlen nap lehessen.

Ha mindkettő a nap, úgy nem nevezhetnénk napnak, sem azt, ha a napkorong egyetlen óra tartamán futná be útját, sem azt, ha megállana a nap és közben annyi idő surrana tovább, amennyiben a napkorong szokott útját reggeltől reggelig beszaladja.

Most tehát nem kérdezem, mi az a valami, amit napnak nevezünk, hanem, hogy mi az idő, mellyel a nap körfutását mérjük és megállapítjuk róla: jóval kisebb lenne a szokottnál, ha félakkora időben érne véget, vagyis, ha annyi időben teljesednék, amennyiben tizenkét óra múlik. És ha ezt a két időtartamot egymással összemérnénk, az egyiket kétszer akkorának mondanók, mint a másikat, még akkor is, ha a nap olykor az egyszeres, olykor a kétszeres időtartamban szaladná meg útját keltétől újrakeltéig.

Tehát ne mondja nekem senki, hogy az égitestek mozgása az idő. Valaki könyörgött-így olvasuk az Írásban-, és megállt a nap, míg be nem fejezte győzelmesen a csatát.³⁰ A nap állt, de haladt az idő. A maga időtartamában ugyanis, amennyi elég volt hozzá, kibontakozott és véget ért a csata.

Látom, hogy valamiféle kiterjedés az idő. Látom-e, vagy csupán úgy látszik, hogy igazán látom? Fényességem és Igazságom, majd megmutatod.

XXIV. FEJEZET

A TEST MOZGÁSÁT IDŐVEL MÉRJÜK

31. Parancsolod, hogy talán helyeseljem, ha valaki az időt a test mozgásának nevezi? Nem parancsolod. Hiszen sohasem hallom, hogy másutt mozogna valamiféle test, mint csupán az időben. Te mondod ezt. Nem hallom, hogy a test mozgása volna maga az idő. Ez nem a Te szavad. Ha ugyanis valami test mozog, idővel mérem, hogy meddig mozog, a mozgás kezdetétől megszűntéig. És ha nem láttam a mozgás kezdetét és a mozgás huzamos, úgyannyira, hogy végét sem láthatom: így nem mérhetem meg, legfeljebb attól a pillanattól kezdve, amelyben figyelmem a mozgásra terelődött, egészen a figyelmem megszűntéig. És ha sokáig figyelem, csak

²⁹ Móz. I.1,14.

³⁰ Józsué 10, 13.

azt állíthatom, hogy ez az idő hosszú, de nem mondhatom meg róla: mekkora. Hiszen ha mennyiséget mondunk, már egybevetés alapján beszélünk, mint például: ez akkora, mint a másik, vagy ez amannak a kétszerese, avagy egyéb hasonlókat.

Ha pedig megjelölhettük a hely pontjait, ti. ahonnét indul és ahová tér a mozgó test, vagy valami része, midőn ugyanis körben mozog a test, akkor megmondhatjuk az idő mennyiségét, melyben a hely egyik pontjától a másikig a test vagy említett része mozgását befejezte. Mivel tehát más a test mozgása és más az is, amivel ennek a mozgásnak mennyiségét mérjük: ki ne venné észre, hogy melyiket kell közülök inkább időnek neveznünk? Ha ugyanis váltakozva történik a dolog, olykor mozog a test, olykor pedig áll, nemcsak mozgását, hanem nyugalmi állását is idővel mérjük. Azt mondjuk ilyenkor: annyit állt a test, amennyit mozgott. Vagy: kétszer, háromszor annyit állt, mint amennyit mozgott. És így tovább. Már amennyire a mérés pontos lehetett, vagy esetleg, mint szokásból emlegetjük, úgy arányom szerint számított több vagy kevesebb. Az idő tehát nem a test mozgása.

XXV. FEJEZET

ÚJRA ISTENT KÉRDEZI

32. Bevallom Uram, még eddig nem tudom, hogy mi az idő. Uram, ismét megvallom neked: tudom, hogy időben mondom ezeket a dolgokat, az időről immár sokáig beszéltem és ez a sokáig is csak időbeli tartamban sokáig.

Miképpen tudom azonban mindezt, ha nem ismerem az idő lényegét? Vagy nem értek talán ahhoz, hogy a tudott dolgot valahogyan kifejezzem? Jaj nekem, Uram! Legalább tudnám, hogy mit nem tudok. Íme, Uram, tudod te nagyon jól, hogy nem hazudok. Lelkem gondolatától nem tér el szavam. Bizony „Te gyújtod meg Uram szövétnekemet. Én Istenem, tedd világossá sötétségemet”.³¹

XXVI. FEJEZET

HOGYAN MÉRJÜK AZ IDŐT

33. Nem vallja-e meg neked igazat szóló vallomással a lelkem, hogy az időt mérem? Mérek tehát Uram Istenem, és nem tudom, mit mérek.

A test mozgását idővel mérem, de mérícskélem magát az időt is. A test mozgását vajon mérhetném-e, hogy meddig tart ez a mozgás, és az egyik ponttól milyen sokáig ér a másikig, ha nem mérném a időt, amelyben mozog? És mivel mérem magát az időt? Vajon a hosszabb időt rövidebbel mérem, mint szálfá hosszát a könyök hosszával?

Úgy látszik, hogy a hosszú szótag tartamát a rövidebb szótag tartalmával mérjük, midőn a hosszabbat kétszeresnek mondjuk. Valahogyan így mérjük a költemények hosszát a vers hosszával, a vers hosszát a láb hosszúságával, a láb hosszát a szótagok hosszával, s a rövidebb szótaggal a hosszabb szótagot. Nem ott mérjük a papiros lapokon (ott csak a hely kiterjedését, de nem az időt mérjük), hanem amíg kimondjuk a tovaszálló szótagokat. Emlegetjük: hosszú a költemény, inert ennyi vagy annyi versből szövődik egybe. Hosszúak a versek, mert ennyi vagy annyi lábból állanak. Hosszúak a lábak, mert ennyi vagy annyi szótagra terjednek. Hosszú a szótag, mert a rövidebbnek éppen kétszerese.

---

³¹ Zsolt, 17,29.

Azonban az idő valamiféle biztos mértékéhez így sem juthatunk. Hiszen megtörténhetik, hogy egy rövidebb vers hosszabb időtartamban csendül, midőn ugyanis elnyújtottan ejtem, mint a hosszabb, ha gyorsabb ütemben fújom. Költeménnyel, lábbal, szótaggal így vagyunk.

Ebből úgy látom, hogy nem más az idő; mint kiterjedés. Ámde nem tudom, hogy minek a terjedése. Igazán csodának tartanám, ha nem a léleké volna.

Mit mérek, Istenem, könyörgök, ha kijelentem amúgy hozzávetőlegesen, hogy ez az idő hosszabb; mint a másik, vagy amikor határozottan állítom: ez az idő amannak kétszerese? Tudom, az időt mérem. Nem a jövőt mérem, mert kiterjedése nincsen.

Nem a múltat mérem, hiszen már tovaillant. Mit mérek tehát? A múltó, de még el nem múlt időt? Így mondogattam ezt föntebb.

XXVII. FEJEZET

HOGYAN MÉRJÜK A LÉLEKBEN MARADÓ IDŐT?

34. Vigyázz lelkem, figyelj erősen, Isten a segítőnk. „Ő alkotott mindent és nem mi magunk.”³² Fürkészd csak, honnét virrad az igazság.

Képzeld el: fölcsendül valamiféle anyagi hang. Tovább zeng-bong, majd végre elcsendesedik. Immár csönd van, a hang elröppent, és ez a hang már nem is létezik. Mielőtt csendült, csupán jövő volt és így meg nem mérhető, mert nem is létezett.

Most sem mérhető; hiszen már nincsen. Tehát akkor mérhettük volna, amikor zengett-bongott, mert még létezett, amit méregessünk?

Ámde akkor sem állt meg, suhant odébb, majd végleg tovaszállott.

Vagy talán éppen azért mérhettük volna inkább?

Az idő valamelyes tartamára terjedt röptében, és benne mérhettük volna, a pusztá jelennek azonban nincsen kiterjedése. Ha tehát akkor megmérhettük volna, képzeld csak el most újabb esetet. Egy másik hang kezd zengeni-bongani. Folyamatosan tovább csendül, minden megállás nélkül. Mérjük meg, amíg csendül. Ha majd zengése-bongása megszűnik, már múlt lesz és nem lesz mit mérnünk.

Mérjük meg világosan és mondjuk, hogy mekkora. Most ugyan még zeng, de csupán attól a pillanattól mérhető, amelyben zengeni kezdett és csak addig a pontig, míg zengése-bongása megszűnt. Ugyanis a közbülső szakaszt mérjük, valamely

Kezdetről valamely végső pontig. Ezért a hang, ha nincsen még vége, meg nem mérhető, hogy kijelentsük róla: ilyen rövid vagy hosszú. Nem állíthatjuk azt sem, hogy egyezik valami más-sal, vagy egy másikhoz mérten azonos, kétszeres, avagy egyéb hasonlót. Amikorra pedig végére érkezik, akkor már nincsen. Tehát milyen alapon mérhetjük?

És mégiscsak mérjük az időt.

Nem a még nem létezőt. Nem is a már nem létezőt. Nem a kiterjedés nélkül valót. Nem azt, amelynek nincsen határa. Nem a jövő, a múlt, a jelen és a tovairamló időt méregetjük, de mégis mérjük az időt.

35. Ez a vers: Deus creator omnium (Isten, ki mindent létbe hívsz) nyolc szótagból áll, hosszabb, rövidebb, változó szótagokkal. Négy rövid: az első, a harmadik, az ötödik és a hetedik.

---

³² Zsolt. 99,3.

Ezek egyszerűek a másik négy hosszabbhoz, vagyis a másodikhoz, a negyedikhez, a hatodikhoz és a nyolcadikhoz mérten...

Egyenként kétszer annyi ezeknek az időtartama, mint egyenként amazoknak. Kimondom, megújrazom, és valóságosan úgy van, ahogyan érzékeim nyilván tapasztalják. Amennyiben érzékeim tapasztalata világos, a hosszabb szótagot a rövidebbel mérem és érzem, hogy amaz emennél kétszeresen hosszabb. Ámde ha az egyik a másik után csendül, tehát előbb a rövid és nyomában a hosszú, a rövidebbet hogyan ragadom meg és miképpen mértem hozzá a hosszabbikhoz, hogy megtaláljam, ami kétszer hosszabb nála, hiszen a hosszú nem csendül előbb, csak midőn a rövid csendülése megszűnt? A hosszút sem mint jelenlevőt mérem, mert amíg el nem hangzik, meg nem mérhetem. Amikor pedig immár a végére jut, akkor többé egyáltalán nincsen.

Tehát mit mérjek?

Hól a rövid, hogy mérhessek vele? Hol a hosszú, hogy mérjem? Elcsendesült már mindkettő, tovaröppent, elmúlt és így nincsen. És én mérek és magabízóan mondom: amennyiben gyakorlott fülemnek hitelt adhatok, amaz egyszerű s emez kétszerese annak, mármint időtartamuk szerint. Ezt is csak akkor állapíthatom meg, amikor tovaszálltak és immár bevégeződtek. Nem ezeket méregetem tehát, hiszen már nincsenek, hanem az emlékezetemben mérek valami odaragadtan tovább megmaradót.

36. Benned mérem lelkem az időt. Ne szólj ellenem, vagyis ne viaskodj magaddal benyomásaid tömege nyomán. Mondom, benned mérem az időt. A múlt dolgok benyomást gyakorolnak reád és ez akkor is megmarad, ha tovaillantak ezek a dolgok: : ezt mérem, mint jelen valamit. Nem a dolgokat, melyek tovaszállanak, hogy ez a benyomás világra jöhessen, hanem magát ezt a benyomást mérem, mikor az időt mérem. Tehát vagy ez maga az idő, vagy nem az időt mérem. Ugyan mi lesz, ha megmérjük a csöndét s azután kijelentjük, hogy ez a csönd éppen olyan sokáig tartott, mint ameddig valamely hang csendül?

Nem elménket igazítjuk a hang mértéke szerint, mintha éppen csendülne az a hang, hogy megállapíthassunk valami időjelzést a csönd szünettartamára nézve?

Lám, ha ajkunk sem nyílik és szavunk sem hangzik és gondolatunkban futunk végig költeményeken, verseken, vagy valami beszéden: úgy jelöljük meg a gördülés terjedelmét s az idő tartamát az egyik és a másik rész között, mintha csak élőszóval adnánk a szöveget.

Midőn hosszabb hang kiejtésére törekszik valaki, s elméjében előbb megállapítja, hogy milyen hosszú legyen, csöndben határozza meg az idő tartamát, majd rábízza emlékezetére és belekezd a hang kiejtésébe. Ez azután csendül, amíg a kijelölt határhoz el nem érkezik. Vagy inkább csendült és majd csendül, mert a belőle már elcsendült, az elcsendült, a hátralevő pedig majd csendül. Nos, így múlik el, míg a jelenlevő figyelem áthajítja a múltba a jövőt, csökken a jövő hang és gyarapszik az elmúlt, végül is elfogy a jövő és múlt lesz az egész.

XXVIII. FEJEZET

LELKÜNKEL MÉRJÜK AZ IDŐT

37. Hogyan csökken vagy fogyatkozik a még nem létező jövő, vagy miképpen gyarapszik a már nem létező múlt, ha nincs lelkünkben hármass működés, hogy ezt végrehajtsa? Várakozik, figyel és emlékezik a lélek. És amit vár, azon át, amire figyel, abba enyészik, amiről emlékezik. Ki tagadná, hogy a jövő még nincsen? A lélekben mégis ott van immár a jövőre való várakozás. És ki tagadná, hogy a múlt többé nincsen? A lélekben azonban ott van még a múlt emlé-

ke is. Ki venné tagadásba, hogy a jelen időnek kiterjedése nincsen, mert tovaröppen egyetlen pillanatban? Nos, maradandó az a figyelem, amelyben elillanásra törekszik a közeledő idő.

Tehát nem hosszú idő a még nem létező jövő, hanem a hosszú jövő a jövőre való hosszú várakozás. És nem hosszú idő a már nem létező múlt, hanem hosszú múlt, a múlt hosszas emlékezete.

38. Valami jól ismert költemény elmondására készülök.

Mielőtt kezdem, várakozásom az egészre ráirányul. Kezds után pedig, amit belőle már a múltba szalasztottam, ott lapul még az emlékezetemben. Így eme cselekvésem élete megoszlik.

Mégpedig emlékezésre, amennyiben már elmondtam valamit és várakozásra, amennyiben majd mondok még valamit. Figyelmem azonban jelenvaló. Rajta keresztül, ami jövőre volt, átömlik abba, ami immár elmúlt. Minél tovább húzódik cselekvésem, a várakozás annál inkább csökken, az emlékezés pedig gyarapodik, míg végül is az egész várakozás elfogy, mert bevégezett cselekvésem már teljesen az emlékezetbe ömlik.

És ami történik az egész költeményben, történik egyes részeiben, sőt egyes szótagjaiban is. És ez történik az esetleges hosszabb cselekvésben, melynek ez a költemény talán csak részecskéje. Ez történik egész emberi nemünk teljes létében is, amelynek megannyi része egy-egy emberi élet.

XXIX. FEJEZET

KÖNYÖRÖG, HOGY AZ IDŐRE SZÉTSZÓRT FIGYELME IMMÁR ISTENRE IRÁNYULJON

39. „Irgalmad jobb, mint az élet.”³³ Íme, szétszóródás volt az életem. A Te jobbod mégis fölkarolt. Fölkarolt Uramban, az Emberfiában. Ő közvetítő közötted és közöttünk. Közvetítő egyetlen Magad és közöttünk — oly sokan vagyunk — ezernyi ügyben, ezerféleképpen. Fölkarolt, hogy átöleljen Benne. Őbenne én is átölelt vagyok. Hogy a régi napokból magamat összeszedjem, kövessem az Egyet és elfelejtsem, ami mögöttem van. Hogy immár szét ne szóródjak, hanem ami előttem van, annak feszüljek neki és nem a tovaillanó jövőre. Hogy ne szétszóródásban, hanem jószándékban törekedjek a fölülről való hivatás pálmájára.³⁴ Hadd halljam ott dicséreted szavát és szemléljem majd gyönyörűségedet. Nem jön az, hogy újra eltávozzék. Most „éveim siránkozásban folynak”.³⁵ És Te Uram, íme, vigaszom vagy és örök Atyám. Szerteszóródtam az idők futásán, pedig rendjüket sem ismerem. Zavaros változások során foszladozik szét lelkem legbensőbb élete és gondolataim árja, míg majd beléd kanyargok magam is, megtisztultan s szerelmed tűzétől fényesen.

XXX. FEJEZET

ISMÉT E KÉRDÉS FÖLTEVŐI ELLEN FORDUL: MIT CSELEKEDETT ISTEN A VILAG TEREMTÉSE ELŐTT?

40. Megkapaszkodom majd és gyökeret verek Benned, ősmintámban, igazságodban. Nem szenvedek ott emberi szájak kérdése miatt. Bűnös betegségükben többre szomjaznak az emberek, mint amit értenének. Untalan szajkózzák: mit művelt Isten, mielőtt alkotta az eget és a földet? Vagy mi jutott eszébe; hogy teremtsen valamit, holott előzőleg sohasem teremtett?

---

³³ Zsolt. 62,4.

³⁴ Fil. 3,13,14.

³⁵ Zsolt. 30,11.

Add meg Uram nekik a kegyelmet, hogy jól gondolják meg mondókájukat. Jöjjenek rá, hogy nincs ott „sohasem”, ahol idő sincsen. Ha tehát mondják, „sohasem teremtet”, mi mást mondanak, mint hogy időben sohasem teremtet? Értsék meg végre, hogy teremtmény nélkül idő sem lehet, s hagyják abba az efféle balga szószátyárkodást. Azok felé feszüljenek ők is, amik előttük vannak, és vegyék eszükbe: Te minden idők előtt minden idők örök Alkotója vagy, nincs teremtmény és sincsen Veled örök idő, ha mindjárt idők fölött álló volna is.

XXXI. FEJEZET

HOGYAN ISMER AZ ISTEN, ÉS HOGYAN A TEREMTMÉNY?

41. Uram Istenem, micsoda öble van mélységes titkaidnak és gonoszságaim következményei innét milyen messzire sodortak. Gyógyítsd meg szemem, hogy együtt örvendezzek világosságoddal.

Igen, ha akadna valami roppant ismerettel és előrelátással rendelkező lélek, s neki minden múlt, jövő olyan világos volna, akár nekem egy jól megtanult ének, bizony csodálatosnak, sőt félelmetesen bámulatra méltónak mondanám ezt a lelket. Nem lappangana homályban neki elmúlt s jövő századokból semmi, mint ahogyan nekem sem homályos, ha számat az említett énekre nyitottam, hogy mi röppent már el kezdetétől fogva és mennyi maradt még belőle hátra az utolsó szótagig:

Távol legyen azonban tőlem a hiedelem, hogy Te, mindenség Teremtője, valamennyi lélek és test Alkotója, mondom távol legyen tőlem a hiedelem: Te is így ismersz minden jövőt és múltat. Nem, sokkal csodálatosabban és mélységes titkosabban. Ha ugyanis valaki egy ismerős költeményt hall, vagy énekel, a gördülő ütemek várakozásában s a már elcsendesültek emlékezetében érzelme változik és másképpen feszül figyelme is. Veled azonban nem így történik ez, Te változatlanul örök, vagyis értelmünk valóban örök Alkotója.

Amint tehát ismerted kezdetben az Eget és a Földet ismeretenednek változása nélkül, éppen úgy teremtetted kezdetben az Eget és a Földet tevékenységed változása híján.

Aki ezt megérti, magasztaljon téged.

Ha valaki nem érti, az is dicsérjen téged.

Ó milyen fölséges vagy, s az alázatos szív mégis a lakásod. „Fölemeled a lesújtottakat”,³⁶ és el nem esnek, akiknek Te magasságuk lettél.

XII. KÖNYV

I. FEJEZET

NEHÉZ AZ IGAZSÁG KUTATÁSA

1. Uram, tömérdek gondolat sarkantyúzza szívemet, ha nyomorúságos életem során Szent Könyveid igéi rápaskolnak. Ha azonban beszélek róluk, legtöbbnyire napfényre derül emberi elmém bő fogyatéka. Bizony több szót pazarol a kutatás, mint a megtalálás. Hosszabb a kérdés, mint az elnyerés. Munkásabb a kéz a kopogásban, semmint az ajándék elfogadásában.

Szorongatjuk az ígéret igéit, és megghiúsítaná-e őket valaki? Íme: „ha Isten velünk, ki ellenünk?”¹ „Kérjetelek és adni fognak nektek, keressetek és találtok, zörgessetek és megnyitattik

---

³⁶ Zsolt. 145,8.

¹ Róm. 8,31.

nektek. Mert mindaz, aki kér, kap, és aki keres, talál, és a zörgetőnek kinyitnak.”² Tiéd az ígéret. S félhet valaki a csalódástól, ha az Igazság ígér?

II. FEJEZET

A KETTŐS ÉG ÉS FÖLD

2. Megvallja fölségednek alázatos nyelvem, hogy Te alkottad az eget és a földet. Te alkottad a szememmel látott eget és a lábammal taposott földet. Belőle való a testemben hordozott anyag is.

Az eget ege azonban hol van én Uram? Hallottunk róla a zsoltáros szavában: „Az eget ege az Úré; a földet pedig az emberek fiainak adta.”³

Hol van az ég, melyet nem látunk? Hozzá hasonlítva csupán e föld a minden, amit láthatunk. Lám ez az egész anyagi világ — alapja ez a mi földünk — nem tökéletes ugyan mindenütt, de még utolsó részecskéiben is valami különleges szépséghez jutott. Mégis, ha az eget egével összehasonlítjuk, a mi földünk ege is csupán föld. És ezt a két nagy anyagtömeget igen helyesen földnek nevezzük, ama nem tudom milyen éghoz hasonlóan, mely az Úré és nem az emberek fiaié.

III. FEJEZET

MIT JELENT A SÖTÖTSÉG ÉS MÉLYSÉG SZÍNE FÖLÖTT

3. És ez a föld kétségtelenül „láthatatlan és rendezetlen” volt.⁴ Nem tudom, miféle roppant örvény mélye és nem fénylett rajta semmi világosság. Hiszen nem is volt még látható. Ezért parancsoltad, hogy ezt írják meg róla: „sötétség vala a mélység színén”.⁵ Mi más ez, mint a fényesség hiánya? Hol lett volna másutt világosság, ha ugyan létezik, mint magasan és fényes ragyogásban a föld fölött? Ha a világosság még nem volt, a sötétség léte mi mást jelentett volna, mint a fény hiányát? Fölül volt a sötétség, mert a világosság is fölülről hiányzott, mint ahogyan csönd van ott, ahol nem zendül föl semmiféle hang. És mit jelent a csönd, ha nem a hang hiányát? Uram, nem Te oktattad minderre most valló lelkemet? Nem Te tanítottál Uram arra, hogy mielőtt az alaktalan anyagot alakba öntötted, és szíjjel teregetted, nem volt semmi sem? Sem szín, sem alak, sem test, sem lélek. S mégsem volt ez teljességgel semmi: valami alaktalanság létezett, de minden tulajdonság nélkül...

IV. FEJEZET

A LÁTHATATLAN ÉS RENDEZETLEN FÖLDRŐL

4. Miképpen nevezhetnők ezt az alaktalanságot, hogy valamelyest értse a nehézkesebb észjárású ember is, hacsak nem valami mindennapi szóval? A kerek világ tömérdek zegzugában mit találnánk a teljes alaktalansághoz közelebb, mint az örvényt és a földet? Kevésbé nyertek még ezek alakot, éppen alacsonyabb helyzetük miatt, mint az egyéb magasabban álló ragyogó és fényes teremtmények. Tehát miért ne fogadjam el, hogy az alaktalan anyagot — szépség nélkül teremtetted és belőle alakítottad a szépséges világot — úgy vésed könnyen az emberek eszébe, ha „láthatatlan és rendezetlen földnek” nevezi az Írás.

---

² Máté 7,7,8.

³ Zsolt. 113,16.

⁴ Móz. I.1,2.

⁵ Móz. I.1,2.

V. FEJEZET

MIÉRT KAPTA EZT A NEVET AZ ALAKTALAN ANYAG?

5. Mikor ezen a dolgon elménk eltűnődik és keresi, mit értsen belőle a józan ész, azt mondja magának: az alaktalan őanyag — a testek anyagi alapja — nem szellemi létmódban jelentkezik, mint az élet vagy az igazság. Nem is egészen érzéki valami, mert nem látható és a látatlan és rendezetlen érzékeinknek nincs mit keresniök. S midőn emberi értelmünk így tűnődik, iparkodása csak tudatlansággal vegyes tudásba, vagy tudással elegyes tudatlanságba botlik.

VI. FEJEZET

EGYKORI MANICHEUS VÉLEKEDÉSE ÉS JELEN ELGONDOLÁSA AZ ALAKTALAN ŐSANYAGRÓL

6. Szeretném Uram, ha mindent megvallanék neked szájjal és tollal egyaránt, amire csak tanítottál engem erről az ősanagról.

Azelőtt is hallottam a nevét, de nem értettem, hogy mit takar ez a név, ha beszéltek róla a dolgot szintén nem értő emberek.

Számlálhatatlan, más és más alakban képzeltem el és a valóságban azért nem is ezt gondoltam. Utálatos és ijesztő alakzatokat görgetett a lelkem valamiféle kusza összeviaskodásban, de mégis ezek már alakok voltak. Az őanyagot alaktalannak mondtam, nem mintha hiányoznék alakja, hanem mert olyan valaminek hittem, hogy ha valaha láthatóvá lenne, lelkünk visszariadna tőle, mint afféle szörnyűséges, szokatlan tüneménytől, s ugyancsak megzavarná emberi gyöngeségünket. Ám amit így elgondoltam, nem nélkülözött minden alakot — csak a szebb dolgokhoz képest volt alaktalan.

Nógatott a józan értelem, hogy száműzzem valamennyi lehetséges alak minden csökevényét, ha igazán alaktalan dologra gondolok, de nem voltam erre képes. Inkább arra gondoltam, hogy egyáltalán nem létezik, ami minden alaktól mentes, semmint elhittem volna: az alakított anyag és a teljes semmi között van még alakot nem kapott, már nem semmi, de alaktalan és majdnem a semmivel egyenlő valami.

Értelmem nem faggatta tovább ebben a kérdésben alakot nyert testek képeivel nyüzsgő, s őket ötlete szerint cserélő-váltogató lelkemet. Figyelmem immár testekre irányult, s változandóságukat fürkésztem, melynek nyomán megszűntek annak lenni, amik voltak, s azzá lettek, amik nem voltak.

Arra gyanakodtam, hogy az egyik alakból a másikba való átmenet valami alaktalan tényező ölén megy végbe és nem a teljes semmiben. Ámde tudásra szomjaztam és nem csupán sejtésre.

Ha mindent megvall neked szájam és tollam, amit e kérdésről bennem kibogoztál: olvasóim közül ugyan ki győzi majd türelmes figyelemmel? Meg nem szűnik azonban szívem, hogy téged dicsérjen és magasztaló éneket zengjen mindazok miatt is, amelyek elmondására nincsen ereje.

A változó dolgok változandósága alkalmas alap minden alaknak befogadására, amelybe változhatnak a változandó dolgok.

Ugyan mi ez? Vajon lélek? Talán test? Test vagy lélek valamiféle alakja? Ha mondhatnók: valami semmi, vagy nincs is, van is; az alaktalan őanyagot akkor így nevezném. Valamiképpen azonban már létezett, hogy magára öltse a látható és a jól alkotott alakok sorát.

VII. FEJEZET

ISTEN SEMMIBŐL ALKOTTA AZ EGET, VAGYIS AZ ANGYALOKAT, ÉS A FÖLDET, VAGYIS AZ ALAKTALAN ŐSANYAGOT

7. És honnét lett volna valamiképpen, ha nem tőled, Uram? Tőled vannak mindenek, amennyiben vannak. Ám tőled annyival van messzebb valami, ha nem is hely szerint, minél kevésbé hasonlít hozzád. Te Uram — nem vagy más időnkint és máskor sem másképpen, hanem ugyanaz, ugyanaz, ugyanaz, szent, szent, szent Mindenható Urunk Istenünk,⁶ tőled való Kezdetben, állagodból született Bölcsességedben alkottál valamit és semmiből teremtettél.

Alkottad ugyanis az eget és a földet. Nem Magadból, mert akkor egyenlő volna Egyszülött Fiaaddal és következőleg egyenlő Veled. És semmiképpen nem volna méltó, hogy Veled egyenlő legyen, ami nem Benned van. Rajtad kívül még semmi sem létezett, amiből ezeket megteremtessed, én Istenem, egyetlen Háromságom és hármasszent Egységem.

Tehát a semmiből alkottad az eget és a földet. Nagy dolog az egyik és kicsiny a másik. Mindenható és jó vagy ugyanis minden jónak megteremtésére, a nagy ég és a kicsinyke föld megalkotására. Te voltál és más semmi sem volt, amiből alkottad volna az eget és a földet, e kettős valamit. Majdnem Te vagy az egyik és majdnem semmi a másik. Az egyiket alkottad, hogy csupán Te légy nála fölségesebb, s a másikat, hogy alacsonyabb nála már semmi sem legyen.

VIII. FEJEZET

SEMMIBŐL LETT AZ ALAKTALAN ŐSANYAG ÉS BELŐLE VALÓK A LÁTHATÓ TEREMTMÉNYEK

8. Az egek ege a tiéd Uram. A föld azonban, melyet az emberek fiainak adtál,⁷ hogy szemléljék és járjanak rajta, nem olyan volt, amilyennek most látjuk és tapogatjuk. Láthatatlan volt és rendezetlen. Mélységes örvény volt és benne nem fénylett világosság. Amint az Írás mondja: „Sötétség volt a mélység színén”,⁸ vagyis: sötétebb volt a mélységek örvényeinél. A már látható vizek örvénye ugyanis még legalsóbb rétegeiben is rendelkezik valami sajátos fénnel, ezt úgy-ahogyan érzékelik a benne élő férgek és halak. Az őanyag azonban a maga egészében majdnem semmi volt, mert egyáltalán hiányzott alakja. Mégis létezett máz valami alakítható.

A világot Uram ebből az alaktalan anyagból teremtetted. A semmiből alkottad ezt majdnem semmivé, hogy megépítsd belőle a tőlünk, esendő emberektől annyira megcsodált fölséges teremtményeidet.

Igen csodálatos Uram ez az anyagból való égboltozat. Boltozatul állítottad ezt a víz és víz közé, a világosság teremtése után a második napon. A „Legyen” igével cselekedted ezt és valóságosan úgy lőn.⁹ Égnek nevezted ezt a boltozatot, ámde a föld és a tenger ege volt ez. Őket a harmadik napon teremtetted, midőn az alaktalan őanyagnak látható alakot adtál.

Az őanyagot pedig minden napok előtt szólítottad létbe. Eget is alkottál még a napok előtt, de ennek a mi egünknek égét, mivel kezdetben teremtetted az eget és a földet. A tőled alkotott föld csupán alaktalan anyag volt. Ebből a láthatatlan és rendezetlen földből, ebből az alaktalanságból, e majdnem semmiből teremtetted mindazt, amiből áll és mégsem áll a változó világ. Benne élünk tárul maga a változás, hogy tapasztaljuk és mérhessük az időt. Az idő ugyanis te-

---

⁶ Iz, 6.3.

⁷ Zsolt. 113,15.

⁸ Móz. I.1,2.

⁹ Móz. I. 6,7.

remtett dolgok változásaiban születik, míg cserélődnek és forognak szüntelenül a formák. Alapanyaguk pedig a puszta föld. Ezt főntebb említettük.

IX. FEJEZET

MIÉRT MONDJA AZ ÍRÁS NAPOK EMLÍTÉSE NÉLKÜL, HOGY „KEZDET BEN TEREMTÉ AZ ISTEN AZ EGET ÉS A FÖLDET”

9. A Szentlélek, szolgáló tanítómestere, midőn megjegyzi, hogy „kezdetben teremtéd az eget és a földet”, hallgat az időről és napokat sem említ.

Az egek ege ugyanis, amelyet kezdetben hívtál létre, valamiféle szellemi teremtmény. Bár Veled együtt semmiképpen sem örök, ó Háromságos Isten, örökkévalóságodnak mégis részese. Boldog szemléleted édessége korlátozza változandóságát. Bukás nélkül ragaszkodik hozzád, mióta létrehoztad s fölébe kerekedik az idők iramló változóságának. Az alaktalan valami pedig, a láthatatlan és rendezetlen föld, napok kijelölése nélkül kap szintén megemlést. Ahol ugyanis alak nem létezik, ott nincsen semmi rend sem. Nem jön ott semmi és nem is távozik. És ahol nem történik ez meg, ott nincsenek napok, sem időszakok változásai.

X. FEJEZET

ISTENTŐL KÉR OKTATÁST

10. Ó lelkem megvilágosító Igazsága, vigyázz; ne szóljon hozzám sötétségem. Földi dolgokhoz zuhantam alá és hályog borítja lelkemet. Ámde innét, ezekből is szerettelek téged. Tévelyegtem, de emlékeztem rólad. Meghallottam visszatérésre intő hangodat mögöttem, de alig szűrődött hozzám a békétlenek zsvaja miatt.¹⁰ És íme, cserepes szájjal most visszatérek, lihegve lépek forrásod felé. Senki ne vessen gáncsot. Ígyak forrásodból, hogy forrásodból éljek. Ne én legyek a magam élete. Magamból rosszul éltem, magam halála lettem s csupán benned éledek föl ismét.

Szólj hozzám. Beszéljess velem.

Hittem szent Könyveidnek, ámde nagyon rejtőznek még e könyvek igéi.

XI. FEJEZET

MIT TANULT ISTENTŐL

11. Említetted immár nekem, lelki fülemben erős hangon zúgtad, hogy örök vagy Uram és „egyedül bírod a halhatatlanságot”.¹¹ Sem alak, sem mozgások szerint meg nem változol s az idők nem forgatják el akaratodat. Hiszen nem volna halhatatlan többé az akarat, amely időnként más és más lehetne.

Színed előtt ez világos nekem, de kérlek téged, legyen egyre világosabb. Hadd legyek szilárd józanul ebben a kinyilatkoztatásban, oltalmazó szárnyaid alatt.

Ugyancsak kinyilvánítottad, Uram erős igéddel belsőbb fülemben, hogy a veled nem azonos de mégis létező minden állagot és minden természetet Te hívtad létbe. Csupán az egyáltalán nem létező dolog nem tőled származik és akaratunk elfordulása tőled, örök Létező és odafordulása a kevésbé létezőkhöz. Az ilyen fordulás ugyanis már vétek és gonoszság. Ámde senki gonoszsága nem árthat neked, s hatalmad rendjét nem zavarhatja meg sem nagyban, sem kicsinyben.

---

¹⁰ Alighanem a manicheusokra céloz.

¹¹ Tim. I. 6,16.

Színed előtt ez világos nekem, de kérlek téged, hogy egyre világosabb legyen. Hadd legyek józanul szilárd ebben a kinyilatkoztatásban oltalmazó szárnyaid alatt.

12. Ugyancsak belezúgta lelkem fülébe nagyeros igéd, hogy veled nem örök az a teremtmény sem, amelynek akarata egyedül Te vagy. Állhatatos és roppant tisztasággal belőled merít s változósága soha és sehol elő nem bontakozik. Állandóan jelen vagy neki és hozzád teljes lényével ragaszkodik. Nincs mit várjon a jövő során és semmit sem rejt a múlt tarsolyába, hogy arra emlékezzék. Nem fordul elő, hogy változás essék benne és semmiféle idő nem köti magához.

Ó, boldog teremtmény mind az ilyen, hiszen boldogságodba tapadhat bele. Boldog, mert benne lakozol örökre és fényessége is örökre Te vagy.

Semmit sem találok, hogy vélekedésem szerint szívesebben mondjam „egek egének”, amely az Úré, mint éppen minden fogatkozás nélkül boldogságodat szemlélő, s belőled ki nem szakadó, másba nem terelődő házadat. A tiszta lelket, akit a szent szellemek, Városod polgárai szilárd békéjéhez szakíthatatlan, egyetértő kötelék csatolt ott fenn az egekben, a mi egünk fölött.

13. Értsen ebből a lélek — kinek zarándoklása hosszúra nyúlt -, ha szomjazik már feléd, ha kenye már a könnyhullatás, míg napról napra azt mondják neki: a te Istened hol van?,¹² ha egyet kér csak tőled s ezért esedezik: hadd lakjék házában élete minden napján.¹³ És mi volna élete, ha nem Te magad? Micsodák napjaid, ha nem örök mivoltod, hiszen „éveid el nem fogyak, mert ugyanaz maradsz”.¹⁴

Értse meg a lélek tehát mindezekből, ha ugyan értheti, hogy örökkévalóságod milyen messze-ségben kerekedik minden idő fölé. Hiszen házad is, amely soha nem zarándokolt, bár nem örök Véled, mégis szüntelenül és fogyhatatlanul ragaszkodik hozzád s nem szenved az idők változását.

Színed előtt ez világos nekem, de kérlek téged, hogy egyre világosabb legyen. Hadd legyek józanul szilárd ebben a kinyilatkoztatásban oltalmazó szárnyaid alatt.

14. Íme, nem tudom, miféle alak nélkül való alapja volna a legutolsó és a legalacsonyabb dolgok változásainak? Állítaná-e valaki, hacsak nem az elméje pusztaságain csavargó és képzelete szárnyán messzire kalandozó ember, igen, csupán az ilyen mondhatná nekem: ha csökken és elfogy valamennyi alak s csupán az alaktalanság marad vissza, melyben alakról alakra változik-fordul a teremtmény, az idők cserélődésének alapjául is ez jelölhető meg? Ez teljességgel lehetetlen, mert hiszen mozgások változása nélkül idő nem létezik. És nincs ott semmi változás, ahol alak sincsen.

XII. FEJEZET

AZ IDŐ NÉLKÜL VALÓ KETTŐS TEREMTMÉNY

15. Mindezt szemügyre vettem Istenem, amennyire te ajándékul adtad, amennyire kopogtatásra serkentettél engem s amennyire kopogásomra föltártad az ajtót. Úgy találom, hogy két tőled alkotott dolog létezik, ami az időnek nem alávetettje, bár Véled együtt egyik sem örök.

Az egyiket úgy mintáztad meg Uram Istenem, hogy szemlélése minden fogyása nélkül, minden változás szakasza híján maga bár változandó, de mégsem változó, örökkévalóságod és változhatatlanságod élvezője legyen. A másik annyira alak nélkül való, hogy lehetősége sem volt el-

---

¹² Zsolt. 41,3,4,11.

¹³ Uo. 26,4,

¹⁴ Uo. 101,28.

változásra valamely alakból a mozgás vagy a nyugalom valamely alakjába, s így alávetettje legyen az időnek. Ám ezt sem hagyta alak nélkül való valaminek, mert az idők előtt, kezdetben teremtette az eget és a földet, s e kettőről immár megemlékeztem. „A föld azonban láthatatlan és rendezetlen volt és sötétség volt a mélység színen.”¹⁵ E szavak jelentik az alaktalanságot, hogy lassan azok is eszméljenek, akik az alaktól való teljes megfosztottságot el nem gondolhatják a semmibe történt elmerülés nélkül. Ebből az alaktalanságból kellett a másik égnek alakulnia, a látható és jól rendezett földnek, a kristályos víznek, s azután mindannak, amiről említést találunk e világ időben történt megalkotásában. Olyanok ugyanis ezek a dolgok, hogy bennük a mozgások és az alakok rendezett változásai során már megvalósult az idő változása is.

XIII. FEJEZET

MIÉRT EMLÍTI AZ ÍRAS IDŐJELZÉS NÉLKÜL, HOGY „KEZDET BEN TEREMTÉ AZ ISTEN A MENNYET ÉS A FÖLDET”

16. Egyelőre így magyarázom a dolgot Istenem. Hallom Írásod szavát: „Kezdetben teremté az Isten a mennyet és a földet. A föld azonban láthatatlan és rendezetlen volt és sötétség volt a mélység színen.”¹⁶ Nem említi az Írás, hogy hányadik napon alkotta őket. Az eget egére, az említett szellemi égre magyarázom egyelőre a mennyet, ahol a megismerés egyben teljes tudás, nem „rész szerint”, nem „tükör által, homályban” történő, hanem egészen világos, „színről színre” való s mindent felölő.¹⁷ Nem most ezt, majd amant mutatja, hanem amint mondom, egyszerre történő, teljes ismerés, az idők minden változása nélkül. A láthatatlan és rendezetlen föld miatt is így magyarázom ezt. Híjával volt ez még a változó időnek. Abban most ez, majd amaz fordulhat elő. Hiszen ahol nincs alak, ott nem lehet ez és nem lehet amaz, nem lehet változás. E két dolog, a kezdetben megmintázott és a teljesen alaktalan miatt (amaz az ég, de az eget ege emez a föld, ámde a láthatatlan és rendezetlen föld) mondom, e két dolog miatt magyarázom egyelőre így, hogy miért említi időjelzés nélkül Szentírásod: „kezdetben teremté az Isten a mennyet és a földet”. Tüstént hozzáfűzi azonban, hogy melyik földre gondol. És mert a második napon szól az égnek nevezett boltozat megalkotásáról: világosan jelzi, hogy melyik égről beszélt az imént napok említése nélkül.

XIV. FEJEZET

A SZENTÍRÁS MÉLYSÉGE

17. Igéid mélysége csodálatos. Ami elénk tárul: csupán kicsinyekkel enyelgő arc, de csodálatos Uram a mélysége, ez a roppant mélység csodálatos. Beléje néznünk félelmetes. Döbrent tisztelt és remegő szeretet béklyóz le bennünket.

Gyűlölöm teljes gyűlölettel ellenségeit.¹⁸ Ó bár megölnéd kétélű karddal őket, hogy ne volnának ellenségei. Szeretném így, ha maguknak megölten élnének neked. Íme azonban akadnak mások is. Ők nem ócsárolják, sőt magasztalják a Teremtés Könyvét. Okoskodnak ezek is velem: „Mózes szolgájával íratta meg e szavakat, de nem akarta az Isten Lelke, hogy ezeket értjük bennük. Ő nem ezt a tőled emlegetett értelmet szándékolta, hanem a másikat, amelyet mi adunk.”

¹⁵ Móz. I.1,2.

¹⁶ Móz. I.11.

¹⁷ Kor. I.13,12.

¹⁸ Zsolt. 138,22.

Ítéld meg engem, mindnyájunk Istene, ha színed előtt én így szólok nekik.

XV. FEJEZET

NEM TAGADHATJÁK SZENT ÁGOSTON EDDIG ÁLLÍTOTT TÉTELEIT ELLENFELEI

18. Vajon hamisságnak állítjátok-e, amit lelkem fülébe erős szóval mondott az Igazság a Teremtő igazi, örök mivoltáról? Állaga az idő folyamán semmiképpen meg nem változik, és lényegétől el nem különíthető akarata. Tehát nem akarja most ezt, majd amaszt, hanem egyszerre, ugyanakkor örökkön akar mindent, amit akar. Nem újra vagy ismét, nem most így és később amúgy, s nem akarja utóbb, amit az imént még nem akart, vagy nem akarja már, amit előbb akart, mert változó volna így ez az akarat, és nem lehet örök semmiféle változó. A mi Istenünk azonban örök.

Vagy tagadjátok-e az imént lelkem fülébe mondott ígéket: szemléletté lesz a jövő dolgokra való várakozás, ha azok megérkeznek? És emlékezés lesz ebből a szemléletből, ha múltba surranak a dolgok. Minden így változó szellemi működés tehát csak változó tevékenység, és nem lehet örök a változó. A mi Istenünk azonban örök.

Összerakosgatom az igazságokat, egybehasonlítom és íme úgy találok: az én Istenem, az örökkévaló Isten, nem új akarással hívta létre a teremtményeket s átmeneti állapotot nem tűr az ő tudása.

19. Mit szóltok ellenfeleim? Vajon hamisak ezek a megállapítások? Azt mondjátok erre:

- Nem.

Ámde akkor mit feleltek? Talán hamisság, hogy minden más alakot nyert lény és minden alakba önthető anyag nem kapja létét mástól, mint Attól, aki a legteljesebb jóság, mert a legteljesebb fokban létezik?

- Nem tagadjuk ezt sem — válaszoljátok.

Mit tagadtok tehát? Vajon azt: létezik valami fölséges, az igazi és a valóban örök Istenhez olyan tiszta szeretettel ragaszkodó teremtmény, hogy bár Vele együtt nem örök, de mégsem válik, mégsem szakad el tőle az idők változó forgatagain, hanem megnyugszik az Isten tökéletes szemléletében? Istenem, az olyannak, ki téged szeret, amennyire ezt parancsolod, megmutatod magad, és másra többé nem kívánczik, nem fordul el többé tőled és nem hajlik magához.

Ez az Isten háza. Nem földből eredő, nem is valami égi anyag tömegéből épült, hanem csupán szellemi, örökkévalóságod részese, mivelhogy gonoszság nélkül való mindörökre. „Felállítottad ugyanis őt örökkön-örökre s el nem múló törvényt szabtal néki.”¹⁹ Ám nem örök Vele Istenem. Nem kezdet nélkül való. Te hívtad létre.

20. Nem találunk előtte időt, hiszen „mindennél előbb teremtette a bölcsességet”.²⁰ Azonban nem a Vele, Atyjával, Istenünkkel teljesen örök és egészen egyenlő Bölcsességet említi az Írás. Ebben nyerték létüket mindenek, s benne, mint Kezdetben, teremtetted a mennyet és a földet. Nem. Nyilvánvaló, hogy teremtett bölcsesség ez, értelmes természet, fény a Fényesség szemlélete révén s őt, bár maga is teremtett, de bölcsességnak mondjuk. Amilyen nagy azonban a különbség a sugarat hintő fény és a megsugarazott valami között, éppen úgy különbözik a teremtő és a teremtett bölcsesség. Különböznek, mint az igazulást szerző és az igazultsággal megszerzett igazság. Hiszen rólunk is mondják: igazságod vagyunk. Így szól ugyanis apostoli

---

¹⁹ Zsolt. 148,6.

²⁰ Sir. 1,4.

szolgád: „mi az Isten igazsága legyünk ő általa”.²¹ Mivel tehát mindent megelőzőleg valami teremtetett bölcsességet alkottál: nem más ez, mint tisztaságos Városod értelmes, szellemi lénye. Magasságbéli Anyánk ez a Város és az egekben örökre szabad.²² Melyik egekben? A téged magasztaló egek egében. Erre gondol az Írás, ez az Úr egének ege.²³

Nem találunk előtte időt, mert amit mindenek előtt teremtetted, megelőzi a teremtetett időt. A teremtő Isten örökkévalósága van csupán előtte. Belőle vette kezdetét mint teremtmény, nem időben, mert nem volt még idő, hanem fönnállása ősi kezdetét.

21. Úgy származik ez Istenünk Tőled, hogy teljesen más a lényege, mint a tiéd és nem ugyanaz Veled. Nemcsak előtte, hanem benne sem találunk időt, hiszen alkalmas arra, hogy színedet örökre lássa, tőle soha el ne fogyatkozzék s ezért semmiféle változással meg ne változzék. Mivel azonban természetében rejlik a megváltozhatóság, ezért elhomályosodnék, sőt meg is hidegednék, ha roppant szeretettel nem tapadna hozzád, nem fényesednék és nem izzanék Belőled, déli verőfény gyanánt mindörökre. Ó, ragyogó ház, ó, gyönyörűséges. „Szeretem ékességed és Uram dicsőségének lakóhelyét.”²⁴ Ő alkotott és birtokol most téged. Feléd sóhajtozik zárándoklásom útja. Rimámkodok alkotó Uradnak, hogy övé lehessen benned magam is, hiszen ő hívott létbe engem is. Eltévelyedtem, mint az elveszett juh,²⁵ mégis reménykedek, hogy tégedet teremtő pásztorom vállára vesz és visszavisz majd hozzád.²⁶

22. Ugyan mit feleltek? Hozzátok szólok ellenfeleim. Ti mégis elhiszitek, hogy Isten jámbor szolgálja volt Mózes, és könyvei a Szentlélek igéi. Ez az Isten háza-e tehát, nem örök ugyan Istenével együtt, de a maga módján az égben mégis örökös, hol hiába kutatjátok az idő változását, mert nem találtok arra? Minden időtartam, minden korok iramló szakaszának fölébe magasodik, akinek „jó az Istenhez mindig ragaszkodnia”.²⁷

- Úgy van — válaszoljátok.

Szívem Istenemhez kiáltó igéiből, ha meghallja belül dicsérete szavát, ugyan melyikre ütnétek erőnek erejével a hamisság bélyegét? Talán arra a föltevésre, hogy alaktalan volt az őanyag, midőn rend sem volt még és mindenféle alak hiányzott? Ahol semmi rend nincs, nem lehet szó ott változó időről. De ez a majdnem semmi, amennyiben mégis nem volt teljesen semmi. Abból merítette bizonynyal létezését, akiből minden ered, ami van, ami egyáltalán létező valami.

- Ezt sem tagadjuk — mondjátok.

XVI. FEJEZET

SEMMI KÖZE AZ ISTENI IGAZSÁG ELLENLÁBASAIHOZ

23. Szándékom, hogy azokkal vitassak meg valamit előtted, akik igaznak vallják mindazt Istenem, amiről igazságod lelkem szentélyében szól. Az ezeket tagadók lármázzanak magtik között nekik tetsző csaholással. Iparkodom, hogy meggyőzhessem őket, és egyengessék szívükhöz ígérid előtt az ösvényt. És ha ezt nem akarják, sőt kiadják utamat, „hozzád kiáltok

²¹ Kor. II. 5,31.

²² Gal. 4,26.

²³ Zsolt. 148,4.

²⁴ Zsolt. 25,8.

²⁵ Uo. 118,176.

²⁶ Luk. 15,5.

²⁷ Zsolt. 72,28.

Uram Istenem, ne fordulj el tőlem szótlannul”.²⁸ Igaz voltod szerint beszélj szívemben. Csupán Te szólsz így hozzám. Ügyet sem vetek rájuk. Verjenek port szanaszéjjel s hadd csiklandozza szemüket a homok. Visszavonulok lelkem magányába. Hadd énekeljek itt Neked szerelmes éneket, míg kimondhatatlan sóhajokat keltek zarándokutamon. Hadd emlékezzék Jeruzsálemről. Tárulkozzék szívem a magasba, hazám, Jeruzsálem felé. Jeruzsálemhez, Édesanyámhoz és ugyanakkor hozzád, uralkodójához. Te világossága, Atyja, Gyámja és Hitvese vagy. Tiszta és erős gyönyörűség, nem múló öröm, minden kimondhatatlan jóság együtt lakik ottan, mert az egyetlen legfőbb, legigazabb jóság Te vagy.

Tőled el nem fordulok, amíg csak eme szerelmetales anyám békéjébe, ahol lelkem zsengei rejlenek, ahonnét ered összes biztos igazságom, ebből a ziláltságból és eltorzítottságból össze nem gyűjtöd mind, ami vagyok s hozzá nem szabsz, meg nem erősítesz ott örökre engem, én Istenem és én Irgalmasságom.

Azoknak pedig, akik nem bélyegzik hamisságnak mindezt az igazságot, tisztelik és velünk együtt követésre méltó tekintély ormára magasztalják a jámbor életű Mózes ajkán adott szent Írásodat, de valamiben itt-ott mégis ellenkeznek velük, íme így szólok: Istenem, vallomásaim és az ő ellenvetések ügyében te légy a bíró.

XVII. FEJEZET

A „MENNY ÉS A FÖLD” SZAVAKBAN MÁS IS ÉRTHETŐ

24. Azt állítják ugyanis: habár igazak ezek, de Mózes szeme előtt nem ez a két dolog lebegett, midőn a Lélek kijelentése nyomán így beszélt: „Kezdetben teremté Isten a mennyet és a földet.”²⁹ A menny nevével nem a szellemi, az értelmes, az Istent mindig színről színre látó teremtményt jelölte meg és a föld szóban sem értette ő az alak nélkül való ősanyságot.

- Mit akart tehát?

Amit mi állítunk — folytatják tovább-, azt értette ez a férfiú és azt fejezte ki szavaiban.

- És mi az?

A menny és a föld nevével az egész látható világot szándékolta jelölni — felelik nekem. Előbb általánosságban és röviden, hogy a napok felsorolásával azután mintegy részenként rendbe r szedje mindazt, aminek közlése ilyen módon tetszett a Szentléleknek. A faragatlan és érzékies zsidó nép — ugyanis hozzá intézte szavait — olyan emberekből állott, hogy megítélése szerint Isten művei közül csupán a látható valóságokat véshte elméjükbe. A láthatatlan és rendezetlen föld, a sötét, mélységes örvény, amelyből hogy az említett napokban miképpen lett és alakult a mindenkinek ismert valamennyi látható teremtmény, következetesen elénk tárul, igen alkalmas módon alakatlan ősanyságnak is érthető. Ebben ők is egyetértének velünk.

25. És mi történik, ha más valaki így erősködik: éppen az anyag alaktalanságát és rendetlen mivoltát jelzi előbb az Írás a menny és a föld nevével, mert hiszen ebből képződött és fejlett teljessé a látható világ, minden benne oly nyilván szembetűnő lényével együtt, s őket az ég és a föld kifejezéssel említjük gyakran szokás szerint. Mi lesz, ha ismét más valaki így tanít: nem helytelenül jelöli a menny és a föld a látható és a láthatatlan egész mindenséget? Vagyis ez a két szó a teremtés teljességét foglalja magában, melyet Bölcsességében, azaz Kezdetben alkotott az Isten.

²⁸ Uo. 27,1.

²⁹ Mózs. I.1,1.

Mivel azonban nem Isten állagából, hanem semmiből teremtdött meg minden alkotás, mert nem egylényegű az Istennel egy sem s mindenikben valami változandóság rejtőzik, akár maradó, mint Isten örök háza, akár változó, mint az emberi test és lélek, azért valamennyi látható és láthatatlan dolog közös, még alakatlan, de már mindenképpen alakítható anyagát, amelyből lett az ég és a föld, vagyis a láthatatlan és a látható, ám mindkét esetben immár alakot nyert alkotás, jelöli ezt a két név. Különböztetnünk kell azonban e két kifejezés között: „Láthatatlan és rendezetlen föld”, majd „sötétség a mélység színén”. A „láthatatlan és rendezetlen föld”-ben a testek minden alaki milyenség előtt való őanyagát kell értenünk, a „sötétség a mélység színén” pedig jelenti a szellemi őállagot, a mintegy tovaáramló mértéktelenség szabályozását és előzőleg a Bölcsességtől eredő megvilágosítását.

26. Ismét állítja valaki, ha éppen kedve tartja: midőn olvassuk, hogy „Kezdetben teremté Isten a mennyet és a földet”, nem a már befejezett és alakot nyert látható és láthatatlan teremtményeket kell a menny és a föld szavakban értenünk, hanem a teremtmények még alak nélkül való kezdődését, minden alakítható és teremthető őanyagát. Ez itt a szavak jelentése. Ott rejtőznek ebben az őanyagban mindazok a dolgok, de csupán zavaros összevisszaságban, milyenség és alak szerint még szét nem különülten, melyeket most már rendezett állapotban égnék és földnek mondunk. Az a szellemi, emez pedig az anyagi teremtmény.

XVIII. FEJEZET

MILYEN TÉVEDÉS NEM ÁRT A SZENTÍRÁSBAN

27. Ha mindezt hallom, elgondolkozom, de „nem óhajtom a szóharcot, mert nem jó az semmi-re, csak a hallgatók romlására”.³⁰ Épülésre azonban „jó a törvény, ha a törvénynek megfelelően alkalmazzák”, mert „célja a tiszta szívből, a jó lelkiismeretből s a tettetés nélküli hitből származó szeretet”.³¹

Mesterünk nagyon jól tudta, hogy miféle két parancsra függessze az egész Törvényt és a Prófétákat.³²

Midőn forró szeretettel vallom mindezt, én Istenem, szemem rejtekben világító fénye, mit árt nekem, ha ezek a szavak különféle, de mégis igaz jelentésben érthetők? Mondom, mit árthat nekem, ha mást gondolok az író értelméről és mást gondol a másik? Valahányszor olvassuk, arra törekszünk, hogy megérthessük, kibogozhassuk, mit is akart az író, akinek könyvét olvassuk? És mert igazmondónak fogadjuk el őt, nincs bátorságunk, hogy föltételezzük róla: olyasmit írt, amit hamisnak vélünk vagy tudunk. Amíg tehát arra törekszik valaki, hogy azt értse a Szentírás lapjain, amit írójuk is értett, miért volna bűn, ha olyasmit gondol igaz értelemnek, amit Te, minden igazat szóló értelem fényessége, valóban igaznak mutatsz meg neki, ha mindjárt a Szent Könyv olvasott szerzője nem is erre gondolt? Hiszen igazat gondolt ő is, bár talán nem ezt.

³⁰ Tim. II. 2,14.

³¹ Tim. I.1,8,5.

³² Máté 22,40.

XIX. FEJEZET

NYILVÁNVALÓ IGAZSÁGOK

28. Igaz, hogy mennyet és földet teremtettél Uram. Igaz, hogy Bölcsességed a Kezdet s benne alkottál mindent.³³ Ugyancsak igaz, hogy a menny és a föld a látható világ két hatalmas része, s velük az összes teremtett és megmintázott valóságot röviden egybefoglalhatjuk.

Igaz, hogy minden változó dolog bizonyos alaktalanságot sejtet elképzelésünkkel, s ebben az alaktalanságban alakot nyer, vagy benne más lesz s megváltozik.

Igaz: nem alávettette az időnek a változás nélkül való alakkal annyira összeforrott valami, hogy bár változó, de mégsem változik.

Igaz, hogy az alaktalan őanyag, a majdnem semmi, időbeli változással nem rendelkezhetik.

Igaz, hogy ami valamivé válik, sajátos beszédmóddal már annak nevével jelölhető, ami lesz belőle, s azért a valamiféle alaktalan őanyag, melyből a menny és a föld kialakult, már mennynek és földnek volt nevezhető.

Igaz, hogy az összes kialakult dolog közül semmi sem áll közelebb az alaktalanhoz, mint a föld és az örvény. Igaz, hogy nemcsak teremtettet és kialakítottat, hanem minden teremthetőt és alakíthatót is Te hívtál létbe, „Akiből van minden”.³⁴

Igaz, hogy minden, alaktalanból alakuló előbb alaktalan és alakját csak későbbben nyeri.

XX. FEJEZET

A „KEZDET BEN TEREMTÉ STB.” SZAVAK KÜLÖNFÉLEKÉPPEN MAGYARÁZHATÓK

29. E valamennyi igazságra nézve nem kételkednek azok az emberek, akiknek megadtad, hogy lelki szemükkel lássák őket. Hiszik is rendületlenül, hogy Mózes szolgád az Igazság Lelkében szólott.

Kerül azonban olyan, aki e valamennyi igazságból egyet kiragad és azután így szól: „Kezdetben teremté Isten a mennyet és a földet”, vagyis a magával egyenlőképpen örök Igéjében alkotta meg az Isten az érzék fölött való és az érzéki, vagy a szellemi és az anyagi világot. Másvalaki így beszél: „Kezdetben teremté Isten a mennyet és a földet”, vagyis a magával egyenlőképpen örök Igéjében alkotta Isten ennek az anyagi mindenségnek roppant tömegét, valamennyi rajta létező látható és ismert természetével együtt.

A harmadik szerint: „Kezdetben teremté az Isten a mennyet és a földet”, vagyis a magával egyenlőképpen örök Igéjében alkotta meg Isten a szellemi és a testi teremtmény alaktalan anyagát. Ismét más így tanít: „Kezdetben teremté az Isten a mennyet és a földet”, vagyis a magával egyenlőképpen örök Igéjében hozta létre Isten az anyagi világ alak nélkül való anyagát, benne a menny és a föld még el nem különült, holott ma már a mindenség tömegében különállóknak és kialakultaknak látjuk őket.

Végül akad így gondolkodó: „Kezdetben teremté az Isten a mennyet és a földet”, vagyis működése és teremtése megindulásakor alkotta Isten az alaktalan anyagot, benne szét nem különülten a menny és a föld is ott volt, belőle azután később kialakultak, s így mutatkoznak immár előttünk minden bennük létező lényükkel egyetemben.

---

³³ Zsolt. 103,24.

³⁴ Kor. I. 8,6.

XXI. FEJEZET

„A FÖLD AZONBAN LÁTHATATLAN ÉS RENDEZETLEN VOLT” SZAVAK KÜLÖNFÉLE MAGYARÁZATA

30. A következő szavak értelmét illetően az említett valamennyi igazság közül mást erősít az egyik és ismét mást a másik.

Így szól az egyik: „A föld azonban láthatatlan és rendezetlen volt és sötétség volt a mélység színén”, vagyis az Istentől alkotott anyagi valami még csupán testi dolgok alak nélkül való ősanynya volt, rend és fényesség híján.

A másik véleménye: „A föld azonban láthatatlan és rendezetlen volt és sötétség volt a mélység színén”, vagyis a mennynek és földnek nevezett roppant mindenség egésze még csupán alakatlan és sötét ősanynya volt, de belőle képződött az anyagi ég és ebből lett az anyagi föld, minden bennük levő érzékelhető testi létezővel együtt.

A harmadik így gondolja: „A föld azonban láthatatlan és rendezetlen volt és sötétség volt a mélység színén”, vagyis a mindenség égnek és földnek nevezett óriási egésze még alakatlan és sötét ősanynya volt s belőle fejlődött a szellemi ég — ezt másutt egek egének nevezi az Írás³⁵ — és belőle fejlődött a föld, ti. minden anyagi valóság. Ebben a föld szóban értenünk kell a mi anyagi egünket is. Tehát minden látható és láthatatlan teremtmény belőle származott.

Ismét más így mondja: „A föld azonban láthatatlan és rendezetlen volt és sötétség volt a mélység színén.” Ámde az ég és a föld szóval nem ezt az alaktalanságot jelöli az Írás, hiszen — folytatja — volt már valamiféle alak nélkül való ősanynya. Ezt az Írás láthatatlan és rendezetlen földnek, majd örvénynek nevezi, s ebből teremtette Isten az eget és a földet a megelőző kijelentés szerint, ti. a szellemi és az anyagi világot.

Végül ezt is tanítják: „A föld azonban láthatatlan és rendezetlen volt és sötétség volt a mélység színén”, vagyis az alaktalanság már valami anyag volt, belőle az Írás imént hallott meghirdetése szerint Isten a mennyet és a földet, az egész világ anyagi tömegét teremtette; két fő részre osztva, felsőbb és alsóbb részre, minden jól ismert és használt teremtménnyel bennük.

XXII. FEJEZET

NEM ELLENKEZIK A SZENTÍRÁSSAL, HOGY LKOTHATOTT AZ ISTEN VALAMIT, AMIRŐL NEM BESZÉL MÓZES ELSŐ KÖNYVE

31. Megtörténhetnék, hogy e két utóbbi véleménnyel így venné föl valaki a harcot: ha húzódoztok a fölfogástól, hogy a menny és a föld szóval az alakatlan ősanynya jelöli az Írás, akkor volt valami, amit nem az Isten teremtett és ebből alkotta a mennyet és a földet. Az Írás ugyanis nem tudósít arról, hogy az Isten alkotta ezt az anyagot, hacsak jelzését a menny és a föld szóval, avagy csupán a föld szóval nem magyarázzuk, ahol az Írás mondja: „Kezdetben teremté az Isten a mennyet és a földet.” A következőkben: „A föld azonban láthatatlan és rendezetlen volt”, habár az alakatlan anyag jelölését látta jónak ilyen módon az Írás, mást mégsem értünk, mint amit Isten abban megteremtett az előző híradás szerint: „teremté Isten a mennyet és a földet”.

A két utoljára említett vélemény hívei talán azt felelik, vagy legalábbis az egyik hívei, midőn ezeket hallják: bizony nem tagadjuk, hogy az alakatlan anyagot az Isten teremtette, az Isten, akitől minden nagyon jó származik. Amint ugyanis állítjuk, hogy nagyobb mértékben jó, amit

---

³⁵ Zsolt. 113,16.

teremtett és aminek alakot adott, éppen úgy elismerjük: kisebb jó ugyan, de jó az mégis, amit az Isten csupán mintázhatóvá és alakíthatóvá alkotott. Nem említi az Írás, hogy ezt az alakatlan ősanyagot Isten teremtette, ámde sok más egyebet sem említ. Kerubokról és Szeráfokról sem szól³⁶ s nem beszél azokról, akiket Pál apostol pontosan elsorol: „a Trónusok, az Uralmak, a Fejedelemségek és a Hatalmasságok”.³⁷ Pedig róluk bizony nyilvánvaló, hogy Isten alkotta őket.

Vagy ha e kijelentésben: „teremté a mennyet és a földet”, az író minden dolgot összefoglalt, mit szóljunk akkor a vizekről, amelyek fölött az Isten Lelke lebegett? Ha ugyanis az említett földben a vizeket is értjük, a föld nevében hogyan értelmezzük az alak nélkül való anyagot, mikor már olyan ékesen látjuk a vizeket? Ha pedig ezt mégis így magyarázzuk, miért mondja az Írás, hogy ebből az alaktalanságból lett a boltozat, mely az ég nevet kapta, holott szót sem szól arról: belőle származtak mind a vizek is? Nem lehetnek már alaktalanok és láthatatlanok, ha folyásukat ilyen ékes áramlásban látjuk.

Vagy ha akkor kapták ezt az alakot, midőn szólt az Isten: „gyűljenek egybe a vizek, melyek az ég alatt vannak”,³⁸ úgy hogy egybegyűlésük lett kialakulásuk, mit válaszoljunk a boltozat fölött levő vizekre? Nem érdemelték volna alaktalanul ilyen előkelő helyet, viszont nincs az Írásban, hogy milyen szó erején nyertek alakot.

Ha Mózes első könyve tehát hallgat arról, hogy az Isten megteremtett valamit, aminek isteni teremtmése felől sem az ép hit, sem a világos értelem nem kételkedik, nem állíthatja nagy merészen semmiféle józan tudomány: örökkévalók ezek a vizek az Istennel együtt, mert halljuk ugyan Mózes első könyvében említésüket, de teremtésüket sehol sem találjuk.

Miért nem értjük meg az Igazság tanítása nyomán, hogy az alaktalan ősanyagot is, amit az Írás láthatatlan és rendezetlen földnek, majd sötét örvénynek nevez, az Isten teremtette semmiből s azért nem örök az Istennel együtt, bár mellőzte az Írás annak említését, hogy hol és miképpen nyerte létét?

XXIII. FEJEZET

A SZENTÍRAS MAGYARÁZATÁBAN VALÓ NÉZETELTÉRÉS KÉT FAJTÁJÁRÓL

32. Miután mindezt hallottam és megfontoltam, már amennyire gyöngye eszemtől telik — Neked, mindentudó Istenemnek róla vallomást teszek-, úgy látom én, hogy az eltérő magyarázatok két fajtája keletkezhetik, ha valamit a Te igazat szóló hírnökeid jelképes beszédben mondanak.

Egyik, ha a dolgok igaz mivoltáról van véleménykülönbség. Másképpen kutatjuk ugyanis: mi az igazság a nagy mindenség létrehozásában és másképpen, hogy mit akart Mózes, hitednek jeles palotása? Tehát mi volt, amit elbeszélése szavaival olvasói vagy hallgatói elméjébe vésni szándékozott? Az első fajtát illetőleg: távozzanak tőlem valamennyien, akik úgy gondolják, hogy azt is tudják, ami nem igaz. A második pontban pedig így vélekedem: hagyjanak békét nekem mindnyájan, akik úgy hiszik, hogy hamisat tanított Mózes.

Szereteted roppant hajlékaiban az igazságod kenyerén táplálkozókhoz kell Uram csatlakoznom Benned és velük együtt Benned boldogságot találnom. Tehát valamennyien együtt közelít-

³⁶ Iz. 6,2, és 37,16.

³⁷ Kol. 1,16.

³⁸ Móz. I.1,3.

sünk Könyved ígéihez és keressük bennük szándékodat, jámbor szolgád szándéka nyomán. Az ő tollával hoztad tudomásunkra ezeket...

XXIV. FEJEZET

NÉMELY IGAZSÁGRÓL NEM ÁLLÍTHATÓ BIZTOSAN, HOGY EZT VAGY AMAZT GONDOLTA-E KÖZÜLÜK MÓZES

33. Megtalálja-e azonban szándékát közülünk valaki az annyi sok elfogadható igazság során, amely e most így, majd amúgy magyarázott szavakból a kutatóknak szemébe ötlík?

Rátalál-e úgy valaki, hogy később annyira biztosan állíthassa: ezt gondolta Mózes, ezt az értelmet szándékolta elbeszélésében, mint amilyen biztosan igaznak mondunk egy-egy magyarázatot, akár arról szólt, akár nem arról Mózes?

Íme Istenem, én kicsiny szolgád följánlottam vallomásaim áldozatát e könyvem soraiban neked és kérlek, könyörületed erejével hadd teljesítsem ezt a fogadásomat. Íme, milyen biztosan mondom, hogy változás nélkül való Igédben alkottál mindent, a látható és láthatatlan teremtményeket. Ámde mondhatom-e ilyen biztosan, hogy Mózes sem gondolt másra a szavak megírásakor: „Kezdetben teremté az Isten a mennyet és a földet”? Amint ugyanis igazságodban ezt biztosan láthatom, éppen úgy nem látom Mózes lelke mélyén, hogy erre gondolt-e leírása közben.

A teremtés megindulására is gondolhatott, midőn leírta:

„Kezdetben teremté.” Akarhatta, hogy írása eme helyén a mennyet és a földet értelmezzük, nem a már alakot kapott és befejezett akár szellemi, akár anyagi teremtményt, hanem mind a kettőt, de kezdeti állapotban, még alaktalanul.

Látom, igazat mondhatott volna, akármit állít mindezek közül. Hogy azonban e szavaiban mit értett ő az elsoroltak közül, nem látom biztosan. Ám akár ezek közül értette valamelyiket, akár más egyébre gondolt e nagy férfiú lelke, amiről én itt meg sem emlékeztem, nem vonom kétségbe, hogy igazságot látott és megfelelő módon igazságot hirdetett.

XXV. FEJEZET

A MÁS MAGYARÁZATOKAT VAKMERŐEN FITYMÁLÓK ELLEN

34. Ne nyűgösködjék nekem már senki és ne ellenkezzék velem: nem így gondolta Mózes, ahogyan te mondd, hanem úgy értette, amint én magyarázom.

Ha ugyanis szemembe vágná valaki: honnét tudod, hogy Mózes arra gondolt, amit szavaiból te kihüvelyezel? Nyugodt lélekkel tűrnöm kellene, és felelném, amit főtebb is feleltem, vagy kissé bővebbre szabnám meg a választ, ha az illető nehézkes fejű.

Ámde ha így áskálódnék valaki: nem úgy értette Mózes, ahogyan te mondd, hanem az én magyarázatom szerint, de, mégsem tagadná, hogy amit kettőnk állít, mindkettő igaz: ó Istenem, szegények élete, a te kebeledben nincsen ellentmondás, hullass szívemre mérséklő csöppeket és így eltűröm majd az ilyeneket is. Nem azért mondanák ezt nekem, mert isteni fényben látták szolgád lelkében hangosan kárált véleményüket, hanem mert kevélyek. Nem ismerik Mózes gondolatát, a maguk véleményét azonban szeretik.

Nem azért, mintha igaz volna ez, hanem mert sajátjuk. Egyébként a másik ember helyes vélekedését ugyanúgy szeretnék, amint magam is szeretem tanításukat, ha igazat beszélnek. Nem azért szeretem, mert az övék a tanítás, hanem mert igaz. És ha igaz, akkor már nem csupán

övék: ha ugyanis véleményükhöz azért ragaszkodnak, mivel igaz, immár a sajátjuk, de ugyanakkor az én sajátom is.

Az igazságot szeretőknek közös java van.

Azt azonban, amit erősítgetnek, hogy nem így gondolta Mózes, amint én magyarázom, hanem ahogyan ők fejtegetik: nem akarom és nem is szeretem. Még ha így volna is, nem tudás, hanem bátorság kölyke ez a vakmerőség. Nem belátás, hanem kevélység szülte.

Ezért félelmetesek ítéleteid, Uram.

Igazságod ugyanis nem enyém, nem is ezé, vagy csupán amazé, hanem mindannyiunké, kiket nyilvánosan közösségbe hívsz s félelmetesen megintesz bennünket, hogy ne tekintsük sajátunk gyanánt, mert megfosztasz tőle minket. Mivel ha bárki is tőled mindannyiunk élvezetére rendelt javakat önnönmagának kisajátítja és csupán egymagának akarja a mindenkihez tartozót: a közös jóból a sajátjába kergül, vagyis az igazságból a hazugságba. Aki ugyanis „hazugságot szól, tulajdonából beszél”.³⁹

35. Figyelj, jóságos Bírám, Istenem. Te maga az Igazság vagy. Figyelj válaszomra, mit felelek az én ellenlábasomnak. Figyelj csak, Uram. Előtted szólok és testvéreim füle hallatára.

Ők „a törvénynek megfelelően alkalmazzák a törvényt”,⁴⁰ hogy eljussanak a törvény céljáig, a szeretetig. Hallgass meg és

figyelj szavamra, ha ugyan tetszik neked, hogy válaszomat miképpen adom. Nos, ezt a testvéri és békességes mondást küldöm feléje:

„Ha mindketten belátjuk, hogy állításod igaz s a ha véleményem igaz voltát is mindketten megértjük, felelj kérlek, ugyan hol látjuk és hol értjük ezt? Annyi bizonyos, hogy nem benned láthatom s viszont te sem bennem értheted, hanem mindketten az elménk fölött fénylő, változhatatlan, örök Igazságban. Ha tehát Urunk Istenünk fényességéről nem vitatkozunk, miért civódnánk felebarátunk gondolata miatt? Azt úgy meg nem láthatjuk, mint ahogyan a változhatatlan igazságot látjuk.”

Ha Mózes maga jelennék meg nekünk és így szólana hozzánk: „Ezt gondoltam én”, akkor sem látnánk meg az igazságot, hanem csupán hinnénk. Tehát „amint meg van írva, senki sem fuvalkodjék fel az egyikért a másik ellen”.⁴¹ Szeressük Urunkat Istenünket, teljes szívünkkel, teljes lelkünkkel, teljes elménkkel, és felebarátunkat, mint önmagunkat.⁴²

Ha nem hisszük el, hogy a szeretet e kettős parancsa szerint gondolkozott Mózes, akármit értett is könyve írásakor, hazuggá tesszük akkor az Urat, mert szolgatársunk lelkületéről másképpen vélekedünk, mint erre az Úr oktatott minket.

Nézd, a vakmerő állítás milyen dőreség volna: a tömérdek igaz, e szavakból kihámozható elgondolás közül Mózes csupán egyet szándékolt. Káros civódással sértenők így a szeretetet, márpedig ennek alapján mondotta minden szavát, akinek igéit serényen bogozhatjuk.

---

³⁹ Ján. 8.44.

⁴⁰ Tim. I. 1,8.

⁴¹ Kor. I. 4,6.

⁴² Móz. V. 6,5 és Máté 22,37.

XXVI. FEJEZET

MILYEN BESZÉD ILLIK A SZENTÍRASHOZ?

36. És mégis Istenem, alázatosságom felséges Ura és fáradozásom békés pihenője, te meghallod vallomásomat és megbocsátod gonoszságaimat. Parancsba adtad nekem is, hogy szeressem felebarátomat, mint magamat szeretem. Mózesről, hűséges szolgádról ezért nem hihetem: kevesebb ajándékkal halmozta el őt, mint amennyit magamnak kérnék és óhajtanék, ha az ő idejében születek és az ő helyébe állítasz engem, hogy szívem és nyelvem szolgálata útján hirdesd meg az Írást. Ez az Írás annyi idők múltán is arra hivatott, hogy az összes népeknek ossza áldásodat és tekintélye oly kimagasló fölségével leküzdje minden hamis és minden kevély tanítás ígéit az egész föld kerektségén.

Kívántam volna magamnak, ha én vagyok akkor Mózes (hiszen mindnyájunkat egy agyagból gyúrtál és „mi az ember, hacsak figyelemre nem méltatod őt?”⁴³) tehát kívántam volna, ha én lehetek helyén és reám bízod a feladatot, hogy írjam meg a Teremtés Könyvét: olyan ékesen szóló tehetséget, s olyan beszédben való jártasságot tőled, hogy azok, akik meg nem érthetik, miképpen teremtett az Isten, mint erejüket meghaladó kijelentéseket, ne dobják félre majd írásomat. Ám megismerjék azok is, akik ezt immár fölfoghatják ésszel és gondolkodásuk útján eljutottak valami igaz véleményig, hogy szolgád szűk szavában nincs mellőzve ez sem, s ha mások az igazság fényén egyéb véleményre bukkantak reá, ne hiányozzék az sem ígéimnek értelmi köréből.

XXVII. FEJEZET

A SZENTÍRASHOZ ALÁZATOS ÉS EGYSZERŰ BESZÉDMÓD ILLIK

37. Kicsiny helyen bősegebb a forrás és elágazó patakjaival nagyobb területnek szolgáltat vizet, mint bármelyik eme hosszú, kanyargós utakon át, ugyanabból a forrásból eredő patakok közül. Így sáfárod elbeszélése is hasznára válik sok igehirdetőnek, rövid szavából az áttetsző igazság buzog. Mindenki igazat eredeztet innét, amit éppen e dolgokról lehet, az egyik ezt, a másik amaszt, mondanivalói kanyargós kerülőin.

Akadnak ez igéknek olvasói vagy hallgatói, s ők az Istent emberfélének képzelik, vagy afféle anyagi tömegnek, mely óriási hatalom birtokában valami új és váratlan ötletével, magától messze, irdatlan tereken, megalkotta odafönt a mennyet és idelent a földet, e két roppant, immár mindent magukba záró anyagi valóságot.

Midőn hallják: „Mondá Isten, legyen ez és csakugyan úgy lett”, valami kezdődő és azután véget érő szóra gondolnak itt. Ez fölcsendült, majd tovaröppent az idő szárnyain és illanása nyomán azonnal létrejött, amiről parancsolta, hogy legyen. És talán más egyebeket is hasonlóképpen gondolnak el testhez kötődő gyerekeségükben. Még fejletlen kis jószágok ők, s míg az Írás igéinek alázatosságán, mint anyjuk ölén pihen gyöngeségük, egészségesen épül hitük, vele később majd biztosra veszik és erősen megvallják, hogy Isten teremtett minden, érzékükkel itt is, ott is tapasztalható létezőt, csodálatos változatosságban szanaszéjjel. És ha közülök valaki a mondottak bizony szerény voltán elutálkozik s kevély esetlenséggel kihajol a tápláló bölcsőn túlra, jaj, kiesik majd nyomorúságosan. Uram Istenem, könyörülj rajta, hogy az úton járók össze ne tapossák a tollatlan fiókát. Küldd el angyalodat, hogy visszadédelgesse fészkébe megint, hadd éljen addig, míg repülésbe lendül.

⁴³ Zsolt. 8,5.

XXVIII. FEJEZET

A TUDÓSOK KÜLÖNFÉLEKÉPPEN MAGYARÁZZAK AZ ÍRÁST

38. Mások pedig — nekik nem fészket, hanem árnyékos csalitot jelentenek immár ezek az igék — kandikáló gyümölcsöket vesznek észre bennük. Körülröpködik, megcsipogják, megpislogatják, majd örömmel tépik a gyümölcsöket. Látják ugyanis, míg olvassák vagy hallják az igéket, hogy örök és maradandó változatlanságod Istenem, túlemelkedik az idő minden jelenen és múltján. Ámde nincs olyan időben, létrejött teremtmény, melyet nem te teremtetél. Akaratod, mert azonos veled, nem változott meg semmiféle módon, s nem holmi keletkező, azelőtt sohasem volt akarati ténnyel alkottál meg mindent. Nem a belőled való hasonlóság lett ősképe a teremtetett mindenségnek, hanem a semmiből hoztál létre valamit, alak nélkül és hozzád nem hasonlót, hogy ez ölthessen azután hasonlatosságod szerint alakot, s hozzád, Egyetlenhez törekedjék vissza, jól rendezett tehetségéhez mértén, melyet a maga neméhez szabottan minden teremtetett dolog megkapott. Hogy így minden „nagyon jó legyen”, akár körülötted megmaradt, akár fokinkint messzibb távolságban, időközön és helyeken keresztül, fölséges változások cselekvő vagy szenvedő alanya lehet.

Meglátják ezeket és örvendeznek igazságod fényén, amennyire itten erejükből futja.

39. Akad közöttük figyelmével eme mondáson függeszkező: „Kezdetben teremté az Isten.” És a kezdetben Bölcsességedet érti, mivel Ő szól is hozzánk. Ismét más, midőn e szavakra figyel, a Kezdetben a teremtetett dolgok kezdődését értelmezi, és úgy magyarázza a „Kezdetben teremté” szót, mintha az Írás ekképpen beszélne: „Először teremté.” Azok közül pedig, akik úgy értelmezik a Kezdetet, hogy Bölcsességedben alkottad a mennyet és a földet, az egyik magát a mennyet és a földet, vagyis ezek alakítható anyagát érti a menny és a föld szavakban, amely anyagot így nevezett az Írás. Viszont más az immár szétválasztott és kialakított lényeket érti itten. Van, aki az egyiket már kialakítottnak, ti. az ég nevében a szellemi lényeket értelmezi, a másikat alakatlan anyagnak magyarázza; és ezt jelzi a föld szó.

Akik pedig a menny és a föld nevében a még alakatlan őanyagot értik, melyből alakot nyert az ég is, a föld is, ezek sem egyazon módon magyaráznak. Az egyik azt a valamit érti benne, amiből a szellemi és az érzéki teremtmény tökéletesült; a másik úgy hiszi, hogy belőle fejlődött az érzékeinkkel tapasztalható tömeg, az anyagi világ, amelynek roppant öle magába'. zárja a befejezett s már szemmel látható lényeket. Azok sem i értenek egyet, akik a menny és a föld nevében a már rendezett és megmintázott teremtményeket hiszik ezen a helyen. Az egyik a láthatatlant és a láthatót magyarázza itt, a másik csupán a láthatót, melyben mi a tündöklő eget s a borongós földet látjuk és minden bennük létezőt.

XXIX. FEJEZET

HÁNYFÉLEKÉPPEN MONDHATUNK ELSŐBBNEK VALAMIT

40. Valaki azonban a „Kezdetben teremté” szót úgy magyarázza, mintha ezt mondaná az Írás: „Először teremté”, annak sejtelve sincs arról, hogy miképpen értse igazában a mennyet és a földet s csupán az ég és a föld, vagyis a roppant világegyetem, tehát a szellemi és az anyagi teremtmény őanyagát érti. Ha ugyanis a már kialakult világmindenséget értené, jogosan kérdezheti tőle valaki: ha ezt alkotta először az Isten, később ugyan mit teremtet? A mindenség után már erre rá nem találhat, s azért berzenkedéssel hallja a kérdést: ugyan miképpen alkotott először, ha később azután semmit sem teremtet?

Ha pedig azt állítja, hogy először az alakatlan anyagot teremtetette és azután a mintázott világot, nem esztelen ugyan, csak legyen éber a különböztetésre: mi az elsőbb az örökkévalóság, mi az idő, mi az értékelés és végül: mi az eredet szerint?

Örökkévalóság szerint előbbrevaló a mindent megelőző, mint az Isten. Időben elsőbb a virág a gyümölcsnél. Értékelésben a gyümölcs a virágnál. Eredet szerint előzi meg a hang az éneket.

E négy elsőbségben az említett első és utolsó igen nehezen érthető, a két közbülső pedig nagyon könnyen. Ritkán pillantjuk meg és fáradságosan, nehezen szemléljük Uram örökkévalóságodat, mely változás nélkül hoz létre változó dolgokat és ezzel mindent megelőz. És ki lát olyan éles szemmel, hogy nehéz munka nélkül is fölismerje: miképpen előzi meg a hang az éneket? Hiszen csupán alakított hang az ének és létezhetik ugyan valami alak nélkül, de nem alakítható a nem létező. Így tehát előbbrevaló az anyag, mint ami belőle alakult. Nem azért előbbrevaló, mivel eredményt hoz létre, hiszen inkább maga lesz valamivé. Nem is időről nézve van előbb. És nem úgy történik a dolog, hogy előbb időben valami alakatlan hangot kiadunk, minden ének nélkül és ezt azután későbbi időpontban ének-alakba öntjük. Nem faticskáljuk, mint például a fát, hogy szekrénné legyen, vagy az ezüstöt, melyből edényt kalapálunk. Az ilyen anyagok időben is megelőzik a belőlük készült tárgyak alakját.

Az éneknél azonban nem ez az eset.

Ha ugyanis valaki énekel, meghalljuk a hangját, de nem alak nélkül csendül ez a hang előbb, hogy később aztán énekké alakuljon. Az először bármiképpen csendülő tovaszáll és nem talál sz többé semmit sem belőle, amit újra kézbe vennél, hogy művészi módon énekké faragd. Az ének ezért a maga hangján fordul, a hang az anyaga. Ezt alakítják azután énekké s így, amint említettem, a hang anyaga előbbre való az ének alakjánál. Nem valósító erejével elsőbb, mert nem énekes művész a hang, hanem az éneklő lelkének alárendeltje a testi hang s belőle alakítja énekét a művész.

Nem elsőbb idő szerint a hang, hiszen az énekkel együtt születik. Nem elsőbb mérlegelés szerint, a hang ugyanis nem értékesebb, mint maga az ének, hiszen az ének nem csupán hang, hanem énekes hang is. Elsőbb azonban eredet szerint, mert nem alakul az ének, hogy a hang lehessen, hanem inkább alakul a hang, s így születik az ének. Mármost ebből a példából bárki tudja, értse, hogyan jött létre előbb a dolgok anyaga, amely a menny és a föld nevét kapta, mert belőle teremődött a menny is, a föld is. Nem időben lett elsőbb az anyag. Hiszen a dolgok alakja hordozza az időt, az őanyag azonban még alakatlan volt. Mi az idővel együtt veszszük észre s róla másképpen nem beszélhetünk, csak mint ha előbbre volna időbelileg, pedig eléggé hitványnak becsüljük. Nyilván tökéletesebbek ugyanis az alakított, mint az alakatlan dolgok. A Teremtő örökkévalósága pedig még ennél is előbbre való, hogy a semmiből ez meg lehessen s belőle azután valami legyen.

XXX. FEJEZET

A SZENTÍRÁST KÜLÖNBÖZŐ MÓDON ÉRTELMEZŐK TALÁLKOZNAK A SZERETETBEN ÉS AZ IGAZSÁG KUTATÁSÁBAN

41. A sok igaz vélemény ág-bogaiban egyetértést szül maga az Igazság. Istenünk legyen irgalmas nekünk, hogy a Törvénnyel törvényszerűen éljünk, a parancs célja, a tiszta szeretet szerint.

Ha valaki megkérdezi tőlem, eme vélemények közül melyikre gondolt szolgád, az emlegetett Mózes, ez a válasz már nem tartozik vallomásaimhoz. Ha neked nem vallom meg, akkor nem is tudom. Azonban tudom: ezek a vélemények egytől egyig megalapozottak, kivéve az anyagi-as magyarázatokat. Említettem, hogy mennyit tartok róluk.

A jó reménységben még mindig kicsinyeket se rettentsék immár vissza Könyved emez igéi, habár csekélyen is igen mélyek és bizonyos bőségükben is nagyon kevesek. Mégis valamennyien, igéiben — íme bevallom — igazságot látók és hirdetőik, szeressük egymást és ugyanúgy szeres-

sünk téged, Istenünket, igazság forrása, ha nem a hiábavalókat, hanem az igazságot szomjazza ajakunk. Írásod sáfárát, szolgálodat pedig — Lelkeddel bőven telítetted őt — tiszteljük úgy, hogy higgyük: mikor világosító kegyelmed nyomán megírta ezt a Könyvet, leginkább az első helyre kíváncsozóra figyelt az igazság fényessége s a lelki haszon gyümölcse szerint.

XXXI. FEJEZET

A MÓZES SZAVAIBAN MEGTALÁLHATÓ IGAZSÁGRA GONDOLT

42. Ha valaki állítja, „Mózes arra gondolt, amire én”, vagy más valaki, „sőt inkább arra gondolt, amit én magyarázok”, úgy vélem, jámborabb szívvel azt felelhetem: miért ne értette volna mind a kettőt Mózes, ha mindkettő igaz? És ha valaki egy harmadik, negyedik vagy egyáltalán még más igaz véleményt talál eme szavakban, miért ne higgyük, hogy Mózes lelke valamennyit látta? Hiszen Mózes ajkán sokak értelméhez igazította a Szentírást a mi egyetlen Istenünk s ők különféle igazat látnak benne.

Magam bizony félelmet nem tűrő szívvel vallom: ha valami fölséges tekintélyű tárgyról írnom kellene, inkább úgy írnék róla, hogy ami igazságot e tárgyról valaki gondolhat, hangoztassák mindazt a szavaim, semmint bővebben adjak elő róla egyetlen igaz véleményt s a többi, amelyek helytelensége nem árthat nekem, kizárjam valamennyit. Tehát nem akarom, hogy olyan vakmerő legyek, Istenem, és hittől el ne fogadjam: ezt Mózes is megérdemelte tőled. Értette és gondolta ő is eme szavakban teljességgel mindazt írás közben, ami igazat bennük találhatunk, vagy amire nem találhatunk, avagy csupán még eddig nem találtunk, de azokban mégis föltalálható.

XXXII. FEJEZET

A SZENTÍRAS IGAZI ÉRTELMÉT A SZENTLÉLEK TÁRJA FÖL NEKÜNK

43. Végül Uram, Istenem vagy Te és nem húsból-vérből ember, ha kevésbé látunk meg valamit, rejtve maradhat-e az jó Lelked előtt, aki a „sima földre vezet engemet”,⁴⁴ bármi legyen ez, akármit akartál, hogy nekünk, késő olvasóknak a szavakban föltáruljon, habár az író, akinek ajkán e szavakat elmondottad, a sok közül csupán egyetlen véleményre gondolt?

Ha így van, akkor ez a vélemény, amire gondolt az író, sokkal kimagaslóbb, mint a többiek. Uram, vagy magát ezt a véleményt mutasd meg nekünk, vagy másik igazat mutass, neked tetszőt, hogy így vagy kinyilvánítsd nekünk, amit annak a férfiúnak is, vagy valami mást e szavakkal kapcsolatban, de mégis csak Te táplálj, s ne csapjon be a tévedés. Íme, könyörgök Uram Istenem, e kevés ígéről milyen sokat, milyen tömérdek dolgot már megírtam. Mennyi erő és mennyi idő lehetne elég, hogy minden könyvedet ilyen módon fejtegessem? Engedd, hogy rövidebben magasztaljalak könyveid során. Hadd válasszak egyetlen igaz véleményt, amit Te súgysz nekem, jót és biztosat, ha mindjárt sok ilyen kerül is eléem ott, ahol oly sokkal találkozhatok. Engedd, oly hűséges legyen vallomásom, hogy ha megragadtam, amire szolgálod gondolt, jól és helyesen fejezzem ki magam, mert kötelességem ez az igyekezet. Ha pedig ezt el nem érhetem, legalább olyasmit magyarázzak, amit szavaival Igazságod akart tudomásomra hozni, ki azt sugalmazta neki is, amit akart.

---

⁴⁴ Zsolt. 142,10.

XIII. KÖNYV

I. FEJEZET

ISTENHEZ KÖNYÖRÖG, MERT ISTEN JÓSÁGA ŐT IS OLTALMAZZA

1. Könyörgök hozzád irgalmasságom, édes Istenem. Te teremtetél engem, és ha rólad meg is feledkeztem, el nem felejtettél. Lelkembe hívogattak. Fölkészíted, hogy a tőled ihletett vágyakozással téged befogadjon.

Ne hagyj el engemet, íme feléd sírok; hiszen megelőztél, mielőtt még hívogattalak, sürgöttél gyakori és sokféle igékkel, hogy figyeljek Reád a messzeségből is, megtérjek hozzád, s szólítgaszalak téged, szólítómat.

Uram, eltörölted minden gonosz érdemem, hogy meg ne büntess kezem cselekedeteiért. Velük szakadtam el tőled. És megelőztél minden jó érdemem, hogy valamennyi dicsérje az engem földre teremtő kezedet. Mielőtt léteztem, te már voltál. Nem voltam még valami, hogy megérdemeltem volna létezésemet. És jóságodból mégis vagyok, mert jóságod mindent megelőzött: amivé alkottál és amiből teremtetél engem.

Nem volt rám szükséged s nem vagyok olyan jó, ami segíthetne téged Uram Istenem. Nem azért vagyok, hogy úgy szolgáljalak, mintha munkádban elfáradnál szolgálatom nélkül, vagy csökkenne hatalmad szorgosságom híján. Nem is azért, hogy hódolatommal műveljelek téged, mint a földet, mert parlagon maradnál tiszteletem nélkül. Hanem azért vagyok, hogy

szolgáljalak és hódoljak neked, s így boldogulásom származzék belőled. Létem belőled források, hogy majd egykor boldog lehessen benned.

II. FEJEZET

ISTEN JÓSÁGÁBÓL LÉTEZNEK ÉS TÖKÉLETESÜLNEK A TEREMTETT DOLGOK

2. Minden teremtményed jóságod teljességéből létezik, hogy a jó, melyből hasznod nincsen, belőled való, de nem egyenlő veled, mégis, mert tőled létet nyerhetett, ne hiányozzék többé. Mi érdeme volt előtted a tőled Kezdetben megalkotott mennynek és földnek?

Mondja meg nekem valaki: mi érdemet szerzett előtted arra nézve a Bölcsességedben létbe hívott szellemi és anyagi teremtmény, hogy Bölcsességedtől akár kezdetlegesen és alaktalanul is függjenek, a maguk szellemi vagy anyagi nemében, rendtelenségben széttöredezően és távolról sem hozzád hasonlóan? Az alaktalan szellemi valóság még így is értékesebb, mintha csak alakot nyert anyag volna, s az alaktalan anyag előbbre való, mint helyében a semmi. Alaktalanul is Igédől függenének, ha mindjárt egységedbe nem is szólítaná őket Igéd, ha nem adna nekik alakot: hogy jók legyenek nagyon, s tőled, egyetlen, legfőbb javuktól immár ilyen módon szármázzanak. Miképpen érdemelhették volna, hogy legalább alaktalanul létezzenek, hiszen nem volnának még ilyenek sem, ha nem volnának tőled?

3. Mennyiben érdemelte ki tőled az anyagi teremtmény, hogy legalább láthatatlan és rendezetlen legyen? Hiszen nem lehetett volna még ilyen sem, ha meg nem alkotod. A teremtetését ki nem érdemelhette sohasem tőled, mert nem is létezett. Vagy miképpen érdemelte kezdő mi-voltában a szellemi teremtmény, hogy legalább sötét örvény gyanánt lebegjen? Hozzád soha nem hasonlított volna, hacsak magához nem fordítja Igéd, akitől létét nyerte, hogy Belőle fényesülten világosság legyen, ha nem is egyenlően, de képmásoddal immár hasonlóan. Amint ugyanis a testre nézve nem ugyanaz a szépség, mint a lét, mert különben csúnya nem lehetne, éppen úgy a teremtetett szellem szempontjából a bölcs étellel nem azonos az élet, mert így változatlanul bölcs volna.

Ámde jó neki örökre Hozzá ragaszkodnia, hogy amit megnyert feléd fordulással, el ne veszítse fényét tőled távozással, s abba a sötét örvényhez hasonló életbe ne süllyedjen vissza ismét. Mi is, szellemi teremtmények lélek szerint, amikor tőled, fényességüinktől elfordultunk abban az életben sötétség voltunk egykor.¹ És sötétségünk foszlányaiban vergődünk ma is, míg Egyszülöttedben igazságod leszünk, mint Isten hegyei, mert „mint a hatalmas mélységek, ítéleteid voltunk”.²

III. FEJEZET

MINDEN AZ ISTEN KEGYELMÉBŐL VAN

4. A teremtés legelején mondtad: „Legyen világosság, és lőn világosság.”³ A szellemi teremtményre magyarázom ezt nagyon helyesen, mert volt már valamiféle élete, hogy reá világosságot hinthess. Ám amint meg nem érdemelte, hogy olyan élete legyen, melyre világosság pazarolható, éppen úgy nem érdemelte megvilágosítását, mikor már létezett. Alaktalansága nem tetszett volna neked, ha nem lesz világossággá, nem ugyan a maga ereje szerint, hanem világosító fényed szemlélése révén, beléje tapadással. Hogy így egyáltalán életét s hozzá még boldog életét is kegyelmednek köszönhesse, mivel ahhoz fordult jóra változtával, aki jobbá vagy rosszabbá immár nem változhatik. S csupán te vagy ez, egyszerűen, egyedül létező. Benned nem más az élet és nem más a boldog élet, mert Magad vagy a magad boldogsága.

IV. FEJEZET

ISTEN A TEREMTETT DOLGOKRA NEM SZORUL

5. Mi hiányoznék neked a jóhoz, mely Magad vagy te magadnak Uram, ha mindjárt teremtményeid vagy egyáltalán nem jöttek volna létre, vagy alaktalanságuk örökre megmarad? Te nem szükségből alkottad őket, hanem jóságod bő teljességéből. Megszabályoztad és kialakítottad a teremtett dolgokat, de nem azért, hogy boldogságod tetőződjék bennük. Tökéletes vagy és ezért nem tetszett neked tökéletlenségük. Tehát akartad, hogy belőled tökéletesedjenek és tetszést találj bennük. Nem mintha tökéletlen volnál és tökéletes voltunkból tökéletesedned kellene.

Jó lelked ott lebegett ugyanis a vizek fölött,⁴ de nem a vizek lebegtették őt, mintha talán rajtuk pihent volna. Ha valakiken az Írás szerint jó Lelked megpihen, megadod nekik, hogy benned nyugodjanak.⁵

Ám a te romlatlan és meg nem változó akaratom — teljesen elég ez önmagának — lebegett az új élet fölött, amelyet teremtettél. Az élet és a boldog élet azonban nem egy és ugyanaz benne, hiszen a maga homályosságában gomolyogva is él. Hátra maradt még föladatul, hogy odaforduljon Alkotójához és egyre inkább az élet forrásánál éljen, világosságot lásson világosságában,⁶ s fényesedjék, legyen tökéletes és boldogságra leljen.

---

¹ Ef. 5,8.

² Zsolt. 35,7.

³ Móz. I.1,3.

⁴ Uo. 1,2.

⁵ Iz. 11,2.

⁶ Zsolt. 35,10.

V. FEJEZET

AZ ISTEN HÁROMSÁGA A TEREMTÉS KÖNYVÉNEK ELSŐ SZAVAIBAN MEGMUTATKOZIK

6. A homályban, Istenem, íme Háromságod mutatkozik nekem. Ugyanis Bölcsességünk kezdetén Atyánk — Tőled született Bölcsességed Ó — egyenlő és örökre egy Veled, vagyis Fiadban alkottad meg a mennyet és a földet. Sokat emlegettem az egek eget, a láthatatlan és rendezetlen földet, a sötét örvényt, a szellemi teremtmény kószán gomolygó alaktalanságával kapcsolatban. Ez bizony ilyen is marad, ha oda nem fordul élete forrásához és világosságában ékesletté nem alakul, és későbben víz és víz közé került egek egévé át nem változik.

Istent szent nevében megtaláltam immár a mindezt létbe szólító Atyát. A Fiút is a Kezdet nevében, benne az Atya alkotta meg ezeket. És mert Istenemet Háromságnak hiszem, amint addig is hittem, keresgéltem szent igéid között és íme: Lelked ott a vizek fölött lebeg. Íme a Háromság, az én Istenem, Atya, Fiú és Szentlélek, a mindenség teremtő Alkotója.

VI. FEJEZET

MIÉRT MONDJA AZ ÍRÁS, HOGY ISTEN LELKE LEBEGETT A VIZEK FÖLÖTT

7. Ugyan mi oka van ennek? Ó igazat szóló Világosságom, Feléd fordítom elmém. Oszlasd el homályosságát, hogy ne tanítson nekem hiábavalót. Könyörgök Hozzád, Szeretet-Anyánkra kérlek, mondd meg nekem, lebbentsd föl titkát, mi volt az oka, hogy az ég, a láthatatlan és rendezetlen föld, a mélység színén lévő sötétség megnevezése után végül Lelkedet említi az Írás? Talán úgy kellett őt sejtetned velünk, hogy lebegőnek mondjad? És nem mondhattad volna Őt ilyennek, ha nem említet előbb, hogy mi fölött érthessük lebegő Lelkedet? Nem az Atya és nem a Fiú fölött lebegett. Helytelenül állítaná az Írás, hogy lebegett valami fölött, ha valóban semmi fölött sem lebegett. Meg kellett tehát mondanod előbb, hogy mi fölött lebegett, s csak azután említhetted őt. Másképpen nem volt célszerű megemlítened, csupán mint lebegőt. Miért nem volt azonban célszerű másképpen hoznod tudomásunkra Őt, mint hogy éppen lebegőnek mondjad?

VII. FEJEZET

A SZENTLÉLEK MUNKÁIRÓL

8. Már most kövesse itt, bárki teheti, kellő értelemmel Apostolodat. Ű ezt mondja nekünk: „szereteted kiáradt szívünkbe a Szentlélek által, aki nekünk adatott”.⁷ A lelki dolgokról ad tanítást Pál apostol. Megmutatja a szeretet fölséges útját s meghajtja térdét érettünk Előtted, hogy megismerjük Krisztus szeretetét, amely minden tudományt meghalad.⁸ Kezdetől fogva ezért lebegett fölségesen a vizek fölött a Lélek.

Kinek mondjam mindezt? Miképpen szóljak a feneketlen mélységbe lehúzó vágyakozás súlyosságáról és a Lelkedből való szeretet emelő erejéről? Lelked ott lebegett a vizek fölött. Kinek szóljak, miképpen mondjam, hogy süllyedünk és újra fölmerülünk? Hiszen nincs szó helyről, ahol süllyednénk és újra fölmerülnénk. Ámde mi hasonlóbb ehhez és mi eltérőbb ettől? Érzelmek és szenvedélyeink, lelkünk zavaros tisztátalansága: ezek merítenek le minket földi gondokhoz kötözködő ragaszkodásunkkal, és szentséged emel magasba a békességes biztonság

---

⁷ Róm. 5,5.

⁸ Ef. 3,14-19.

szerelemével, hogy fönt lehessen szívünk nálad, ahol Lelked lebeg a vizek fölött és elérkezzék a fölséges pihenéshez, míg lényeg nélkül való, látszat-vizeken bajlódik át a lelkünk.⁹

VIII. FEJEZET

CSUPÁN ISTEN ELÉGSÉGES AZ ÉRTELMES TEREMTMÉNY BOLDOGSÁGÁHOZ

9. Elbukott az angyal, elhanyatlott az emberi lélek és az egész szellemi világnak a sötét mélység szakadéka felé mutatnak utat, ha ki nem jelented rögtön kezdettől fogva: „Legyen világosság”, s ha meg nem valósul ez a világosság és nem szegődik Hozzád égi Városod összes engedelmes szellemi teremtménye s a minden múltó alkotás fölött változatlanul ott lebegő Lelkedben meg nem nyugszik. Máskülönben az egek ege is sötét mélység volna csak magában, most pedig az Úrban világosság. Az elhanyatlott lelkek szánamegyes nyugtalanságában is — világosságod meztől fosztottan csupán árnyékukat mutogatják — eléggé élénk tárod, milyen nagyszerűvé alkottad az értelmes teremtményt. Neki a boldog nyugalomhoz semmiképpen sem elég valami náladnál kisebb s ezért elégséges magának sem lehet.

Bizony, te világosítod meg Istenem az én sötétségemet.¹⁰ Kezed munkája a mi ruházatunk és sötétségünk benne nappallá változik.¹¹ Magadat ajándékozd nekem Istenem, add nékem újra Magadat. Szeretlek téged, s ha ez kevés volna, hadd szeresselek még tüzesebb szívvel. Nem mérhetem s így nem ismerhetem meg, mennyi szeretet hiányzik belőlem, hogy végre elég legyen és szent ölelésedbe torkollják életem, s el ne forduljon tőled, míg nem rejtőzhet orcád rejtekébe.¹²

Csak annyit tudok, hogy rossz nekem így nélküled Uram, nem csak magamon kívül, de önmagamban is. Minden bőség az én Uramon Istenem kívül nyomorúságos szűkösség nekem.

IX. FEJEZET

MIÉRT CSAK A SZENTLÉLEK LEBEGETT A VIZEK FÖLÖTT

10. Vajon az Atya, vagy a Fiú nem lebegett a vizek fölött? Ha valamiféle helyen történt volna meg, mint a testi mozgás, akkor maga a Lélek sem lebeg. Ha azonban a változhatatlan Isten-ség fölsége lebegett minden változó fölött, akkor az Atya, sőt a Fiú és a Szentlélek is lebegett a vizek fölött.

Miért csak Lelkedről említi ezt az Írás? Miért csak rólad beszél ilyen módon? Mintha helyhez kötött valamiről volna itt szó, ami azonban nem helyhez kötött. Egyedül róla említi az Írás, hogy a 'Te ajándékoz. Ajándékozban leljük nyugovásunkat, ott élvezünk Téged. Pihenésünk lesz egyúttal helyünk. Minket a szeretet ragad el odáig. A te jó Lelked emeli föl majd elesettségünket a halál kapuiból.¹³ A jóakarat lesz a békességünk.¹⁴

A test súlyával törekszik helyére, s a súly nemcsak lefelé igyekszik. Igyekszik a maga nyugalmi helyére. A tűz fölfelé tör, a kő meg lefelé. A súly működik bennük, hogy helyüket keressék. A víz alá öntött olaj a víz színére fölemelkedik. Az olaj fölébe öntött víz az olaj alá csurran. A

---

⁹ Zsolt. 123,5. d. a bűnökön.

¹⁰ Zsolt. 17,39.

¹¹ Uo. 138,12.

¹² Zsolt. 30,21.

¹³ Uo. 9,15.

¹⁴ Luk. 2,14.

súly műveli bennük, hogy helyüket keressék. Nyugtalanok, míg helyüket nem lelik, ám ha megtalálják rendes helyüket, akkor megnyugszanak.

Szeretem a súlyom. Ez ragad engemet, bárhová igyekszem. Ajándékod lobbant lángra minket, és fölfelé törekszünk. Lángra kapunk és magasba lobogunk. Szívünkben magasságokra kaptunk és az emelkedők dalait énekeldük.¹⁵ Tüzeddel, tüzeddel lángra gyúlunk és haladunk, mert magasba lépkedünk. Hiszen Jeruzsálem békességéhez sietünk és íme: „örvendezünk, mikor azt mondják nekünk: az Úr házába megyünk”.¹⁶ Oda készít majd lakást a jó akarat nekünk, hogy ne kívánjunk többé semmi mást, mint örökkön-örökre ottmaradásunkat.

X. FEJEZET

ISTEN AJÁNDÉKÁBÓL VAN MINDEN

11. Boldog a mást nem ismerő teremtmény. Maga is más volna, hacsak a minden változó fölött ott lebegő ajándékod megalkotása után hamarosan föl nem emeli halogatás nélkül abban a tőled elhangzott hívásban, „Legyen világosság”, és világossággá nem lesz.

Bennünk ugyanis szétválasztható időbelileg, hogy egykor sötétség voltunk és majdan világossággá leszünk.¹⁷ Arról a teremtményről pedig csak megmondja az Írás, hogy mi volna akkor, ha megvalósítást nem nyer.¹⁸ És úgy beszél róla, mintha előbb valami kósza, sötét teremtmény lett volna. Így jobban élénk tárul az ok, melynek erejében mássá lehetett, vagyis : az apadhatatlan fényhez fordult oda, és így lett világosság.

Bárki tudja, értse és kérje tőled, ha valaki meg nem értheti. Ne háborgasson senki engem, mintha én megvilágosíthatnék csak egyetlen „e világra jövő embert” is.¹⁹

XI. FEJEZET

A SZENTHÁROMSÁG JELKÉPEI AZ EMBERBEN

12. Megérti-e valaki a mindenható Háromságot? És ki nem beszél róla, ha ugyan róla beszél? Ritka az olyan lélek, aki ha szól róla, tudja, mit beszél. Küzdenek, gyürköznek miatta az emberek, de senki sem szemléli béke nélkül a titkot.

Szeretném, ha e három dologra ráeszmélnének magukban ' az emberek... Ez a három dolog más, mint maga a Háromság. Ámde megemlítem, hadd tűnődjenek rajta az emberek. Hadd vizsgálgassák magukat és lássák azután, hogy e titkoktól milyen messzire vannak.

Tehát ezt a három dolgot említem: létezés, ismerés, akarás. Vagyok, ismerek és akarok. Ismerő és akaró vagyok. Megismerem, hogy vagyok és akarok. Akarom, hogy legyenek és ismerjek. E három dologban milyen oszthatatlan élet mutatkozik. Azonban egy élet, egy lélek és egy lényeg. Végül lássa, ha láthatja valaki, hogy milyen szétválaszthatatlan itt a különbség, de mégis van különbség.

Világos ez mindenkinek. Mindenki figyelje és vizsgálja magát, s azután válaszoljon nekem. Ám ha ezekben rábukkan valamire és fejtegetésbe kezd, ne gondolja még, hogy meglelte a változhatatlant mindezek fölött, a változhatatlanul létezőt, a változhatatlanul ismerőt és a változhatatlanul akarót. Hogy azonban e három dolog miatt van benne is háromság, avagy e há-

---

¹⁵ Zsolt. 83,6,

¹⁶ Uo. 121,1.

¹⁷ Ef. 5,8.

¹⁸ Ti. az angyalról.

¹⁹ Ján. 1,9.

rom az egyes személyekben is megtalálható, tehát mindhárom ott van mindenik személyben, ugyan ki tudja ezt? Vagy mindkét lehetőség megvalósul csodálatos egységben és mégis sokszőrűen a Háromság ölen, aki önmagának végtelen célja önmagában, e célban létező, ismeri magát és egységének bőséges teljében elég magáriak változatlanul: elgondolja-e valaki mindezt könnyen? Kifejti ezt valaki valamiféle módon? Ki magyarázza meg valahogyan, de mégis vakmerően?

XII. FEJEZET

A VILÁG TEREMTÉSE AZ EGYHÁZ ALAPÍTÁSÁT JELKÉPEZI

13. Haladj előbbre hitem a vallomásban. Uradhoz, Istenedhez így beszélj : szent, szent, szent vagy Uram Istenem, Atya, Fiú és Szentlélek és a te nevedben kereszteltek minket.²⁰ A te nevedben keresztelünk, Atya, Fiú és Szentlélek Isten. Hiszen nálunk is az ő Fölkentjében „teremté Isten a mennyet és a földet”, vagyis Egyházának szellemi és testi tagjait. És a mi földünk, mielőtt a tanításban alakot kapott, „láthatatlan és rendezetlen volt” és a tudatlanság sötétségbe borított be minket. Mert gonoszságáért megbünteted az embert²¹ és „ítéleteid hatalmas mélységek”.²² Mivel azonban Lelked a vizek fölött lebegett, nem hagyta el irgalmasságod nyomorúságunkat és szóltál fölöttünk: „Legyen világosság.” „Tartsatok bűnbánatot, mert közel van a mennyek országa.”²³ „Tartsatok bűnbánatot. Legyen világosság.” És mivel a lelkünk megháborodott bennünk, ezért rólad emlékeztünk Istenem a Jordán földéről és a veled egyenlő, de érettünk kicsivé lett hegyről.²⁴ Utálkoztunk sötétségünk miatt és hozzád visszatértünk, s „lőn világosság”.

Íme, sötétség voltunk valamikor, most azonban az Úrban világosság vagyunk.²⁵

XIII. FEJEZET

AZ EMBER MEGÚJÍTÁSA NEM TÖKÉLETES, AMÍG ITT ÉL A FÖLDÖN

14. Most még hitben vagyunk csupán világosság és nem szemlélésben.²⁶ „Üdvözülésünk ugyan is reménybeli. Látni azonban azt, amit remélünk, nem reménység.”²⁷ Még „örvény örvényt hív elő, míg harsognak már zuhatagjaid”.²⁸

Így nyilatkozó Apostolod: „Én nem beszélhettem nektek, mint lelkieknek, hanem mint testi-eknek”,²⁹ mondom, még ő sem képzelte, hogy az üdvösséget már magához ragadta és elfeledve, ami mögötte van, nekifeszült az előtte levőknek.³⁰ Fölnyöszörgött ő is terhe alatt és lelke szomjúhozta az erős, élő Istent, úgy kíváncsozott hozzá a lelke, mint a szarvas a forrás vizéhez.³¹ Íme

²⁰ Kor. I.1,15.

²¹ Zsolt. 38,12.

²² Uo. 35,7.

²³ Máté 3,12.

²⁴ Zsolt. 41,7.

²⁵ Ef. 5,8.

²⁶ Kor. II. 5,7.

²⁷ Róm. 8,24.

²⁸ Zsolt. 41,8.

²⁹ Kor. I. 3,1.

³⁰ Fil. 3,14.

³¹ Zsolt. 41,2-3.

így szólt: Mikor jutok hozzád? Mennyei hajlékát óhajtotta magára ölteni³², és a mélyebben levő örvénybe kiáltott: „ne szabjátok e világhoz magatokat, hanem alakuljatok át értelmek megújításával”.³³ És „ne legyetek gyermekek az értelem dolgában, hanem a gonoszságban legyetek gyermekek, hogy az értelem dolgában tökéletesek lehessetek”.³⁴ Majd: „Ó esztelen galaták, ki ígézett meg titeket.”³⁵

Már nem is az ő szava kiált, hanem a tiéd. Leküldötted Lelked a magasokból³⁶ annak útján, ki „a magasokba fölvonult”³⁷ és megnyitotta kegyelme zuhatagjait, hogy a „folyó árja megörvendeztesse Városodat”.³⁸ Feléje sóhajtozik a „vőlegény barátja”³⁹; ki megkapta már a „Lélek zsengeit nála, bensőjében még sóhajtozik, s várja az Isten Fiává való fogadást és teste megváltását.”⁴⁰ Feléje sóhajtozik, mert a Jegyesnek tagja és buzgólkodik érte, mivel a vőlegény barátja.

A vőlegénynek és nem magának örül.⁴¹ Hiszen zuhatagjaid szavával és nem saját nyelvén hívja föl a másik örvény mélységét.⁴² Örvendezve örül neki, de fél, hogy mint a kígyó félrevezette álnokságával Évát, úgy értelmük is meg ne romoljék a tisztaságban, mely jegyesünkben, Egyfiadban vagyon.⁴³

Milyen is lesz a szépség fényessége, mikor majd „látni fogjuk őt, amint van?”⁴⁴ Akkor íme: elmúlnak könnyeim, melyek kenyeremmé lettek éjjel és nappal, míg napról napra azt mondják nekem: „hol van a te Istened?”⁴⁵

XIV. FEJEZET

A HIT ÉS A REMÉNY ERŐSÍT MEG MINKET

15. Tehát szólok én is: hol vagy Istenem? Ugyan hol vagy? Megcsendesedek kissé benned, míg „kiöntöm magamban lelkemet”, „hála és az ujjongás szavával”, a „vígan lakozók zengedezésével”.⁴⁶ Szomorú még a lelkem, mert vissza-visszazuhan és örvény lesz belőle, vagy inkább érzi, hogy még mindig csak ötvény. A hitem — lángra lobbantottad lábam elé éjnek idején — így szólítgatja őt: „miért vagy szomorú lelkem? Miért háborgatsz engem? Bízzál az Úrban.”⁴⁷ Az ő igéje lábad szövétneke.⁴⁸ Remélj és légy kitartó, míg elvonul az éj, a gonoszoknak anyja s míg elcsitul majd az Úristen haragja. Mi is ennek gyermekei voltunk hajdan volt homályunkban.

³² Kor. II. 5,2.

³³ Róm. 12,2.

³⁴ Kor. I.14,20.

³⁵ Gal. 9,1.

³⁶ Csel. 2,2.

³⁷ Zsolt. 67,19.

³⁸ Uo. 45,5.

³⁹ Ján. 3,29.

⁴⁰ Róm. 8,23.

⁴¹ Ján. 3,29.

⁴² Zsolt. 41,8.

⁴³ Kor. II.11,3.

⁴⁴ Ján. I. 3,2.

⁴⁵ Zsolt. 41,4.

⁴⁶ Uo. 41,5.

⁴⁷ Uo. 42,5-6.

⁴⁸ Uo. 118,105.

Cipeljük e homály maradékait a „bűn miatt meghalt testben,”⁴⁹ míg „föltűnik a nap és elmúlnak az árnyak”.⁵⁰

Remélj az Úrban. „Korán reggel eléd állok és Rád vetem pillantásomat.” Folytonosan őt dicsérem. Korán reggel eléje állok és szemlélem őt, „arcom üdvösségét, az én Istenemet”.⁵¹ Ő életre kelti halandó testünket is a bennünk lakozó Lélek miatt.⁵² Hiszen ő homályos és kavargó bensőnk fölött lebeg irgalmasan. Zarándok Utunkon⁵³ „vettük zálogát”, hogy immár „világosság legyünk”⁵⁴ míg ’üdvözlésünk reménybeli’⁵⁵ s egyben „a világosság fiai” és az Isten gyermekei, ne pedig „az éjszaka és a sötétség fiai”⁵⁶ lehessünk. Egykor mégis csak azok voltunk. Köztük és közöttünk az emberi tudás gyarló volta miatt egyedül csak te különböztetsz. Te próbára veted szívünket és a világosságot napnak, a sötétséget meg éjnek nevezed.⁵⁷ Ki választ szét minket kívüled? „Mink van ugyanis, amit nem kaptunk volna?”⁵⁸ Ugyanabból az agyagból egynémely edényt tisztességes célra, mást meg dísztelenségre alkottál Uram.⁵⁹

XV. FEJEZET

A BOLTOZAT ÉS A FELSŐ VIZEK ALLEGORIKUS MAGYARÁZATA

16. Isteni Írásodban ki alkotta fölénk a tekintély erős boltozatát, ha nem te, Istenünk?

Az ég ugyanis „felgöngyölödik, mint a könyv”,⁶⁰ de most „mint sátorponyva feszül fölötünk”.⁶¹ Isteni írásod tekintélye fölségesebb, pedig átlépték már a halál küszöbét a hajdan ezt nekünk parancsolatodra megíró halandók.

És tudod Uram, nagyon jól tudod, hogy az embereket miképpen övezted bőrköntőssel, mikor a bűnben halandók lettek.⁶² Ezért bőrköntös gyanánt terítetted széjjel Könyved szövődékét, egybehangzó beszédeidet. Halandó emberek szorgos keze útján feszítetted őket fölénk. Éppen az ő halálukkal terül minden alatta levőre fölségesebben a tekintély erőssége; amely ajkukon adott ígéidben rejlik, hiszen amíg ők itt a földön éltek, nem terült még ilyen fölségesen. Nem feszítetted még akkor fölénk sátorponyva gyanánt az eget, haláluk hírét nem terjesztetted még el mindenütt.

17. Lássuk csak az egeket Uram; ujjaid alkotását. Kergesd széjjel a felhőket előlünk. Eltakartad velük a szemünket. Ott a te bizonyosságod. Ez „bölcsséget ad a kisdedeknek”.⁶³ Tökéletesítsd Istenem „kisdedek és csecsemők ajakán” dicséretedet.⁶⁴

⁴⁹ Róm. 8,10.

⁵⁰ Ének. Ének. 2,17.

⁵¹ Zsolt. 42,5.

⁵² Róm. 8,11.

⁵³ Kor. II.1,22.

⁵⁴ Ef. 5,8.

⁵⁵ Róm. 8,24.

⁵⁶ Tessz. I. 5,5.

⁵⁷ Móz. I.1,5.

⁵⁸ Kor. I. 4,7.

⁵⁹ Róm. 9,21.

⁶⁰ Iz. 34,4.

⁶¹ Zsolt. 103,2.

⁶² Móz. I. 3,21.

⁶³ Zsolt. 18,8.

⁶⁴ Uo. 8,3.

Nincs más könyvekről tudomásunk, hogy a kevélységet annyira összetörnék, s annyira széjjelzúznák „az engesztelődésnek ellenálló és a maga bűneit védelmező ellenséget és a bosszúra kelőt”.⁶⁵ Nem ismerek, nem ismerek más ilyen tiszta ígéket Uram, hogy ennyire ösztökélnek engem vallomásra és úgy igádba szelídítenek nyakamat és hívogatnának ingyen hódolatra, mint ezek az ígék.

Engedd jóságos Atyám, hogy megértsem Írásodat. Add meg ezt a kegyelmet nekem. Tekintélyének alárendeltem magamat. Te az Írást azoknak rögzítetted, akik előtte meghajtják fejüket.

18. Vannak más vizek is eme boltozat fölött. Hiszem, hogy halhatatlanok és mentesek a földi romlástól ezek. Magasztalják nevedet Uram. Dicsérjenek téged egükön túl sereglő angyalaid. Nekik nincs arra szükségük, hogy e boltozatra föltekintsenek és olvasással ismerjék igédet. Mindenkor látják ugyanis orcádat⁶⁶ és arról olvassák az idők betűi nélkül, hogy mit szándékozik örök akaratom. Olvassák, akarják, szeretik. Olvasnak mindig és amit elolvasnak, soha többé tova nem röppen. Akarattal és szeretettel olvassák végzéseid örök változatlanságát. Be nem csukódik Könyvük, sem Tekercsük föl nem göngyölődik, mert te vagy ez a Könyvük és te maradsz mindörökre. E boltozat fölébe rendelted őket, melyet egykor alacsonyabb népek gyöngeségére erősítettél. Gyaníthatják és megismerhetik róla idők során téged hirdető irgalmasságodat. Te szólítottad létbe az idöket is. „Az égig ér kegyességed Uram, és hűséged a fellegekig.”⁶⁷

A fellegek tovasuhannak, de megmarad az ég.

Igéid hirdetői más életbe térnek mostani életükből, Szentírásod azonban a világ végezetéig ott feszül minden nemzetek fölött.

Sőt, „az ég és a föld elmúlnak, de a te igéid el nem múlnak”.⁶⁸ A sátorponyva összegöngyölődik, és a széna, amely fölött a ponyva elterül, díszével együtt múlik majd tova, a te Igéd azonban örökre megmarad.⁶⁹

Most felhők homályában és ezek tükrében látjuk és nem úgy jelenik meg nekünk, ahogyan van, mert ránk sem virradt még az a valóság, ami majd leszünk, habár Fiadnak kedvesek vagyunk. A test hálójával figyelmez reánk és édesget bennünket. Lángra lobbant és futunk az ő illata nyomán. Ámde „mikor meg fog jelenni, hasonlók leszünk hozzá, mert látni fogjuk őt, amint van”.⁷⁰

Amint vagy Uram, látunk. Ez a mi célunk, de még el nem értük.

XVI. FEJEZET

CSUPÁN AZ ISTEN ISMERI MAGÁT TELJES MIVOLTÁBAN

19. Egyedül Te ismered Magadat teljesen olyannak, amilyen vagy, Uram. Változatlanul létezel, megismerésed örök és akarásod is örökre változatlan. Léted ismer és akar változatlanul, tudásod örökre létezik, s akar és akarásod van és ismer változatlanul. Nem látszik igazságos dolognak előtted, hogy amint a változhatatlan világosság ismeri magát, éppen úgy ismerje Őt a világosságot csupán tőled nyerő változó teremtmény. Ezért a „lelkem utánad, mint a szomjas

---

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Máté 18,20.

⁶⁷ Zsolt. 35,6,

⁶⁸ Máté 24,35.

⁶⁹ Iz. 44,8.

⁷⁰ Ján. I. 3,2.

föld eped”,⁷¹ mert amint magától meg nem világosulhat, éppen úgy magából meg sem elégülhet.

Úgy van ugyanis nálad az élet forrásvíze, ahogyan világossággal majd világosságot látunk.⁷²

XVII. FEJEZET

A TEREMTÉSTÖRTÉNET TOVÁBBI ALLEGORIKUS FEJTEGETÉSE

20. Ki gyűjtötte össze egyetlen helyre a keserű vizeket? Minden embernek egy a földi célja: az idővel elmúló boldogság. Mindent ennek érdekében cselekszenek, habár tömérdek gond forgalomban fulladoznak.

Ki gyűjtötte egybe valamennyit, ha nem te, Istenem? Te mondtad, hogy egy helyre gyűljenek a vizek, és tűnjék elő a reád szomjazó száraz. Tied ugyanis a tenger, te szólítottad létbe és kezded alakította a szárazföldet is.⁷³ Nem a vágyak keserősége, hanem a vizek egybegyülekezése kapta a tenger nevet. Te tartod féken a lelkek gonosz kívánságait, megszabod a határt, ameddig kicsaphatnak, hogy hullámaik ott magukban összetörjenek.⁷⁴ Így teremtesz tengert parancsolatod rendjében mindenek fölé.

21. A Téged szomjazó, eléd kerülő és a tenger tömegétől más céljukkal elkülönülő lelkeket rejtett és édes forrással öntözöd, hogy a föld is megadja gyümölcsét. És meghozza gyümölcsét. Parancsodra Ura Istenének termi lelkünk az irgalmasság cselekedeteit, azok különféle nemei szerint. Szereti felebarátját a testi szükségben nyújtott segítség terén. Eme szükséges magva a hasonlóság alapján ott van magában is. Hiszen esendő voltunkból következik, hogy a szűkölködőkön részvételt segítünk s éppen úgy segítünk rajtuk, mint ahogyan óhajtanánk mi is a segítséget, ha arra hasonló módon rászorulnánk. És nemcsak apró-cseprő esetekben hozza meg gyümölcsét, mint a gyöngy fűszál, hanem a segítség komoly védelmében is, igen nagy erővel, akár a gyümölcsfa. Vagyis jótéteményt terem a hatalmas kezétől igaztalanul szenvedőnek, hogy kiszabadítsa őt és neki a védelem hűs árnyékát nyújtsa igaz ítélet kemény erejében.

XVIII. FEJEZET

A TEREMTÉSTÖRTÉNET FOLYTATÓLAGOS MAGYARÁZATA

22. Így Uram, könyörgök, így sarjadjon — vidámságot és tehetséget is adományozol szokásod szerint – „sarjadjon hűség a földből és igazság tekintsen le az égből”⁷⁵ és legyenek világítók az ég boltozatán.

Az éhezőknek törjük meg kenyerünket és vigyük házukba a hajlék nélkül szűkölködő szegénységet. Öltöztessük föl a mezítelent és ne vessük meg a fajtánkhoz tartozókat. Ha ilyen gyümölcsök sarjadnak a földön, tekintsd meg, mert jó lesz ez Uram. Hadd virradjon hajnalként világosságunk,⁷⁶ és tetteink eme gyarló gyümölcsétől eljussunk a szemlélés gyönyörűségéig, s az élet Igéjét odafönt elérhessük. Jelenjünk meg a földön világítók gyanánt, amelyek Írásod boltozatán függenek.

---

⁷¹ Zsolt. 142,6.

⁷² Uo. 35,10.

⁷³ Uo. 94,5.

⁷⁴ Jób 38,10,11.

⁷⁵ Zsolt. 84,12.

⁷⁶ Iz. 58,7,8.

Ott tanítasz meg ugyanis bennünket, hogy mint a nappal és az éjszaka között, különböztessünk a szellemi és az érzéki teremtmény, vagy a szellemiekhez ragaszkodó, s az érzékieknek hódoló lelkek között. Hogy így ne csupán Magad különböztess ítéleted mélyén a világosság és a sötétség között, mint a boltozat teremtmése előtt, hanem szellemi, a tőled ugyanerre a boltozatra rendelt és tűzött teremtményeid is, és nyilvánvalóvá tegyék így kegyelmedet az egész földkerekségen, míg „világítók lesznek az ég boltozatán s elválasztják a nappalt az éjszakától s jelzik az időket”.⁷⁷ Hogy „a régiek elmúltak és minden újjá lett”.⁷⁸ És hogy „az üdvösség közelebb van hozzánk, mint amikor hívőkké lettünk”.⁷⁹ Továbbá, hogy „az éjszaka előre haladt, a nappal pedig elközelgett”⁸⁰ és „áldásoddal koronázod jóságod esztendejét”.⁸¹ Aratásodba munkásokat küldesz,⁸² bár a vetésén mások fáradoztak. Küldesz más vetőt is máshová.⁸³ Neki a világ végén lesz csak aratása.⁸⁴ Így teljesíted a kérők óhaját és megáldod az igazak éveit. „Te azonban ugyanaz maradsz és éveid el nem fogynak.”⁸⁵ És csúrt készítesz nem fogyó éveidben a tovairamló esztendőknél is. Bizony te örök végzéseid alapján hinted szét a földön mennyei javaidat, mindent a maga ideje szerint.

23. „Egyiknek ugyanis a bölcsesség beszéde adatik a Lélek által,⁸⁶ nagyobbik világító”⁸⁷ gyanánt. A szembeszökő igazságod fényén, akár a hasadó hajnal kezdetén gyönyörködőkért van ez.

„Másiknak meg a tudomány beszéde ugyanazon Lélek szerint”, mint kisebb világító.

„Ennek hit, annak gyógyítások adománya, ennek csodatevő hatalom, annak prófétálás, másnak a szellemiek megítélése vagy a nyelvek nemei.”⁸⁸ És olyanok mindezek, mint a csillagok.

„Mindezeket pedig egy és ugyanaz a Lélek műveli, kinek-kinek úgy adván részt, ahogy akarja.”⁸⁹ És e csillagokat elibénk ragyogtatja kinyilatkoztatása során, „amely mindenkinek hasznára adatik”.⁹⁰

A minden, idővel holdként változó titkot magába rejtő tudomány beszéde és a többi, tőlem csillagok gyanánt említett ajándék-tudás, ó mennyire különböznek a Bölcsesség fényétől, melynek örvendez majd a mi megígért napunk. Hiszen ahhoz képest csak az éj első szürkületében pislognak ezek. Szükségesek mégis az olyanoknak, akiknek az a te igen okos szolgád nem beszélhetett még, mint lelkieknek, hanem mint testieknek,⁹¹ bár a tökéletesek között hirdetett bölcsességet.⁹² A testi ember pedig még olyan, mint a kised Krisztusunkban. Tejet iszik, míg

⁷⁷ Móz. I.1,14.

⁷⁸ Kor. II. 5,17.

⁷⁹ Róm. 13,11.

⁸⁰ Uo. 13,12.

⁸¹ Zsolt. 64,12.

⁸² Máté 9,58.

⁸³ Ján. 4,38.

⁸⁴ Máté 13,39.

⁸⁵ Zsolt. 101,28.

⁸⁶ Kor. I.12,8.

⁸⁷ Móz. I.1,16.

⁸⁸ Kor. I.12,8-10.

⁸⁹ Uo. 12,11.

⁹⁰ Uo. 12,7.

⁹¹ Uo. 3,1.

⁹² Uo. 2,6.

a szilárd eledelre meg nem izmosodik, és meg nem erősödik a szeme, hogy a nap tűzébe nézen. Ne érezze magát elhagyottnak az éjszaka sötétjén, de a hold és a csillagok fényével mégis megelégedjék.

Így tanítasz minket, végtelenül bölcs Istenünk a te Könyveidben, vagyis boltozatodban, hogy csodálatos elmélkedésekkel mindent tisztán megkülönböztessünk, bárha egyelőre csupán jelekben, időkben, napokban és esztendőkből.

XIX. FEJEZET

FOLYTATÁS

24. Előbb azonban „mosakodjatok meg, tisztítsátok meg magatokat”.⁹³ Távolítsátok el lelketekről és szemem elől gonosz gondolataitokat, hogy⁹⁴ „tűnjék elő a száraz”.⁹⁵ Tanuljatok jót tenni...szolgáltassatok igazságot az árváknak, védelmezzétek az özvegyet”,⁹⁶ hogy a föld hajtszon zöldellő fűvet, gyümölcsöző fát és magot hozzon.⁹⁷

És jöjjetek, szálljatok velem perbe, úgymond az Úr,⁹⁸ hogy „legyenek világítók az ég boltozatán, s világítsanak a földre”.⁹⁹ A gazdag ifjú megkérdezte a jóságos Mestert, mit kell cselekednie, hogy elnyerje az örök életet.¹⁰⁰ És a jó Mester — a gazdag ifjú őt semmi többnek, embernek hitte csupán, pedig csak azért jó, mivel Isten — feleljen így neki : ha be akar menni az életre, tartsa meg a parancsolatokat. Szakadjon el a gonoszság és a vétek keserűségétől, ne öljön, ne legyen házasságtörő, ne orozzon, ne szóljon hamis tanúságot, hogy föltűnjék a száraz és a szülők tiszteletét s a felebarát szeretetét teremje gyümölcsként. „Mindezeket megtartottam”, válaszolt az ifjú.

Honnét van tehát a rengeteg tövis, ha gyümölcstermő a föld? Menj, tépd ki a fösvenység burjánzó bokrait, „add el, amid vagyon”, légy tele gyümölccsel, míg adsz a szegényeknek és kincsed leszen a mennyben. Menj, kövesd az Urat, ha tökéletességre vágyakozol. Csatlakozz azokhoz, akik között Ő bölcsességet beszél. Szétválasztja Ő a nappalt és az éjet, hogy megtanulj ez te is és legyenek világítók neked is az ég boltozatán. Ez azonban meg nem történhetik, ha nem lesz ott a szíved. Viszont nem lehet ott a szíved, ha kincsed is nem lesz ottan, amint hallottad jóságos Mesterünktől.¹⁰¹

Megszomorodott azonban a mag nélkül szűkölködő föld, és elfojtották a tövisét az Igék.¹⁰²

25. „Ti pedig, választott nemzetség”¹⁰³ a világ boltozatán, ti elhagyatottok mindent, hogy kövesétek az Urat, menjetez nyomában és szégyenítsétek meg az erőseket.¹⁰⁴ Járjatek nyomában ékes lábatokkal és fényeskedjetez a boltozaton, hogy „Isten dicsőségét beszéljetez az egek”¹⁰⁵ és

⁹³ Iz. 1,16.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Móz. I.1,9.

⁹⁶ Iz. 1,17.

⁹⁷ Móz. I.1,11.

⁹⁸ Iz. 1,18.

⁹⁹ Móz. I.1,14.,15.

¹⁰⁰ Máté 19,16-22.

¹⁰¹ Uo. 6,21.

¹⁰² Uo. 13,7.

¹⁰³ Pét. I. 2,9.

¹⁰⁴ Kor. I.1,27.

¹⁰⁵ Zsolt. 18,12.

válasszák el a tökéletesek fényét, ha mindjárt ők még nem is angyalok, a kicsinyek sötét mi-voltától, akiket azonban nem néz le az Isten.

Ragyogjatok minden föld fölött s a fénnel ékes nappal hirdesse a Bölcsesség igéjét másik napaloknak s a holdfényes éj zengje a másik éjnek a tudomány igéjét.¹⁰⁶ A hold és a csillagok az éjszakának világítanak, de az éjszaka nem borítja homályosságba őket, mert ők hintik meg tiszta fénnel mértéke szerint az éjszakát.

Íme, mintha szólt volna az Úr: „Legyetek világítók az ég boltozatán.”¹⁰⁷ „Hirtelenül zaj támadt az égből, olyan, mint a heves szélvész zúgása, majd pedig szétoszló nyelvek jelenének meg, olyanok, mint a tűz, s leereszkedék mindegyikükre”¹⁰⁸ és lettek világítók az ég boltozatán s ők az élet igéjét birtokolták.¹⁰⁹

Harapózzatok el szent lángnyelvek és ékességes tüzek mindenütt. Ti vagytok a világ világossága, tehát véka alá ne rejtőzzetek. Dicsőségbe szállott, akihez ti is csatlakoztatok és benneteket is fölmagasztalt. Száguldjatok széjjel, hadd ismerjenek meg minden nemzetek.

XX. FEJEZET

A CSÚSZÓMÁSZÓK ÉS A SZÁRNYASOK JELKÉPES MAGYARÁZATA

26. Foganjon a tenger is és szülje világra műveiteket. „Hozzanak elé a vizek csúszómászó élőlényeket.”¹¹⁰

Midőn ugyanis „különválasztjátok az értékest az értéktelentől, az Úr szája lesztek”¹¹¹ s Ő szól belőletek, „hozzanak elő a vizek” nem olyan eleven teremtményeket, mint amelyeneket hozott a föld, hanem „csúszómászó élőlényeket és szárnyaló szárnyasokat a föld felett”.

Titkaid, édes Istenem, szentjeid cselekedeteiben csúsztak-másztak a világ kísértéseinek hullámai között, hogy keresztségedbe a népeket Nevedben beavassák. És eme cselekedetek között akadtak csodálatosan nagyszerűek is, olyanok, akár a roppant cethalak. És követeid szava végigszárnyalta a földön Könyved boltozata mentén, amely tekintély gyanánt feszült szét fölöttük és ők szárnyaltak alatta, bárhová siettek. Nem volt szavuk és nem akadt beszédük, amelynek hangja a föld minden zugába el nem hatott volna, midőn a kerek világon fölzengett igéjük.¹¹² Te sokasítottad Uram minden szavukat áldásoddal.

27. Talán hazudok, vagy a fogalmakat összekeverem? Nem választom szét az ég boltozatán ragyogó igazságok valóságait a hullámos tenger érzékelhető műveitől, amelyek ott szoronganak az ég boltozata alatt? Hiszen ezeknek az igazságoknak ismerete szilárd és nemzedékek sem növelik többé lezárt folyamát. Olyan, akár a bölcsesség és a tudomány fénylő csillaga. Ám ugyanazon igazságok érzékelhető működése már sokféle és nagyon különböző. Egyik a másiktól növekedik szakadatlanul és sokasodik áldásodban Uram Istenem. Te vigasztalod a halandó érzékek idegenkedését olyanféleképpen, hogy a lélek megismerésében ugyanaz a dolog sokféle módon jelenül meg és tárul elénk az érzéki világban.

¹⁰⁶ Uo. 18,2.

¹⁰⁷ Móz. I.1,14.

¹⁰⁸ Csel. 2,2-3.

¹⁰⁹ Ján. I.1,1.

¹¹⁰ Móz, I.1,20.

¹¹¹ Jer. 15,19.

¹¹² Zsolt. 18,4-5.

A vizek hozták elő őket, de a te igédben. Az igazságod örök valóságától elténfergő népek szükségletei szólították őket létbe, de evangéliumod nyomán. A vizek vetették ki magukból őket, és keserű tespedtségük volt az okozója, hogy Igédben mindez napvilágra jöjjön.

28. Minden gyönyörű, hiszen te alkottál mindent, de íme te, világ teremője kimondhatatlanul szebb vagy. Ha Ádám el nem hanyatlik tőled, nem ömlik akkor ágyékából széjjel a sós-keserű tenger, a kielégíthetetlenül kíváncsi, a viharosan kevély és állhatatlanul csélcsap emberi fajta sem. Nem lett volna akkor szükség arra, hogy sáfáraid eme roppant víztömegben, testileg és érzékileg is annyi titokzatos dolgot és beszédet cselekedjenek.

Íme, ők látszanak nekem csúszómászóknak és szárnyasoknak. Az emberek, habár e jelképekbe beavatottan és hozzászoktatottan, de még testi szertartásoknak alávetetten, többé előbbre nem haladtak volna, hacsak a lelki élet magasabb fokára nem léphet szellemük és a kezdet igéje után nem nézhetnek a beteljesülésre.

XXI. FEJEZET

A TEREMTÉSTÖRTÉNET FOLYTATÓLAGOS FEJTEGETÉSE

29. Így tehát igédben nem a tenger mélye, hanem a keserű vizektől elkülönözött száraz hozott elő eleven lelket s nem , csúszómászó élőlényeket és nem is szárnyasokat. Ez azonban már nem szorul keresztségre, hiszen a pogányoknak van arra szükségük. Maga is éppen így rászorult, amíg a vizek földtek. Senki sem lép ugyan a mennyek országába máshogyan, mióta elrendelted, hogy így lépjünk oda. Csodáid nagy tényeit sem keresi, hogy a hite belőlük sarjadozzék. Nem olyan immár, hogy nem volna addig hite, amíg nem lát csodákat, és jeleket,¹¹³ mivel a hívő föld a tenger vizeitől már szertekülönült, Ezek a hitetlenségtől oly igen keserűek. És „a nyelvek nem a híveknek szolgálnak jelül, hanem a hitetleneknek”.¹¹⁴

A szárnyasok nemeit — igéd nyomán hozták elő őket a vizek — e föld nem igényli, hiszen valamennyit a vizek fölébe parancsoltad. Bocsásd rá igédet követeid útján. Ezek művelőiről beszélünk ugyan, ám te működöl bennük, hogy az eleven lelket létrehozzák. A föld hozza ezt létre, mert a föld az oka annak, hogy mindezt rajta megcselekedhessék. Éppen így a tenger is okozója volt, hogy működjenek a csúszómászó élőlények és a szárnyasok is az ég boltozatán. A földnek rájuk immár nincs szüksége, de szüksége van a mélyből kiemelkedett halra,¹¹⁵ melyet a híveid számára készített asztalon fogyaszt. Mert azért emelkedett ki a hal a mélyből, hogy táplálja a földet.

A madár pedig a tengerből származik, ám a földön szaporodik. Az evangéliumot hirdető legelső szavának az emberek hitetlensége volt az okozója. Ám buzdítják és áldják sokszorosán ma is napról napra a hívőket. Az eleven lélek is a szárazföldről ered, mert csupán a már hívő leleknek használ, ha tartózkodnak e világ szerelmétől, hogy neked éljen a lélek, ki „élő-halott volt bujálkodásában”¹¹⁶ és halált hozó gyönyörűségben Uram. A tiszta lelkek éltető gyönyörűsége ugyanis egyedül te vagy.

30. Hadd működjenek szolgálid már a földön. Nem úgy, amint a hitetlenség vizében egykoron, hogy csodákkal és jelekkel szóljanak, titkos beszéddel hirdessék az igét s így fölfigyeljen rájuk a csodálkozás anyja, a rejtett értelmű jelektől rettegő tudatlanság. Lám, ez az útja Ádám minden

¹¹³ Ján. 4,48.

¹¹⁴ Kor. I.14,22.

¹¹⁵ Zsolt. 22,5.

¹¹⁶ Tim. I. 5,6.

fiának a hithez. Rólad ő megfedekezik, elrejtí magát szent színed előtt és feneketlen örvénnyé változik.”¹¹⁷

Ne így, Uram, hanem úgy működjének immár a szárazföldön, mint amely elkülönült a mélység örvényeitől. Legyenek példa a hívő nép között, a hívek szeme láttára éljenek s a maguk követésére buzdítgassák őket, Így azután nemcsak hallomásra, hanem cselekvésre is veszik majd a szót: „Kerestétek az Istent, hogy éljen lelketek.”¹¹⁸ És eleven lelket hoz elő a föld. „Ne szabjátok a világhoz magatokat”,¹¹⁹ hanem tartózkodjatok tőle. Él ugyanis. a lélek, amíg a világot kerüli, de meghal, midőn feléje kívánczik. Tartózkodjatok a kevélység szörnyű vadságától. Őriztétek meg magatokat az érzékiség lankasztó gyönyörűségétől és a tudomány hazug látszatától, hogy a vad állatok szelídek legyenek, kezesek a barmok, a kígyók pedig ártalmatlanok.

Ezek a lélek bűnös szenvedélyeit jelképezik. A felhőkbe törekvő kevélység gonoszsága, a fajtalanság gyönyörűsége és a kíváncsiság veszedelmes mérge: a halott lélek szenvedélyei. Bizony nem úgy történik a lélek halála, hogy a szenvedélyek is kihálnak belőle. Meghal, ha elhanyaglik az élet forrásától, a mulandó világ forgatagába merül és hasonló lesz hozzá.

31. Igéd pedig az örök élet forrása Istenem, és soha el nem apád. Elszakaszkodásunkat tehát éppen igédben tilalmazod, midőn az Írás így beszél hozzánk: ne szabjátok a világhoz magatokat, hogy a föld az élet forrása nyomán hozzon elő bennetek élő lelket. Evangélistáid szerint a te igédben önmegtagadó és Krisztusod utánzóit nyomon követő lelket.

Ezt jelenti a kifejezés, hogy „faja szerint”. A férfiú ugyanis szívesen követi a baráti példát. Az Apostol is így szól: „Legyetek olyanok, mint én, mert én is olyan vagyok, mint ti.”¹²⁰ Így azután az eleven lélekben a szelíd életmód kezes állatai laknak. Parancsoltad és hirdetted nekünk: „Végezd dolgaidat szelídségben és szeretnek majd az emberek.”¹²¹ Jók lesznek így a barmok, nem lépnek túl a határon evés közben, s ha nem jutnak falathoz, nem sír róluk az ínség. Jók lesznek a kígyók és kártevésre nem lesnek álnokul, hanem óvatosságra int furfangos mivoltuk. Annyiban fürkészik majd a mulandó világot, amennyi elég ahhoz, hogy örökkévalóságod a világ teremtett dolgai révén észlelhető legyen.¹²² A józan észnek szolgálnak majd ezek az állatok, ha gyilkos elrugaszkodásuknak zabolát vetünk. Akkor szelíden és kezesen élnek.

XXII. FEJEZET

A TEREMTÉSTÖRTÉNET KÖVETKEZŐ RÉSZÉNEK MAGYARÁZATA

32. Íme Uram, Teremtő Istenünk, ha a világ szerelmétől immár tartózkodnak szenvedélyeink — bennük gonosz étellel halálunkat leltük — és derekabb étellel új életnek lendült a lelkünk, s beteljesült Apostolod ajakán hirdetett igéd: „ne szabjátok a világhoz magatokat”, a tőled történt hozzáfűzött mondás tartalma is bekövetkezik: „hanem alakuljatok át értelmeteknek megújításával,”¹²³ de már nem „fajtatok szerint”.

Tehát nem az előttünk járó felebarát példája nyomán s nem is valami derekabb ember tekintélyéből kell életünk újulásának sarjadnia. Nem azt mondotta ugyanis: „legyen az ember fajtája

¹¹⁷ Móz. I. 3,8.

¹¹⁸ Zsolt. 68,53.

¹¹⁹ Róm. 12,2.

¹²⁰ Gal. 4,12.

¹²¹ Sir. 3,19.

¹²² Róm. 1,20.

¹²³ Uo. 12,2.

szerint”, hanem, hogy „alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra”.¹²⁴ Tehát vizsgáljuk meg magunk: mi a te akaratod.

Ezért mondja Uram neves sáfárod — ő az evangéliumban fiaat szült neked¹²⁵ -, hogy ne legyenek mindig e fiak kisdedek, akiket tejjel kell majd táplálnia és dajka módján ápolgatnia:¹²⁶ „alakuljatok át értelmek megújításával, hogy felismerjétek, mi az Isten akarata, mi a jó, a kedves és a tökéletes”.¹²⁷

Éppen ezért te magad sem mondod, hogy „legyen ember”, hanem „alkossunk embert”. És nem így beszélsz: „Faja szerint”, hanem „a mi képünkre és hasonlóságunkra”. Az értelmében megújult ember ugyanis, a te megértett igazságodat immár szemlélő ember irányt mutatóra többé nem szorul, hogy fajtáját utánozza, hanem te mutatod meg neki akkor az utat és megismeri: mi az akaratod, mi a jó, kedves és tökéletes. Te tanítod őt, mert alkalmas már tanításod befogadására, hogy az egységes Háromságot és a Háromság egységét is lássa. Ezért szólsz többes számban: „alkossunk embert”, de csupán egyes számban következik: „meg is teremté az Isten az embert”.¹²⁸ Ugyancsak többes számban hangzik: „Képünkre”, de egyes számban szól tovább az Írás: „az Isten képére”.

Az ember így „újul meg teremtője képmásának megfelelő ismeretre”.¹²⁹ És ha már „lelkivé” lett, mindent megítél, amit meg kell ítélnie, „de őt senki sem ítéli meg”.¹³⁰

XXIII. FEJEZET

A KERESZTÉNY EMBER ÍTÉLKEZÉSÉRŐL

33. Mindent megítél, ez annyit jelent, hogy a tenger halain, az ég szárnyasain, minden marhán és vadállaton, a föld egész kerekiségén és valamennyi, a földön mozgó csúszó-mászón hatalmat gyakorol. A szellem értelmes mivoltában cselekszi ezt, „amelyben fölfogja, ami az Isten Lelkéé”.¹³¹ Enélkül, bár tisztelet övezi, okosságot nem tanúsít, olyan, mint az oktalan állatok, hasonló hozzájuk.¹³² Tehát egyházadban Istenem, a tőled kapott kegyelem nyomán -. hiszen műveid vagyunk, kiket jó cselekedetekre teremtettél¹³³ — nem csupán a lélek szerint kormányzó, hanem a kormányzóknak lelkiileg alávetettek is lelkiileg ítélkeznek. (Férfiúnak és asszonynak teremtetted ugyanis az embert.¹³⁴) Azért természetfölötti kegyelmed birodalmában is, ahol a test nemei szerint nincsen férfiú, sem asszony, mert „nincs többé zsidó; sem görög, nincs szolga, sem szabad”,¹³⁵ tehát mondom, a lelki emberek, akár kormányoznak, akár engedelmeskednek, de lelkiileg ítélkeznek.¹³⁶

¹²⁴ Móz. 1,26.

¹²⁵ Kor. I. 4,15.

¹²⁶ Tessz. I. 2,7.

¹²⁷ Róm. 12,2.

¹²⁸ Móz. I.1,27.

¹²⁹ Kol. 3,10.

¹³⁰ Kor. I. 2,15.

¹³¹ Uo. 2,1.

¹³² Zsolt. 48,13.

¹³³ Ef. 2,10.

¹³⁴ Móz. I.1,27.

¹³⁵ Gal. 3,28.

¹³⁶ Kor. I. 2,15.

Nem a megismert, az ég boltozatán ott ragyogó szellemi igazságok fölött (nem illő dolog ugyanis, hogy e fölséges tekintélyről ítélkezzenek), de nem is Könyveidről, ha mindjárt valami homályos volna bennük, hiszen alávetjük ezeknek értelmünket és bizonyosra vesszük: a téled itt szemünk előtt eltakartakat helytálló igazságok gyanánt hirdetted nekünk. Egyébként is az ember, habár lelkivé lett, és megújult immár a teremtetője képmásának megfelelő ismeretre,¹³⁷ inkább a törvény teljesítője, semmint annak bírálója legyen.¹³⁸

A lelki és a testi emberek között való különbségről sem ítélkezik. Ismereteseek ezek szemed előtt Uram Istenem, de nem mutatkoznak még nekünk semmiféle cselekedettel, hogy gyümölcsükről ismerhessük meg őket.¹³⁹ Uram, ismered valamennyit és megállapíthatod immár közöttük is a különbséget. Titokban hívtad őket; mielőtt megalkottad a boltozatot.

A világ nyugtalan népeit sem ítéli az ember, ha mindjárt lelki is. „Mert mit tartozik rá, hogy a kívül levők felett ítélkezzék?”¹⁴⁰ Hiszen nem tudja még, hogy melyik jut el közülök kegyelmed édességéig s a gonoszság örökös keserűségében melyik marad majd megátalkodott?

34. Így tehát a képmásodra teremtetett ember nem kapott hatalmat az ég világítóira, sem a rejtelmes égre, sem a nappalra, sem az éjszakára — az ég teremtetése előtt alkottad meg őket -, sem a vizek most tőlünk tengernek nevezett gyülekezetére.

Hatalmat kapott azonban a tenger halaira, az ég madaraira;, minden baromra, a föld kerekiségére s minden e földön csúszó-mászó lényre.

Ítélt és jóváhagyja a helyesnek találtakat s viszont gáncsolja a hibásnak megismerteket. Akár a szentség ünneplése terén — benne egyházad tagjaivá lesznek a hőséges vizekből, irgalmasságod révén kifürkésztek -, akár a fölséges szertartás keretén, melyben a mélyből kifogott Hal széttaszásra kerül, s a jámbor föld fogyasztja, akár az igék Könyved tekintélyének alárendelt jeleiben és beszédeiben. Olyanok ezek, mint a boltozat alatt röpködő madarak és mivoltod magyarázata, fejtegetése, megvitatása, kutatása, áldása és hívogatása közben röppennek elő szolgád ajkáról és zengő jelekké érlelődnek, hogy a nép feleljen rájuk: Ámen. Az ok pedig, amiért testi módon nyernek meghirdetést ezek az igék: a világ örvénye és a tiszta gondolatokat látnunk nem engedő testi vakság. Hangoknak kell belezúgniuk fülünkbe őket. Így azután, habár a szárnyasok a földön szaporodnak, de a vizekből erednek. Ítélt a lelki ember, jóváhagyja a helyesnek találtakat és viszont gáncsolja a hibásnak megismerteket, a hívek erkölcsi és cselekedetei terén, alamizsnás tetteikben, mint gyümölcsöt termő földön. Ítélt az eleven lélek megszédült szenvedélyeiről, tisztaságáról, böjtjéről, kegyes gondolatairól, testi érzékeinkkel fölfogható minden dologról. Ott állítjuk most róla, hogy ítélkezik, ahol hatalma van a javításra is.

XXIV. FEJEZET

MIÉRT ÁLDOTTA MEG ISTEN AZ EMBERT A HALAKKAL ÉS A MADARAKKAL EGYÜTT, ÉS MIÉRT NEM ÁLDOTTA MEG A TÖBBI ÁLLATOT?

35. Mi ez, miféle titok lappang itt megint? Íme, megáldod Uram az embereket, hogy szaporodjanak és sokasodjanak és töltsék be a földet.¹⁴¹ Nem intesz-e itt újra minket, hogy értsünk eb-

¹³⁷ Kol. 3,10.

¹³⁸ Jak. 4,11.

¹³⁹ Máté 7,20.

¹⁴⁰ Kor. I. 5,12.

¹⁴¹ Móz. I.1,28.

ből valamit? Miért nem áldottad meg ugyanígy a világosságot is, amelyet napnak hívtál, vagy az ég boltozatát, a világítókat és a csillagokat, a földet és a tengert?

Ha ilyen módon meg nem áldottad volna a halakat és a ceteket, hogy sokasodjanak, szaporodjanak és töltsék be a tenger vizeit, sőt a madarakat is, hogy szaporodjanak a földön, bizony azt mondanám, azt állítanám Uram Istenem, képmásaidra minket megteremtőm: áldásod ajándékát osztogató bőkezűségdben csupán az embereknek szántad sajátosan.

Ugyancsak állítanám, hogy ez az áldásod csak olyan lények fajtáira vonatkozik, amelyek nemzets útján magukból sokasodnak, ha megtalálnám ugyanezt az áldást a fák, a cserjék és a földi állatok esetében is. Ámde sem a füveknek, sem a fáknek, sem a vadaknak, sem a kígyóknak nem mondottad soha, hogy „szaporodjatok és sokasodjatok”. Pedig mindezek, akár a halak, a madarak és az emberek, nemzettel szaporodnak és őrzik fajtájukat.

36. Mit szólnak tehát, Igazságom és örök Fényességem? Hogy hiábavaló itt ez a kijelentés, mert semmi értelme nincsen? Nem, Uram, semmiképpen. Távol legyen tőlem kegyesség atyja, hogy így nyilatkozzék bennem Igéd szolgálja. És ha én meg nem értem, hogy mi a jelentése eme szavaknak, magyarázzák meg helyesebben a jobbak, vagyis a nálam értelmesebb koponyák, a bölcsesség mértéke szerint, amelyet közülök te kinek-kinek adományoztál.

Ámde színed előtt tetszésre találjon vallomásom is. Benne meggyőződésemet hirdetem: Uram, nem hiába beszéltél te így. És nem hallgatom el, hogy az olvasás alkalma milyen gondolatokat sugalmaz nekem. A kijelentés ugyanis igazság, és én nem látom, mi akadály volna, hogy így gondolom végig Könyveid jelképes jelentését.

Tudom, hogy testünk érzékeiben sokféle módon nyerhet jelölést a Lélektől egyféleképpen értett dolog és többféle módon értheti a Lélek a testi érzéktől egy módon jelzett dolgot. Íme, az Isten és a felebarát szeretete milyen egyszerű és mégis mennyi sokféle titkos jelben, számlálhatatlan nyelven és valamennyi nyelvben milyen tömördek szóváltozatban nyer kifejezést testi érzékeink útján. Így szaporodnak és sokasodnak a vizek állat-magzatai. Figyelj csak ismét, ha mindezt olvasod: íme, amit az Írás egy módon ad elénk s a kifejezés mindig ugyanígy cseng: Kezdetben teremté az Isten a mennyet és a földet¹⁴², nem sokféleképpen érthető-e ez, nem is tévedések csalásaiban, hanem igaz értelmezések változásaiban? Így szaporodnak és sokasodnak az emberi magzatok.

37. Ha tehát a dolgok természetét nem jelképesen, hanem tulajdon mivoltában állítjuk elénk, ráillenek minden, csak magból származóra ezek a szavak: sokasodjatok és szaporodjatok.

Ha pedig jelképes kifejezések gyanánt vesszük szemügyre mindezt, amit véleményem szerint inkább akart az Írás- bizonyval nem fölöslegesen hintette az áldást csupán a vízi állatok és az emberek magzataira -, akkor a szellemi és az anyagi teremtményekre nézve bőven leljük a magyarázatot, mintegy az égben és a földön. A megigazult és a bűnös lelkekben is beteljesül ez, mintegy a fényben és a sötétségben.

A szent szerzőkre is magyarázható — ajkukon kaptuk mi a törvényt — mintegy a víz és a víz között ott szilárduló boltozaton.

A keserűségben élő népek közösségére is vonatkozhatik, —mintegy a tengerben.

A jámbor lelkek törekvéseire is, mintegy a szárazföldön, Vagy a jelen élet szerint végzett irgalmasságos cselekedetekre, mintegy a zöldellő füvek és a gyümölcsstermő fákra. Az üdvösségünkre nyilvánult lelki ajándékokra is — olyanok ezek, mint az egek nagy világítói.

---

¹⁴² Uo. I.1.

Az önmegtagadásig fékezett érzékre is, mintegy az élő eleven lelkekben.

Mindezekben mi sokaságot, bőséget és növekedést találunk. Ámde a szaporodás és a sokasodás olyasfajta módját, hogy egyféle dolog sokféleképpen nyerjen kifejezést és egy kifejezésnek többféleképpen is értelme legyen, másutt nem találjuk, csupán az érzékelhető jelek területén és a tőlünk eme jelekben értett dolgokban. Az érzékelhetőleg megadott jelek a vizek szüleményei s ezek a testi elesettség okán szükségesek. A dolgok pedig, rájuk a jelekben gondolunk, az emberi nemzésre magyarázhatók, józan eszünk termékeny mivolta okán,

És ezért úgy hiszem, hogy mind e két fajzatnak mondottad Uram: szaporodjatok és sokasodjatok. Ebben az áldásban ugyanis a tőled nekünk mért hatalmat és képességet veszem, vele sokféle módon kifejezhető, amit egyféleképpen értünk s gondolunk és viszont sokféle módon érthető, aminek egy módon olvassuk hirdetését, de nem világosan. Így töltődnek be a tenget vizei. Nem mozdulnak ezek, hacsak nem a különféle jelzések nyomán és így telik meg a föld is emberi magzatokkal. A föld szárazsága az igazság felé irányuló buzgóságban tünedezik elénk és uralkodik rajta az értelem.

XXV. FEJEZET

A TEREMTÉSTÖRTÉNET GYÜMÖLCSEINEK MAGYARÁZATA

38. Szándékom elmondani azt is Uram Istenem, amire intést ad nekem a Szentírás következő része. Félelem nélkül tárom föl gondolataimat. Sugallatod révén igazat beszélek. Azt mondom csupán, amit te akartál, hogy emez igéd nyomán elbeszéljek. Nem hiszem Uram, hogy a tiédnél kívül más sugallatára igazat mondanék, hiszen az Igazság Te vagy,¹⁴³ „minden ember pedig hazug”.¹⁴⁴ És azért, aki „hazugságot szól, tulajdonából beszél”.¹⁴⁵ Tehát, hogy igazat beszélek, a tiédből kell szólnom.

Íme, eledelül adtál nekünk „minden fűvet, mely magot hoz az egész földön, s minden fát, melynek benn a gyümölcsében van fajának megfelelő magva”.¹⁴⁶ És nemcsak nekünk, de az ég valamennyi madarának, a föld vadjainak és a kígyóknak is. A halaknak és az irdatlan tengeri szörnyeknek nem adtad ezeket.

Említettük, hogy a föld eme gyümölcssei képesen szólva jelképezik az irgalmasság cselekedeteit. A gyümölcstermő földből nyújtják őket az élet ínségeinek. Ilyen föld volt a kegyes Oneziforusz. Háza népének irgalmasságot adtál, mert gyakran megüdítette Pálokat és nem szégyenkezett annak bilincsei miatt.¹⁴⁷ A testvérek is ugyanígy cselekedtek, ilyen gyümölcsöt termett a lelkük, mert pótolták Macedóniából, ami hiányzott Pál apostolodnak.¹⁴⁸ Némelyik fán mégis mennyire szomorkodott, ha nem adott kellő gyümölcsöket neki. Így szólt erre nézve: „Első védekezésem alkalmával senki sem volt mellettem, mindenki cserbe hagyott, ne tudassék be nekik...”¹⁴⁹

Kötelesek vagyunk ilyen gyümölcsök meghozatalára az Isten titkait nekünk megnyitók és a minket ésszerű tanításokban részesítők iránt. És mint embereknek, úgy kell nekik a gyümölcsöt adnunk. Ámde úgy is kell azt nekik szolgáltatnunk, mint eleven lelkeknek. Ők a példa

¹⁴³ Ján. 14,6.

¹⁴⁴ Zsolt. 115,11.

¹⁴⁵ Ján. 8,44.

¹⁴⁶ Móz. I.1,29.

¹⁴⁷ Tim. II. 1,16.

¹⁴⁸ Kor. II. 9,9.

¹⁴⁹ Tim. II. 4,16.

gyanánt állítják elénk minden önmegtagadásukban magukat. S végül, mind madaraknak is kell adnunk ilyet nekik, a belőlük eme földre bőségesen hulló áldásod miatt, mert „az egész földre elhat szózatuk”.¹⁵⁰

XXV. FEJEZET

ÉLVEZET ÉS HASZON SZÁRMAZIK A FELEBARÁTNAK JUTTATOTT JÓCSELEKEDETEKBŐL

39. Ezek a gyümölcsök pedig a nékik örvendezőket táplálják. Ám nem örülnek nekik mind-azok, akiknek „a has az Istenük”.¹⁵¹ És az ezeket adó emberekben nem az a gyümölcs, amit éppen adnak, hanem az adakozó lelkület. Világosan látom én tehát, hogy miért örül maga az Istennek és nem a hasának szolgáló Apostol. Látom és szívből együtt örvendek vele. A Filippiektől ugyanis kézhez vette, amit Epafroditusszal küldöttek neki, látom azonban, hogy voltaképpen minek is örül. Ami miatt örvendezik, az táplálja őt, mert az Igazsághoz így nyilatkozik: „Fölötte megörültem az Úrban, hogy végre valahára újból annyira erőre kaptatok, hogy rólam gondoskodhattok, amint az igyekezet meg is volt, de azután ráuntatok.”¹⁵²

Tehát a hosszú hadakozásban elernyedtek a filippibéliek, valamiképpen kiszáradtak, hogy a jócselekedet gyümölcsét meg ne hozzák. És örvendezik nekik, hogy új erőre kaptak s nem magáért örvend, mivel a nyomorán segítettek. Ezért folytatja így: „Nem az ínség mondatja ezt velem. Hiszen megtanultam, hogy beérjem azzal, amim van. Tudok szűkölködni és bővelkedni egyképpen (mindenre és mindenbe beletanultam): tudok jóllakni is, éhezni is, bővelkedni és nélkülözni is. Mindent meg tudok tenni abban, aki nekem erőt ad.”¹⁵³

40. Miért örülsz mindenben, ó nagyszerű Pál Apostol? Honnét forrásozik örömed; miből fakad a kedved, te „a teremtetője képmásának megfelelő ismeretre megújult férfiú”¹⁵⁴? Minek örülsz, te fölséges lemondásokban eleven lélek? Te titkokat zengő igéiddel olyan magasra szárnyaló férfiú, minek örülsz? Ilyen lényeknek bizony efféle eledel való.

Tehát mi táplál téged?

Öröm.

Hallgassuk azonban tovább a következőt: „Mindazonáltal — írja — jól tettétek, hogy részt vetetek nyomorúságomban.”¹⁵⁵ Ezért örül, ez gyönyörködteti: jót cselekedtek azok. Nem azért örül, mert enyhült szorongatása. Hiszen így szól ő is csak neked: „Tágasságra változtattad szorongatásomat.”¹⁵⁶ Bővelkedni és szűkölködni benned megtanult. Te erősítetted őt.

„Tudjátok — úgymond — ti is filippiek, hogy az evangélium kezdetén, midőn Macedóniából útnak indultam, egy egyház sem lépett velem az adás és viszonzás viszonyába, egyedül csak ti. Már Tesszalónikába is küldtetek egyszer és máskor szükségletemre.”¹⁵⁷

¹⁵⁰ Zsolt. 18,5.

¹⁵¹ Fil. 3,19.

¹⁵² Fil. 4,10.

¹⁵³ Uo. 11-13.

¹⁵⁴ Kol. 3,10.

¹⁵⁵ Fil. 4,14.

¹⁵⁶ Zsolt. 4,2.

¹⁵⁷ Fil. 4,15-16.

Tehát örvendezik, mert visszatértek a jótéteményre hívei. Ujjong, mivel új erőre kaptak, mint midőn a föld termékenysége újraéled.

41. Talán a maga hasznára örül, mert így szól: „rólam gondoskodtatok”? Ezért örül talán?

Bizony nem ezért.

És honnét tudjuk ezt?

Nos, a következőket mondja: „Nem mivel áhítom az adományt, hanem áhítom a gyümölcsöt.”¹⁵⁸

Tőled tanultam Istenem, hogy különböztessenek a gyümölcs és az adomány között.. Az adomány maga a dolog. Ezt adja szükségéről gondoskodó. Ilyen a pénz, az étel, az ital, a ruházat, a hajlék, a segítség. A gyümölcs pedig a helyes és jó szándék az adományozóban. A jóságos Mester ugyanis nem csupán azt mondja: „Aki egy prófétát befogad”, hanem hozzáfűzi: „mint prófétát”. S nem csupán így szól: „Aki egy igazat befogad”, hanem megtoldja ezzel: „mint igazat”: Így veszi csupán amaz a próféta és emez az igaz jutalmát. És nemcsak így tanít: „Aki egy pohár hideg vizet ad is inni egynek a legkisebbek közül”, hanem megjegyzi azt is: „mint tanítványnak” és végül bezárja: „bizony mondom nektek, nem veszi el jutalmát”.¹⁵⁹

Ajándék a próféta befogadása, az igaz fölkarolása, továbbá a hideg vízzel telt pohár odanyújtása a tanítvány felé. A gyümölcs pedig: mint prófétának, igaznak, tanítványnak adunk valamit. Ilyen gyümölccsel erősítette Illést is az özvegy. Tudta ő, hogy Isten embere az erősített és ezért karolta föl. A holló pedig adománnyal táplálta csupán.¹⁶⁰ Nem Illés lelkét, hanem csak a testét erősítette. Ez könnyen elpusztulhatott volna, ha nélküli az ilyen eledelt.

XXVII. FEJEZET

MIT JELENTENEK A HALAK ÉS A TENGERI SZÖRNYEK?

42. A színigazságot hadd mondjam tovább előtted Istenem. Midőn ostoba és hitetlen emberek — véleményünk szerint őket jelentik a halak és a tenger szörnyetegei, s az ő megtérésük és megnyerésük végett szükségesek a legelső szentségek, a nagyszerű csodák — testileg fölüdítik, vagy e földi élet valamely szükségében megsegítik gyermekeidet, voltaképpen nem tudják, hogy miért cselekszik ezt és nem sejtik, hová tartozik cselekedetük.

Nem táplálják őket s azok nem tőlük kapják táplálásukat. Hiszen az effélék nem jó és kedves akarattal cselekszenek ilyeneket, gyermekeid pedig az ajándékuknak nem örvendenek, ha nem látják még a lelki gyümölcsöket. Abból táplálkozik ugyanis a lélek; amiből örömet meríti.

Ezért nem fogyasztják a halak és a tengeri szörnyek a tenger keserű hullámaintól már elválasztott és tisztult földből termett eledelt.

XXVIII. FEJEZET

„ÉS LÁTÁ AZ ISTEN, HOGY MINDAZ, AMIT ALKOTOTT, FELETTE JÓ VOLT”¹⁶¹

43. És mindent láttál Istenem, valamennyi teremtményedet, és íme „felette jó volt” minden.

---

¹⁵⁸ Uo. 4,17.

¹⁵⁹ Máté 10,41-42.

¹⁶⁰ Kir. III.17,6.

¹⁶¹ Móz. I.131.

Mi is látjuk teremtményeidet, és minden „felette jó”. Műveid egyes fajtái során, midőn ki-mondottad, „legyenek és lőnek”, láttad erről és láttad amarról is, hogy jó. Megszámláltam, íme hétszer említi az Írás, hogy láttad alkotásodat és jónak mondottad. És nyolcadszorra az áll, hogy láttad minden teremtményedet, és íme, nemcsak jó, de felette jó volt minden együtt-véve. Az egyes dolgok ugyanis csupán jók voltak, de minden együtt jó, sőt felette jó volt.

Ezt hirdetik a szép testek is nekünk. Sokkalta szebb ugyanis a test, ha minden tagja szép, mint az egyes tagok, amelyeknek jól rendezett egybevághósága adja a szép egészet, habár egyenkint is szépek a tagok.

XXIX. FEJEZET

HOGYAN KELL ÉRTENÜNK: NYOLCSZOR LÁTTA AZ ISTEN, HOGY JÓK A MŰVEI?

44. Fürkésztem, hogy megtaláljam nyitját, vajon hétszer, vagy nyolcszor láttad: jók a műveid és tetszést találtak előtted? Ámde látásodban időre nem találtam, hogy annak alapján megértettem volna: ennyiszor nézted alkotásaidat. Így suttogtam magamban: Uram, ugye hogy Írásod igaz, hiszen igazat szólsz, te az igazság vagy és az Írást te adtad élénk? Miért mondod tehát nekem, hogy pillantásodban idők nincsenek, ha egyszer Írásod beszéde szerint láttad napon-kint: minden teremtményed jó? És midőn magam is számoltam, bizony rátaláltam, hogy ezt hányszor cselekedted. Azt válaszolod erre, mivel Istenem vagy, erős szóval mondod és szolgálád lelki fülébe belekiáltod, hogy szinte széjjeltöröd süketségemet :

Ó, ember, amit Írásom beszél, azt én magam hirdetem. Az Írás mégis időről, idő szerint beszél, Igém azonban idő nélkül van, mert egyenlő örökkévalóságban létezik velem. Amit ti így Lelkem útján láttok, én látom s éppen így, amit ti: Lelkem útján szóltok, én mondom. Ti azonban időbelileg láttok valamit, én idő nélkül s éppen így, ha valamit ti időben szóltok, én azt idő nélkül mondom.

XXX. FEJEZET

MANICHEUS HÓBORTOK

45. Hallottalak Uram Istenem és igazságodból édes csöppet szűrtem. Íme, rádöbrentem, hogy akadnak egyesek s ők hibát találnak alkotásaidban. Sokat füstölögnek ezek, hogy kényszerűség vitt teremtésre téged és így hoztad létre az egek alkotmányát s a csillagok kimért futásait. Nem is tőled alkotott anyagból valók e műveid, hanem valahol más anyagból nyerték egykoron létüket, te csak összegyűjtötted, egybeszövegetted, együvé tákoltad valamennyit, midőn legyőzött ellenségeid fölé a mindenség védőgátjait emelted, hogy ezzel az alkotással sáncok mögé kényszerítsd őket és föl ne lázadhassanak ellened újra. Más dolgokat pedig sem nem teremtetél, sem nem tákoltál össze, mint például az összes testeket, a parányi csöpp élőlényeket s a földbe gyökeret verő növényeket. Valami más, de ellenséges szellemi valóság, Veled harcban álló, ő nem tőled kapta eredetét s a mindenség alsóbb részein uralkodik: ő hívta létbe, ő alakította ezeket.

Esztelenkednek az így beszélők, mert nem Lelked útján látják műveidet és bennük így nem ismernek meg téged.

XXXI. FEJEZET

A JÁMBOR EMBEREKNEK UGYANAZ TETSZIK, AMI AZ ISTENNEK IS TETSZIK

46. Vannak a dolgokat Lelked útján látók. Te látsz bennük. Midőn tehát jónak látják őket, te magad látod jóságukat. És bármi nyeri meg miattad tetszésüket, te tetszel abban nekik És amit Lelked útján vonzónak találunk, az Neked tetszik bennünk. „Mert ki tudja az emberek közül

az ember dolgait, ha nem az ember lelke, mely őbenne van? Éppúgy az Isten dolgait sem ismeri senki, csak Istennek Lelke. Mi azonban — úgymond — nem ennek a világnak a lelkét vettük, hanem azt a Lelket, mely Istentől vagy, hogy megismerjük, amit Isten nekünk ajándékozott.”¹⁶²

Intést kaptam magam is, hogy szóljak: az Isten dolgait bizonyára senki sem ismeri, csak az Isten Lelke. Hogyan ismerjük meg tehát magunk is, amit az Isten nekünk ajándékozott?

Válaszul ezt kapom: amit az ő Lelke útján ismerünk, azt sem ismeri más, csak az Isten lelke. Amint tehát az Írás mondja helyesen az Isten Lelkében szólóknak: „hisz nem ti vagytok, akik beszéltek”,¹⁶³ éppen úgy helyes a mondás az Isten Lelkében valamit tudók felé: „nem ti vagytok, akik ezt tudjátok”.

Tehát jó a megállapítás az Isten Lelkében látók részére is: „nem ti vagytok, akik látnak”. Így akármiről látják Isten Lelkében, hogy jó, nem ők látják jónak, hanem maga az Isten látja így. Más dolog, ha valaki rossznak gondolja a jót s ilyesmiről már föntebb emlékeztem.

Ismét más dolog, hogy ami jó, azt jónak lássa az ember, de úgy, amint sokaknak tetszik teremtet világod a jóság miatt, ám nem Te tetszel abban nekik, s azért nem téged, hanem inkább a világot élvezik.

És végül más eset, ha az ember jónak ítél valamit, s hogy valóban jó, maga az Isten látja emberünkben. Ti. hogy őt szeressék abban, amit teremtett, őt, kit másképpen nem is szerethetnek, csupán az Istentől ajándékozott Szentlélekben.

„Mert az Isten szeretete kiáradt szívünkbe a Szentlélek által, aki nekünk adatott.”¹⁶⁴ E lélekben látjuk, hogy minden valamiképpen létező jó. Attól van ugyanis, aki nem csupán van valamiképpen, hanem egyszerűen örökkön létezik.

XXXII. FEJEZET

ISTEN MŰVEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

47. Hála néked Uram.

Szemléljük az eget és a földet: akár a mindenség felső és alsó anyagi rétegét, akár a szellemi és a testi teremtetett világot. És e részek arányos rendszerében — benne a világ egész tömege áll, vagy egyáltalán a teremtetett mindenség megmutatkozik — szemléljük a világosságot is. Te teremtetted ezt is és a sötétségtől elkülönítetted.

Nézzük, csodáljuk az ég boltozatát, akár mint a felsőbb szellemi és az alsóbb anyagi vizek között a világ legelső ős. anyagát, akár a levegő e tágas térségeit — mert hiszen ezt is égnek mondogatjuk -, ahol kószálnak az égi madarak a kettős víz között: egyik párás felhőként fölérjük gomolyog, s harmatot hint a tiszta éjszakára, a másik a föld folyamágyain gördül fölségesen.

Szemléljük az egybegyűjtött vizek gyönyörűsége arcát a tenger sík mezőin:

Látjuk a szárazföldet, most mez nélkül, majd szépségbe öltözötten, hogy látható és rendezett legyen, s rajta a fák és a füvek anyagát.

---

¹⁶² Kor. I,11, 11-12.

¹⁶³ Máté 10,20.

¹⁶⁴ Róm. 5,5.

Megcsodáljuk fönt a tündökletes égitesteket. A hajnaltól estéig bőséges fényességet szóró napot. A szomorú éjszakát vigasztaló holdat és csillagokat. Jelzők és mutatók valamennyien, hogy mérjék az időt,

Látjuk a szakadatlanul hullámozó vizek tömegét, magából halakat, szörnyeket és madarakat bocsájt, s a levegő apró parányait, hogy segítsék ezek a madarak röpködését és gyarapítsák páráikkal a vizeket.

Látjuk, hogy földi élőlények ékesítik a föld arculatát. Csodáljuk a képedre és hasonlatosságra teremtett embert. Éppen mert képedre és hasonlatosságodra van, értelmes lelke erején minden esztelen lénynek fölébe kerekedik, S amint lelkében más az ítélő és uralkodó valami s ismét más az alávetettként engedelmeskedő : éppen úgy a férfiúnak az asszony teremtődött testileg. Neki ugyan értelmes mivoltában egyazon természete van a férfival, de a testi nem szerint mégis a férfi nemének alávetettje, mint a cselekvés vágya is alávetett az észnek, hogy belőle foganjék előbb a helyes cselekvés ügyes mérlegelése. '

Szemléljük ezeket a dolgokat s egyenkint jó minden, valamennyi pedig nagyon jó összevéve.

XXXIII. FEJEZET

A TEREMTÉS TÖRTÉNETÉNEK RÖVID MEGISMÉTLÉSE

Magasztaljanak műveid, hogy szeressünk téged. És szeressünk, hogy dicsérjenek téged alkotásaid. Van kezdetük és végük ezeknek az időkben. Van keletkezésük és elmúlásuk. Van fejlődésük és elfogyatkozásuk, szépségük és lassú fonnyadásuk. Este és reggel váltakoznak rajtuk, részint alig észrevehetőleg, részint egészen nyilvánvaló módon.

Te alkottad mindezt a semmiből. Nem magadból, nem is valami másból, nem tiédből, vagy talán előtted már létezőből, hanem a velük egyszerre alkotott, vagyis a tőled velük együtt teremtett anyagból. Alaktalanságát ugyanis idők köze nélkül kialakítottad.

Más az ég anyaga és más a földé. Más az ég és a föld alakja is. Az anyagot teljességgel semmiből, a világ szép alakját pedig az alaktalan anyagból, de mind a kettőt együtt teremtetted, úgy, hogy az anyagot követte az alak, ámde minden idő közbejötté nélkül.

XXXIV. FEJEZET

A MINDENSÉG TEREMTÉSÉNEK JELKÉPES MAGYARÁZATA

49. Megtekintettük azt is, hogy mindezek létrehozásának eme rendjével mit akartál jelképezni, vagy miért szándékoztad legalább ilyen rendben a teremtés leírását? És láttuk, hogy jó egyenkint minden és felette jó minden összevéve, Igédben, Egyszülött Fiadban, ég és föld, egyház feje és teste, idők előtt való örök elgondolásokban, este és reggel nélkül. Mikor pedig az előre megtervezett dolgok valószínűsítéséhez időben hozzáfogtál, hogy titkaidat kinyilvánítsad és rendezetlenségüket újra rendbe szedjed — mivel reánk tornyosultak gonoszságaink és tőled sötét örvénybe messzire csavarogtunk -, jó Lelked lebegett fölöttünk fölkarolásunkra alkalmas időben. A gonoszokat igazakká alakítottad és elválasztottad őket az istentelenektől. Megszilárdítottad Könyved tekintélyét a feljebbvalók között, hogy tanulékonyak legyenek feléd és a nekik alárendeltek sorában is.

És a hitetlenek sokaságát is összegyűjtötted egyetlen közösségbe, hogy kitűnjenek a hívók jámbor törekvései és az irgalmasság műveit teremjék neked. Nos, sokan a szegényeknek széjjelosztogatják földi javaikat s így a menyeeiek birtokába jutnak.

Bizonyos világítókat is gyűjtöttál az ég boltozatán. Szentjeid ők, ékesek az élet igéjével s bővelkednek lelki ajándékokkal és tündöklők fölséges tekintélyük.

Szentségeket és látható csodákat adtál a pogány népek megtérítésére, majd Könyved erőssége szerint szóló igék beszédeit s bennük áldást kapnak a hívők maguk is. Mindezt az anyagi világból rendelted nekünk.

Azután a hívők eleven lelkét a megtartóztatás üdvös erejével, a rend medrébe szorított érzelmekkel kialakítottad. Ezen az alapon később a csupán neked szolgáló lelket — emberi tekin-tély utánzására többé nem szorul — megújítottad képed és hasonlatosságod szerint. A benne kimagasló értelemnek, mint férfiúnak az asszonyt, alárendelted az ésszerű cselekvést.

Végül is akartad, hogy minden szolgáló gyermekednek, a hívek tökéletesedésére szükségesek ők a földi zárandóságuk idején: ugyanezek a hívek idő szerint használatra szolgáló cselekedeteket nyújtsanak, amelyek gyümölcsöt hoznak a jövőben.

Látjuk mindezeket és felette jónak látjuk, mert te látod mindezt bennünk. Te a Lelket adtad nekünk, hogy vele láthassuk ezeket és szeressünk bennük téged.

XXXV. FEJEZET

BÉKESSÉGET KÖNYÖRÖG

50. Uram Istenem, békét adj nekünk, hiszen megadtál mindent. A nyugalom békességét, a szombati békét, a szombat este nélkül való békességet. A felette jó dolgok minden szépséges rendje ugyanis egyszer tovaillan, ha mértéke betellett.

Hajnalát megalkottad, tehát alkonyát is majdan megadod.

XXXVI. FEJEZET

MIÉRT NEM KÖVETI ESTE A HETEDIK NAPOT?

51. A hetedik napra este nem borul. Nincs lenyugovása, mert megszentelted örök maradásra. Annak előre hirdetését akarja ezzel szent Könyved igéje, hogy amint megpihentél e felette jó műveid után a hetedik napon, bár kipihenten alkottad őket, éppen úgy mi is, műveink végeztével, amelyek ugyancsak felette jók, mert mindezt te adtad nekünk, az örök élet szombatjában benned megpihenjünk.

XXXVII. FEJEZET

MIKOR PIHEN MAJD BENNÜNK AZ ISTEN?

52. Úgy pihensz akkor bennünk, mint ahogyan most munkálkodol. És nyugovásod úgy lesz majd bennünk, amint e művek is tied bennünk. Te ugyanis, Uram, örökkön működöl és örökkön pihensz. Látásod nem idő szerint való. Nem ideig-óraig cselekszel, s nem csupán egy darabig pihensz. És mégis te alkottad az idő szerint való meglátásokat, magát az időt és az időből történő csendes kinyugvásunkat is.

XXXVIII. FEJEZET

A TEREMTETT DOLGOKAT MÁSKÉPPEN LÁTJA AZ ISTEN ÉS MÁSKÉPPEN AZ EMBER

53. Látjuk a tőled teremtetett összes dolgokat. Látjuk, mivelhogy vannak. Ámde azért vannak, mert te látod őket.

Érzékeinkkel látjuk létezésüket és lelkünkkel látjuk jóságukat. Te pedig készen láttad már akkor valamennyit, midőn először megpillantottad tervüket. Mi más időben gyürkőzünk neki a jócselekedetnek, később, mint mikor a Lelkedből szívünkben megfogamzott. Előbb szegődünk

el azonban gonosz cselekvésre, mint amikor valóban elárulunk téged. Te mégis egyetlen és jó-ságos Istenünk, sohasem szüntél meg, hogy jót cselekedj velünk.

Ajándékból van egynéhány derék cselekedetünk, de közülök egyik sem örök. Reméljük, hogy mindezek végeztével megszentelő fölséged ölen megpihenhetünk. Te azonban, Jóság, te más jóra sohasem szorulsz, örökkön pihensz, mert nyugalmad nem más, mint Magad.

Ámde felebarátjával valaki megérteti-e mindezt?

Melyik angyal miféle angyalnak magyarázza meg ezeket a kérdéseket?

Miféle angyal, melyik embernek?

Tőled kell ezt kérnünk, benned kell keresnünk, nálad zörgessünk érte.

Így, csupán így „kapunk és találunk és így nyitnak ki nekünk”.¹⁶⁵

Amen.

UTÓSZÓ

Írta Redl Károly

A SZEMÉLYISÉG SZÜLETÉSE

Alkony idején, amikor színét veszi a világ, s az úton járókat már megborzongatja az éj dermesztő üzenete, a homályba vesző ösvényen a magányos vándor megsaporázza lépteit, mert szívében erős vágy támad az otthon után: szeme aggódva kémleli a távoli menedék reszkető fényét, s bátorságra kap, ha végre megpillanthatja — ily alkonyi órán, az antik világ alkonyán sokakat lepottort meg útközben az éjszaka, és sokan nem találtak biztos menedékre. A belső otthontalanság és a hazatalálás gyötrelmes és felszabadító élménye egyaránt részéül jutott ez alkonyi kor nagy szülöttének, Ágostonnak.

Aurelius Augustinus, a kereszténység egyik legnagyobb gondolkodója, a patrisztika kiemelkedő alakja, a katolikus egyház szentje és tanítója, a római birodalom észak-afrikai tartományában (Numidia), Thagaste városában született 354-ben pogány atyától és keresztény anyától. Kilencéves volt, amikor meghalt Julianus császár, az Apostata, s vele elbukott az antik világ és a pogány vallás utolsó restaurációs kísérlete. Ötvenhat éves volt, amikor Alarik gót seregei kifosztották Rómát, a népvándorlás korának kezdődő zűrzavarai vetnek árnyékot élete végére: 430-ban halt meg mint Hippo város püspöke, miközben a vandálok a várost ostromolták.

Élete és tevékenysége tehát — eltekintve az Itáliában, közelebbről Rómában és Mediolanumban (Milánó) töltött évektől — Észak-Afrikában bontakozott ki. Ez a terület, amely kereskedelme és gabonaexportja miatt a római birodalom fontos provinciája volt, egyben a nyugati latin kereszténységnek is jelentős központja, olyan híres egyházi írók szülőföldje, Tertullianus, Cyprianus és Lactantius. E provinciát a III-IV. században szövevényes politikai, nemzetiségi, szociális, kulturális és vallási ellentétek osztják meg, Augustinus korában különösen. Az elnyomott bennszülött lakosságnak a fennálló állami és társadalmi rend ellen forduló agrármozgalma — amely az afrikai egyházban szakadáshoz vezető donatista eretnekségben és az úgynevezett circumcelliók mozgalmában fejeződött ki —, Firmus és Gildo szeparatista törekvései, valamint az ismételt római beavatkozások polgárháborús állapotokat teremtenek. Ezekben a harcokban mint püspök Ágoston is cselekvő részt vesz tollával és egyházpoli-

---

¹⁶⁵ Máté, 7,8.

tikai tevékenységével. Nagyarányú és sokrétű irodalmi munkásságában védelmébe veszi a keresztény hit tisztaságát és az egyház szervezeti egységét a különböző eretnekségekkel szemben, s nagystílú, eredeti koncepció keretében fejti ki a keresztény tanítást. Eszméi évszázadokra döntő hatást gyakoroltak a teológiai és filozófiai gondolkodásra; hatásuk túlterjed a keresztény vallás híveinek körén, s elmondhatjuk, hogy — különösen a *Vallomásokban* — máig is él.

A *Vallomások*at Ágoston 397 és 400 között írta, több mint tíz évvel megtérése (386) után; nagyjából élete útjának felén járt, amikor számadást készített. Ekkor már jelentős művek hosszú sora állt mögötte, s ő maga tekintélyes helyet foglalt el az egyházban. Bármilyen legyen is az a közvetlen ok, amely Ágostont e mű megírására készítette — felfedezhetünk benne némi önigazoló apológiát, afféle „maga-mentséget” -, az eredmény mind formáját, mind tartalmát tekintve rendkívülinek mondható. Ez a mű mintegy határkőként magaslik az ókor és az újabb kor között, s jelzi a nagy fordulatot, a szubjektivitás, az emberi személyiség megszületését. Az európai irodalomban első ízben tekinthetünk bele az emberi lélek mélységeibe, s ez a lélek egy keresztény hívő lelke, aki Istenének színe előtt tárja fel önmagát, tesz vallomást életéről.

* * *

Hosszú és fájdalmas volt az a folyamat, amely az egyént kiszakította a korábbi közösségi kötelékekből, s végül a magánegyén megszületéséhez vezetett, aki már nem számíthatott külső támaszra, hanem magára utalva állt az idegenség hidegét árasztó, túlhatalmú világban, s csak odabent, magába visszahúzódva kereshette az autentikus lét lehetőségét. De valójában önmagát is túlságosan esendőnek és gyengének kellett felismernie, rádöbbenve, hogy boldogságának már önmaga sem lehet valódi záloga, szilárd alapja. Önmaga fölött kellett tehát fogódzót találnia, egy objektív hatalomban, egy olyan istenségben, amely nemcsak fölötte, hanem az idegenné vált világ fölött is áll, hogy szavatolhassa teremtménye, az egyén boldogságát.

Az antik világ utolsó századaiban az egyén már szervesen elszakadt a közösségtől, az államtól, a világhoz fűződő kapcsolatait, melyek elveszítették számára szubsztancialitásukat. A közösségekkel való foglalkozás, a hagyományos antik polisz-erények gyakorlása, a politeista kultusz egyre kevésbé jelenti az autentikus élet lehetőségét. A kielégületlenség, az üresség kínzó érzése új utak kipróbálására kényszeríti a boldogságra vágyó egyént. A gyakorlat, a cselekvő élet helyett befelé fordulva, a szemlélődésben, a lelki nyugalom kialakításában keresi üdvét, a szubjektum és az objektum, a lét és a gondolkodás egységét, amely a külső világban meghasonlott.

Ám a magánegyén megjelenése a történelem színpadán nem tekinthető merő negatívumnak. Azok a közösségek ugyanis, amelyekbe az egyén valaha szerves tagként beletartozott, általában szűk, korlátolt szervezetek voltak, amelyek belső egyensúlyuk fenntartása végett befelé szigorúan szabályozták és megkötötték az egyén mozgásterét, kifelé pedig szüntelen harcban álltak egymással, és csak ritkán voltak képesek összefogni, tülemelkedve partikuláris érdekeiken. Ezeknek a közösségi kereteknek a bomlása nemcsak azt jelentette, hogy az egyén védtelessé és kiszolgáltatottá válik, hanem azt is, hogy feldereng egy tágabb horizont, és frissebb levegő áramlik a világba.

Azok a filozófiai és vallási mozgalmak, amelyek ezt a folyamatot kísérték, sokszor radikális, sőt forradalmi gondolatokat vetettek fel, különösen kezdeti fázisukban, például az emberi egyenlőség eszméjét, még ha későbbi szakaszaiban ez a radikalizmus többé-kevésbé megbékélt is a fennálló viszonyokkal.

Az egyén helyzetének változásai kulturális téren különféleképpen fejeződtek ki. A magánélet jelentőségének megnövekedéséről tanúskodik például a görög regény, amelyet a hellenisztikus irodalomelmélet „a személyekről szóló elbeszélésként” határoz meg, szemben „a dolgokról szóló elbeszéléssel”. A regény a köznapiság, a magánélet világát szólaltatja meg, abból merít s ahhoz

is fordul a szórakoztatás céljával. Fő témája az időtlen kaland és szerelem, eszményített főhősökkel és némileg realisabban ábrázolt mellékszereplőkkel. A jellemek változatlanok, a kalandok pedig külsőlegeseek.

Az egyéni életvitel és az etika problémái foglalkoztatják elsősorban a hellenisztikus és császárszárkori filozófiai iskolákat is. A lélek evilági zavartalan nyugalmaiban, az ataraxiában látják a filozófiailag megalapozott életvitel célját, a boldogságot, s a filozofálásnak terapeutikus funkciót tulajdonítanak, a lélek orvosságának tartják. A császárszárkori sztoikusok — Epiktétosz, Marcus Aurelius, Seneca — kidolgozzák az önvizsgálat, az önelemzés módszerét.

A korszak vallásaiban is, különösen a misztériumvallásokban, erőteljesen jelentkezik az egyén problematikus helyzete, kielégületlensége, sóvárgása valami mélyebb tartalomra, a „megtisztulásra”, a „megváltásra”, amelyet felsőbb hatalmaktól remél. Éppen az elszigeteltség, az atomizáltság szítja fel benne a vágyat a közösség után, legyen ez akár a filozófusok szűk baráti közössége vagy a „beavatottak” tágabb kultikus közössége. Ingatagságában külső támaszt igényel, s ha ilyet vél találni, kész annak alávetni önmagát.

Az ókori filozófia utolsó nagy rendszere, az újplatonizmus, amely Ágoston szellemi fejlődésében és gondolatvilágának kialakulásában is nagy és fontos szerepet játszott, szintén ezekre a kérdésekre keres választ.

Az újplatonizmusban sajátos gondolati szerkezet formálódik ki, amelynek jellemző vonása a szubjektivitás és az objektivitás, a lélek és a világrend problémáinak összekapcsolása. A középpontban a szubjektivitás áll, a lélek sorsának és üdvének problémája, de összefüggésben egy feltételezett objektív renddel. Ez az objektív rend azonban mindenekelőtt a lélek igényei szerint épül fel. Nem a külső, valóságos viszonyok és létfeltételek vizsgálatáról van itt szó, nem tudományról, nem természet- vagy társadalommagyarázatról, hanem olyan elméleti konstrukcióról, amely éppen a lélek központinak minősülő problematikáját van hivatva kifejezni; az a rendeltetése, hogy „objektív” magyarázatot szolgáltasson a lélek belső drámájához, és elősegítse a dráma „pozitív” megoldását. Az objektivitás és a transzcendencia tehát ebben a gondolatrendszerben teljességgel a lélek törekvéseinek szempontjából jelenik meg, az immanencia és a transzcendencia kölcsönviszonyának sajátos változataként. A szubjektivitás, a lélek mintegy „posztulálja” itt az objektivitást, „kivetíti” azt az objektív rendet, amelyet saját önértelmezéséhez és önmeghatározásához nélkülözhetetlennek tart. E koncepció óriási horderejűnek bizonyult, s lényegében véve az európai filozófia fejlődésében úgyszólván mindvégig éreztette hatását.

Az újplatonikus filozófiában, amely ezt a gondolatszerkezetet mérvadó, klasszikus módon megfogalmazta, a szubjektum és az, objektum egységének megbomlása, valamint a megbomlott egység helyreállítása alkotja a központi problémát. A rendszert átható fő metafizikai ellentét az Egy és a Sok kategóriáiban fejeződik ki. Plótinosz, az iskola legjelentősebb gondolkodójának megjegyzéseiből világosan kitűnik, hogy a szubjektum és az objektum viszonyának szakadása alapján véve az ember és a világ meghasonlását jelenti (a földi élet pusztaszínjáték — mondja Plótinosz), amely a hellenisztikus kor privátegységének a római birodalom társadalmi és politikai struktúráiban elfoglalt problematikus helyzetéből fakad.

Mivel éppen a külső világ, a sokféleség világa az a terep, ahol ennek a sóvárgott egységnek a helyreállítása lehetetlen, csak egy út marad nyitva: a befelé fordulás, a lélek elmélyedése önmagában. Csakis ezen az úton közeledhet a lélek fokról fokra ahhoz a végső egységhez, amely nemcsak az ő boldogságának egyetlen forrása, hanem minden létező legfőbb oka és végső célja is. A lélek és az istenség viszonyának problémájához így a világ és az istenség viszonyának

problémája járul, mintegy metafizikai-ontológiai megalapozásként, s a metafizikai rendszer felépítése is az Egy-Sok ellentét jegyében áll.

Az újplatonizmus objektív idealista rendszerének rejtett magva tehát egyfajta szubjektív idealizmus, az egész konstrukció pedig egyesíti az Egy abszolút transzcendenciájában kifejeződő spiritualista monizmust a szélsőséges dualizmussal, amely a szellemi létet magasan az érzéki-anyagi világ fölé emeli, felfokozva a platóni filozófiára jellemző dualisztikus tendenciákat. Ez a dualizmus egyszerre metafizikai-ontológiai és etikai jellegű. A léthierarchia fokozatai, amelyek az ősforrástól le egészen a tiszta potencialitást jelentő anyagig távolodva, egyre csekélyebb értékű létezést képviselnek, egyben a jó és a rossz pólusait, valamint a közöttük fennálló érték-skála fokozatait is megjelenítik.

A rendszer lényeges sajátossága a lét és a gondolkodás, az ontikus és a noétikus szféra egységének hangsúlyozása, amely objektíven a Nűszban, szubjektíven viszont a lélekben valósul meg a legteljesebben, ahol a gondolat tárgya és maga a gondolkodás egységét alkot. Fölötte csak az Egy minden különbséget feloldó abszolút transzcendenciája áll, amely egyedül a negatív dialektika módszerével határozható meg. Ahhoz, hogy az emberi lélek felemelkedjék és visszatérjen az Egyhez, erkölcsi megtisztulás (katarzisz) és intellektuális szemlélet szükséges, amely magasabb fokozatot jelent, mint a diszkurzív gondolkodás. A végső lépés, az Egyvel való egyesülés csak a misztikus extázis eredménye lehet, ez viszont nem áll a szubjektum hatalmában, ő csak felkészülhet rá.

Az újplatonikus rendszerben nemcsak általában a metafizika ölt vallásos jelleget, hanem az ismeretelmélet, az etika és az esztétika is az Egyhez való felemelkedést kívánja szolgálni.

* * *

Ágoston a *Vallomásokkal* az előbbieken vázolt folyamat egyedülálló dokumentumát teremti meg. Művéből olyan személyiség képe bontakozik ki előttünk, aki saját sorsaként mélyen átélte korának nyugtalanságát. Ágoston mintegy kísérletezik önmagával, kipróbálja a kései antikvitás különböző életmódjait és világnézeteit, de sohasem nyugszik meg, hatni engedi magában a belső ellentéteket, s mindig továbblép, ha a fellelt megoldás csupán félmegoldásnak bizonyul. Végül révbé jut a kereszténységben. Műve talán a legnagyobb emberi tanúságtétel arról a sorsról, amely e hanyatló korban sokak osztályrésze volt, s főként a rendkívüli erőfeszítésről, amelyet az útkeresőnek vállalnia kellett. A megoldás azonban nem hoz végső megnyugvást, hanem egy új világkorszak jeleként fenntartartja a személyiségben a végtelen feszültséget, amely csak a túlvilágon, Istenben oldódhat fel.

Ezzel a feszültséggel függ össze, hogy a *Vallomásokban* formailag kétségtelenül van bizonyos meghatározatlanság, valami zavarba ejtő sokrétűség. A könyv műfaja nehezen meghatározható: önvallomás, gyónás, ima, filozófiai elmélkedések, teológiai fejtegetések, pszichológiai megfigyelések, anekdotikus részletek, életrajzi adalékok keverednek benne. A mű szerkezetileg is következetlennek tűnik. Érezzük, hogy eredetisége valamiképpen összefügg ezzel a sokrétűséggel. Mi az, ami mégis egységbe fogja? A választ alighanem ott kell keresnünk, ahol a mű tengelye, az építmény sarokköve van: a személyiség problémájában.

Nézzük mindenelekőtt a mű szerkezetét. A *Vallomások* három fő részre tagolódik. Az első rész (I-IX. könyv) Ágoston életútját tárgyalja a megtérésig és anyja haláláig. A második rész (X. könyv) az immár kereszténnyé lett Ágoston belső életét tárja fel, lelkét a bűn és az erény csatájának színtereként mutatja be; a harmadik rész (XI-XIII. könyv) pedig Ágoston vállalt feladatával, a Szentírás magyarázatának problémáival foglalkozik. A három rész tehát valamiképpen a múlt, a jelen és a jövő egymásutánját és összefüggését ábrázolja. Mindegyiket egyöntetűen jellemzi és szerves egységbe fogja az a körülmény, hogy bármiről beszéljenek is, min-

dent az Istenhez való viszony szempontjából ábrázolnak. Az egyes részek mégis jelentősen különböznek egymástól. Az első rész, a megtérésig tartó fejlődés rajza, a legkonkrétabb, eseményekben és drámaiságban a leggazdagabb. Az életrajzi jelleg itt a leghatározottabb. A második rész elvontabb, pszichologizáló, s a belső élet erkölcsi konfliktusait ábrázolja a keresztény ember életvitelének tükrében. A harmadik rész a legelvontabb, leginkább gondolati, mondhatnánk metafizikus jellegű. Ágoston ebben a részben a Teremtés könyvét magyarázva, az anyag, az idő, a semmiből való teremtés kérdéseit tárgyalja mint keresztény tanító, akinek hivatása az Írás magyarázata.

Ezek-a fokozatok úgyszólván szükségszerűnek bizonyulnak egy olyan szemléletmódban, amely Isten és a lélek viszonyát állítja a középpontba, miként a kereszténység. A keresztény vallásban a döntő események (bűnbeesés, megváltás) a múltban történtek meg, a jelen a bűn és az erény harcának színtere, a jövő pedig ezen a világon a kinyilatkoztatott tanítás terjesztését, kifejlesztését és alkalmazását, a túlvilágon viszont Isten boldogító látását jelenti. A múlt konkrét és eseményes, a jelen antagonisztikus, a jövő elmosódott, fölfoghatatlan, egyszerre eszmei és eszményi. (Érdekes egyébként, hogy a realiztikus konkrétságtól az ideális elvontság felé haladó időbeli és „logikai” fokozatok megtalálhatók Danténak — a pokoltól a purgatóriumon át a paradicsomig vezető — túlvilági útján is.)

Az ágostoni mű belső textúrájában több ok is található az említett jelenség magyarázatára. Ezek Ágostonnak az időről és az emlékezetről alkotott felfogásával függnek össze. Mivel a jelen illanó, a jövő pedig még nincs jelen és meghatározatlan, ezért az igazi tartalom a múlt, amely az emlékezetben él, s a lélek elevensége éppen ez a visszaemlékezés, Voltaképpen minden tudásunk visszaemlékezés, s Ágoston lelki drámája ebből a szempontból Isten elfelejtésének és az Istenre való visszaemlékezésnek az ellentétében áll.

Továbbá, Ágoston lelki fejlődésében is döntő szerepe van a múltnak, mert az elmúlt események és élmények alkotják számára azt a szilárd alapot, amelyre reflektálva, a múltat mintegy megszüntetve megőrizve, lépésről lépésre előbbre juthat: Az előrejutás egyben regresszió, visszafelé haladás, és ez a haladás nem más, mint a múlt igazi elsajátítása és feldolgozása; a fejlődés a múltból való építkezés, amelyben így az emlékezetnek konstitutív szerepe van. A végtelen szubjektivitás, a lélek, amely saját lényegét a végtelen és változatlan Istenhez való viszonyában aktualizálja, mintegy rákényszerül erre a végtelen reflektív mozgásra, hogy megvalósítsa önmagát. A lélek, a személyiség létalapjait tekintve alkotójától függ, akitől a bűnben elfordult; Istennel tehát úgy egyesül, hogy szelektív módon, a jót és a rosszat szétválasztva visszaemlékezik önmagára. A léleknek mintegy zenei léte van, abban az értelemben, ahogyan Ágoston az éneket elemzi, amely az elhangzás folyamatában valósul meg, válik egésszé — ami az emlékezet nélkül nem történhetne meg.

Megemlíthetnénk még a következőt is: bizonyos értelemben a vallás is a múltból él, akárcsak a zene. Azokat a létfeltételeket, társadalmi viszonyokat, ellentmondásokat, amelyek a vallások történelmi fennállásával, alakulásával és fejlődésével elválaszthatatlanul összefonódnak, az egyén szükségképpen közvetlenebbül, erőteljesebben, érzékletesebben éli át, és így erősödik meg benne a sóvárgás egy jobb világ után, a vágy, hogy elszakadjon a jelen nyomorúságától. A tagadásnak ebben a fázisában olykor a társadalomkritikai elemek is nyomatékosabban fejeződnek ki. Vívódásai során az egyén eljut a hithez és a vallás álláspontjára helyezkedik; ez az álláspont azonban transzcendens irányultságú, nem az evilági problémák megoldását vallja programjának, ellenkezőleg, megfosztja értékétől az érzeki világot. Az egyén magatartása ennélfogva moralizáló lesz, meghasonlik, a tagadás és az igenlés elvont ellentétei között ingadozik; Ami a jövőt illeti, az igazi távlat a túlvilág a maga fölfoghatatlanságában.

Csak egy későbbi korban, az immanencia álláspontjára való áttéréssel fog megkezdődni a múlt, a jelen és a jövő dinamikájának átértékelődése, a jelen és a jövő hangsúlyosabb ábrázolása.

A mű szerkezete tehát, bár magában rejtje a keresztény személyiség kibontakozásának fő időbeli fázisait, mégis inkább e belső fejlődés „logikájához” igazodik. Amit a mű felépítésében egyenetlenségnek, törésnek vagy következetlenségnek szoktak érezni, valójában zseniális következetesség, s nemcsak a keresztény lélek mindenkori fejlődésének fő fázisait vetíti előre, hanem ezekben a fázisokban preformálva felvázolja a keresztény tan belső felépülésének és egyben történelmi kibontakozásának a logikáját is. A keresztény tan belső logikája szerint ugyanis központi jelentőségű az üdvtörténet drámája, amelyben az Istenétől elszakadt; elpártolt lélek az isteni kegyelem következtében és segítségével helyreállítja kapcsolatát Istennel a megtérésben, illetve a megkeresztelkedésben. Az idevágó legfontosabb tanításokat az Evangéliumok tartalmazzák mint az egykori történésnek, a megváltás szent eseményeinek döntő tanúbizonyosságai. A kereszténnyé lett lélek, kegyelmi állapotának megőrzése érdekében állandó harcra kényszerül a bűnös világgal és önmaga megromlott természetével: ennek a harcnak a problémáit tárgyalja a keresztény erkölcsstan és morálfilozófia, amely az evilágban berendezkedő keresztény közösség gyakorlati tanításait foglalja össze. A kereszténység történetében ennek a fokozatnak kiemelkedő képviselője például Nagy Szent Gergely pápa, aki a keresztény élet követelményeit az evilági gyakorlat reális lehetőségeinek szempontjából fogja fel. A keresztény élet gyakorlata pedig megkívánja a tanítás állandó tanulmányozását, spekulatív elmélyítését, az értelem munkáját, a hitelvek tekintetében való felvilágosítást. A keresztény társadalom megszilárdulásával mindezek a követelmények a teológia spekulatív kiépítésének, racionalizálásának, terjesztésének és megvédésének szükségletét vonják maguk után, és főként a középkori nagy skolasztikus rendszerekben öltenek testet. A *Vallomások* ebből a szempontból és Ágoston életművének kontextusában olyan műnek tekinthető, amely mintegy összekapcsolja az egyéni tudat fejlődési problémáit a keresztény vallásnak mint a hívők közösségi tudatformájának alakulásával — hasonlóan ahhoz, ahogyan később Hegel hozza kapcsolatba e két tudatformát, ha más alapokon is, *A szellem fenomenológiájában*, ebben a szintén igen különös műben, összegezve a korábbi gondolati fejlődés eredményeit. Ágostonnál ilyenformán megfigyelhető az üdvtörténeti problematikáról a teremtéstörténet problematikájára való átmenet, illetve hangsúlyeltolódás (hiszen a teológiában a két kérdéscsoport együtt van jelen); s ennek az átmenetnek mind a keresztény egyént, mind a keresztényi közösség tudatát illetően megvan a maga pszichológiai és szociológiai jelentősége. Ezek az összefüggések természetesen csak csíraszerűen jelennek meg a *Vallomásokban*, de a mű nagysága egyebek között éppen abban mutatkozik meg, hogy a keresztény tanítás és a vallási élet alapstruktúráiban képes megragadni a döntő mozzanatokat, a keresztény történetiség logikáját. E lényegre törő látásmód annak köszönhető, hogy Ágoston mélyrehatóan elemzi a leglényegesebbet, a személyiség, a szubjektivitás, a lélek problémáját.

A mű szerkezete tehát a keresztény személyiség fejlődésének „logikai” fokozatait mutatja be. E fokozatok közül tulajdonképpen csak az első igazán történeti jellegű. A *Vallomások* azonban nemcsak a személyiség fejlődésének fő fázisait, a lélek nagy fordulatait jeleníti meg és ábrázolja az Istenhez való viszony szempontjából, hanem e szakaszokon belül az egyén külső és belső életének valamennyi mozzanatát is.

Ágoston a maga mindennapi tapasztalatát, az átélt szellemi hatásokat, életének úgyszólván minden rezdülését saját lelki fejlődésének, Istenhez vezető útjának szükségszerű mozzanataiként fogja fel, és a végső cél, az Istennel való egység jegyében értékeli. Az életmozzanatok rendező elve tehát korántsem a pusztán időbeli egymásutániság, még a leginkább történeti-életrajzi jellegű első részben sem: Ágoston egy mélyebb, alapvetőbb egységet is keres és mutat fel saját

életfolyamatában. Ez az elsőrendű szervező princípium az Istentől való eltávolodás és a hozzá való visszatérés. Az egységesítő elv ily módon az Istenhez való viszony. A szubjektum, a lélek ennek megfelelően a maga reális egzisztenciájában nem él valóságos életet, hanem csak árnyéklétet, amennyiben Istentől eltávolodott; ha viszont közeledik hozzá, belső egysége megszilárdul, a szétszórtságából összegyűjti magát, s valódi, autentikus létezésre tesz szert. A megtérés felemelkedést jelent az autentikus létezés fokára és döntő fordulópontot az életben. Erről a magaslatról veszi szemügyre Ágoston korábbi életét. Nem tagadja meg mindenestől (hiszen az élet is Istentől való), hanem a fordulópontot előkészítő vagy hátráltató mozzanatokat keresi benne, s amint láttuk, tekintettel van a fordulat utáni fejleményekre, feladatokra is.

A szubjektivitás egysége, tehát valódi élete, elevensége, egyelőre objektív függőségben van Isten lététől, Istenhez való dinamikus viszonyában konstituálódik. A szubjektivitás majd csak akkor lép elő elméletileg a maga pőreségében, amikor a gondolkodás áttér a transzcendencia álláspontjáról az immanencia álláspontjára, és megszületik az elszigetelt modern egyén. Az ágostoni elemzések ilyen értelemben is úttörőek, előremutatóak: evilági olvasatukból későbbi korok szerzői is sokat merítenek. Ágoston szubjektivizmusa mindenesetre az Istentől, a transzcendenciától totálisan függő egyén szubjektivizmusa: szubjektivitás az objektív függőségben. A későbbi modern szubjektivitás, amely eloldozottnak véli és tudja magát minden objektív kötelektől, most még az Istentől elfordult, bűnben élő, önző egyén alakjában fejeződik ki.

Kétségtelen azonban a következő is: Ágoston oly mértékben bevonja személyes életének minden mozzanatát (és vele a világot) az Istenhez, a transzcendenciához fűződő viszonyba, hogy a transzcendencia és az immanencia határai bizonyos fokig elmosódnak, az egyik szféra szüntelenül átcsap a másikba.

Ez a megnyugvást nem ismerő ingamozgás kétféle olvasatot tesz lehetővé: figyelhetünk a transzcendenciától az immanencia felé irányuló összefüggésekre, de nyomon követhetjük a fordítottját is, az immanenciától a transzcendencia felé vezető szálakat. Ágoston, aki legalább olyan nagy a kérdésekben, mint a válaszokban, mindkét olvasatban megtermékenyítően hat. Esméi, kérdésfelvetései nem csupán vallási nézőpontból jelentősek, hanem a teljességgel világi érdeklődés számára is sok meglepetést tartogatnak, az újkori filozófiában és irodalomban is folytatókra találnak.

Az irodalmi vonatkozásokat illetően említettük már, hogy a hellénizmus korában előtérbe kerülő magánélet új műfajt teremtett: az antik regényt, amelynek irreálisan eszményített, változatlan jellemű főhősei kalandok során mennek keresztül, ezek azonban nem változtatják meg őket bensőleg, tehát a hősök személyisége nem fejlődik. Merőben másként, fejlődésében fogja fel a személyiséget Ágoston. Vallási önéletrajza előlegezi az újkori polgári irodalom alapvető műfajának, a modern regénynek a struktúráját, és ezt éppen a személyiség keresztényi-vallási felfogása, a szubjektivitás isteni függőségének gondolata teszi lehetővé. Hogyan?

Ágoston a *Vallomásokban* tulajdonképpen nem önéletrajzot ír, ez nyilvánvaló. Lelki fejlődését, Istenhez való viszonyának alakulását tárja elénk. Másfelől az is kétségtelen, hogy művében sok életrajzi elem található: nemcsak saját lelkiállapotait és szellemi fejlődésének állomásait mutatja be, hanem más személyeket is felsorakoztat és jellemez, akikkel életútján különböző típusú kapcsolatokba került. Beszél szüleiről, különösen anyjáról, élettársáról, fiáról, barátairól, tanítóiról és tanítványairól stb.; különböző szituációkat is érzékletesen ábrázol. Sok mindezt azonban tudatosan elhallgat. Az ábrázolt és a mellőzött életmozzanatokat egyetlen strukturális elv formálja és hatja át: e főhős Istenhez való viszonya. A *Vallomások* írója mindig e legfőbb vonatkozás fényében elemzi és ítéli meg személyes kapcsolatait. A viszonyok, helyzetek, lelkiállapotok stb. ábrázolásában ilyenformán sajátos aszimmetria érvényesül: nem a személyek közötti szimmetrikus (evilági) kölcsönviszonyokról van szó, nem pusztán az evilági

kölcsönhatásokról s mértékekről, mert minden viszony a transzcendens Isten abszolút mértéke szempontjából jön tekintetbe, egy minden evilági emberit meghaladó túlvilági célnak rendelődik alá. Az ábrázolást Ágoston nem az elvileg szimmetrikus evilági kapcsolatok irányában bontakoztatja ki, hanem az Istenhez való viszony aszimmetriája szerint. A szereplőket annak alapján ítéli ábrázolásra méltónak, hogy milyen funkciót töltek be Istenhez való közeledésben vagy tőle való eltávolodásában. Élettársáról például, akitől Adeodatus nevű fia született, s akivel hosszú ideig együtt élt, akihez érzelmileg nyilvánvalóan erősen kötődött, a *Vallomások* keveset közöl, még a nevét is elhallgatja, mivel „metafizikai” funkciója jelentéktelen; Ágostonnak az Istenhez való közeledésében nem játszik szerepet, hacsak nem negatívát. Az anyát viszont, akinek döntő szerepe volt Ágoston megtérésében, a mű a legváltozatosabb írói eszközökkel jellemzi, képét érzékletesen állítja elének azoknak a kapcsolatoknak a rendszerében, amelyek Monicát férjéhez, öreg szolgáló nevelőjéhez, anyósához, a szolgálólányhoz, báránóihoz, Ambrushoz, fiához, az egyház tagjaihoz, önmagához, Istenhez stb. fűzték. A viszonyoknak ex a strukturáltsága más szereplők esetében is megfigyelhető.

A modern életrajzi és fejlődésregények alapszerkezete tehát, amelyeknek előzményei között megemlíthetjük például az olyan költői lélekrajzokat, mint Dante *Vita Nuova* vagy Petrarca költői önelemzései, már a *Vallomásokban* készen áll: regényszerű a főhős lelki drámájának ábrázolása, valamint a mellékszereplők szerves kapcsolata a főhőssel, amennyiben mindegyikük pozicionális valórrel, sajátos helyértékkel rendelkezik a központi történetben játszott funkciójának megfelelően. A személyek jellemzése általában elvi értékelésekhez igazodik, példászerű ugyan, de korántsem együgyűen moralizáló jellegű, mint a középkori példázatok, amelyekben az anekdotikus leírás és az allegorikus-szimbolikus jelentés közvetlenül kapcsolódik össze. Ágoston jellemzései egységes rendszert alkotnak, s ezzel mintegy előkészítik a regény modern válfaját, amelynek alapvető szervező elve azonban nem a transzcendens viszony, hanem az evilági sors lesz.

Ágoston új műfajt teremtett, szinte előzmények nélkül. Stílusára ugyanez vonatkozik. A *Vallomások* stílusában két feltűnő jellegzetességre figyelhetünk fel: az egyik a vallásos lírizmus, a retorikus zeneiség, a másik az antietikus szerkesztés, a paradoxonszerű kiélezettség. Az utóbbi végső fokon a világnézeti alapállás természetével függ össze, amely megköveteli a szubjektív és az objektív pólus szüntelen átcsapását egymásba. Az előbbi jellegzetesség szintén világnézeti elemeket rejt magában: forrása a lélek állandó szembeszegülése Istenével, a vele folytatott szüntelen szenvedélyes dialógus. Nem véletlen, hogy a *Vallomások* stiláris armatúrájában oly nagy szerepet játszanak a Zsoltárok, az ószövetségi vallási lírizmus legszebb példái. A Zsoltárok szubjektív lírájából nemcsak a keresztény próza és a költészet táplálkozott, hanem a zene is. Éppen Ágoston ad hírt a *Vallomásokban* arról, hogy a zsoltáréneklés keleti szokását Ambrus püspök meghonosította a nyugati egyházban.

Ami a már érintett problémát, a reflexivitást illeti, a *Vallomások* stílusával kapcsolatban a következőket jegyezhetjük meg. Ágoston e műben, mint említettük, megtérésének megrázó történetéről több mint tíz évvel a nagy esemény után számol be. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy Ágostonnak több műve maradt fenn éppen a megtérés idejéből; ezeket cassiciacumi elvonultságában írta (*De ordine*, *Contra Academicos*, *De beata vita*). Tudjuk azt is a *Vallomásokból*, hogy ugyanakkor hozzákezdett a Zsoltárok magyarázatához is. Nem sokkal később írta *Soliloquia* című művét (386/87). A cassiciacumi művek azonban még az antik prózastílus hagyományait folytatják, s noha a nagy élmény idején születtek, nem hatja, át őket olyan izzó bensőség és líraiság; mint a későbbi *Vallomások*at. Ágoston tehát hosszú írói fejlődés során tett szert arra a képességre, hogy egykori sorsdöntő élményéhez megtalálja a legmegfelelőbb stílust.

A Vallomások nem csupán a személyiség drámájának dokumentuma, hanem gazdag tárháza olyan kérdéseknek is, amelyek Ágostont más műveiben is foglalkoztatták. A Vallomások „in nuce” tartalmazza az életmű fő problémáit, s mintegy a születés és formálódás izzó folyékony-ságában mutatja be őket. Ágoston egyébként konkrétan is utal egyes műveire a *Vallomások*-ban (*De pulchro et apto*, *De Magistro*, a manicheusok ellen folytatott viták, a cassiciacumi művek, zsoltármagyarázatok).

Ez a vallási önéletrajz nem egyetlen dokumentuma Ágoston fejlődésének, a múltból építkező reflexív gondolkodói habitusának. Öregkorában írt egy másik művet is, az irodalmi önéletrajznak és önbírálatnak tekinthető *Retractationest*, amelyben szemlét tart addig írt művei felett és helyesbíti néhány korábbi nézetét. Az emlékezés, a múlt kritikus számbavétele itt is a belső fejlődés ábrázolásának módszereként jelenik meg. Ágoston e munkájában természetesen a *Vallomásokra* is kitér.

Az Ágoston nagyszabású életművében másutt és ismételten jelentkező témák közül említsük meg felsorolásszerűen a következőket: a jó és a rossz kérdése, amely az akaratszabadság, a kegyelem és a predestináció kérdéseivel kapcsolódik össze, és főként a pelagianizmussal folytatott vitában kerül napirendre; a történetiség problémája, amelyet később a *De civitate Dei* című nagy történetteológiai mű bont ki; a hermeneutika, a bibliamagyarázat kérdései, amelyeknek klasszikus kifejtését az évszázadokon keresztül ható és Erasmus gondolatvilágát is megtermékenyítő *De doctrina christiana* című munka tartalmazza. Ide tartoznak még az anyag és a teremtés, az idő és emlékezet kérdései, a szépség és a művészetek, továbbá az igazság, a tudás, a megismerés és a tudomány problémái.

Anélkül, hogy mindezeket a problémákat és az életművel való összefüggésüket részleteznénk, csupán egyetlen témakört kívánunk röviden érinteni, megindokolva, hogy miért lát napvilágot a *Vallomások*, a vallásos irodalomnak ez a remeke, egy etikai műveket tartalmazó sorozatban.

Ágoston *Vallomásainak* minden olvasója világosan láthatja, hogy milyen nagy szerepet játszanak e műben a valláserkölc kérdései, milyen drámaian jelenik meg előttünk a külső és a belső ember, a bűn és az erény, a rosszra és a jóra irányuló akarat harca. Ágoston számára magának a megtérésnek az élménye sem annyira a hit és a meggyőződés problémájaként jelentkezik — hiszen a belátás már korábban megérlelődött benne, s a keresztény tanítás alapjait szinte gyermekkorától ismerte —, mint inkább az akarati döntés, két életforma közötti választás ügyeként. Felfogása szerint a lélek a maga erejéből úgyszólván képtelen a jóra, még ha ismeri is; már a helyes választás akarati aktusában, de még inkább a döntés állhatatos érvényesítésében Isten kegyelmére szorul. Ez a megrázó felfedezés meghatározta Ágoston elméleti koncepcióját, amely az akarat és a kegyelem etikai jelentőségének hangsúlyozásával túllépett az antik etika intellektualizmusán (az erény = tudás) és szenzualizmusán (a boldogság = élvezet, öröm), de azon az áron, hogy feladta ennek az etikának az autonómiáját és evilágiságát.

Az ágostoni etika transzcendens irányultságát és spiritualizmusát jól mutatja Ágoston híres „élvezet-használat” (frui-uti) elmélete, amely csíraformában már magában rejtette a skolasztika teleologikus célhierarchiáit. Ágoston szerint a világot, embertársainkat és önmagunkat csak eszköznek tekinthetjük, csak „használhatjuk” ahhoz, hogy igazi célunkat, „élvezetünk” egyetlen valódi tárgyát, Istent elérhessük. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy még ebben a radikálisan vallásosnak tűnő koncepcióban is megjelenik az evilági élvezet viszonylagos jogosultsága, mégpedig a „gyönyörrel használni” fogalomban. Az öncélúság azonban lényegileg; csak az isteni jóságot illed meg, minden egyébnek pusztán ebben a vonatkozásban van jogosultsága és értelme. A világgal létesített közvetlen kapcsolatok tehát lényegtelenek, önmagukban véve

negatívak, vagy a legjobb esetben is közömbösek, s csupán az Istenhez fűződő kapcsolatok lényegesek; a világhoz való viszony egyedül az utóbbiak révén tesz szert pozitív jelentőségre.

Mindez nem azt jelenti, mintha Ágoston tagadná a teremtet világ jóságát: a manicheusokkal szemben határozottan állítja, hogy a rossz nem valóságos szubsztancia, hanem csak léthiány. A rossznak az az oka, hogy az akarat elfordul az Istennel való egységtől.

Az akaratnak Ágoston már az ismeretelméletben is fontos szerepet tulajdonít, amely egy alapjában dualisztikus felfogáson alapszik. A lélek anyagtalan és halhatatlan. Egyrészt az isteni eszmékkel áll kapcsolatban mint szellemi lélek (spiritus), másrészt a testet élteni (anima, animus). Jelen van ugyan az egész testben, de nem úgy viszonylik hozzá, mint forma az anyaghoz, hanem mintegy használja a testet és felügyel rá. Mivel az alacsonyabb rendű nem hathat a magasabb rendűre, a test sem hat a lélekre. A testben, az érzékekben végbemenő változások megfigyelésével a lélek önmagából hozza létre a megfelelő képzeteket-tehát nem a test érzel, hanem a lélek, amely nem más, mint az emlékezet (memoria), az értelem (intellectus) és az akarat (voluntas) egysége. Ennek a hármas egységnek a központja az akarat. Csak az a tudatos, amire a lélek figyelme (acies animi) ráirányul, nem tudatosuló ismereteink pedig az emlékezet tárházában rejtőznek; összegyűjtésük, rendezésük a gondolkodás feladata (cogitare = colligere, cogere).

Az akarat témaköre természetesen az erkölcsstanban lesz különösen jelentőssé. Ágoston kiemeli, hogy az etikai mozzanat főként a szándékban, a cselekvő érzületben rejlik. A rosszért az akarat felelős, mert teljes szabadsággal rendelkezik és tőle függ, hogy megtartja-e Isten örök törvényét, vagy sem. Ha nem tartja meg, ha a magasabb rendűtől az alacsonyabb rendű felé fordul, ő maga idézi elő a rosszat. A rossz tehát nem valóságos szubsztancia, hanem a jó hiánya; nem causa efficiens, csupán causa deficiens.

Ágoston ismeretelméletében és etikájában egyaránt érvényesül az a korábbiakban már említett kettősség, hogy egyrészt úttörő módon előtérbe helyezi és kidolgozza a szubjektivitás, a lelki elevenség és aktivitás problematikáját, másrészt ezt a szubjektivitást teljes mértékben függőnek látja az isteni objektivitástól. E kettősség mind az ismeretelméletben, mind az etikában a szubjektivizmus és a teológiai apriorizmus sajátos egyeztetéséhez vezet, amelyről a megtérés (conversio) és a kegyelem (gratia) kölcsönviszonyának ábrázolása is tanúskodik. Ágoston egyidejűleg szubjektivizálja és ontologizálja a lélek-Isten viszonyt; az ismeretelméletben például, ahol az antik szkepszist éppen a belső életre, az önismeret tényére hivatkozva igyekszik leküzdeni, összekapcsolja a megismerést és a szeretetet, s így sokrétűbben képes felfedni az eleven lelki-szellemi élet jelenségeit és összefüggéseit, mint az antik intellektualizmus. Ezt a személyiségközpontú szemléletet azonban kiegyensúlyozza az a tény, hogy az elme fő tartalmait, az ontológia, az ismeretelmélet és az etika alapfogalmait (élet, igazság, jóság) Ágoston a priori tudattartalmaknak tekinti, amelyek az isteni megvilágosítás jóvoltából vannak birtokunkban, és végső fokon Isten gondolatai, az isteni akarat örök törvényei.

Ágoston tehát oly módon haladta meg az antik szkepszist és relativizmust, hogy az ember szellemi-lelki bensőjét tette meg a bizonyosság alapjává, majd innen kiindulva jutott el a szellemi természetű istenség megismeréséhez, s a világ ontikus alapjait az örök isteni ideákban, az erkölcsi élet szilárd alapjait pedig az Isten által adott örök törvényekben pillantotta meg.

Ez a kettősség nemcsak azzal a következménnyel járt, hogy az ágostoni etika spirituális, kontemplatív vált, s nem érthette el azt a tartalmi gazdagságot, mint később az arisztotelészi etika vívmányait értékesítő tomista morálfilozófia, hanem azzal is, hogy a transzcendens függőség túlhangsúlyozása miatt alig maradt tere az evilág és az ember autonómiájának.

Ágostonnak a predestinációról és a kegyelem szerepéről vallott nézetei különös kiélezettséggel jelentkeznek a pelagiánusokkal, például Eclanumi Julianusszal folytatott vitában. Ágoston szerint valójában csak az első ember, Ádám akarata volt szabad (*posse non peccare*). Az áteredő bűn következtében ez a lehetőség megszűnt (*non posse non peccare*); a végső boldog állapotban pedig nem lesz lehetséges a bűn (*non posse peccare*). Egyedül az isteni kegyelem teszi lehetővé, hogy a jót kövessük, mivel megvilágosítja elménket és segíti akaratunkat, támogatja A azt a két képességünket, amelyet a bűn megrontott. A kegyelem ereje nélkül az önmagában vett természetes jócselekedet elégtelen (*Non merita, sed gratia*), s az Isten üdvözítő akarata kifürkészhetetlen: vannak kiválasztottak (*electi*), a többiek (*reprobati*) viszont csak kárhozott tömeg (*massa damnata*). Pelagiusszal folytatott vitájában tehát Ágoston az erkölcs teljes vallási heteronómiája mellett száll síkra. A kegyelemnek és a bűnnek ez a kettőssége határozta meg Ágoston nagyarányú történetkoncepcióját is, amelyet *Az Isten államáról (De civitate Dei)* című művében a *civitas dei* és a *civitas terrena* küzdelmeként mutat be, a keresztény lineáris történetfelfogást érvényesítve az antik ciklikus időszemlélettel szemben.

Ágoston, az útkereső, hazatalált. Ez a hazatalálás azonban nem pangó és korlátolt békesség volt, nem az önelégült egyén nyugalma, aki az épület sarkába húzódva képtelen felismerni az egésznek a nagyszerűségét, az ellentétekből létrejövő egység összhangját. Ágoston tudatosan, elszánt akarattal vállalja a rend, az egész, az intézményes fegyelem, a hívő közösség álláspontját — azt a feladatot, hogy részt vegyen egy tartós és szilárd otthonnak, az egyháznak a felépítésében, vállalva az egyetemesség intézményes érvényesítésének fáradságos, küzdelmes, ellentmondásos, de szükségszerű munkáját. Világtörténelmi perspektívában szemléli a kereszténység jövőjét, és küldetésének tekinti e jövő alakítását. Az egyház az Ágoston utáni korszakban mint világtörténelmi intézmény valóban történelmi küldetést töltött be, és rendkívüli szerepet játszott a középkori Európa arculatának formálásában: a rámai birodalom bukása utáni káoszban a rend elvét, a műveltség és a racionalitás igényét, a barbár világgal szemben az embersegesebb morált képviselte, bábáskodott az új államok és birodalmak megszületésénél. A nagy mű, a kereszténység eszméivel áthatott világi társadalom a középkor delelőjén készen állt. Ágoston tanításai kulturális-történelmi formáló erővé váltak az augusztinizmus néven ismert teológiai-filozófiai irányzatban, amelynek fontos szociális funkciója volt az arisztoteliánus skolasztika korában. Ám e csúcsponton, a XIII. században jelen vannak azok az új történelmi erők is, amelyek a felépített rend belső problematikusságát napvilágra hozzák. Ágoston nagyságát, történelmi jelentőségét világosan mutatja, hogy az újkori személyiség megszületésének első nagy hírnökei, például Petrarca, éppen Ágostonhoz és közvetlenül a *Vallomások*hoz kapcsolódhattak. Ágoston, aki tudatosan átélt a bensőségnek és az objektív rendnek már a keresztény vallás keretei között jelentkező dialektikus feszültségét, évszázadokra hatékony maradt, és megtermékenyítette az emberi szellem korszakos megújulási törekvéseit.

1981. december